

ISSN-1300-5642

Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını 1999

SOSYOLOJİ DERGİSİ

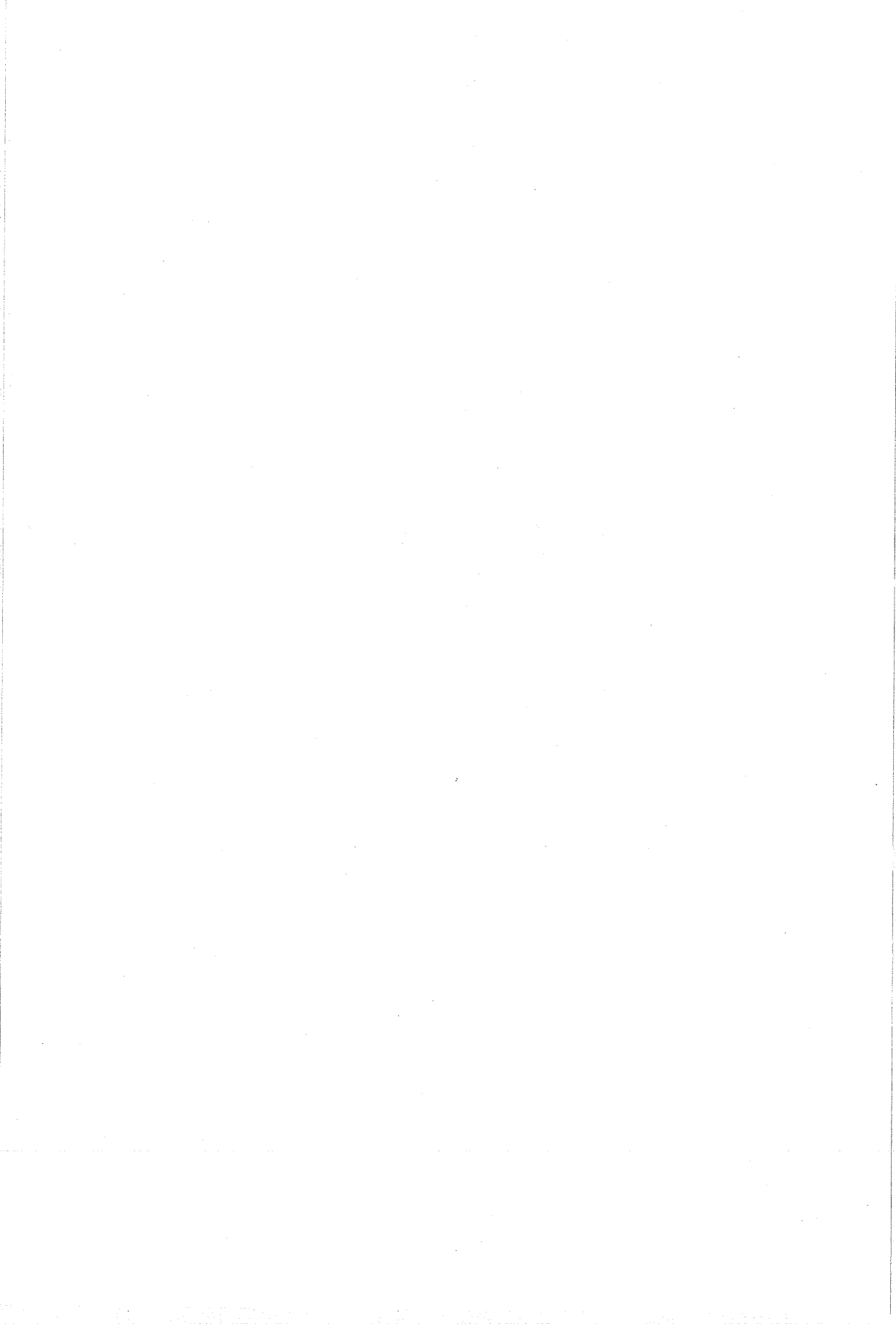
Sayı:

7

SAYI: 7

SOSYOLOJİ DERGİSİ

1999

EGE ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI

SOSYOLOJİ DERGİSİ

Yıl : 1999

Sayı : 7

EGE ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
BORNOVA-İZMİR, 2000

BU SAYININ YAYIN DANIŐMA KURULU:

(Alfabetik sırayla),

Bahattin AKŐİT (ODTÜ)

Hüsamettin ASLAN (UÜ)

Ayőe AYATA(ODTÜ)

Nilgün ÇELEBİ(DTCF)

Yıldız ECEVİT(ODTÜ)

Nuran EROL(EÜ)

Nihat ERDOĖAN (EÜ)

Melek GÖREGENLİ(EÜ)

Tölin İÇLİ (HÜ)

Ülgen OSKAY (EÜ)

Hale OKÇAY (EÜ)

Nurgün ÖKTİK(MÜ)

Engin ÖNEN(EÜ)

Neşe ÖZGEN (EÜ)

Önal SAYIN(EÜ)

Ali Yaşar SARIBAY(UÜ)

Dilek ÇİFTÇİ-YEŞİLTUNA(EÜ)

YENİDEN BAŞLARKEN

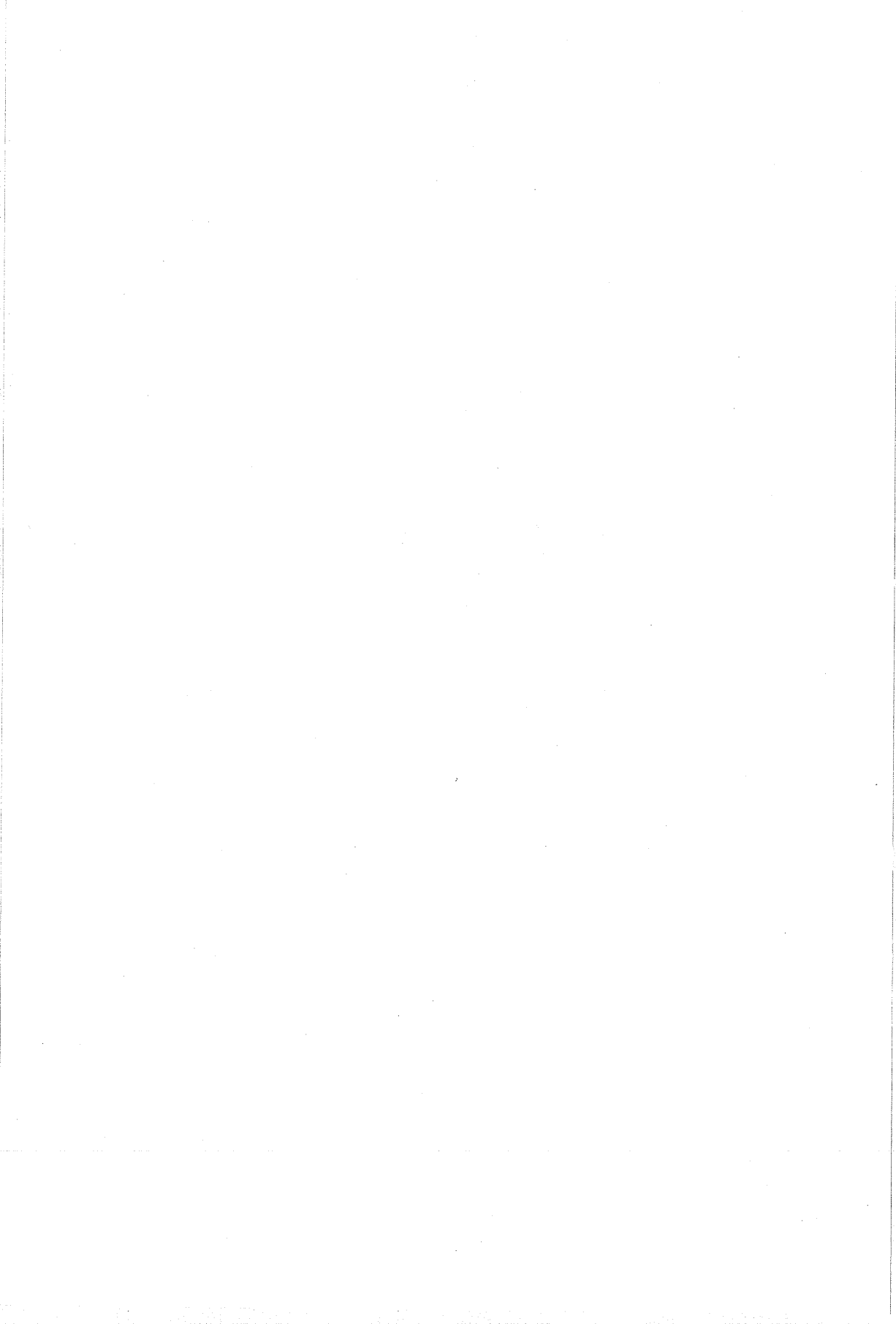
Bilindiği gibi Ege Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü tarafından çıkarılmakta olan Sosyoloji Dergisi, Sosyoloji bölümlerindeki akademisyenler arasındaki diyalogu artırmak, bilimsel çalışmaların duyurulmasına katkıda bulunmak ve sosyolojik araştırmaların yayınlanmasını motive etmek gibi amaçlara koşut olarak yayımlanmaktadır.

Toplumsal değişme ve globalleşme süreçlerinin ivme kazanmasıyla göze çarpan eğilimler arasında, sosyolojik bir laboratuvar olan Türk toplumunun oldukça farklı boyutlarda ele alınabilecek sorunlara maruz kalması görülmektedir. Bir diğer gelişme ise akademik ve kurumsal düzlemde yaşanmaktadır. Sosyoloji bölümlerinin ve bu bölümlerde yer alan öğretim elemanlarının sayıları artmakta ve ulusal ölçekte sosyoloji disiplini içinde yer alan araştırmacıların çalışmalarını birbirlerine duyurmaları daha da zorunlu hale gelmektedir. Sosyal bilim araştırmaları içinde interdisipliner yönelimlerin artması, sosyolojik araştırma yapanların aralarında bir iletişim ağı kurma gereği ve ayrıca yapılan çalışmaların gün geçtikçe farklı alt-disiplinlerin buluşmasıyla ortaya çıkması gibi etmenler de göz önünde tutulduğunda akademik dergilerin rolü ve önemi bir kez daha anlaşılacaktır.

Yukarıdaki zorunluluklar bağlamında günümüz dünyasında akademik çalışmaların yapılmasında, bu etkinliklerin evrenselliğini belirleyen birtakım kriterler ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda, Sosyoloji Dergisi bundan sonra hakemli bir dergi olarak yayımlanacaktır. Dergimizin bu şekliyle daha çok akademisyen ve araştırmacıya ulaşacağını ve ortak bir tartışma platformu işlevi göreceğini umuyoruz.

Bundan başka, Sosyoloji Dergisi, sınırlı ölçüde de olsa çevirilere, kitap tanıtım yazılarına ve iletişim köşelerine de açık bir dergidir. Yazarlardan hakemlere gönderilerek değerlendirilecek makalelerin yanı sıra katıldıkları akademik etkinlikler (konferans, seminer, atölye vb.) ve uzmanlık alanları ile ilgili son gelişmeler hakkındaki katkılarını yansıtacak görüşlerini bekliyoruz.

Yayın kurulu,
Doç. Dr. H. Neşe ÖZGEN
Yard. Doç. Dr. Nuran EROL
Yard. Doç. Dr. Engin ÖNEN

İÇİNDEKİLER

Önal Sayın	İdeoloji.....	1
Nuran Erol	Postmodern Bir Sosyoloji mi? Postmodernitenin Sosyolojisi mi?.....	13
Yaşar Erjem	Modern Toplumda Bir Ölüm Nedeni Olarak Trafik Kazaları.....	33
Esra Burcu	Köy Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme: Rize- Armağan Köyü Gençliği.....	45
Ebru Çetin Güler	Teknoloji, İstihdam ve Eğitim Arasındaki İlişki.....	77
Anma		
Dilek Çiftçi Yeşiltuna	Pertev Naili Boratav	91
Çeviri		
Gary Marx	Sosyologlar İçin Etik Zorunluluklar	97
Maree Gladwin	Çağdaş Toplumsal Hareketlerin Teorisi ve Siyaseti	125
Kitap Tanıtım Yazısı		
Nuran Erol	Temel Sosyolojik Dikotomiler	137
Koşar Hız	Kapitalizm Kapitalizme Karşı	141
Özkan Yıldız	Bir Metodoloji Arayışı: Örtülü Kimlik: Eleştirel Bir Bakış	147
Savaş Çağlayan	Toplumun Mcdonaldlaştırılması.....	151

İDEOLOJİ

*Prof. Dr. Önal SAYIN

Resume: İdeoloji

Le terme d'idéologie a été forgé, à la fin du XVIII. siècle, par Antoine Destutt de Tracy pour désigner une nouvelle science qui se donnait pour objectif de comprendre et d'expliquer l'origine des idées. A l'origine, le mot idéologie désigne une réalité. Il s'en suit que l'idéologie tombe bel et bien sous la juridiction de l'alternative vérité / erreur. Pour cette raison, les définitions de l'idéologie sont très variables et peuvent même aller parfois s'opposer les unes aux autres. Jetons un oeil sur la façon dont les auteurs définissent l'idéologie: Marx prétend que l'idéologie est l'image inversée de la réalité sous l'influence des intérêts de classe. Pour Aron et Shils, l'idéologie est le produit du fanatisme et des passions. Mannheim croit que l'idéologie peut être prise comme une croyance à des normes adaptées à une situation historique. Geertz pense que l'idéologie est la carte routière permettant de s'orienter dans un monde complexe. Althusser, quant à lui désigne l'idéologie de telle sorte qu'elle devient l'atmosphère indispensable à la respiration sociale. Enfin, Parsons prend l'idéologie comme une dérivation par rapport à l'objectivité scientifique.

Il me semble qu'il ne faut pas définir l'idéologie par rapport au critère du vrai et du faux. De toute façon certaines définitions d'idéologie reposent d'ailleurs sur des doctrines qui impliquent des théories scientifiques. Il ne faut pas opposer l'idéologie à la science. L'idéologie et la science se croisent bien souvent à travers la vie humaine. L'idéologie semble décrire une réalité sociale grâce à laquelle on croit fonder l'ordre social et l'action politique sur des analyses de type scientifique cependant le caractère péjoratif du mot marque aussi les limites de cet effort.

Most clés: İdeoloji, réalité, croyance, norme, objectivité scientifique, action politique.

İdeoloji, zaman ve mekanın tüm boyutlarında, insanın evrendeki yaşamını anlamlandıran bir simgeler sistemidir. İdeoloji insana evrendeki tutumunu sağlayacak zemini hazırlar. İdeoloji insanın duyma, düşünme, hareket etme biçimlerine kavramsal bir çerçeve sağlar. İdeoloji insanı hem eyleme geçirir ve hem de bu eylemi anlamlı kılar. Böylece insan, anlamlılık kazanan eylemlerinden oluşan yaşamında mutlu olur. Aynı ideolojiyi benimseyenler arasında, gerçek veya düşünsel boyutta bir yakınlık, bir dayanışma doğar. Bu durumda ideoloji bireyler arasında çimento görevi görür. İdeoloji toplumsal aktörlerin yaşadıkları yaşamı haklı gösterir. Bu açıdan konuya bakıldığında, ideolojinin bireyin toplumsal yaşamını meşrulaştırma görevi gördüğünü söyleyebiliriz.

İdeolojinin, bilim gibi gerçeğin araştırılması endişesi yoktur. Bu nedenle ideolojinin doğru veya yanlış olması bir sorun yaratmaz. İdeoloji kendisini "en doğru" ve "en gerçek" olarak sunar. Bununla ötesinde ideoloji, dinde olduğu gibi, kendisini benimseyenler için şüphe götürmez bir gerçeklik, inanılması gereken bir doğru niteliğini taşır. Bilim her olguyu akıl ve mantık süzgecinden geçirilmesini gerektirirken, ideolojinin böyle bir kaygısı bulunmaz. İdeoloji kendini kabulettirmek için bilimin kullandığı akıl ve mantık ilkelerini sonuna kadar kullanır. İdeoloji bu noktada da durmaz, daha ileri giderek hukukun adalet, ahlakın dürüstlük, dinin mutlak ve aşkın değerlerini de kullanır. Bu çerçevede ideoloji, kendisini kabul edenler için, bilimin ve dinin de ötesinde evrensel, en yüce ve aşkın bir gerçeklik olur.

İdeolojinin sosyal bir niteliği vardır. İnsanların birlikte yaşamalarının ürünü olarak belirir. Bu nedenle bireysel ideolojiler yoktur. Grup, sınıf, topluluk, toplum ve bütünsel toplum gibi toplumsal birliklerin ideolojisi olur.

Gerçeğin için bir anlamı yoktur. Başka bir biçimde söylersek, insan olmasaydı, evrenin anlamı olmazdı. Evreni gerçek düzeyden, anlam düzeyine yükselten insandır, daha doğrusu insan aklısıdır. İnsanın dünyayı algılayışı ve tasavur etme biçimleri olmuştur. Daha sonra bu algılayış ve tasavur etme biçimleri dile getirilmiştir. İnsan için dünyanın kendisi değil, dile getirildiği biçimi önemli olmuştur. Dünyanın, insan tarafından dile getiriliş biçimi ideolojidir. Bilim dünyanın kendisiyle ilgilidir. İdeoloji ise dünyanın anlamlandırılmış biçimiyle ilgilidir. Dünyanın kendisiyle, anlamlandırılmış veya dile getirilmiş biçimi, birbirine tekabül edebilir. İşte bu durum söz konusu olduğunda bilim, ideolojiye veya ideoloji, bilime indirgenmiş olmaktadır. İşte bu nedenle ideolojinin, bilimin karşısı olduğunu söylemek yanlış olur. Bilim ve ideolojinin kesiştiği noktalar oldukça fazladır.

İdeoloji yaşamın tüm yönleriyle ilgilidir. İdeoloji bilimin içeriğinin ötesinde, mitte, dinle, hukukla, ahlakla, sanatla, edebiyatla, felsefeyle vb. de ilgilidir. İdeoloji geçmiş, an ve geleceği de kapsıyabilir. İnsanın nereden geldiğini, şu andaki durumunu ve gelecekle ilgili projelerini dile getiren ideolojidir. Bu nedenle ideoloji insanlık tarihi kadar eskidir.

İnsanlığın tarihsel toplumsal yaşam aşamasına gelmesiyle insan, içinde yaşadığı ortamı anlamlandırmaya başlamıştır. Bu nedenle ideoloji, beşeri insan kadar eskidir. İdeoloji başlangıçta mit, sonra din, daha sonra da bilim görünümünde kendini ortaya koymuştur. günümüzdeki ideolojiler özellikle iktisat, siyaset, sosyoloji gibi sosyal

İdeoloji

bilimlerle yakın ilişki içindedir. İdeoloji kendisini meşrulaştırma gereksinmesi nedeniyle, sosyal bilimlerden alabildiğine faydalanmaktadır.

Balıklar için su, karada yaşayan hayvanlar için hava ne ise, insanlar için de ideoloji odur. Her insan içinde yaşadığı grup, topluluk ve toplum sayesinde benimsediği bir ideoloji veya ideolojiler vardır. İdeoloji insanı yalnızlıktan, yabancılaşmadan korur. Aynı ideolojiyi soluyan insanlar, birlikte olmaktan rahatlık ve mutluluk duyarlar. İdeoloji insanları, birbirlerini anlayabilecek bir biçimde, benzer eyleme geçmelerine olanak sağlar. İdeolojiler daha çok sosyal yaşamla, pratiklerle ilişkili olduğu için, iktidar, üretim, paylaşım, eşitlik, özgürlük, adalet gibi konularla ilişkilidir. Bu gibi temel sosyal konularda ideolojinin insanlara belirli açıklamalar getirerek, rahatlamalarını sağlar veya tam tersine var olan sosyal düzenin değiştirilmesini salık vererek, insanları harekete geçirir.

Yaşam koşulları, sosyal ilişkiler ve değerler sürekli değiştiğinden, eski ideolojiler yetersiz kalır ve yeni ideolojiler üretilir. Bu nedenle, tarih ideolojileri yutan bir kara delik ve aynı zamanda yeni ideolojilerin doğmasına olanak sağlayan verimli bir tarla gibidir.

İdeoloji terimi, Fransa'da, XVIII. yüzyılın sonunda, Antoine Destutt de Tracy tarafından, fikirlerin kökenini anlamak ve açıklamak amacıyla yeni bir bilim olarak ileri sürüldü. Bu bilim, aynı zamanda düşüncelerin ve temsillerin insanların beyinlerinde nasıl doğduğunu ve yeşerdiğini arıyacaktı. Daha sonraki yüzyıllarda ideoloji, farklı anlamlar kazandı. İdeoloji teriminin tanımı, bir düşünürden diğerine geçildiğinde, farklı bir biçimde yapıldığı görülmektedir. İdeoloji kavramı tek bir görüngüden çok, birçok görüngüyü betimlemeye hizmet ettiği izlenimini vermektedir. İdeoloji kuramlarının birbirlerinin karşıtları oldukları ortaya çıkmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara karşın, bu ideoloji tanımları ve açıklamaları içinden bazıları aktarmaya çalışalım.

Marx'a göre ideoloji, gerçeğin gerçek olmayan hayali bir çiftidir. İdeoloji, gerçekten ayrılma, hayali bir dünyaya kaçıştır. Marx'ta ideoloji kavramı, başlangıçta kötüyü anlama anlamında kullanılmıştır. İdeoloji kökenlerini ve kendi öz üretim koşullarını unutmuş bir bilincin veya bir düşüncenin hayali üretimidir. Fikirler gerçek yaşamın dilidir. Temsil bilincin bir deyimidir. Temsil, bilinçte gerçeğin yerini tutan bir işaret, bir imgedir. Marx, gerçeğe tekabül etmeyen temsilleri bilinç ürettiğinde, hayali temsillerden söz edecektir; gerçeğin kesin bir ifadesini verdiğinde, gerçek temsillerden söz edecektir(Simon, M. , 1978:16).

Marx'ın ideolojik üretim konusundaki verdiği anlam kötüyü (péjoratif) değildir; beşeri edimlere eşlik ettiği anlamına gelmektedir. Maddi etkinliklere bağlı kaldığı sürece, fikirlerin üretimi gerçek yaşamın dilidir. İdeoloji gerçek yaşamın dili olduğu sürece, gerçek içinde geçenlerin bilinçteki ifadesidir, deyimidir. Böylece ayaklarımız yere basmaktadır. Yaşamdan düşünceye, eylemden temsile, yapmaktan konuşmaya geçilmektedir.

Maddi üretim olanaklarını elinde bulunduran sınıf, aynı biçimde entellektüel üretim olanaklarını da elinde bulundurur. Marx'ın betimlediği ideolojik tekel durumu, ideolojiler sorunun özel bir durumudur aynı biçimde egemenlik işlevi egemen

ideolojinin uyguladığı tek işlev değildir; ideoloji aynı zamanda ideolojiyi taşıyan sınıfa, meşrulaştırma işlevini görür. Marx'a göre ideoloji, özdeksel ticaretin, sosyal aktörlere esinlediği yanlış fikirlere (Boudon, R. , 1986:30)

Karl Mannheim ideolojinin iki anlamını ayırmayı önerir. Birincisi köttüleyici anlamıdır: Rakibin söylevi, ilkeleri, düşünceleri anlamına gelmektedir. İdeoloji diğerlerinin (rakibin) düşüncesidir. İkincisi tarafsız anlamındaki ideolojidir. Bu anlamdaki ideoloji eyleme bağlıdır. Özel bir eylem içinde bir düşünce yer aldığı an, ideolojileştirme olgusu gündeme gelir, çünkü gerçek, eylemin dinamizmi aracılığıyla yakalanmakta ve istenilen yöne çevrilmektedir. Bu anlamda yer almış tüm düşünceler (özellikle tüm siyasal düşünceler) ideolojileştirme hareketine eşlik ederler. İdeoloji, birinin veya bir grubun gerçek üzerinde özel bir eylem projesi için seçtiği bir durumun kabullenilmesidir. Bu durumda, tüm düşünce sistemi sonuçlarına maruz kalacak ve belirlenmiş bu anlam içinde biçimlenecektir: Milliyetçi tüm olayları ulus, marksist bir militan sınıf savaşımı, liberal özgürlüğün garantisi veya kısıtlanması açısından yorumlayacaktır. Buradan giderek ideolojinin, sadece sosyal gerçeğin bir kesimini gördüğü anlamına gelmemektedir. İdeoloji gerçeği görüyor, fakat sadece onu mutlakta oluşturulmuş bir görüş açısından hareketle, özel bir perspektif altında ele alıyor (Simon, M. , 1978:96). Mannheim aynı zamanda ideoloji ve ütopya arasındaki meşhur ayrımı da yapmaktadır. İdeoloji ve ütopya, geçmişin geleceğe olduğu gibi birbirinin karşıtıdır. ideoloji sosyal bir muhafazakarlık iradesiyle mknatsızlanmış bir temsiller, simgeler ve düşünceler sistemidir: İdeoloji ve ideolog anın bekçileri olacaklardır. Durumu muhafaza etmek ve güncel durumun en iyi olduğunu göstermek için, böyle bir çaba gerekir. Ütopya da aynı biçimde bir düşünceler, simgeler, temsiller ve değerler sistemidir, fakat gelecek aracılığıyla dinamik hale getirilir ve devrimsel bir ateşleyici gibi toplumda işlev görür. Ütopya hiçbir yerde var olmayan ideal bir sistemin temsili gibi tohum halindedir, anın eleştirisidir, şimdiye kadar duyulmamış, görülmemiş bir geleceğin çağrısıdır (Simon, M. , 1978:98).

Gramsci, ideoloji tanımını Benedetto Croce adlı İtalyan filozofundan almıştır. Croce'un din dediğine, Gramsci ideoloji adını veriyor. Croce'a göre din, mitolojik biçimde sunulmuş, uygun bir ahlakla birlikte gerçeğin bir kavramıdır. O halde her felsefe, dindir; yani inanç haline döndüğü ölçüde, sadece kuramsal etkinlik olarak değil, fakat tam tersine yeni bir tarihin yaratılma eylemine yol açan gibi dikkate alındığında her felsefe bir dindir.

Gramsci'ye göre bir dünya kavramı, kuramsal yönü açısından daha değersizdir (sağladığı bilgi, temsil ettiği düşünce etkinliği); pratik yönü daha değerlidir, eylem için çerçeve rolüne sahiptir; bir iman ve bir inanç hemen bir tutuma, pratiğe, somut eyleme dönüşür. İdeoloji bir dünya kavramıdır. Bir dünya kavramının en yüksek anlamı sanatta, hukukta, ekonomik etkinlikte, bireysel ve kolektif yaşamın tüm tezahürlerinde gizil bir biçimde ortaya çıkar. Gramsci tarafından yapılan ayrıma göre ideoloji biçimleri oldukça özgündür. Bunlar felsefe, din, ortak anlam ve folklördür (Simon, M. , 1978:102).

İdeoloji

Tablo. I: Gramsci ve İdeoloji

Doğa	Düşüncelerden ve temsillerden yapılmış bir dünya kavramı, felsefe, din, ortak anlam ve folklor biçimlerini almış çok sistematize edilmiş en azından yapılaştırılmış kültürel bir hareket. İnanç haline dönüşmüş ve eylemi uyaran bir dünya kavramı
Genişleme	Gramsci'yle ideolojinin kapsamı daha fazla genişliyor, çünkü toplumsal sınıflara organik olarak bağlı olan ideolojilere kendisine uygun bir imge kazandırmak ve kendi kendisini değerli kılmak için ideolojileştiren her grubun, her kurumun, her örgütün gizemli kıldıklarını da eklemek gerekir. Gramsci, hiçbir şey yaratmayan keyfi, bireysel ideolojilerden de söz etmektedir. Bilimi de ideolojiler arasına yerleştiren ilk düşündürüdür.
Köken	Gramsci, aydınlar tarafından ideolojilerin üretildiği konusunda ısrar eden Marksist yazardır. Maddi koşullarla ve canlı durumla bağ kaybedilmiştir, fakat temsil ettikleri sınıfla aydınları birleştiren organik bağın aracılığıyla gerçekleşmektedir.
Gerçekle olan ilişkiler	Gramsci biçim/içerik ayrımını yeniden ele alıyor fakat bunun sadece pedagojik olduğunu ilave ediyor. Gerçek ve ideoloji birbirinde ayrılmaz.Karşılıklı olarak birbirlerini oluştururlar;varlık koşulunun karşılıklı ilişkisi içinde biri diğerine göredir:İdeolojisiz gerçek ve gerçeksiz ideoloji yoktur.
Toplumsal sınıflarla ilişkiler	Her sınıf kendine homojenliğini ve toplumsal işlevinin bilincini veren organik aydınlar katmanını gizemleştirmektedir.
Etkililik	İdeoloji sosyal yapının zorunlu bir ögesidir; pratik etkinliktir, etkili iradedir. Hiçbir eylem ve pratik ideolojisiz tasavur edilemez. İdeoloji özdeksel bir gücün aynı enerjisine sahiptir.
İşlevleri	Sosyal bağlantıyı, bir partinin, bir grubun, bir sınıfın bağlantısını güvence altına alır, kitleleri örgütler. İdeoloji insanların hareket halinde olduğu, konumlarının bilincini elde ettikleri, savaştıkları alanı biçimlendirir;ideoloji sosyal olgunun temel bir bileşenidir ve ayrılamaz, Sosyal bloku birleştirir ve çimentolaştırır (bütünleştirme işlevi).
Özel alanlar	1. Bir inanç gibi yaşanmış ve eylemi dinamikleştiren dünya kavramı 2. Sosyal bir formasyonun zorunlu üst yapısı

Louis Althusser: Gramsci ve Althusser örflere, alışkanlıklara, pratiklere kumanda eden fikirler, temsiller ve değerlerin hiçbir şey olmadığı ve ekonomik sağlam bir zemin üzerinde yüzen renkli, kırılğan sabun köpüğü gibi olduğu fikrinin yanlışlığını, fakat tam tersine ideolojinin sürekliliğinin, direncinin ve varlığını sürdürmesinin söz konusu olduğunu, hatta kendisine varlık veren zemin kaybolmuş olsa da varlığını sürdürmeye devam ettiğini keşfettiler. Bu düşüncüler ideolojinin bizzat kendisi tarafından kendini tuttuğunu savladılar.

Herşeyden önce ideolojiyi bir birlik, tüm öğelerinin birlikte vücut oluşturduğu bir bütün gibi dikkate almak gerekir. Diğer yandan her öğenin diğer ideolojik öğelerle, ideolojinin bütünlüğüyle olan ilişkileriyle aydınlandığını benimsemek zorunluluğu vardır. Bu çerçevedeki ideolojiyi, Althusserin adlandırdığı ideolojik alana yeniden yerleştirmek gerekir. İdeolojik alanda barış yoktur. ideoloji, daha önceden ideolojik alanı işgal eden ideolojilerle ilişki içinde kendini kurar ve geliştirir. Bu ilişkiler çok defa çatışmacıdır. İdeolojilerin evrimi bir çok düzeyin dönüşmesiyle açıklanır; en başta sosyal ve ekonomik yapının dönüşmesiyle. Bu birinci dönüşüm, özel ideolojilerin içinde yerleştiği ideolojik alanın birliğini dengesiz bir duruma sokar. Her ideoloji diğer ideolojilerin evrimine ve sosyal yapının dönüşümüne uygun olarak çeşitlenecektir (Simon, M. , 1978:131). Louis Althusser'e göre ideoloji, verili bir toplum sahnesinde bir varlık ve tarihsel bir rolle donatılmış bir temsiller (imgeler, mitler, fikirler veya duruma göre kavramlar) sistemi (kendi mantığına ve kendi öz kesinliğine sahip olan) dır.

İdeolojiyi yeniden alana yerleştirmek gerekir. İdeolojik alanda barışı yoktur. İdeoloji daha önceden ideolojik alanı işgal eden ideolojilerle ilişki içinde kendini kurar ve geliştirir. Bu ilişkiler çok defa çatışmacıdır. İdeolojilerin evrimi birçok düzeyin dönüşmesiyle açıklanır; en başta sosyal ve ekonomik yapının dönüşmesiyle.

Ekonomik temele göre, ideolojinin görece özerkliğini, ideolojilerin özelliğini, evrim içinde ritim farklılıklarını kabullenmek gerekir. Daha da ileri giderek ideolojinin ekonomik temel üzerindeki etkililiğini bilmek gerekir. Althusser, ekonomi üzerine geriye dönük ideolojinin etkisini bulan kişi değildir. Hatta bu görüşü Marx'da ve Engels'de de görme olanağı vardır. Fakat bununla birlikte Althusser bu konuyu, birçok defa ele almıştır. Toplum karmaşık bir olgudur. Toplum içinde üç düzey ayırabiliriz: Ekonomik etkinlikler düzeyi, siyasal örgütlenme düzeyi ve son olarak da ideolojik kristalleşme düzeyi (Simon, M. , 1978:137). Althusser'e göre, ideoloji organik olarak sosyal bütünlüğün içinde yer alır. Beşeri toplumlar, bu özel formasyonsuz varlığını sürdürmez. Bu temsil sistemleri ideolojilerdir. Beşeri toplumlar, ideolojiyi nefes almalarının, tarihsel yaşamlarının kaçınılmaz ögesi gibi gizemler.

İdeolojisiz sosyal yaşam yoktur. Bir beşeri toplumu, yaşayan bir organizmayla katılaştırsak, ideolojinin her sosyal yaşam için varlığını zorunlu koşulları içinde yer aldığı, biyolojik bir gereksinme, yaşamsal bir zorunluluk, zorunlu bir besleyici ortam olduğunu söylemek gerekir.

İdeoloji

Temsiller sistemi olan ideoloji, bilimden, pratik-sosyal işlevinin, kuramsal işlevinden (veya bilgi işlevi) daha ağır basması konusunda ayrılır. İdeoloji bireylerin ve sosyal grupların eylemine yönetici şema hizmeti verir.

Althusser, diğer bir Fransız Marksist filozofu Henri Lefebvre'le tartışmaya girmiştir. Lefebvre ideoloji teriminin sınırlı anlamı üzerinde (yüceleştirilmiş bilince ve yanlış bilince denk düşen) çalışmış ve sosyalist bir dünyada yanlış bilincin kaybolacağını ve sonuçta ideolojinin kalmayacağını savunmuştur. Fakat Althusser'e göre ideoloji yanlış, aldattıcı bilince indirgenemez. İdeoloji, tüm sosyal biçimlerin yaşamsal ve pratik bir zorunluluğu ise, onun sürekliliğini dile getirmek gerekir, çünkü insanların her yerde bir temsiller sistemine gereksinmesi vardır (Simon, M. , 1978:139).

İdeoloji kısmi olarak bilinç dışıdır. İdeolojinin mükemmel bir biçimde ve tamamen bilinçli olduğu yanlışından kurtulmak gerekir. İdeoloji bir temsiller sistemidir. Fakat bu temsillerin çoğunun bilinçle hiçbir ilişkisi yoktur. İdeolojiler, çoğu zaman imgeler, bazen de kavramlardır, fakat her şeyden önce yapılar gibi bilinçten geçmeksizin kendisini insanların büyük çoğunluğuna zorla kabul ettirir. İdeolojiler algılanmış, kabul edilmiş, maruz kalınmış kültürel nesnelere ve insanların farkına varmadıkları bir süreç aracılığıyla işlevsel bir biçimde onlar üzerine etki eder.

İdeolojinin içindeyiz İdeoloji bir elbise değildir, bizim derimizdir; gözlüklerimiz değil, hatta bizim görmemizdir. Algıladığımız biçimiyle dünyayı bize, ideoloji verir ve onu olduğu gibi görmek için birçok ideolojik önyargı katmanından geçmek gerekir. Şu veya bu renk altında dünyayı bize veren bu ideolojik temsillerdir; bunlar kültürel nesnelere, yoksa sokakta topladığımız nesnelere değildir; fakat bunlar daha ziyade ait olduğumuz kültür aracılığıyla bize ulaşan nesnelere. Bizi biz yapan ideolojilerdir. Bu temsiller, bizim kişiliğimizi yapılandırır, dünyayla ilişki kurma ve orada hareket etme biçimimizi belirlerler. Bizi biz yapan odur (Bir Fransız, bir Türk, bir işçi, bir asil, bir serf vb). Bizim algılarımızı algılatan, hareket ettiğimiz gibi hareket etmemizi sağlayan odur (Simon, M. ,1978: 140).

İnsanlar ideoloji aracılığıyla ve ideoloji boyunca, ideoloji içinde eylemlerini yaşarlar. İnsanların dünyayla yaşanmış ilişkileri, ideoloji aracılığıyla geçer; daha doğrusu, bizzat ideolojinin kendisidir. Marx'ın dediği gibi, ideoloji içinde (siyasal savaşımın yeri olarak) insanlar dünyada ve tarihteki yerlerinin bilincine varırlar: Bu ideolojik bilinç sahnesinde insanlar, dünyayla yaşanmış ilişkilerini dönüştürmeyi gerçekleştirebilirler.

İdeoloji dünyayla, insanların yaşanmış ilişkileriyle ilgilidir. İdeolojide insanlar, varlık koşullarıyla olan ilişkilerini değil, fakat varlık koşullarıyla olan ilişkilerini yaşama biçimlerini dile getirmektedirler: Bu durum aynı zamanda, gerçek ilişkiyi ve yaşanmış hayali ilişkiyi de gerektirir. O halde ideoloji, insanların dünyayla olan ilişkilerinin deyimidir, yani gerçek varlık koşullarıyla gerçek ve hayali ilişkilerinin birliğidir. İdeolojide gerçek ilişki kaçınılmaz bir biçimde hayali (imaginaire) ilişki

içinde yer alır: Bir iradeyi (muhafazakar, konformist veya devrimci) dile getiren ilişki, bir gerçeği betimleyen bir umut veya bir nostalji olarak görülür.

İdeoloji tarihsel ve sosyal gerçek üzerinde etkin bir biçimde etki eder (frenler veya hızlandırır) çünkü varlık koşullarıyla insanların ilişkisini güçlendirir veya dönüştürür. Alman ideolojisinde Marx, yaşamın bilinci belirlediğini belirtir. Althusser, bu görüşü inkar etmemektedir, fakat insanın yaşamıyla ilişkisinin ideolojik biçiminin aynı biçimde ayakta tutulması veya aksine bu varlık koşullarını dönüştürmesi konusunda ideolojinin büyük bir öneminin olduğunu eklemektedir. İdeoloji sınıfın oluşmasına katkıda bulunur: Bir ideolojinin sınıf işlevinden söz edildiğinde, egemen ideolojinin egemen sınıfın ideolojisi olduğunu bilmek gerekir ve ona sadece sömürülen sınıfa egemen olmasını sağlamaz, fakat aynı zamanda egemen sınıf olarak kurulmasına, dünyayla yaşanmış ilişkisini gerçek ve meşru gibi kabul ettirmesine hizmet eder (Simon, M. , 1978:143).

İdeoloji (kitle temsil sistemi gibi) insanları biçimlendirmek, dönüştürmek ve varlık koşullarına yanıt verecek konuma getirmek ve tüm toplumlar için kaçınılmaz olmaktadır. Althusser'e göre, ideolojinin temel çizgilerini belirtmek istersek: İdeoloji psişik doğaya sahiptir, zorunludur, sağlamdır, etkilidir, pratiktir, an, geçmiş ve gelecek beşeri tarihin tümünde mevcuttur. İdeoloji sayesinde insan doğaya ve topluma, kısaca varlık koşullarına uyur. (Boudon, R. 1986:21)

Tablo II. Althusser ve İdeoloji

Doğası	İdeolojinin psişik-pratik ikili doğası. Psişik yönü bir temsiller sistemi (imgeler, nosyonlar, mitler, fikirler, kavramlar), kendini insanlara zorla kabulettiren bilinçsiz yapılar, algılanmış-kabul edilmiş-maruz kalmış kültürel nesnelere. Pratik olarak bu temsiller, bu yapılar ve bu nesnelere davranışlar- hal ve gidışler-tutumlar-jestler için de işlev gösterirler (işlev görürler). İdeolojinin edimler, pratikler ve törenler içinde özdeksel bir varlığı vardır. İdeolojiler, kurumlar ve pratikler içinde var olan temsiller vücutlardır.
Yayıma	Althusser,pratik ideolojilerin klasik listesini yeniden ele almaktadır (siyasal,hukuksal,dinsel); buna kuramsal ideolojileri eklemektedir ve bunlardan bilimi özenle ayırmaktadır. Bir sosyal formasyonun çok arzu edileni gibi, ideoloji tarihin her aşamasında var olan, ezelidir.
Köken	Bir toplumun, bir sınıfın veya bir grubun gereksinmelerinin, çıkarlarının değerlerinin hayali (magineire) projeksiyonudur.

İdeoloji

Gerçekle ilişkisi	<p>Gerçekle süpeküler (aynada) ilişki: İdeoloji kabullenir, bir yalancı bilgi (pseudo-connaissance), bir hayali bilgidir. İdeoloji gerçeği amıştırma üzerine kurulmuş aldatmacadır; yanlış bilgi, gerçeğin semptomu, onu gerçekten konuşuramın bilinç altıdır.</p> <p>Gerçekle ilişki hayali-yaşanmışlıktır, yani gerçekten çok çıkarları, bir iradeyi, bir umudu dile getirmektedir.</p>
Sosyal sınıflarla ilişkiler	<p>İdeolojiler sosyal sınıflara bağlıdır: Sınıf konumları ideolojik alanda birbirleriyle çatışan farklı ideolojileri ayakta tutmaktadır. İdeoloji, sınıfı sınıf gibi kurar.</p> <p>Egemen sınıf, devletin ideolojik araçlarının kontrolünü sağlayarak egemenliğini güvence altına almaktadır.</p>
Etkililiği	<p>Temel bir zorunluluk gibi, ideolojilerin sağlamlığı vardır, toplumların yaşamı için kaçınılmaz olan atmosferdir. Tarihsel etkililiği insanların varlık koşullarıyla ilişkisini güçlendirir veya dönüştürür: Bu ilişki bir inanışın, bir inancın gücü ile yaşamıştır.</p>
İşlevleri	<p>İdeoloji mutlak bir biçimde, her toplum için zorunludur (temel işlev)</p> <p>İdeoloji grupların ve bireylerin eylemi (pratik-sosyal işlev) için yönetici şema hizmeti görür.</p> <p>İdeoloji insanlara toplum sahnesindeki durumlarını ve etkinliklerini tasarlama olanağını verir (tanıma-yanlış tanıma işlevi)</p> <p>İdeoloji insanlara varlık koşullarına uyma olanağını vermek için kaçınılmazdır (uyum işlevi)</p>
Temel anlamlar	<ol style="list-style-type: none">1. Gerçekle yaşanmış-hayali ilişki (yanlış bilgi süpeküler bağlar)2. Kurumlarda ve pratiklerde özdeksel olarak var olan fikirler ve temsiller sistemi3. Toplumların tarihsel yaşamının temel yapısı, her sosyal formasyonun zorunlu arzu edileni

Pierre Ansart'a göre, ideolojik söylev toplumun, örgütünün, halihazırdaki güçlerin açık bir imgesini oluşturur (bunları meşrulaştırmak veya geçersizliklerini ortaya koymak için). Ortak eylemin, kendi kendisine önermek zorunda olduğu amaçları belirtir; toplumsal eylemlerin nelere doğru yönelmeleri gerektiğini belirtir; ortak yaşamın bütünsel anlamını verir (Tanrının hizmetinde, ilkeye sadakat, burjuva devletin yıkılması vb.). Sosyal aktörler, ideolojik söylemden pratiklerin anlamını,

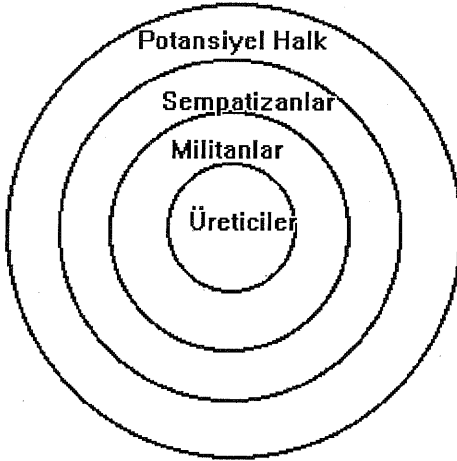
sosyal kimliğini, eylemlerinin meşruluğunu alırlar. Eskiden din tarafından sağlanan bu işlev, bizim toplumlarımızda siyasal ideolojiler tarafından yerine getirilmektedir (Simon, M. , 1978:213).

İdeoloji her yerde hazır olabilmelidir. Eğer ideoloji, işlemek zorunda olduğu biçimini ve izlemek zorunda olduğu amaçları meşrulaştıran sosyal örgütlenmeyi ilgilendiren anlamlar sistemiye, her yerde hazır ve nazır olabilmelerini işaret etmek gerekir. İdeolojik anlamlar tiyatro oyunlarında, sinemanın imge ve diyaloglarında, romanlarda, çizgi romanlarında dile getirilmektedir. Toplum imgesini ve ortak eylemin amaçlarını görebileceğimiz her yerde ideoloji vardır.

İdeolojik söylevin işlevleri:

1. Toplumunu veya örgütünü meşrulaştırmak
2. Sosyal düzenin ilkelerini dile getirmek
3. Sistematik görünmek
4. Ahlaksal görünmek
5. Polemik nitelik göstermek (Simon, M. , 1978:214-5)

Bir ideolojiye katılma derecelerinin şeması

İdeoloji kişiliğin her düzeyinde işlem görür. Bir bireyi harekete geçiren güdülerden tutun da, onlara yön veren ortak normlara kadar. Yayınlanmış temsiller, sosyal ilişkilerin sadık ifadesi değildir, fakat tam aksine kendiliğinden fiili ilişkilerin yanlış bir bilgisini ve bilincini sağlayan bir dönüşüm ve bir deformasyondur (Simon, M. , 1978:222).

Karl Korsch'a göre ideoloji, gerçeğe bağları koparan, tarihsel gerçek

evrim ne olursa olsun, sürekli aynı söylevi tekrarlayan ve işlevi iktidarı yerinde tutmak olan düşünceler fikirler ve temsiller sistemidir (Simon, M. , 1978:100).

Şerif Mardin'e göre, toplumda bazı etkin sembol kümeleşmeleri vardır ki, topluluğu mitostan daha kapsamlı bir şekilde belirler, fakat saptanmaları çok daha zordur. Bunlar toplumun tarih içinde işlenmiş, toplumun tümüne mal olmuş ve kurumlar

İdeoloji

yoluyla devam ettirilen "kültür kodları"dır. Kültür kodları gizli yapılar olmakla birlikte tesirleri de inkar edilemeyecek kadar somuttur. Tarih içinde genel bir davranışın çizgisini savunmaya yarıyan kültür unsurlarına kültür kodu diyoruz. İdeoloji büyük çapta simgesel düşünmenin hayatımızdaki öneminden çıkan, ona dayanan bir görüngüdür(Mardin, Ş. , 1982:116).

Raymond Aron'a göre, siyasal ideolojiler olgu önermeleriyle, değer yargılarını karıştırmaktadır. İdeolojiler, dünya konusunda bir perspektifi ve geleceğe yönelik bir iradeyi dile getirmektedir. İdeolojiler doğru ve yanlış alternatifi altına düşmemektedir; zevkler ve renkler düzenine ait değildir. Değer yargılarının doğru ve yanlışlığı gösterilemez;sadece adil olup olmadıkları tartışılabilir. Arona göre, olgu değerlendirmelerinin doğru ve yanlış oldukları gösterilebilir. Aron'a göre kısaca ideoloji, olgu değerlendirmeleri ve değer yargılarından oluşmaktadır (Boudon, R. , 1986:33)

Tablo III. İdeoloji Tanım tipleri

Geleneksel tipler	Doğru ve yanlış ölçütüne göre	Doğru ve yanlış ölçütüne baş vurmaksızın
Marksist gelenek	Marx: Yanlış bilim gibi ideolojinin kabul edilmesi Bilinç-yansımanın kuramları	Althusser: İdeoloji, sosyal nefes almak için kaçınılmaz atmosfer
Marksist olmayan gelenek	Aron: İdeoloji, doğrudan ve yanlıştan doğrudan doğruya ileri gelmeyen, fakat dolaylı bir biçimde ileri gelen Parsons: İdeoloji, bilimsel nesnellığe göre sapma	Geertz: Sembolik eylem olarak ideoloji Shils: İdeoloji, inanç sisteminin özel bir tipi

İdeoloji tanımlarını iki temel tipe ayırabiliriz: Birincisi, geleneksel dediğimiz, ideolojiyi doğru veya yanlış ölçütüne göre tanımlayan; ikincisi ise modern dediğimiz, ideolojiyi anlam nosyonundan hareketle tanımlayan. Diğer yandan, ideoloji görüngülerinin iki temel açıklama tipi ayrılabilir: Akıl dışı (irrationelle) ve ussal (rationelle) (Boudon, R. , 1986:105).

İdeoloji, bir toplumsal birliğin (grup, topluluk, toplum gibi) veya sınıfın ve üyelerinin dünyadaki durumunu anlatmaya, betimlemeye, açıklamaya yarıyan, kapsamlı bir biçimde dinsel, ahlaksal, mitsel, hukuksal, sanatsal değerlerden esinlenmiş, akılsal, mantıksal kurallarından faydalanmış, sistematik hale getirilmiş temsiller sistemidir.

İdeoloji, özellikle iktidarı ele geçirmek, iktidara ortak olmak için yapılmış siyasal eyleme bağlı bir söylevidir. İdeoloji, sosyal düzenin işleyişini sağlayan kurumları, meşrulaştırmaya olanak sağlar. İdeoloji doğru ve yanlış açılarından değerlendirilemez, ideolojinin içsel uygunluğu ve etkililiği tartışma konusu yapılabilir. İdeoloji, topluma egemen olanların ihtiraslarını ve ona bağlı olarak ortaya çıkan çıkarlarını maskeleyerek hizmetini görür. İdeoloji aynı zamanda geçmiş, an ve gelecekle ilgili olabilir. Milliyetçi ideolojilerde, ideoloji kaçınılmaz olarak ulusun tarihsel kökenlerinden hareket eder, tarihsel öğeleri kullanır. Egemen ideolojiler için an önemlidir. Böyle bir durumda ideoloji, yürürlükteki düzeni savunur ve kaçınılmaz olarak muhafazakar bir tutum içine girer. İktidarı hedefleyen toplumsal kesimlerin ideolojileri, kaçınılmaz olarak geleceğe yöneliktir, gelecekte gerçekleştirmeyi arzuladıkları amaçları, hedefleri içerir. İdeolojiler, çoğu zaman bilinçten geçmeksizin, kendilerini insanların büyük çoğunluğuna zorla kabul ettirir. İdeolojiler, bir inanç gibi, insanların bilincini, iradesini aşarak onları harekete geçirir. İdeolojiler toplumsal birlik içindeki insanların birbirine bağlanmasını, kaynaşmasını sağlar. İdeolojiler sosyal yaşamın doğal bir parçasıdır. Bir toplumsal birlik,ideoloji aracılığıyla, üyelerinin kendisinin arzu ettiği gibi, dünyayı algılamalarına, hareket etmelerine ve kendi ortak kimliğini edinmelerine olanak sağlar. İdeolojisiz, sosyal-tarihsel yaşam düşünülemez. İnsanların sosyal-tarihsel yaşama girmeleriyle ideoloji ortaya çıkmıştır. Sosyal yaşamın yaşandığı her yerde ideoloji vardır. Tarih ve toplum ideolojilerin çatışma alanıdır. İktidar el değiştirdiğinde, egemen ideoloji de değişir. İdeoloji,bir anlamda insan ve toplumun varlık nedeni ve aynı zamanda sonucudur.

KAYNAKÇA:

- BOUDON, R. ,(1986.), *Idéologie*,Points, Paris.
- MARDİN, Ş. , (1982), *İdeoloji*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- SIMON, M. , (1978), *Comprendre les ideologies,chronique social*, Lyon.

POSTMODERN BİR SOSYOLOJİ Mİ? POSTMODERNİTENİN SOSYOLOJİSİ Mİ?

*Dr. Nuran EROL

*Abstract*In this paper, it is argued that sociology is facing a crisis due to the impasse between the major theoretical and epistemological approaches (empirical sociology, hermeneutical-phenomenological sociology and critical theory) and the need to investigate the changing nature of the social world within which specific sociological problems emerge in hybrid forms. There seems to be a postmodernist attempt to resolve such a problem by offering a model of society based on difference, particularity and anti-rationalism. Postmodernist reaction reminds us the possibility of doing a postmodern sociology, which is plausible. Instead, it is argued that a framework for the sociology of postmodernity must be articulated in order to resolve the crisis emphasized above.

Keywords: Postmodernism, empiricism, hermeneutical-phenomenological approach, critical theory, sociology of postmodernity.

*Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Yard. Doç.

GİRİŞ

Sosyoloji, yerel, ulusal ve global düzlemde oluşan sorunlar bağlamında toplumları inceleyen bir disiplin ise, dünyada yaşanan pekçok dönüşümün beraberinde getirdiği tıkanma noktalarının aydınlatılması, bir pratik olarak sosyoloji disiplini ne derecede etkilemiştir? Moderniteden postmoderniteye geçiş ile birlikte geleneksel sosyolojinin hedeflediği sorunların çözümü, bilgi ve teknolojinin üretilmesine uygun sosyal formlar yaratma gibi hedefler hâla önceliğini koruyabilmekte midir? 19. yüzyılın koşulları ile karşılaştırıldığında görünen o ki, şu anda sosyolojinin konu alanlarını belirleyen sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağlam bambaşkadır. O halde, bir yandan ortaya çıkan toplumsal sorunların 'globalleşen' dünyada karşılıklı olarak birbirini dönüştürmesi, diğer yandan ise toplumsal dünyayı sistematize etmede kullandığımız bilginin evrimi hem Batı'da hem Türkiye'de "nasıl bir sosyoloji?" sorusunu gündeme getirmektedir. Sosyal bütünleşmede sorumluluğun devlet kurumundan serbest pazara devri, globalleşme sürecine karşı ortaya çıkan lokalleşme eğilimleri, özellikle Güney yarım kürede rastlanan açlık ve yoksulluk, uluslararası nüfus hareketlerine bağlı olarak belirginleşen kimlik siyaseti ve pekçok düzlemde kendini hissettiren meşruiyet krizleri; tüm bu sorunların anlaşılabilmesinde farklı sosyolojilerin (eleştirel sosyoloji ve yorumsayıcı sosyoloji) öne sürdükleri açıklayıcı çerçevelerin yaşanan sorunları ne tür bir teorik ve metodolojik donanımla ele almaya hazır olduklarını incelemek, aynı zamanda 'postmodern' dönemde karşı karşıya kaldığımız bazı soru işaretlerini anlayabilmemizi sağlayabilir. Özellikle sosyolojinin ayrı bir disiplin olarak ortaya çıkışının ve gelişiminin modernite ile eşgüdümlü olduğu göz önünde tutulursa, modernite projesi hakkındaki olası kuşku sosyolojik projenin de yeniden gözden geçirilmesini gerektirecektir. Dolayısıyla, Bauman'ın deyişiyle "ahlak ve akıl ayırımının giderek daha da belirginleşmesi"ni (Bauman, 1988) üreten modernite projesi karşısında, genelde sosyal bilimlerin özelde sosyolojinin hem kendimize hem de birbirimize karşı ilişkilerimizde etik bir temele katkıda bulunma anlamında özel bir sorumluluğu olduğu açıktır.

Buna göre, aşağıdaki değerlendirmelerde öncelikle modernizm ve postmodernizmin şematik olarak ayrılaştığı noktalar kısaca belirtilecek; ikinci olarak ise sosyolojide postmodernist bir tutumun olabilirliği tartışılacak; son olarak ise postmodern durumda "postmodernitenin sosyolojisi" üzerine değerlendirmeler yapılacaktır.¹

¹ Bu makale, genel olarak sosyal bilimlerde yer alan teorik tartışmalar arasında önemli bir yeri olan postmodernizm ve sosyoloji ilişkisi ile ilgili temel savları tanıtmak, farklı teorik açılımların sosyoloji üzerindeki etkisini anlamak amacıyla yazılmıştır. Yazar, söz konusu tartışmaların arka planında yer alan epistemolojik duruşları makaleye dahil etmemiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Seidman ve Wagner, 1992), (Calhoun, 1995).

I. MODERN-POSTMODERN İKİLİSİNİN ENTELLEKTÜEL BAĞLAMI ÜZERİNE

Her ne kadar bu durum son yıllarda değişmeye başladıysa da, bir bilgi üretme biçimi ve bir pratik olarak modernizm-postmodernizm ayrımının sosyoloji için anlamı üzerinde pek fazla durulmamıştır; Lemert ve Gillan (1982) ve Wuthnow (1984) gibi yazarların yapıtlarında, örneğin Foucault'nun çalışmalarının sosyolojiye etkisi üzerine önemli değerlendirmeler yer almaktadır. Bauman (1988), "sosyoloji ve postmodernizm" ile ilgili çalışmasında postmodernizmin sosyolojik bilgi üzerindeki etkisi üzerinde durmuştur. Bu noktada, sosyoloji ve postmodernizm ilişkisi ele alınarak bir bilgi formu olarak sosyolojinin postmodernizm olgusundan nasıl etkilendiği araştırılacaktır. Öncelikle "modern" ve "postmodern" arasındaki ayrımı anlama çabası için bir arkaplan oluşturacak olan felsefi temalar ve sorunsalların ayırıldığı görülmektedir².

Modern/postmodern kavramları arasındaki ayrım hakkında yapılan okumaların da göstereceği gibi, söz konusu ayrımın öncelikle Aydınlanma felsefesinin temel kavramları ile yakından bağlantısı vardır. Genel olarak, modernizm, yaklaşık olarak son iki yüz yılda Batının entellektüel kültürünün temel düşünceleri üzerinde yapılan bir değerlendirme veya bu düşüncelerin yayılması olarak görülebilir. Post-endüstriyel toplumların kültürü olarak veya "kapitalizmin kültürel mantığı" (Jameson) olarak tanımlanabilen postmodernizm ise bu düşüncelerin ifade ettikleri veya sunduğu anlamların reddi fikrine dayanır. Modernizm - postmodernizm tartışması sosyal bilimlerde çok kapsamlı bir biçimde ele alınmakla beraber, temel olarak modernite Batı'da feodalizmin çöküşü ve endüstriyel kapitalizmin kuruluşuna neden olan süreç ile anılırken, postmodernite ise modernitenin pratikleri ve söylemlerinin çöküşünü hazırlayan bir tarihsel dönemi yansıtır. Postmodernizasyon, postmodernite ve postmodernizme geçiş sürecinde temel analiz eksenleri olarak kültür, yapı, benlik, beden gibi temalar aracılığı ile bir ayrım yapmak mümkündür. Modernitenin ürünü olan klasik sosyolojide "yapı" ve buna bağlı değişkenler önemliyken, postmodern dönemde sosyal dünyanın kültürel olarak kurgulanması gibi açıklama tarzları başat konumda yer almaya başlamıştır. Postmodern dünyada beden "yeniden keşfedilmiş" ve toplumsal hayatta merkezi bir yer işgal etmiştir (Berman, 1982; Habermas, 1987).

² Genel olarak postmodernizm için bkz. (Rosenau, 1998).

Modernizm - Postmodernizm Arasındaki Şematik Farklılıklar³

Modernizm	Postmodernizm
Dizayn	Şans
Hiyerarşi	Anarşi
Bütünsellik	Parçalanma
Sentez	Antitez
Tür (genre)	Metin
Semantik	Retorik
Eğretileme	Düzdeğişmece
Seleksiyon	Kombinasyon
Derinlik	Yüzey
Okuma	Yanlış okuma
Anlatı	Anlatı-karşıtı
Orijin, neden	Difference
Metafizik	İroni

Ayrıca, Rorty de postmodernizmin ilkelerini şöyle özetler:1) Gerçeklik tartışılabilir. 2) Dil temel önem taşır.

3) Gerçeklik, sadece dil içinde mümkün olup figüratifdir.

4) Dilde en genel şeyler dahil isteyen istediği herşeyi söyleyebilir.

5) Hiçkimse, şeyler hakkında en genel önermeler dahil, dilden kaçamaz.

6) Yukarıdakilerin hepsi ideolojik bir duruş veya mantıksal bir argüman olmaktan çok tarihsel bir olaydır.

7) Buna göre, postmodernizm hem modernitenin sonudur hem de modernitenin dili nedeniyle ona bağımlıdır (Lemert, 1991).

A. Modern Özne Düşüncesi: Aydınlanma geleneğinde, öznellik tüm felsefi düşüncenin temel kavramlarından birini oluşturur. Bireysel özne, eylem ve moral sorumluluk için ayırdedici ve merkezi bir referans noktası olarak görülür. “Özneler”, diğer “öznelerden” ve ayrıca “nesnelere” ayrı olarak değerlendirilir. “Özgürlük”, “rasyonellik”, “akıl”, “bireysellik”, “bilim”, “epistemoloji”, “etik”, “ideoloji” ve “doğa”

³ Sema için bkz. (Hassan, 1985).

gibi kavramların tümü insan özneliği ile olan yakın ilişkisi bağlamında değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda, özne ve nesne, benlik (self) ve öteki arasındaki karşıt ilişkiye dair oluşturulan dikotomileri de farklı epistemolojik konumların (empirisizm, materyalizm, idealizm gibi) temelinde yer almaktadır. Söz konusu yaklaşımların çoğu sosyal bilimlerde doğrudan veya dolaylı şekillerde ifade edilmektedir. Buna bağlı olarak, genelde sosyal bilimler için, öznelde ise sosyoloji için postmodernist eleştirilerin getirileri önem taşımaktadır.

Özne ve nesne, ben ve öteki gibi ayrımlara paralel olarak beliren, özgürlük, sorumluluklar ve haklar düşünceleri de aynı bağlamda değer kazanır. Aydınlanma geleneğindeki öznellik ve öznenin bilmesine yönelik tanımlar, hem bilen öznelere bireysel özerkliğini hem de bireyselliğin öne çıkmasını sağlayan özneliğin evrensel karakterini tanımlar. Söz konusu Aydınlanma felsefesinin getirileri şunlardır: Modern özneler kendilerine özgüdür; kendilerinden önce gelenlerden ayırt edilecek bir şekilde bilme, eyleme ve değiştirme özgürlükleri vardır. Böylelikle, “akıl” “aşkın olan”dan ayrılır; “bilgi”, “mit”ten ayrılır; “eylem”, “alışkanlık”tan farklı birşey haline gelir; “öznellik” “teslimiyet”ten (subjugation) farklılaşır; “tarih” “şimdi”den ayrılır; ve “ilerleme” ve “gelecek” fikirleri de tarihin parçası haline gelir.

Tüm bu fikirler Aydınlanma temelli felsefenin o kadar temelindedirler ki, bu fikirlerin neredeyse insan doğasında içkin olduğu varsayılır (Berman, 1982; Wellmer, 1974). Söz konusu fikirlerin evrensel bir referans çerçevesi oluşturduğu birçok düşün adamı tarafından kabul edilir. Bu evrensel referans çerçevesi bir “tamamlanmışlık” hissi ve tavrını zorunlu olarak oluşturur. İşte söz konusu kabul etme üzerine yapılan eleştirinin kendisi, bugün “postmodern stil” diye tanımladığımız sürecin en ayırt edici özelliğini oluşturur.

B. Özneliğin Postmodern Reddi : Postmodernizm olarak adlandırdığımız sosyo-kültürel oluşum temel olarak Aydınlanma’nın ve Aydınlanma’dan türemiş olan çeşitli epistemolojik felsefi konumların özünü oluşturan otonom ve rasyonel özne düşüncesini eleştirir. Zihin ve beden, ben ve öteki, özne ve nesne, bilgi ve inanç, bilim ve mitoloji gibi kategorik zıtlıkları kabul etmek yerine; postmodern düşünürler bu kategorilerin modern çağda insan deneyiminin şeyleşmiş ve rasyonelleşmiş bir yansıması olduğunu belirtmektedirler⁴ Postmodernizm için, söz konusu kategoriler ancak ve ancak her insan deneyiminin mitolojik çekirdeğinin temelinde yatan insan varoluşunun birliğini gizleyen birtakım görünümüne olabilir. Bu bağlamda, postmodern yaklaşım sadece özne düşüncesini eleştirmekle kalmaz; rasyonel insan özne düşüncesi

⁴ Bu konuda bkz. Habermas’ın Nietzsche ve Heidegger üzerinde yaptığı değerlendirmeler için bkz. (Habermas, 1987; 1989a) ve Dreyfus ve Rabinow (1982).

ile temellenen tüm kategorileri ve epistemolojik pozisyonları da reddeder. Ne de olsa bu tür bir düşünce nesneyi çağırıştırır.

C. Epistemolojik Duruşlar: Sosyolojide postmodernizm olasılıklarını araştırmak için diğer bir aşama olarak Aydınlanma ve karşı-aydınlanma temalarından yukarıda ele aldığımız tartışmanın epistemolojik ve karşı-epistemolojik yönlerine geçmek gerekmektedir.

Aşağıda özellikle sosyoloji geleneğindeki ve genelde sosyal bilimlerdeki *üç önemli epistemolojik geleneğe* gönderme yapılacaktır:

- (1) Ampirik-analitik sosyal bilim
- (2) Yorumsamacı-fenomenolojik sosyal bilim
- (3) Eleştirel sosyal bilim

C. 1. *Ampirik-analitik sosyal bilim*, bilgiyi doğal bir biliş süreci olarak, dünyayı da doğal ilişkilerin bir dizgesi şeklinde tanımlar. Bu daha çok bilginin ve dünyanın “naturalist” veya “nesnel” olarak tanımlanışı olarak adlandırılır. Bu bağlamda, en doğru ve en güvenilir bilginin dünya ile nesnel bir ilişki kurabileceği varsayılır: “Algılar” ve “duyumlar”, “objeler arasındaki ilişkiler”, “objeler ve subjeler arasındaki ilişkiler” ile ilgili gerçek bilginin temelini oluşturur.

Bu tür bir anlayış, bilimle ilgili sadece tek bir anlayış olduğunu (“naturalist” bir yaklaşım); bilimdeki farklılıkların (1) tarihsel “olgunluk” derecelerinden, veya (2) inceleme konusunun alanındaki nesnel farklılıklar nedeniyle ortaya çıktığını varsayar.

Bu yaklaşım bilimsel bilgi hakkında hakim olarak kabul edilen yaklaşımdır ve gerek teori gerekse araştırma pratiğine ilişkin prosedürlerin tanımlanmasında pozitivistlere dayanır. Bu tür bir epistemolojinin temel amacı, sistematik ve nesnel ilişkiler dünyasında evrensel genelleme yapabilme olanağı olan ampirik olarak öngörü yapmaya yarayacak önermelerin geliştirilmesidir; söz konusu dünyanın kendisi sadece öngöründe bulunmayı sağlamaz, ayrıca müdahale ve kontrol işlevinin de olduğunu varsayar.

C. 2. *Yorumsamacı-fenomenolojik metabilim* ise ampirik-analitik bilimin dünya hakkında bilgi edinmek için kullandığı metod ve zihinsel arkaplana karşı çıkar. Dilthey’den Habermas’a uzanan entellektüel tarihsel süreç içinde, yorumsamacı-fenomenolojik çerçeve bağlamında, insan bilinci, sadece deneyim dünyasının ve deneyimin yorumlanmasının bilgisi olarak görülür. Burada artık ampirik bilgi işlevsel kavramların geliştirilmesi için kullanılan bir araç değil, insan deneyimi ve hükümleri ile ilgili anlamlı yorumlardır. Bilgi, davranışların kendilerinin betimlenmesine ve ampirik genellemelerine dayanmaz; tersine kendi eylemlerimiz hakkındaki farkındalığımızın araştırılmasına dayanır.

Bu çerçevede, “öznellik” ve “özneler-arasılık”, “sembolik formlar” ve “dünyanın bilinci” gibi noktalar hem bilimsel bilgiyi tanımlama tarzımız için, hem de bilimin araştırma konusunun anlaşılma biçimine ilişkin önemli referans noktalarını oluşturur.

Bilimsel bilgiyi bu şekilde değerlendiren bir yaklaşımın amacı, insan ilişkileriyle ilgili olan “anlam” ve “deneyim”e dayanan temel sorunları daha iyi algulamaktır. İnsan deneyimi ve metinler bağlamında iç içe geçmiş ve hatta çok katlı (polysemic) anlamların ortaya çıkarılması, hiç sorgulamadığımız geleneklerin etkilerini ve sembolik olarak bireylerin anlam dünyalarının nasıl oluştuğunu “anlamayı” kolaylaştırır.

C. 3. *Eleştirel sosyal bilim* ise yukarıda vurgulanan ampirik-analitik ve yorumsamacı-fenomenolojik bakış açılarının eleştirisi üzerine kuruludur. Bu perspektife göre, insan bilinci, kurumsal olarak ve tarihsel olarak insan deneyiminde mümkün olanı ortaya çıkaran tarihsel insan pratiğinin (praxis) bir boyutudur. Eleştirel sosyal bilim, temel olarak emek türleri, etkileşim, iktidar, sınıf ve otorite gibi kavramların tarihsel bir süreç içinde ele alınmasını hedefler. Eleştirel sosyal felsefenin temel sorunsalı, insan düşüncesinin ne doğal ilişkilerin bir işlevi ne de bu ilişkilerin aşkın (transcendental) bir bilinci olduğu düşüncesidir. İnsan tarihinin sadece deneyime ait öğeleri değil fakat aynı zamanda insanın doğasını ürettiği ve yeniden ürettiği kabul edilir.

Bu bağlamda, eleştirel sosyal bilimin ve eleştirel sosyal felsefenin amacı, emeğin, dilin ve otoritenin kurumsallaşmış biçimlerinde ortaya çıktığı şekliyle özgül insan deneyimlerinin birbirleriyle çatışan doğasını ortaya çıkarmaktır. Ayrıca, söz konusu yaklaşım, toplumsal kurumların içinde şekillenen insan deneyimini bu kurumların ideolojik olarak şeyleştirici özelliğinden kurtarmaktır (emancipation), özgürleştirmeyi amaçlar.

Bu noktada, sosyal bilimlerde her biri kendi içinde özgül metodolojik ve kuramsal yaklaşımları ortaya çıkaran genel metabilim formlarını kısaca betimledikten sonra, söz konusu epistemolojik yaklaşımların her birinin postmodern eleştirisini formüle etmek mümkündür.

Her ne kadar postmodernizm her üç yaklaşımın bazı stratejik karakteristiklerini paylaşırsa da, postmodernizmin temel eleştirisi her üç sosyal bilim geleneğinin “totalleştirici”, “sistematik” ve “kuramsal” öğelerini reddetmektedir.

Öncelikle, postmodernizm her üç geleneğe de var olan bilimsel aydınlanmaya ilişkin çeşitli sistematizasyonların reddini gerektirir. Lyotard’ın (1984: xxiv) da açık olarak ifade ettiği gibi, “postmodernizm üst anlatılara (metanarratives) karşı bir şüphe duymaktadır”. Postmodernist bir perspektiften bakıldığında, hem geleneksel sosyal bilimlerde yer alan kategoriler hem de temel kavramlar birer üst-anlatılardır; dolayısıyla eksiktir.

Ampirik-analitik sosyal bilim, bilimsel olarak “objektif” bir metodoloji anlayışı ile ulaşılan gözlem ve genellemeleri konu alan bir ilişkiler sistemini kabul eder. Foucault (1972) ve Lyotard’ın (1984) yaklaşımları ile bakıldığında, hem sistematize edilmiş bir sosyal dünya hem de pozitivist metodoloji gibi kategoriler “söylemin” ve bilimin “dil pragmatizminin” ifadelerinden başka bir şey değildir; yani toplumsal dünyanın kendisi söylemsel pratikler aracılığı ile kurgulanır. Hakikat bir fiksiyondur ve dil ile kurgulanır. Buna göre, ampirik sosyal bilimin kavramlarının ve kategorilerinin araştırma için basit birer “araç” olduğunu kabul etmek yerine, normatif bir biçimde “modern toplum” şeklinde adlandırdığımız teknolojik olarak kompleks ve bürokratik olarak rasyonelleşmiş bir ortamda söz konusu kategoriler ve kavramlar aslında birer kurgulamadır⁵.

Aynı zamanda, postmodern perspektif, Weber ve Mannheim gibi yorumsamacı yaklaşımı kullanan sosyal bilimcilerin gelenek düşüncesine de karşıdır. Kültür ve gelenek gibi kavramlar postmodern vizyon içinde çok geniş kapsamlı kavramlardır. Bunların yerine, postmodern yaklaşım, “söylemler çokluğu”, “bölgesel ve lokal anlatılar” ve “dil oyunları” gibi kavramsal kategorilere başvurur. Söz konusu kategorilerden hiç birisi (1) daha geniş bir tarihsel geleneğe indirgenemez; ve (2) herhangi bir yerel anlatı üzerinde hakimiyet kuramaz. Postmodernizme göre, bilginin hepsi bölgeselleşmiş söylemin bir ifadesidir; ve toplumda tüm söylemler “eşit değere” sahiptir, aralarında bir hiyerarşi oluşturulamaz. Yorumsamacı yaklaşım içinde yer alan farklı metin okumalarına (anlatımsal analiz, argümantasyon analizi, semiyotik analiz, sentaks analizi) karşı postmodernizm içinde temel olarak yapıbozum tekniği yer alır ve çoğunlukla bu teknik bilgi inşa etmez (Rosenau, 1992).

Postmodernistler için sosyal bilimin insanın emansipasyonuna öncülük edeceği düşüncesi şakadan başka bir şey değildir. Benzer şekilde, klasik Marksizmin pozitivist şeması ve buna bağlı olarak insanların olduklarından farklı olmaları gereği düşüncesi de reddedilir. Hiçbir tek söylem biçimi veya anlatı bir diğeri üzerinde hakimiyet kuramayacağı için, ideoloji ve hakikat ile ahlak ve akıl arasındaki ayrım da ortadan kalkar ve normalleştirilir.

Özetle, postmodernizm modern sosyal bilimin tüm metabilimsel temelleri ve ilgili kavramlaştırmalar reddeder. Söz konusu kavramlaştırmalar, Aydınlanmaya damgasını vurmuş olan rasyonel özne varsayımına dayanır ve sorgulanmalıdır.

Modern ve postmodern sosyal bilim arasındaki karşıt konumları belirginleştirmek için bu noktaların net olarak açıklanması gerekmektedir. Modern sosyal bilim geleneği ile Nietzsche’nin mirası ile yazan Foucault’un çalışmalarında

⁵ Bkz. Berman (1989) ve Wuthnow (1984).

belirginleşen “soykütüğü ve metodoloji” arasında ilginç stratejik ve metodolojik benzerlikler vardır.

Foucault'nun kültürel söylem üzerine yaptığı çalışmasında göze çarpan en önemli öge, soykütüğü ve eleştiri, yani özgül ve yerel olarak ortaya çıkan söylemlerin ayrıntılı olarak belgelenmesi ile söylem ve iktidarın etkileri arasında bir ilişki kurma çabasıdır (Foucault, 1980).

Foucault'nun genelde amacı “tarihi totalize etmek”ten kaçınmaktır. Buna bağlı olarak, geleneklerin rasyonelleşmesi ve mantıksal gelişme hakkındaki tarihsel genellemeler, sistemlerin kuramsal evrimi ve modernleşme teorileri ve ayrıca devrimci tarihsel ilerleme fikri metodolojik olarak reddedilir. Kuramlar elde etmeye yarayacak gözlemlere gerek yoktur; çünkü böyle bir çabanın kendisi bölgesel anlatıların ele alınmasını engelleyecektir⁶. Bu bağlamda Foucault geleneksel “objektif” bilimin ele almadığı temaları ve söylemleri (özne, akıl, cinsellik, ceza, vb.) “arkeolojik” bir tutumla inceler. Foucault'ya göre bilgi ve söylem formları nötr değildir. Tüm bilgi formları genelde belirli bir çevrenin kabul edilmiş kategorileri tarafından gizlenen söylem-üretici iktidar ilişkileri üzerinde temellenmiştir.

İktidar ilişkileri üzerinde odaklanmış olması ve özellikle iktidar - söylem bağıntısını çözümlemeye çalışması, Foucault'nun çalışmasının yorumsamacı ve aynı zamanda eleştirel kuramla bağlantılı olduğunu gösterir. Stratejik olarak Foucault'nun yorumsamacı yaklaşım ile ilişkisi özellikle sosyal olguları açıklamada görüne bakmaktan çok gizli söylemin (akıl veya geleneğin değil) anahtar olduğuna dair savında açık olarak görülebilir (Foucault, 1980). Foucault'nun çalışmasının eleştirel kuramla olan ilişkisi ise sosyal hayatta çeşitli hiyerarşiler ve iktidar ilişkileri üzerine yaptığı değerlendirmelerde görülebilir. Foucault'nun amacı, “daha iyiyi” sunacak alternatifleri arama çabası olmaksızın özgül iktidar/bilgi biçimlenmelerinin bir eleştirisini yapmaktır.

Her ne kadar tüm modern sosyal bilim formlarının reddi postmodern programın özünü oluştursa da, Foucault'nun felsefesinde biçimlendiği haliyle postmodern bir yaklaşımın stratejileri arasında bağıntılar vardır. Ayrıca, modern toplumun postmodern vizyonu ile modernizasyonun yaygın olarak kabul edilmiş vizyonları arasında da yakın bağıntılar vardır.

⁶ Foucault'nun “arkeolojik” metodunun temel amacı, farklı düşünme biçimlerini birbirinden ayıran ve kurgulayan formasyon kuralları ile ilgili olup bir düşünceyi diğerinden ayıran stratejiler ve söylemsel pratikleri hedef alır.

II. MODERN VE POSTMODERN TOPLUM ANLAYIŞLARI

A. Modern Yaklaşım: Yukarıda vurgulanan üç farklı epistemolojik geleneğin her biriyle ilişkili olan sosyolojik temalarda modernite ve modern toplum ile ilgili farklı anlayışlara rastlamak mümkündür: Ampirik analitik sosyolojinin temel fikri “sistem ve yapı”dır; yorumsamacı sosyolojinin temel kavramı “gelenek ve değerler”dir; ve eleştirel kuram ise “üretim biçimi ve sınıf” üzerinde temellendirilmiştir.

Söz konusu kavramlardan her biri modernite ve modern toplumla ilgili genel bir perspektif ile ilişkilidir. Sosyal sistemler düşüncesi ile ilişkili diğer kavramlar ise evrim ve adaptasyondur. Spencer, Durkheim, Parsons ve Luhmann’ın çalışmalarında söz konusu kavramlar önemli bir yere sahiptir. “Sistem” düşüncesi ile modern toplumun geleneksel toplumun devamı olduğu fikri ima edilerek gelecekte de böyle sürmesi gerektiği vurgulanır.

Modernite ve modernleşme, tüm toplumların zorunlu olarak izleyecekleri “gelişmenin” son noktası olarak kabul edilir. Teknik ilerleme, bireycilik, pazar ekonomileri ve demokratik-bürokratik devletler insan deneyimi için ideal tarihsel referans noktaları olarak gösterilir. Bu anlamda modernite, toplumun ve sosyal gelişmenin sonu haline gelecektir. Buradaki anahtar kavram “ilerleme”dir.

Yorumsamacı sosyoloji açısından, modern uygarlık ve modernliği oluşturan toplumlar önceki kültürel formasyonların rasyonelleşmiş, sekülerize olmuş ve birbiri içinde erimiş geleneklerini temsil eder. Yorumsamacı geleneğe göre, genellikle tarihsel durum içinde bireylerin rasyonelleşmiş eylemleri ve anlama biçimleri genel eylem biçimlerinin esas anlamını değiştirmiştir. Bir diğer deyişle, değerler ve gelenekler evreni eylemlerin nasıl kurgulandığını belirler: çünkü bireylerin anlam dünyalarının oluşumu birtakım “altyapısal” öğeler ile değil, değerler ile yapılandırılır, bu yapılanmayı çözümlenmenin en iyi yolu ise metinsel bir okumadır.

Söz konusu değişimi “demir kafes” olarak adlandıran Weber, sekülerleşmiş, rasyonelleşmiş ve rutinleşmiş eylemlerin ya gelenekselleşmiş değerleri ya da yeni oluşan gelenekleri işgal ettiğini vurgular. Bu bağlamda modernizm kaybolmuş bir anlam, kaybolmuş bir cemaat, ve bir trajedi duygusuna benzer bir imgelem, kısacası bir “rasyonalizasyon” süreci yaratır.

“Üretim biçimi” kavramı, eleştirel sosyal teorinin odak noktasında olmuştur. Her ne kadar bu kavram sosyal felsefe bazında farklı şekillerde tanımlanmış ve eleştirilmiş (Habermas, 1987, 1979; Wellmer, 1974) ve ayrıca sosyal teori düzleminde rafine edilmişse de (Offe, 1985, 1987), üretim biçimi kavramı hâlâ eleştirel sosyal teorinin en önemli kavramları arasında yer alır (Habermas, 1973).

Eleştirel perspektiften bakıldığında, birtakım etkinlik ve bilgi alanları arasındaki ayırışmanın hem geç-kapitalist toplumun kurumlarının hem de bu kurumların daha aydınlanmış, daha eşitlikçi ve demokratik bir gelecek yönünde dönüşümünün temelini oluşturacak şekilde yapılandığı görülür. Bu bağlamda modernizm bazı dönüşümsel çelişkilere neden olan kriz doğurucu kurumsal bir çerçevedir. Modernite ise sosyal ve kültürel krizin cisimleşmesidir (Habermas, 1983).

Özetle, varolan sosyolojik teori içinde modernitenin genel temaları daha çok ilerleme, rasyonalizasyon ve kriz gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşmıştır.

B. Postmodern Yaklaşım: Postmodernistlerin bakış açısı (Baudrillard, 1988; Foucault, 1980, 1977b; Griffin, 1988; Lyotard, 1988, 1984; Rorty, 1989, 1979) klasik sosyal teori⁷ ile hem olumlu hem olumsuz bağlantıların var olduğunu göstermiştir.

Sistem teorisinin özünü oluşturan teknik adaptasyon olarak “ilerleme” kavramı, genelde Nietzsche’den günümüze uzanan çizgisi içinde postmodern gelenekte insanın varoluşunun teknolojik hakimiyet altına girmesi düşüncesi ile ifade edilir.

“Gelenek” kavramı birtakım dil oyunları ile totalleştirici kültürel formasyon düşüncelerinin yerini değiştiren postmodernistler için totalize edici bir kavramdır. Postmodernistlere göre, geleneğin kendisi hem insan olanaklarının gerçek rasyonalizasyonu ve bu olanakların gerçek kaybidir (Smart, 1983).

Ayrıca postmodernistler “tarih” kavramını da reddetmektedirler. Tarih kavramının yerine lokalleşmiş tarihsellik formüle edilir; ve bu tür bir tarih anlayışında özgül sorunların analizi, araştırmacının bakış açısından veri olmaya değer görülür (Cousins ve Hussain, 1984). Tarihsel analiz postmodernistler için halihazırda varolanı değerlendirerek büyük bir resim çizmekten çok, daha önce görmediğimiz daha küçük bir resim çizme meselesidir. Postmodernistler için teknolojik ilerleme fikrinin ve tarihsel bütünsellik (totallik) fikirlerinin reddi, ister Marx’ın klasik emek-iktidar ilişkisi üzerinde kurduğu üretim biçimine dayansın, isterse Habermas’ın kuramında yer alan öznelarası iletişim kavramı çerçevesinde irdelensin, aslında “üretim biçimi” kavramının postmodern eleştirisine dayanır. Üretim biçimi kavramı tarihsel olarak kurgulanan insan deneyiminin yapısal bütünselliği ile ilgili olup bu tür özçü (essentialist) fikirler postmodernistler tarafından tamamen reddedilmektedir.

⁷ Bu noktada sosyal teori ile sosyolojik teorilerin modernizm - postmodernizm tartışmalarındaki önemini vurgulama gerekmektedir. Postmodernist bir sosyolojiyi savunanlar artık sosyolojik teorilerin sosyal dünyayı açıklayamadığını ve bunların yerine sosyal anlatıların kullanılması gerektiğini savunmaktadırlar. Sosyal teorinin çıkış noktası toplumsal hareketler iken sosyolojik teoriler ise epistemolojiye dayanır. İlkinin moral bir amacı vardır; diğeri ise insanlığın genel durumu ile ilgili bir dil yakalamaya çalışır. Daha kapsamlı bilgi için ilgili tartışmaların yer aldığı bir dergi olan *Sociological Theory* dergisine bkz. (cilt 9, No:2, Güz 1991.)

Modern eleştirel kuram ile postmodernist eleştirinin ortak noktalarından biri ideolojinin eleştirisi fikridir. Bununla beraber, 'ideologiekritik' düşüncesi doğrunun koşullarının oluşması ile ilgiliyken, postmodernizm ise tüm büyük anlatıları ideolojilere indirgemektedir (Berman, 1982).

C. Postmodern Tepki: Modernist sosyal felsefelerde yer alan ve postmodernistler tarafından ayırıldıkları bazı sınırlılıklar, aynı zamanda aşağıda görülen postmodern felsefenin özelliklerini betimlemede bir arkaplan oluşturmaktadır:

1) Birinci olarak, mantıksal bir temele dayanan hakikat düşüncesinin yerine postmodernistler retorik bir temele dayanan dil oyunları veya söylemsel formasyonlar gibi temalara ağırlık verir. Hakikat hakkındaki klasik büyük anlatılar bölgeselleşmiş bir konuşma anlatısına indirgenmiştir.

2) İkinci olarak, postmodernizm tarih düşüncesini reddederek insan deneyimi ile ilgili olarak ampirik tarihselliğin lokalleşmiş bir soruna dayalı algılanmasını tercih etmektedirler. Analitik olarak özgül lokalize edilmiş anlatılar büyük anlatıların yerini alır ve bu tür bir strateji temelleşici yapılanmalar ve doğruların yokluğunu yansıtır.

3) Özellikle Foucaultcu bir postmodernizm için iktidar ilişkileri ve eşitsizlikler tüm söylemsel formasyonların ve bölgesel anlatıların temelini oluşturur. Başka bir alternatif yoktur. Bilimsel bilgi dahi kendisini hiyerarşik olarak düzenlenmiş birtakım sosyo-teknik uygulamalara dayandıran "disipline edilmiş" bir perspektif biçiminde temsil etmektedir (Foucault, 1977a).

4) Bir postmodernist analizin görünürdeki "objektifliği" (örneğin, Foucault'nun felsefesindeki arkeolojik anlayış) klasik Aydınlanma felsefesinde olduğu gibi bilgi ve inanç ayırımına dayanmaz; tüm değerlerin ve sosyal mitolojilerin insan deneyimi hakkında aynı statüye sahip olduğu "değer-eşitliği" fikrine dayanır. Bu nedenle, postmodernizm, doğası itibarı ile görecelidir; bu durumun postmodernizm için olumlu veya olumsuz bir tanımlama yaratması ise bakış açılarımızın entellektüel başlangıç noktasıdır (Berman, 1982; Fraser, 1989; Habermas, 1987).

III. POSTMODERNİZM VE SOSYOLOJİK DÜŞÜNMEK

Yukarıda yer alan değerlendirmelerde, epistemolojik varsayımlar ekseninde sosyal bilimlerdeki önemli temalar üzerinde durarak modernizm ve postmodernizm arasındaki ayrılaşmalar ele alınmıştır. Yukarıda da vurgulandığı gibi sosyolojik teorilerin yerine sosyal teoriler geliştirmek gerektiği üzerinde duran postmodernist yazarların (Seidman, 1992) herhangi bir analiz için epistemolojik bir referans çerçevesinin değerini reddettikleri ve toplumda genel geçer kabul görmüş konvansiyonların ve değerlerin bir değerlendirme ölçütü oluşturabilmesine gönderme

Postmodern Bir Sosyoloji mi?

yaptıkları görülmektedir. O halde, postmodernizm modern sosyal bilime karşı bir konumda yer aldıkça, yukarıda ele aldığımız lokal, bölgesel, ulusal ve global düzlemlerde ortaya çıkan karmaşık sosyolojik sorunların ne tür bir sosyoloji ile çözümleneceği sorusu daha da önem kazanmaktadır. Günümüz dünyasında sosyoloji ile postmodernizmin ilişkisi üç doğrultuda gelişebilir:

a) postmodernizmin hiçbir açıklayıcı referans çerçevesi sunmadığını belirterek tamamen reddetmek;

b) postmodernitenin sosyolojisini yapmak,

c) postmodern bir sosyoloji formüle etmek.

Bu seçeneklerden ilki ancak ve ancak global olarak kendisini hissettiren bir olguyu görmezlikten gelen bir sosyoloğun tercih edebileceği bir tutumdur. Diğer ikisi ise özellikle sosyologların etik sorumlulukları açısından ele alınarak çözümlenmesi gereken tavırlara işaret eder. Kuşkusuz söz konusu olasılıklar veya duruşlar bir yelpaze içinde değerlendirilecek olursa bir uçtan diğerine giderek anlaşılabilir. Postmodernizmin günümüzde aynı zamanda sosyal bir söylem ve global kültürün önemli bir parçası haline geldiği göz önünde tutulursa ne bu yaklaşımı tümüyle reddetmek ne de sosyolojik teorilerin artık sosyal kurumları ve karmaşık sosyolojik olguları açıklayamayacağını öne sürmek sağlıklıdır. Çeşitli postmodernist yazarların özellikle kültürel alan ile ilgili yaptığı zengin çözümler göz ardı edilemez. Bu noktada, postmodern bir sosyoloji olasılığının günümüzde ne gibi entellektüel ürünlerin doğmasına katkıda bulunacağı üzerine bazı saptamalarda bulunmak mümkündür.

A. Postmodern Bir Sosyoloji Olasılığı: Bu tür bir sosyolojinin olabilirliğini tartışmada Foucault'nun felsefesine başvurmak mümkündür.

(1) Postmodernist bir sosyolojinin en önemli genel yaklaşımı niteliksel (qualitative) mikrososyoloji olacaktır. Bu tür bir yaklaşım birtakım sosyolojik olguları incelemede tepeden inmece bir tavırla teoriler empoze etmek yerine çözümlemenin kendisine önem verir. Sonuç olarak, genelleme için induktif çıkarım yapma olasılığına dayanmayan ampirik bir analizdir. Özellikle bölgeselleşmiş meta-anlatımların incelenmesinde tek bir teoriden söz edilmez.

(2) Postmodern bir sosyolojinin konu alanlarına girebilecek en önemli temalardan biri, sosyal yaşama ilişkin anlatımsal metinlerde içerilen iktidar ilişkileri olacaktır. Gerçekte, böyle bir yaklaşımın sosyal yaşama ilişkin varsayımı bölgeselleşmiş veya yerelleşmiş bir anlatımda yansımaları bulan iktidar oyunlarının çokluğu ve değersizleşmesi olarak tanımlanabilir.

(3) Postmodern sosyolojinin ele alabileceği başka bir konu da hukuk, kurumsallaşmış disiplin veya Foucault'nun düşüncesinde yer alan doğruluğu

sorgulanmayan sosyal normallik gibi alanların kıyısında yer alan “sapma davranışları”dır (Foucault, 1980). Foucault’nun çalışmalarından yararlanmaktan başka, postmodern sosyologlar eklektik bir biçimde “sosyal etiketlendirme” veya “sapma” gibi fikirleri çalışmalarına eklemleyebilirler. Bu noktada, normalde hiç sorgulanmayan bir bölünme çatırdamaya başlamaktadır: marjinal davranışın postmodern sosyolojisinde analiz ile tavsiye arasındaki ayırım ortadan kalkmaya başlayabilir⁸.

(4) Sosyal teorinin kuramsal olarak yeniden kurgulanması gerçekleşebilir; çünkü klasik sosyologların estetik ve yorumsamacı yönleri daha da işlevsellik kazanacaktır ve ayrıca Nietzsche ve Heidegger’in çalışmaları da yeniden değerlendirilmeye başlanacaktır.

(5) Postmodern bir sosyolojinin göz ardı edilemeyecek başka bir boyutu da yeniden kurgulanmaya başlanmış olan bilim sosyolojisidir. Genel sosyolojik kuramları bilimin incelenmesinde uygulamak yerine kurumsallaşmış bir nesnellik anlatısı ve teknik doğruluğun perdelediği bölgeselleşmiş ve iktidar odaklı bir anlatım olarak bilimi “yapıbozum” (deconstruction) çabaları ile ortaya çıkacaktır. Bu tür analizler için Foucault’nun Bilginin Arkeolojisi gibi çalışmaları analitik modeller oluşturabilir.

Yukarıda vurgulanan beş temel analiz alanının önemi White’in aşağıda alıntılanan argümanları ile de desteklenmektedir:

“Somut yapıbozumcu bir analiz, sosyal olaylara, kurumlara ve eğilimlere ilişkin güçlü bir okuma yapmamızı sağlayabilir; bir diğer deyişle bu tür bir okuma, bilinci hiperpolitize edecektir. Bu tür bir etki ise bilinen olgularla aramızdaki mesafeyi arttırarak bu olguların üzerimizdeki gücünü arttıran dil oyunları ve stratejilerle başarılı (Foucault’nun çözümlediği ‘savaş metaforları’ gibi)” (White, 1988: 199).

(6) Postmodern sosyolojinin içsel olarak eleştirel olduğunu iddia etmeden önce, bu akım içinde çok daha içkin olan anti-modern romantizmin öz olarak modern bireyciliğin neo-muhafazakar eleştirisi şeklinde ortaya çıkabileceğini hatırlatmak gerekir.

B. Postmodern Sosyolojinin İmkansızlığı ve Postmodernitenin Sosyolojisi:Postmodern bir sosyoloji yapabilme imkanı yanında bu tür bir yaklaşımın beraberinde getirdiği bazı soru işaretleri de vardır.

(1) Metodolojik olarak, postmodern bir sosyoloji varolmayan birşeyi analiz etmeyi varsayamaz; örneğin, sosyal tarih veya sosyal totallik. Makrososyoloji,

⁸ Bu noktada özellikle Foucault’nun entellektüel ve bireysel siyaseti ile ima edilen “marjinal” fikrinin savunusu üzerine yaptığı değerlendirmeler için bkz. Horowitz (1987)

postmodern vizyonu kapsayan çeşitli estetik tercihlerin dışına düşer. Aynı olgu sosyal totallik ile ilgili sosyal tarih kavramı ile yakından bağlantılıdır.

(2) Gözlemlerin sosyal eylemi anlamada önemli anahtarlar sunduğuna ilişkin metodolojik bir yaklaşıma dayalı davranışçı sosyoloji postmodern sosyoloji tarafından koşulsuz olarak reddedilecektir. Söz konusu metodolojik yaklaşımlar gözlemsel metodolojinin çeşitli türlerini (alan araştırması veya etnografik çalışmalar), laboratuvar deneyleri, film çalışmaları vb. yaklaşımları kapsayacaktır. Bunların tümü, eylemlerin özünü bir metin olarak değil fakat davranış olarak nitelendirirler.

(3) Herhangi bir şeye ilişkin bir teori öne sürmek postmodern sosyolojide kıyasıya eleştirilir. Teorinin dedüktif veya indüktif olarak çıkarsanıp çıkarsanmaması önemli değildir.

(4) Entellektüel, ahlaki veya siyasal bir pozisyonun savunuculuğunu yapacak şekilde sosyolojiyi kullanmak, tüm dil oyunlarının eşit olduğuna dair postmodernist ilke ile çelişir.

(5) Teknik bir bilgi formu olarak sosyolojiyi tanımlama çabası (örneğin, uygulamalı sosyoloji), Foucault'nun bilimsel disiplinin sonuçlarını eleştirme ile ilgili tutumu ile tutarsızlık gösterir. Bir bakıma, Foucault'nun "Disiplin ve Ceza" adlı çalışması uygulamalı sosyal bilimlerin eleştirisi olarak da değerlendirilebilir.

Özetle, postmodernizm somut bir sosyal kuram önermese de, postmodern yazarların çalışmaları (özellikle Foucault) postmodern bir sosyolojinin ne olabileceğine ilişkin modeller sunmaktadır. Bu noktada tartışmamızın son savlarını tamamlayacak öğelere değinmekte yarar var.

SONUÇ: MODERNİZM VE POSTMODERNİZM ARASINDA BİR SEÇİM Mİ?

Günümüz dünyasında sosyal krizlerin ve teknik rasyonelliğin sürekli olarak geleneksel rasyonellik biçimlerini ve bunları yansıtan kurumları tehdit ettiği toplumlarda 'postmodern toplum' tanımlaması yapmak yerine, 'geç-kapitalist toplum' ifadesini kullanmak önerilebilir.

Buna paralel olarak, postmodern toplumlar bağlamında sürekli olarak yinelenen ve tartışılan başka bir tema da modernizmin sonu, ideolojinin sonu ve post-endüstriyel toplum fikirleridir. Geç kapitalist toplumlara özgü olan tüm problemlerin hala geçerli olduğu veya ortadan kalkmadığı ilgi çekicidir. Bu sorunların Batı toplumları tarafından 'aşılmış' olduğuna dair iddiaların söz konusu sorunların derinliği hakkında yeterince bilgilenmemiş olanlara ait olması gerçeği göz ardı edilmemelidir.

'Postmodern bir toplumda' yaşamının 'postmodern sosyoloji' yapmayı gerektirmeyeceğini vurgulayan Bauman'a katılmamak mümkün görünmemektedir

(Bauman, 1988). Ayrıca geç kapitalist toplumlara için olan meşruiyet krizlerinin aslında postmodernizm gibi entellektüel hareketlerin beklendiği sosyal formasyonlarda görüldüğünü belirten Habermas da bir o derecede haklı görünmektedir (Habermas, 1989a; 1989b; 1987; 1981). Sorun, tüm bu eğilimlere nasıl tepki vereceğimiz konusunda odaklanmaktadır.

Modernizm ve postmodernizm arasında yapılacak bir 'seçim' bağlamında, modern ve postmodern sosyal düşünce ile ilgili olan tekstler ve içinden çıktıkları toplumsal ve tarihsel bağlamlar arasında dikkatli bir değerlendirme yapmanın gereği açıktır.⁹ Bu noktada üzerinde durulması gereken önemli soru Aydınlanma hareketi ile ilgili görünmektedir. Muhafazakarlar ve postmodernistler, Aydınlanma hareketine bağlılığın kötü birşey olduğunu iddia edebilirler.¹⁰ Eleştirel sosyal kuramcılar ise postmodernizmin henüz emekleme döneminde olduğunu; eşitlik, adalet ve özgürlüğün sosyal değerlendirilmesine dayalı bir toplum oluşturmadan çok fazla Aydınlanmanın modern toplum için zararlı olabileceğinin söylenmesine kuşkuyla bakılması gerektiğini öne süreceklerdir. Bunun yanında, eleştirel sosyal kuramcılar postmodernizmin estetik eleştirinin lehine (siyasetten uzak şiir, bağlamdan arınmış metinler, doğrulama olmaksızın yapılan red) entellektüel ve siyasal aydınlanmayı işgal etme çabası olduğunu da iddia etmektedirler. Gerçek bir eleştirel sosyoloji irrasyonel bir toplumun rasyonel olarak yeniden inşası projesini kabul etmemizi gerektirir. ; bu süreç içinde söz konusu inşanın hangi araçlarla yapılabileceğine ait tartışmaların ve değerlendirmelerin açık bırakılması gerekmektedir. Postmodernizm, akıl ile araçsal teknik aklı özdeşleştirerek tüm entellektüel duruşları irrasyonel olarak nitelendirdiği için diğer tartışma platformlarını diyaloga kapatmaktadır. Buna göre, postmodernizm bizi irrasyonel bir dünyada rasyonel eylem olasılığından yoksun bırakmaz mı?¹¹

Kuşkusuz, postmodern bir sosyolojinin imkanı veya imkansızlığı ile ilgili olarak sosyal bilimlerde epistemolojik, ontolojik ve normatif boyutları olan birçok tartışma yapılmaktadır. Bu tartışmaların orijini veya postmodernizm ve onu eleştirenleri güdüleyen en önemli etmen sosyal bir güç olarak bilim anlayışı ile objektiflik iddiası olan bir söylem olarak bilim arasındaki rekabet ile de ilgilidir. Dolayısıyla, kurgulanan dikotomi, katı bir anti-teorik görecelik ile bilimci teori veya etnosantrik pozitivizm arasındaki çatışma şeklinde karşımıza çıkmakta ve bu alandaki tartışmalar yöntembilimsel soruları da etkilemektedir. Söz konusu "epistemolojik ikilem" genel olarak teorik tartışmalarda merkezi bir öneme sahiptir. Ya dünya hakkındaki bilginin

⁹ Özellikle Habermas'ın eleştirel kuramı ile feminizm arasındaki olası ilişkileri irdeleyen tartışmalara göz atmak gerekir. Bkz. Fraser (1989) ve Simpson (1986).

¹⁰ Özellikle Batı ve Doğu Avrupa'da formel demokrasinin sarsıntı geçirdiği ve devlete olan taleplerin arttığı bir dönemde yeni-muhafazakarlar ve postmodernist sosyal kuramcıların devlet müdahalesini kabul edilemez (immoral), disfonksiyonel veya umutsuz olarak değerlendirmeleri ilgi çekicidir.

¹¹ Griffin (1988), "güçlü" (estetik olarak doyum verici fakat politik olarak boş) ve "zayıf" (politik olarak pratik) postmodernizm arasında bir ayırım yapar.

Postmodern Bir Sosyoloji mi?

bilen kişinin entellektüel çıkarlarıyla ve sosyal konumuyla ilgisi olmadığı ya da bilgi ile bilen kişi arasındaki ilişkinin bilginin kendisini etkilediği varsayılmaktadır. Birincisinde evrensel bilgi, ikincisinde ise tekil veya göreceli bilgi vurgulanır. Oysa bu duruşlardan her ikisi de birbirinin alternatifi değildir (Alexander, 1992).

Sonuç olarak, farklı toplumsal bağlamlardaki postmodernizm okumalarının farklı sosyal bilimsel ekoller üzerindeki etkisi de gelecekte hemen birçok disiplinde kendisini hissettirecek bir sorunsal olarak görünmektedir. Buna bağlı olarak, postmodernizme eleştirel bir perspektifle yanıt vermek, iletişimsel eylem kuramı ile temellendirilmiş olan bir yaklaşım ile çalışmalarımızın koşullarını dönüştürebilmemizle mümkündür. Bununla birlikte, söz konusu girişim, postmodernizm anlatılarının ve bu makalenin sınırlarını aşan bir entellektüel çabayı gerektirir.

KAYNAKÇA

- Alexander, J. (1992) "General Theory in the Postpositivist Mode: The 'Epistemological Dilemma' and the Search for Present Reason" içinde: S. Seidman ve D. G. Wagner (der.), **Postmodernism and Social Theory**, New York: Basil Blackwell.
- Bauman, Z. (1988) "Sociology and Postmodernism", **Sociological Review**, Cilt. 36, s. 790-813.
- Berman, M. (1982) **All That is Solid Melts into Air**, New York: Simon & Schuster.
- Calhoun, C. (1995) **Critical Social Theory**, Oxford: Basil Blackwell.
- Cousins, M. and A. Hussain (1984) **Michel Foucault**, New York: St. Martin's Press.
- Dreyfus, H. L. & P. Rabinow (1982) **Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics**, Chicago: University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1972) **The Archaeology of Knowledge**, New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1977a) **Discipline and Punish**, New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1977b) **Language, Counter-Memory, Practice**, Oxford:Blackwell.
- Foucault, M. (1980) **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977**. (der. C. Gordon) New York: Pantheon.
- Fraser, N. (1989) **Unruly Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory**, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Griffin, D. R. (der.) (1988) **Spirituality and Society: Postmodern Visions**, New York: State University of New York Press.
- Hassan, F. (1985) "The Culture of Postmodernism", **Theory, Culture and Society**, Cilt 2, s. 123-4.
- Habermas J. (1979) **Communication and the Evolution of Society**, Boston: Beacon.
- Habermas, J. (1981) "Modernity versus Postmodernity" **New German Critique**, 22, s. 3-14.
- Habermas, J. (1983) **Legitimation Crisis**, Boston: Beacon.
- Habermas, J. (1987) **Philosophical Discourse of Modernity**, MA: MIT Press.
- Habermas, J. (1989a) **The New Conservatism: Cultural Criticism and the Historian's Debate**, MA: MIT Press.

- Habermas, J. (1989b) **The Structural Transformation of the Public Sphere**, MA: MIT Press.
- Horowitz, G. (1987) "The Foucaultian Impasse" **Political Theory**, 15, s. 61-80.
- Lemert, C. C. & G. Gillan (1982) **Michel Foucault: Social Theory as Transgression**, New York: Columbia University Press.
- Lemert, C. (1981) "The Uses of French Structuralisms in Sociology" içinde: Seidman, a. g. e. s. 23-24.
- Lyotard, J. F. (1984) **The Postmodern Condition: A Report on Knowledge**, MN: University of Minnesota Press.
- Lyotard, J. F. (1988) **Peregrinations: Law, Form, Event**, New York: Columbia University Press.
- Offe, C. (1985) **Disorganized Capitalism: Contemporary Transformations of Work and Politics**, MA: MIT Press.
- Offe, C. (1987) "The Utopia of the Zero-Option Modernity and Modernization as Normative Political Criteria", **Praxis International**, Cilt 7, s. 1-24.
- Rorty, R. (1979) **Philosophy and the Mirror of Nature**, Princeton: Princeton University Press.
- Rorty, R. (1989) "Solidarity or Objectivity" s. 167-1845, içinde: S. Clarke ve E. Simpson, **Anti-Theory in Ethics and Moral Conservatism**, New Jersey: Duke University Press.
- Rosenau, P. M. (1998) **Post-modernizm ve Toplumbilimleri**, (Çev. T. Birkan), Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Seidman, S. , Wagner, D. G. (der.) (1992) **Postmodernism and Social Theory**, Cambridge: Basil Blackwell.
- Smart, B. . (1983) **Foucault, Marxism and Critique**, Londra: RKP.
- Simpson, L. (1986) "On Habermas and Particularity: Is There Room For Race and Gender on the Glassy Plains of Ideal Discourse?", **Praxis International**, Vol. 6, s. 328-340.
- Wellmer, A. (1974) **Critical Theory of Society**, New York: Seabury.
- White, S. K. (1987) "Justice and the Postmodern Problematic" **Praxis International**, Cilt 7, s. 186-208.
- Wuthnow, R. ; J. D. Hunter, A. Bergeson ve E. Kurzweil (1984) **Cultural Analysis: The Work of Peter Berger, Mary Douglas, Michel Foucault and Jurgen Habermas**, Londra: RKP.

SUMMARY

In this paper, it is argued that ontological transformations in the social world led to an impasse in terms of facing a crisis on 'doing postmodern sociology' and 'analyzing society from a postmodern perspective.' There seems to have been a postmodernist attempt to revise sociological methodologies and theories (emprirical/positivist; hermeneutical/phenomenological and critical theory) which is worth to investigate. Although the justification for sociology remains today, one needs to consider that (post)modern conditions under which sociology is practised are different. Therefore, sociology of postmodernism will be on the agenda of sociologists who do not forget the reflexivity between the knowledge of the social world and the nature of the social world.

MODERN TOPLUMDA BİR ÖLÜM NEDENİ OLARAK TRAFİK KAZALARI

*Dr. Yaşar ERJEM

Abstract:

This study investigates traffic accidents in modern society as a cause of death. In modern world, traffic accidents which pave the way for negative consequences such as personal fatalities, injuries, air pollution and so on, are epidemic problems. In the present study, the problem was held in relation to modern society and its components. The issue was analyzed multidimensionally by constructing a relation between transportation system and traffic system of modern society. In this context, in this article, particularistic solutions toward traffic accidents were deeply criticized, and social dimensions of the problem were tried to be presented on a vast scale. As a result, in this research revealed that deaths in traffic accidents were closely related to mode of production, organization, social structure and transportation system of the modern society.

KEYWORDS: traffic, traffic accident, transportation.

* Mersin Üniversitesi, Fen/Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Yard. Doç.

1. GİRİŞ

Ölüm, diğer canlılarda olduğu gibi insan için de kaçınılmaz bir son ve gerçekliktir. Ancak, insanın hangi neden veya nedenlerle öldüğü tarihsel süreçte toplumdan topluma, yaşanan toplum tipine ve toplumun yaşama tarzına göre değişmektedir. Ünlü yazar Paz (1994:8)'ın da söylediği gibi, ". . . Bir Hristiyanın ölümü ya da bir köpeğin ölümü, yaşama tarzlarını yansıtan ölme tarzlarıdır". Bu bağlamda, toplum, yaşama tarzı ve ölüm; hangi nedenlerle ve nasıl öldüğü arasında sıkı bir ilişkinin olduğunu söylemek olanaklıdır.

Ölüm nedenleri, yangın, sel, deprem. . . gibi doğal felaketlerin dışında büyük oranda toplumsaldır. Toplumsal açıdan üç büyük ölüm nedeni; açlık, hastalık ve savaştır. Bu üç büyük ölüm nedeni, günümüzde de belirgindir. Ancak, toplumlar üzerindeki etkileri farklı derecelerde dir. Örneğin, verem az gelişmiş toplumlarda hala önemli bir ölüm nedeni olmasına karşı, gelişmiş ülkelerde bir ölüm nedeni olma özelliğini kaybetmiştir.

Uluslararası hayati istatistikler, seçilmiş nedenlere göre içinde yaşadığımız modern toplumda elli ölüm nedeni olduğunu göstermektedir (DİE,1990:43). Bu ölüm nedenlerinin büyük çoğunluğu, "hastalıklar" kategorisinde toplanmaktadır. Ancak, hastalıklar kategorisine girmeyen ölüm nedenleri de vardır. Bunlardan birisi ve en dikkat çekici olanı "motorlu taşıt kazaları" ya da "trafik kazaları"dır.

Bir ölüm nedeni olarak trafik kazaları modern topluma özgüdür. Çünkü, tarihsel açıdan bakıldığında ilkel toplum, köleci toplum, feodal toplum. . . gibi hiçbir toplum tipinde trafik kazalarının bir ölüm nedeni olduğu görülmez. Bunun temel nedeni, adı geçen toplum tiplerinde trafiğin bu günkü modern toplumdaki anlam ve niteliğine uygun olarak, "toplumsal bir olgu" olmadığıdır. Bu toplumsal olgu, modern toplumun özellikleri, yapı ve örgütlenmesi, üretim tarzı ve işleyişi ile yakından ilişkilidir.

Trafik kazalarının modern toplumda ne denli önemli bir ölüm nedeni olduğunu istatistikler ortaya koymaktadır. Örneğin, 1988 yılında, kırk ülkede toplam 142 799 kişi trafik kazalarında hayatını kaybetmiştir. Gelişmiş ve modern bir ülke olan ABD'de 1991 yılında gerçekleşen trafik kazalarında toplam 40 250 kişi ölmüştür. Ölenlerin %16'sı (6440 kişi) yayadır. Yine, ABD'de 1989 yılında, ülke içinde meydana gelen tüm ölüm vakalarının nedenleri arasında trafik kazaları 5. sırayı almıştır; bu kazalar sonucunda, başka kazalar yüzünden ya da şeker hastalığı, intihar, bulaşıcı hastalıklar (AIDS dahil), karaciğer hastalıkları veya cinayet nedeniyle ölenlerden daha fazla insan hayatını kaybetmiştir (Freund ve Martin,1996:62-63). 1980-1990 yılları arasında, İngiltere'de trafik kazalarında ölenlerin toplam sayısı 54 136' dır. Fransa'da ise sadece 1996 yılında ölenlerin sayısı 8 080'dir (TC. Emniyet Genel Müdürlüğü,1997:17-29). Türkiye'de ise trafik kazaları önemli bir toplumsal problem haline gelmiştir. "**Trafik terörü**", "**trafik canavarı**" . . . gibi kavramlarla ifade edilen bu olgu her gün toplumun gündeminde yer alabilmektedir. Günde ortalama 20-25 kişinin öldüğü trafik kazalarında yılda 8 -10 bin

kişi hayatını kaybetmekte ve 100 bin civarında insan değişik boyutlarda yaralanmaktadır (Ege,1993:8).

Öte yandan motorlu taşıt sayısı oran olarak diğer ülkelerden az olmasına karşı, Hindistan'da 1989 yılında meydana gelen trafik kazalarında ölenlerin sayısı 46 690 kişidir (Sahdev vd,1994:377). Trafik kazaları Suudi Arabistan'da ise salgın bir halk sağlığı problemi (Bener ve Jadaan,1992:143).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'ne göre, çocukların maruz kaldığı trafik kazaları endüstrileşmiş dünyadaki en ciddi epidemik problemdir. 0-14 yaş grubu içerisindeki ölüm nedenlerini %50 ve %25 arasındaki bir oranla kazalar oluşturmaktadır ve bunların yaklaşık yarısı trafik kazalarından kaynaklanmaktadır. Yaya ve bisiklet kazaları çocuklar arasındaki trafik kazalarının ana tipleridir (Joly vd. 1991:765). Avustralya'da, 1-14 yaş grubundaki en yaygın ölüm nedeni ve hastanelerdeki kayıtlı 5. ölüm nedeni trafik kazalarıdır (Rosman ve Knuiman,1994:215). ABD'de ise, ergen ölümlerinde otomobil kazaları ölüme sebebiyet veren dokuz ana etkenin hepsini geride bırakarak 1. sırayı almaktadır (Freund ve Martin,1996:63).

Yukarıda verilen örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu örnekler, trafik kazalarına bağlı doğrudan ölüm nedenlerini belirtmektedir. Bunun yanı sıra, motorlu taşıt emisyonlarının, kirlilik kaynaklı ölümlerin 4/2' lik bir kısmının nedeni olan habis tümör ve akciğer hastalıklarının ortaya çıkışında rol oynayan çeşitli bilinmeyen etkileri mevcuttur (Freund ve Martin,1996:63). Bu durum, trafik ve motorlu taşıtların insan sağlığı ve ölümler üzerindeki dolaylı etkilerini göstermektedir.

Modern toplumda önemli bir ölüm nedeni ve sağlık problemi olan trafik kazaları, daha önce de ifade edildiği gibi, modern toplumun özellikleri, yapı ve örgütlenmesi, üretim tarzı ve işleyişi ile ilişkilidir. Bu bağlamda, problemin anlaşılması ve çözüm yollarının ortaya çıkarılması açısından modern toplumun çözümlenerek yaşama tarzının sorgulanması gerekmektedir. Bu makalenin temel amacı da modern toplumu ulaşım biçimi, ulaşım teknolojisi, trafik, trafik kazaları ve yol açtığı ölümler açısından eleştirel bir bakış açısıyla sosyolojik açıdan incelemektir.

2. MODERN TOPLUM ve ULAŞIM

Ulaşım insanların, malların ve hizmetlerin alış verişini sağlayan süreçler olarak tanımlanabilir (Greer,1970:420). Ulaşım toplum yaşamı için vazgeçilmezdir. Çünkü, toplumsal yaşam insan eylem ve hareketliliğini içerir. İnsanlar birbirleriyle sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmak için bir yerden başka yere hareket ederler. Bu çerçevede ulaşım, kişilerin, eşyaların ve malların bir yerden başka bir yere iletilmesini sağlar. Ulaşım sosyolojik açıdan bir bütünleşme mekanizmasıdır. Greer (1970:42)' in de belirttiği gibi, ulaşımın temel işlevi, mekan üzerinde ürünlerin ve faaliyetlerin alış veriş, insan, enerji ve malların toplanması ve dağıtım vasıtasıyla insan faaliyetlerini bütünleştirmektir.

Toplumların gelişme sürecine paralel olarak ulaşım sistemlerinin de geliştiği, karmaşıkleştığı ve organize bir endüstriye dönüştüğü görülmektedir. Tarihsel açıdan konuya bakıldığında, ilkel toplumların kara ve su yollarından oluşan ve bu yollar üzerinde sal, kano, hayvan vd. basit ulaşım vasıtalarından oluşan bir ulaşım sistemine sahip oldukları görülür. Bu ulaşım sistemlerinin en basiti, insanların çevrelerinde kullandıkları hayvan izlerinden oluşan yollardır (Tümertekin,1976:275).

Ulaşım araç ve kanallarındaki gelişmeler, özellikle endüstrileşme ve onun temel özelliklerini en iyi yansıtan modern toplumda büyük olmuştur. Karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolu gibi ulaşım kanalları, bu kanallarda kullanılan motorlu taşıtlar, trenler, gemiler ve uçaklar ulaşım kavramını hız, kalite ve verimlilik açısından niteliksel değişimlere uğratmış, modern toplumun kuruluşu ve işleyişi üzerinde önemli etkilerde bulunmuşlardır.

Modern toplum, karmaşık ekonomik ve politik yapılarıyla, üretilen zenginlikleri yaşama standardını artırmak ve genel refaha katkıda bulunmak için, bunları tam ve verimli bir şekilde düzenleyen ulaşım kanal ve araçlarına gereksinim duyar. Bu nedenle, modern toplumu çözümlenmede ulaşım sistemini temel değişkenlerden biri olarak almanın önemli olduğu bilinmektedir. Brady (1961:267) ' nin şu ifadesi bu savı destekler niteliktedir :

. . . Ulaşım, kaynakların, maddi ürünlerin, tecrübelerin ve fikirlerin dokuyucusu, kitle üretimine ve dağıtımına dayanan endüstriyel sistemin can damarı, makina çağında topluluk ve milli hayatın bütünleştirilmesinde önemli bir ajan, insanların ve malların taşıyıcısıdır. Ulaşım, bu , hızla değişen ve büyüyen dünyada, insanları, uygarlıkları ve kültürleri birbirine yaklaştıran ve birbirleriyle temasını sağlayan en önemli araçtır.

Brady'nin yukarıdaki ifadesi, modern toplumu ve onun özelliklerini içermesi açısından oldukça dikkat çekicidir. Çünkü, bu ifade endüstriyel, kitle üretimine dayanan üretim sistemini, insan ilişkisi ve hareketliliğindeki yoğunluğu, ulus temelli bütünleşmiş toplumu, insanlar, kültürler ve uygarlıklarla ilişkide açıklığa ve etkileşime dayanma gibi modern toplumun bir çok özelliğini içermektedir. Özellikle, endüstriye ve teknolojiye vurgu çok önemlidir. Çünkü, modern toplum daha çok endüstri ve teknoloji ağırlıklı tanımlanmaktadır. Örneğin, Giddens (1993:137), modern toplum kuramı ile endüstri toplumu kuramının doğrudan ilişkili olduğunu belirtmektedir. Yine, modernleşmenin - modern toplum olma süreci- geçmişteki endüstrileşmemiş toplum tipinden günümüzde ileri düzeyde endüstrileşmiş toplum tipine doğru bir değişme olduğu (Kongar,1985:228) yaygın bir kabul görmektedir.

Modern toplumun yerleşme biçimi, kurumları ve insan ilişkileri üzerinde ulaşım sistemlerinin çok önemli etkileri vardır. Modern toplumun temel özelliklerinden birisi, "kent toplumu" olmasıdır. Kentleşme süreciyle nüfusun kırsal yerleşmelerden kentlere doğru göç etmesi sonucunda kentler büyümüş, nüfusun büyük çoğunluğu kentlerde yaşamaya başlamıştır. Kentleşme sürecinde gerek endüstrinin ve gerekse konumuzla

bağlantılı olarak ulaşımın, özellikle karayolu ulaşımının büyük etkileri olmuştur. Günümüzde kentlerin yapılanması, büyümesi, işleyişi ve değişimi üzerinde ulaşım sistemlerinin büyük etkisi olduğu bilinmektedir.

Ulaşım sistemi modern toplumda sosyal kurumlar ve insan ilişkileri üzerinde çok yönde etkide bulunmaktadır. Ekonomiden eğitime, aileden boş zamanları değerlendirmeye kadar birçok kurum ulaşımından doğrudan etkilenmektedir. Meta üretimi, üretilen metaların dağıtımı ve hizmetlerden yararlanma ulaşım ile yakından ilişkilidir. Modern ulaşım sistemleri insan ilişkilerini dönüştürmüştür. Modern ulaşım mekanı insan için oldukça genişletirken zamanı oldukça kısaltmıştır. Ülkelerin farklı kent ve bölgeleri arasında insan ilişkileri yoğunlaşmış, bu ilişkiler daha çok ekonomik ve ticari ilişki formlarına dönüşmüştür. Bunun yanı sıra, ulaşım kültürel, etnik ve politik ilişkileri de etkilemiştir. Farklı etnik grupların ulaşım vasıtasıyla etkileşimleri etnik ilişkilere yeni boyutlar katmıştır. Politik yaşamın ulaşım ile ülke çapına yayılması olanaklı olmuş, bu durum demokrasi, parti örgütlenmeleri, parti politikaları, ideolojiler. . . vd. konularda değişimlere neden olmuştur.

Modern toplumlardaki ulaşım sistemlerinin dört temel özelliği vardır. Bunlar; hız, geniş ulaşım ağı, gelişmiş teknolojiye sahip olmak ve inorganik enerjiye gereksinim duymadığıdır.

Bu dört özellik, temel olarak, karayolu, demiryolu, denizyolu ve havayolundan oluşan modern ulaşım sistem ve araçlarının hepsi için geçerlidir. Ancak, konumuz gereği biz özellikle karayolu ulaşım sistemini bu dört özelliği dikkate alarak modern toplum üzerindeki etkileri açısından inceleyeceğiz.

3. KARAYOLU ULAŞIM SİSTEMİ

Modern ulaşım sistemlerinin en yaygını ve toplum üzerindeki çok yönlü etkisiyle şüphesiz karayolu ulaşım sistemidir. Karayolu ulaşım sistemi, tarih olarak çok eskilere gitmesine rağmen modern karayollarının inşası esas itibarıyla 19. yüzyılda, iki İngiliz mühendisin geliştirdikleri teknik ile başlamıştır. Thomas Telford (1751-1834) ve J. L. Mc Adam (1756-1836)'ın geliştirdikleri, "makadam" adı verilen stabilize yollar hızla çalışmıştır (Tümer,1976:283).

Karayollarının gelişmesi üzerine, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen sanayi devriminin bir süre sonra ortaya çıkardığı motorlu kara taşıtlarının büyük rolü olmuştur (Dönmez,1982:126).

Ulaşım sisteminde devrim yaratan bu büyük buluş, çok önceleri, 17. yüzyılın başlarında insanların zihninde bir tasarı olarak bulunuyordu. Örneğin, İngiliz filozofu Roger Bacon 1618 yılında şöyle yazmıştır: ". . . İnsanlığı, bilim ve sanatların yardımıyla, başka koşum hayvanına gerek kalmaksızın, inanılmaz bir hızla ilerleyen bir araba yapmayı başaracaktır (Ehrenburg,1984:16)".

Motorlu karayolu taşıtları ulaşım sistemini hızlı bir değişime uğratmıştır. Öncelikle, bütün sanayileşmiş ülkelerde, ekonominin de gereği olarak geniş bir karayolu

ağı kurulmuştur. Bu karayolu ağı vasıtasıyla ülkelerin bütün yörelerine hızlı etkin ulaşım olanağı sağlanmıştır.

Modern karayolu ulaşım sistemi giderek toplumu dönüştüren asli güçlerden biri haline gelmiştir. Bu ulaşım sistemi ekonomi, sanayi ve kentleşme üzerinde doğrudan etkilerde bulunmaya başlamıştır.

Özellikle, bilime dayalı teknolojik gelişmelere paralel olarak, karayolu ulaşım sistemi ve bu sistemin unsurları sanayi ve ekonomik gelişmeyle dinamik bir ilişki içinde olagelmıştır.

Motorlu taşıtların inorganik enerjiye bağımlılıkları, petrol gibi önemli bir enerji kaynağının, başta modern toplumlar olmak üzere tüm dünya toplumlarının temel bir gereksinimi haline getirmiştir. Günümüzde, petrol enerjisine bağımlı olmayan hiç bir toplum yoktur. Bu durum toplumların ne denli enerjiye bağlı olduklarının da önemli bir göstergesidir.

Karayolu ulaşım sistemi, daha önce de ifade edildiği gibi, kent ve kentleşmeyi hızlandırarak, modern toplumda yaygın yerleşme biçiminin kent olması üzerinde çok etkili olmuştur. Günümüzde, kent yapılarını dönüştüren, kentleşmeyi şekillendiren temel etkenlerden birisi karayolu ulaşımıdır.

Karayolu ulaşım sistemiyle başta kentlerin büyüdüğü gözlemlenmektedir. Banliyöleşme (yöre kentleşme) süreci yine ulaşım sistemiyle yakından ilişkilidir. Ayrıca önemli değişimler, kentlerin organizasyonunda da yaşanmaktadır. Tek odaklı kentler giderek çok odaklı kentlere dönüşmektedir.

Kentlerde etkin ve yaygın ulaşım biçimi şehir içi ulaşımıdır. Bu ulaşım tarzı kentin işleyişini oldukça önemli bir biçimde etkilemektedir. Kentsel yaşamda bütün ilişkilerin, ekonomiden politikaya, sanattan beslenmeye kadar şehir içi ulaşımına bağlı olduğunu söylemek olanaklıdır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar, modern toplumun, karmaşık, teknolojik, inorganik enerjiye bağımlı ve organize ulaşım sistemleriyle ve de özellikle karayolu ulaşım sistemiyle çok sıkı bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir.

4. MODERN TOPLUMDA TRAFİK VE TRAFİK KAZALARI

Karayolu ulaşım sistemi ile ilişkili bir başka konu da modern toplumdaki, "trafik olgusu" ve insan yaşamı ve sağlığı üzerindeki etkileri (ve özellikle de bir ölüm nedeni olması) açısından "trafik kazaları"dır. Çalışmamızın bu bölümünde, modern toplum-ulaşım sistemi bağlamında, buraya kadar sunulan bilgi ve açıklamalar ışığında, trafik ve trafik kazaları üzerinde duracağız.

Modern karayolu ulaşımının ortaya çıkardığı toplumsal olgulardan biri de "trafik"tir. Trafik kavramı, yayaların, hayvanların ve taşıtların karayolu, trenlerin demiryolu, gemilerin denizyolu, uçakların hava yolu üzerindeki hareketi, gidiş-gelişi olarak tanımlanmaktadır (Erjem, 1996:31-32).

Modern Toplumda Bir Ölümlü Nedeni Olarak Trafik Kazaları

Trafik olgusu, tarih olarak çok eskilere götürülebilir. Örneğin, taşıtların ve yayaların trafiğini düzenlemek için çok eski çağlarda bir takım kurallar konulmuştur. Babil'de trafik kurallarını kapsayan başlıbaşına bir sistem vardı. Ancak, günümüzdeki önemi, yaygınlığı ve karmaşıklığı ile trafik, daha çok modern topluma özgü bir olgudur. Özellikle otomobil sanayinin gelişmesi trafiğin modern toplumda toplumsal bir olgu olması üzerinde etkili olmuştur. Otomobilin gelişmesi, kentlerdeki yolların ve sokakların yapısını değiştirmiş, trafiğin kurallı bir gidiş geliş ve işleyişe dönüşmesine neden olmuştur.

Modern yaşam tarzının önemli bir parçasını oluşturan trafik olgusu, insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri; ölümler ve yaralanmalar, trafik tıkanmaları, sürücü, yaya ve yolcular üzerinde yarattığı sinirsel gerginlikler, çevre ve hava kirliliği üzerindeki olumsuz etkileri gibi pek çok konu ve durum üzerinde önemli bir etkidir.

Bütün bunların yanı sıra Illich (1992:25-26) 'in deyimiyle "trafik modern toplumda sanayileşmiş "ve ayrıca işlevselliği de tartışılır hale gelmeye başlamıştır". Illich bu konuda şunları söylemektedir :

... Tipik bir Amerikan erkeği yılda 1600 saatten fazla zamanını arabasına ayırır. Arabası yürürken ve aylak aylak dururken onun içindedir. Onu park eder ve yer arar. Onu süslemek ve aylık taksitlerini karşılamak için para kazanır. Petrolünü, geçiş ücretini, sigortasını, vergisini ve bandrolünü ödemek için çalışır. Uyanık geçirdiği 16 saatten 4'ünü yolda ve yola hazırlık için harcar. Bu hesaplama ulaşımın hükmettiği diğer faaliyetler için harcanan zaman; yani hastahanelerde, trafik mahkemelerinde, garajlarda, otomobil reklamları izleme veya bir sonraki otomobil alımının kalitesini artırmak için düzenlenen tüketici eğitimi ile ilgili toplantılarda harcanan zaman dahil değildir. Örnek Amerikalı, 7500 mili katedebilmek için 1600 saatini verir; yani saatte 5 milden daha az hız.

Modern toplumdaki ulaşım ve trafiği eleştiren Illich, ulaşım ve trafiğin yarattığı olumsuzlukları enerji dağıtımındaki eşitsizlik ile açıklar.

Illich (1988:59-60)'in modern toplumdaki ulaşım ve trafiği eleştirirken kullandığı önemli kavramlardan birisi de, "radikal tekel"dir. Illich, bu kavramı belli bir tür ürünün egemenliği anlamında kullanır. Endüstriyel bir üretim süreci zorlayıcı bir ihtiyacın üstünde tek başına denetim uyguladığı ve endüstri dışı etkinlikleri rekabetin dışında bıraktığı zaman ortaya çıkar. Arabalar trafik üzerinde radikal bir tekel kurabilirler. Yaya veya bisikletli trafiğini saf dışı bırakarak bir şehri kendi görüntülerine göre biçimlendirebilirler. İnsanların yürüme hakkını kısıtlayabilirler.

Karayolu ulaşım düzeni ve buna bağlı olarak ortaya çıkan trafiğin ortaya çıkardığı sonuçlardan belki de en önemlisi, trafik kazalarıdır.

"Trafik kazası" kavramı, karayolu üzerinde hareket halinde bulunan bir aracın karıştığı ölüm, yaralanma veya zararlı sonuçlanan olay (Baykan,1979:350) olarak tanımlanmaktadır.

Trafik kazaları, çalışmanın giriş kısmında da ifade edildiği gibi önemli bir ölüm nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Trafik kazaları salgın bir halk sağlığı problemidir.

Trafik kazaları ve ortaya çıkardığı sonuçlar modern karayolu ulaşım sistemi ve onun unsurlarıyla sıkı bir ilişki içerisinde.

Trafik kazalarının nedenlerini araştırmaya yönelik çalışmalarda (Baykan 1979, Erdem 1994, Erjem 1996), üç etkenin üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu etkenler; yol, taşıt ve insandır.

Yol ve taşıt etkeni fiziksel ve mekanik temelli ele alınırken, insan ise sosyal ve psikolojik temelli ele alınmaktadır. Geniş anlamda ele alındığında yol ve taşıt etkeninin arkasında da insan ve dolayısıyla toplum gerçeği vardır. Toplumların gelişmişlik derecesine göre bu etkenler trafik kazaları üzerinde farklı etkilerde bulunmaktadır.

Yolların ve taşıtların kalitesini artırarak, insan faktörünü eğiterek trafiği düzenlemek ve kazaları önlemek yaygın kabul gören bir paradigmadır. Bu paradigma içerisinde, özellikle "insan faktörü"ne aşırı bir vurguda bulunmaktadır (Garder, 1989, Erdem ,1994). Bütün trafik kazası istatistiklerinde kaza nedeni olarak yüksek oranlarda insan faktörünün etkili olduğu görülmektedir. Yol ve taşıt faktörü çok düşük oranlardadır (DİE. , 1992).

Trafik kazalarına bu tür bir yaklaşım, doğal olarak trafikte sürücü eğitimini ve trafiği denetleyen görevlilerin eğitimini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda özellikle, trafikte, sürücüye asli bir unsur olarak bakıldığı görülmektedir (Asogwa,1992:152).

Problemi bu bakış açısından ele alan pek çok ülkede, ciddi çalışmaların trafik kazalarını azaltmada etkili olduğu görülmektedir (Erjem 1996). Ancak, trafik kazalarındaki bu azalmalar, problemin ortadan kalkması veya toplum açısından kabul edilebilir bir düzeye çekilmesi için yeterli değildir. Problem modern dünyada devam etmektedir.

Bu çerçevede, farklı bakış açılarına gerek duyulduğu muhakkaktır. Nitekim, bütün bir toplum sistemini, onun unsurlarını ele alarak konuyu inceleyen makro ölçekli çalışmalar vardır (Geray 1981, Freund ve Martin 1996, Erjem 1996) .

Konu, geniş bir bakış açısından ele alındığında, aslında trafik kazalarını modern karayolu ulaşım sistemi ve modern toplum ilişkisi bağlamında ele almanın daha tutarlı bir yaklaşım olduğu ileri sürülebilir.

Öncelikle, modern toplumda karmaşık, imalat usulü yapay bir çevrede oluşturulan, teknoloji merkezli bir dengenin olduğu görülmektedir. Bu denge iğretidir ve sistem sürekli büyümeye, hızla, teknolojik gelişmeye yönelik kurulduğu için bozulmaktadır. Örneğin, böyle bir dengede karayolu ulaşım sistemine sürekli yeni

araçlar girmektedir. Yollardaki büyüme ve araç sayısındaki artış arasında karalı bir denge kurmak olanaksız görünmektedir.

Trafikteki araç sayısındaki artışı besleyen modern toplumun üretim tarzıdır. Sürekli tüketimi esas alan üretim tarzı, kendisine "özel ideolojiler" oluşturmaktadır. Bu ideolojiler metalar ve yaşama tarzlarıyla ilgilidir. Konumuzla ilişkili olarak, örneğin bir "otomobilleşme ideolojisi"nden söz edilebilmektedir. Otomobilleşme ideolojisi, bir ulaşım aracı olan otomobili gücün, hızın, hareketin, özgürlüğün, bireyciliğin, zevk ve cinselliğin sembolü haline getirmiştir (Freund ve Martin 1996:115-134). Modern toplumda otomobil elde etmek bu ideolojiyle adeta bir tutku haline gelmiştir. İlk çıktığı yıllarda "lüks" bir araç olan otomobil, günümüzde bu özelliğini yitirerek adeta temel bir gereksinim haline gelmiştir/getirilmiştir. Ayrıca, otomobil sosyal bir boyut kazanarak "bir statü sembolü" haline de gelmiştir (Önderman,1993:28-29). Illich (1990:189), bu durumu mizahi bir tarzda şöyle ifade etmektedir: ". . . *Bana kaç kilometre hızla yol aldığını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim. Eğer siz, concorde'a yakıt alacak aيداتları ödeyebiliyorsanız mutlaka zirvedesiniz.* "

Karayolu ulaşım sistemiyle ilişkili olan kentleşme de trafik kazaları üzerine etkilidir. Günümüzde trafik kazalarının çoğu büyük kentlerde meydana gelmektedir. Türkiye bu durumu örneklendirmesi açısından ilginçtir. Türkiye'de kazaların en çok olduğu yerler İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Antalya gibi büyük kentlerdir (DİE, 1992).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, ulaşım, trafik ve trafik kazaları farklı boyutları olan, değişik sosyo-ekonomik etkenlerin bileşiminde meydana gelen birbirleriyle ilgili olgu türleridir. Bu nedenle, konuyla ilgili yapılması gereken ilk saptama, konunun; çözüm önerilerini de içerecek tarzda, "bütünsel" veya "bütüncü" olarak ele alınmasıdır.

Sorunun çözümüne yönelik - özellikle trafik kazaları ve trafiğin düzenlenmesi bağlamında - çeşitli kısmi veya partikularistik çözüm öneri ve uygulamalarının yaygın kabul gördüğü görülmektedir. Örneğin, sürücü ve yola yönelik önlemler almak, araçların kalitesini arttırmak ve dayanıklılık testlerine tabi tutmak, emniyet kemeri takmak, yasal önlemler almak, denetimi arttırmak, trafikte rüşveti önlemek (Asogwa, 1992: 152), ruhsatlı alan programı uygulamak (Simith, 1992: 89) , vd.

Bu çözüm yollarının önemi yadsınmaz. Ancak, bu çözüm öneri ve uygulamaları daha kapsamlı öneri ve uygulamalar yapılmaksızın istenilen düzeyde problemin çözümünü olanaklı kılmamaktadır. Kısmi çözüm öneri ve uygulamalarının, bu bağlamda arttığını/artacağını söylemek de olanaklıdır.

Problemi çözmeye yönelik, bir diğer temel saptama da şudur: Modern karayolu ulaşım sistemi bir kriz içerisindedir. Bu, özellikle kent içi ulaşım için daha net bir saptamadır. Günümüzde, Ay'a insan gönderen ülkelerin bile insanların kent içerisinde rahat, hızlı ve güvenli bir şekilde ulaşımını sağlamak için bir yol bulmakta zorlanmaları ironik ve aynı zamanda düşündürücü bir durumdur.

Öyleyse, niteliksel değişimleri içeren makro boyutta bir ulaşım reformu yapmak problemi büyük oranda çözmek için gereklidir. Bu ulaşım reformuyla ilgili bazı önerileri şöyle ifade edebiliriz:

Modern toplumda otomobil merkezli ulaşım politikaları durdurulmalı ve otomobilin ulaşımında radikal bir tekel kurması engellenmelidir. Bu bağlamda, otomotiv endüstrisi sorgulanmalı, otomobilleşme ideolojisi çerçevesinde otomobil sahibi olmanın modern toplumda bir sembol niteliği kazanmasının ortaya çıkardığı sorunlar tartışılmalıdır.

Demiryolu, metro, toplu taşımacılık, gibi ulaşım modelleri hız, kalite, ücret ve rahatlık açısından geliştirilerek yaygınlaştırılmalıdır. Toplu taşıma sistemleri, bireysel veya özel bir ulaşım modeli olan otomobile göre çok daha ekonomiktir.

Ulaşım yatırımlarında karayollarının öncelik ve ağırlığı diğer sektörlerle kaydırılmalı ve bu sektörlerde ulaşım teşvik edilmelidir. Bu çerçevede, özellikle yük taşımacılığı karayollarından demiryolu, denizyolu ve havayoluna kaydırılmalıdır. Karayolu yük taşımacılığının trafik ve trafik kazaları üzerindeki olumsuz etkileri bilinmektedir.

Kentlerin, otomobil merkezli ulaşım modeline göre yapılanması önlenmeli; bu bağlamda kent mekanı dönüştürülmelidir. Bu sayede kentlerin düzensiz büyümesi de önlenecektir.

Bütün bunlara ek olarak konu ile ilgili bilgi üretilmelidir. Bunu gerçekleştirmek için, ulaşım ve trafik araştırmaları merkezleri kurarak, bu merkezlerde disiplinlerarası bir yaklaşımla bilimsel bilgi üretilmelidir.

5. SONUÇ

Trafik kazaları ve bu kazalarda meydana gelen ölümlerden hareketle, modern toplumdaki ulaşım sistemi, ulaşım teknolojisi, trafik ve trafiğin yarattığı olumsuz sonuçlar incelendiğinde, konu etrafındaki bütün problemlerin toplumsal (modern topluma ait) olduğu görülmektedir.

Bu çerçevede trafik kazalarındaki ölümlerin anlamını kavramanın, her şeyden önce modern toplumun çok yönlü sorgulanmasına bağlı olduğu söylenebilir. Lüks bir otomobilin içerisinde yanarak ya da sıkışarak ölmek, belki de modern bireyin teknolojik odaklı, imalat usulü yapay çevrede aradığı veya bu çevreyle örtüşen ölüm şeklidir. Bu ölüm şekli, modern hayatı aydınlatması açısından önemli bir gösterge haline gelmiştir. Öyle ki, trafik kazaları, "modern medyanın bilançolar halinde sunduğu bilinen haber konu ve kalıplarından birine dönüşmüştür; tıpkı borsa haberleri gibi. . ."

Sonuç olarak, problemin çözümünün modern toplumun köklü bir eleştirisi temelinde, alternatif yaşama tarzları ve ulaşım sistemleri geliştirmekle olanaklı olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ASOGWA, S. E. (1992). "Road traffic Accidents in Nigeria : A Review and A Reappraisal", **Accidental Analysis and Prevention**, Vol : 24, No: 2, ss : 149-155.
- BAYKAN, Nevres (1979). "Toplum Sağlığı Açısından Trafik Kazaları", (içinde) **Toplum Hekimliği**, (der.) Nevres Baykan vd., Ankara: A.Ü. Tıp Fak. Yay.
- BENER, A. ve JADAAN, K. S. (1992). "A Perspective on Road Fatalities In Jeddah, Saudi Arabia", **Accidental Analysis and Prevention**, Vol : 24, No: 2, ss : 143-148.
- BRADY, Robert A. (1961), **Organization, Automation, and Society : The Scientific Revolution in Industry** , California : Universty of California Press.
- D. İ. E. (1990), **Türkiye Cep İstatistik Yılıhğı**, Ankara : D. İ. E. Yayını.
- (1992), **Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri**, Ankara : D. İ. E. Yayını.
- DÖNMEZER, Sulhi (1982), **Sosyoloji**, Ankara: Savaş Yayınları.
- EGE, Rıdvan (1993), "Trafikte Geçen Yılın Bilançosu On Biri Ölü", **Cumhuriyet Gazetesi**, 30 Ekim 1993, s. 8.
- EHRENBURG, İlya (1984). **Otomobilli Yaşam**, İstanbul : Oda Yayınları.
- ERDEM, Hüseyin. (1994). Trafik Kazalarına Kültürel Bir Yaklaşım, **Türk Yurdu** ,_83, Cilt 14, 53-54.
- ERJEM, Yaşar (1996). **Sosyolojik Açından Trafik, Trafik Sisteminin İşleyişi ve Trafik Kazaları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi :Ankara.
- FREUND, Peter ve MARTİN, George (1996), **Otomobilin Ekolojisi**, İstanbul : Ayrıntı Yayınları.
- GARDER, Per (1989), "Pedestrian Safety at Traffic Signals : A Study Carried Out with the Help of a Traffic Conflicts Technique", **Accidental Analysis and Prevention**, Vol : 21, No: 5, ss : 439-444.
- GERAY, Cevat. (1981). "Trafik Kazaları ve Eğitim", **Ankara Ü. Basın Yayın Yüksek Okulu Yıllık 1979**, Ankara : A. Ü. BYYOY.
- GIDDENS, Anthony (1993), **Sosyoloji**, Erzurum : İhtar Yayıncılık
- GREER, Scott (1970), "The Functions of Transportation", **Neighborhood, City and Metropolis** (iç) Robert Gutman and David Popeno (ed.) : Random House.
- ILLCH, Ivan (1988), **Senlikli Toplum**, (Çev. Ahmet Kot), İstanbul : Ayrıntı Yayınları.
- (1990) **Tüketim Köleliği**, (Çev. Mesut Karışahan), İstanbul : Pınar Yayınları.
- (1992) **Enerji ve Eşitlik**, (Çev. Ufuk Uyan), İstanbul : Ağaç Yayınları.
- JOLY, Marie France vd. , (1991). "Geographical and Socio-Ecological Variations of Traffic Accidents Among Children", **Social Science Medicine**, Vol 33, No : 7, ss : 765-769.
- KONGAR, Emre (1985). **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul : Remzi Kitabevi.
- ÖNDERMAN, Murat (1993), "Kimlik, Trafik ve Modernlik", **Varlık Dergisi**, Sayı : 1027, ss : 28-29, İstanbul, Varlık Yayınları.

- PAZ, Octavio. (1994). "Ölümü İnkâr Eden Bir Uygarlık", **New Perspective Quaterly** Cilt 2, Sayı 8, s. 32: İstanbul.
- ROSMAN, Diana ve NUIMAN, Matthew. (1994). " A Comparison of Hospital and Police Road Injury Data", **Accidental Analysis and Prevention**, Vol : 26, No: 2, ss : 215-222.
- SAHDEV, Patric vd. (1994). "Road Traffic Fatalities in Delhi : Causes, Injury Patterns, and Indience of Preventable Deaths", **Accidental Analysis and Prevention**, Vol : 26, No: 3, ss : 377-384.
- SMITH, Peter (1992), "Controlling Traffic Congestion By Regulating Car Ownership " **Journal of Transportation Economics And Policy**, ss. 89-95.
- T. C. EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. (1997). **Karayolu Trafik Güvenliği Hakkında Derleme**, Ankara.
- TÜMERTEKİN, Erol. (1976), **Ulaşım Coğrafyası**, İstanbul : İ. Ü. Yayınları.

SUMMARY

In modern societies, personal fatalities which caused by traffic accidents have reached significant dimensions. Personal fatalities as a result of traffic accidents constitute the subject of the present study.

The subject was held by following a sociological perspective and a critical manner. Especially, social dimensions of the problem and its relation to modern society were tried to be introduced.

The issue was analyzed in relation transportation system, transportation technology, social structure and organization and life style of modern society.

In this article, particularistic solutions toward traffic accidents were criticized, and social dimensions of the problem were tried to be presented on a vast scale. In this context, a relationship between the problem and mode of production was constructed. The effects of transportation system and otomotive industry on traffic system were introduced.

In addition, how ideology of otomobilism cause the increase in the tendency of having otomobile, and in turn cause the increase in traffic accidents was tried to be shown.

Present study proposes that the solution of the problem is possible by criticizing radically the modern society and by developing alternative life styles and transportation systems.

KÖY GENÇLİĞİ ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR İNCELEME: RİZE-ARMAĞAN KÖYÜ GENÇLİĞİ

*Dr. Esra BURCU

Abstract

Youth is the most dynamic part of society. Rural youth which is one of the parts of youth in our society has different qualities including their family structures, socio-demographic, socio-economic, socio-cultural properties, their goals and expectations and problems concerning their lives. The research of these qualities mentioned above is essential that both understanding rural youth in society and reaching integrated social structures. In this point, because of an example of the rural youth in our country the youth of Armağan village in Rize was examined.

Key Words: Youth, Rural youth.

* Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi , Sosyoloji Bölümü, Yard. Doç.

1. GİRİŞ

1. 1. BİR GEÇİŞ DÖNEMİ OLARAK GENÇLİK VE YAŞ KRİTERİ

Doğumdan ölüme kadar insanın geçirdiği yaşam sürecinin bir dönemi olan 'gençlik dönemi' çocukluk ve yetişkinlik arasında bir geçişi ifade eder.

'Geçiş' kavramı, değişme, gelişme ve dengesizlikler olarak tanımlanabilir. Geçiş, insan yaşamında görece denge noktası ile farklı olan diğer görece dengeler arasında bir çeşit köprüdür. Daha açık bir ifadeyle, geçiş dönemi, yaşamın görece dengeli hale gelmiş bir döneminden yine görece dengeye kavuşmuş bir dönemine geçişi kapsayan gelişme ve eşitsizlik dönemidir (Kimmel ve Weiner 1995:2). Kişi bu dönemde, çocukluk dönemine ait sosyal, fiziksel ve cinsel yetersizliğinden, yetişkinlik dönemine ait sosyal, fiziksel ve cinsel olgunluğa erme sürecini yaşamaktadır. Bu anlamda, gençlik dönemi, cinsel, fiziksel ve sosyal açıdan dengesizlik, büyüme ve değişme dönemi olarak tanımlanabilir.

İnsanın gelişim süreci ile ilgili olarak yapılan son çalışmalarda, geçiş kavramı ile açıklanan gençlik dönemi özel geçiş tipleri içinde ele alınmış ve gençlik dönemi içsel, dışsal ve normatif ya da kültürel geçiş tipleri ile açıklanmaya çalışılmıştır. Gençlik döneminin başlamasında, bireyin içsel yani biyolojik ve psikolojik değişimleri, dışsal yani sosyal yaşantılar ve tecrübeleri (sosyal değişimler) ile normatif-kültürel değişimleri önemlidir. İçsel değişimler ya da biyolojik-psikolojik değişimler olarak, fizyolojik, duygusal, zihinsel değişimler, psikolojik olgunlaşma, bilme-kavramadaki gelişmeler gösterilirken dışsal değişimler olarak, bir yüksekokuldan mezun olma, evlenme, işe başlama gibi sosyal statü ve rollerle ilgili sosyal yaşamdaki değişimler gösterilebilir. Normatif ya da kültürel değişimler olarak ise, evlilik, anne-baba olma gibi toplumun kültürünce onaylanmış olan ve belirli yaşlarda meydana gelmesi beklenen değişimler kabul edilebilir. Öte yandan bazı özel geçiş tipleri vardır ki bunlar da belirli kişilerde meydana gelen ya da onaylanmayan biçimlerde -sapma- olarak kabul edilen (örneğin; suç içeren davranışlarda bulunmak) ve özel bir durumla ilgili olan (örneğin, ülkesi için hayatını tehlikeye atmak gibi) değişimlerdir (Kimmel ve Weiner 1995:12-13). Bu değişimlerin yaşandığı gençlik döneminde, genç, çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecini yaşayan henüz yetişkin olamamış kişi olarak tanımlanabilir.

Gençlik dönemini, başlayış ve bitişlerine göre belirli standartlara oturtmak oldukça güç olsa da yapılan çalışmalarda kolaylık sağlanması açısından gençlik döneminin yaş sınırları ve özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Genç, belirli ve sınırlı bir yaş dilimi içinde duygu-düşünce- davranış ve tutum olarak gelişme çabası harcayan kişi olarak kabul edilebilir (Kocacık 1985:42). Gençlik döneminde bu yaş diliminin sınırlarının belirlenmesinde, kronolojik, biyolojik ve sosyal yaş ayrımları yapılabilir.

İnsanlar için ortak olarak kabul edilen 'kronolojik yaş' kişinin doğduğu an itibarıyla başlamaktadır. Ancak tek başına 'zaman'ın insanın yaşam dönemlerinin başlangıç ve bitişini ortaya koymada yeterli olmamasından dolayı, yaşın diğer bir tanımlaması da 'biyolojik' olarak yapılmıştır. Bu tanım, diş, kemik ya da vücudun diğer organlarının gelişimi gibi çeşitli biyolojik göstergelere bakılarak ortaya konulabilir.

Birey, biyolojik olarak büyür, gelişir ve ortaya çıkan gelişme derecesine göre 'biyolojik yaş' tespit edilir. Biyolojik yaşa bağlı olarak ergenlik dönemi açıklanırken, bu dönemin önemli göstergeleri olarak ortaya çıkan çeşitli fiziksel değişmelerin varlığı bu dönemle ilgili bilgilerin edinilmesinde önemli rol oynayabilir (Kimmel ve Weiner 1995:3-4).

Bireyin doğduğu zamandan itibaren başlayan kronolojik yaşının yanısıra, büyüme süreci yaşayan bireyin, biyolojik anlamda gelişimsel özelliklerine bağlı biyolojik yaşının varlığından söz edilebilir. Buna bağlı olarak, gençlik döneminin sınırlarının belirlenmesinde bireyin kronolojik yaşındansa biyolojik yaşının daha iyi açıklayıcı olduğu söylenebilir. Öte yandan bir toplumun üyesi olan gencin toplumdaki ilişkileri, rolleri ve statüleri ile ilgili olarak sosyal yaş da gençlik döneminin sınırlarının belirlenmesinde önemlidir (Burcu, 1997:9).

'Sosyal yaş', en basit anlamı ile bir ferдин sosyal olgunlaşmasıdır. Gökçe (1971:18), bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan ergenlik ve delikanlılık özelliklerinin birarada görüldüğü geniş kapsamlı bir kavram olarak gençlik döneminde, fizyolojik, sosyal ve ekonomik gelişmelerin birbirlerini etkileyerek ve tamamlayarak bireyin sosyal olgunluğa erişmesini sağladığını belirtmiştir. Bu noktadan hareketle gençlik, bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan bir geçiş dönemi olarak tanımlanabilir. Bir toplumda genci ya da genç olmayı sosyal olarak tanımlayan çeşitli sosyal kurumlar söz konusudur. Gençlik döneminin sınırlarının belirlenmesinde ortak bir yaş üzerinde odaklaşılmasa da toplumlarda varlığını sürdüren çeşitli sosyal kurumlar, bireyin gençlik döneminin sona erip bir yetişkin olarak toplumda yeni statüler ve roller edinmesinde etkili olmaktadır. Örneğin, eğitim kurumları, bireyin öğrenim gördüğü sınıf derecesine (kaçıncı sınıfta olduğuna) göre dönemin yaş sınırlarını belirlerken, dini kurumlar, bireyin çeşitli dini faaliyetlerde bulunmasını (örneğin, sünnet olma, kiliseye üye olma, namaza-oruca başlama gibi) göz önünde bulundurlar.

Gençlikten yetişkinliğe geçiş için tanımlanan kriteri, sosyal kurumlar belirlemekte ve aile, eğitim, din, ekonomi gibi çeşitli sosyal kurumlar, toplum tarafından onaylanan şekilde gençlik döneminin başlangıç ve bitiş yaş sınırlarını çizmektedir.

Bireyin genç olarak tanımlanmasında sosyal pozisyonları etkilidir. Genç insanların, sosyal pozisyonlarının belirlenmesinde biyolojik yaş önemli olsa da tek başına yeterli olmamaktadır. Gençliğin sona ermesi sosyal yaş ile ya da bireyin yetişkin rolüne sahip olmasıyla belirlenebilir. Örneğin, evlenen, çocuk sahibi olan, çalışan, belirli bir kariyer elde eden genç artık yetişkin olarak kabul edilebilir. Ancak insanların gençliklerinin sona erdiğini belirten kesin ve net bir yaştan da söz etmek oldukça güçtür (Frith 1984:2).

Gençlik döneminin özelliklerinin ve sınırlarının belirlenmesinde sosyal yaşla birlikte 'kültürel yaş' ayrımının da yapılması önemlidir. Kültürel yaş, her toplumun bireye affettiği anlama göre belirlenmektedir.

Bir çok araştırmacının da hemfikir olduğu şekliyle, gençlik dönemindeki birey, yaşamında bir geçiş dönemi yaşarken bu geçiş dönemi kültürel olarak tanımlanmıştır. Her toplumun kültürel değer ve normlarına, genel anlamda yaşam tarzına göre bireye

atfedilen anlam farklılaşmaktadır (Kimmel ve Weiner 1995). Farklı kültürlerde çocuk-geçenç ya da yetişkin olmaya atfedilen anlam farklılıklarına paralel olarak, 15 yaşında evlenen bir genç 'yetişkin' ya da 11 yaşında çalışmaya başlayan, ailesine ekonomik katkıda bulunan bir çocuk 'geçenç' olarak kabul edilebilir. Yine, yaşamını köy sosyal ortamında geçiren bireyin 'geçenç' olarak tanımlanması ile üniversite öğrenimi gören bireyin 'geçenç olma' tanımını farklılık gösterebilir (Burcu 1997:10).

Sonuç olarak, gençlik, belirli bir başlangıç ve bitiş sınırı olan ve bu sınırların toplumdan topluma farklılık gösterdiği bir yaş grubu olarak tanımlanabilir. Bu grup diğer yaşlardaki insan gruplarından farklılık gösterir. Zira farklı yaş gruplarındaki insanların farklı davranış özellikleri sergiledikleri kabul edilir. Belirli bir yaş grubunda olan genç, çocukluk ve yetişkinlik arasında yer almakta ve önemli bir sosyal grup formu oluşturmaktadır.

Bütün bu kriterler göz önünde bulundurularak 'gençliği', 13-25 yaşlar arasında kapsayan, çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan hızlı bir geçiş döneminin yaşandığı, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişmelerin bu dönemde yoğunlaştığı bir sosyal kategori olarak tanımlamak mümkündür (Burcu 1997:11).

2. GENÇLİĞİN SINIFLANDIRILMASI VE KÖY GENÇLİĞİ

Sosyal bir kategori olan gençlik, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri açısından çeşitli şekillerde sınıflanabilir.

Tek bir toplum tipinden söz edilemeyeceği gibi gençlerin de her toplumda aynı özellikler sergileyebileceğini kabul etmek hatalı olur. Toplumların değişen sosyal, ekonomik, kültürel ve politik özelliklerine bağlı olarak gençlerin sergiledikleri özelliklerde de farklılıkların olduğu bir gerçektir. Öte yandan aynı toplumda farklı özelliklere sahip gençlik kesimlerinin varlığından söz edilebilir. Toplumların, farklılaşarak, kurumsallaşarak, bürokratikleşerek giderek kompleks bir hale geldiğini böyle bir toplumda da genç insanların kategorize edildiğini ve toplum içinde ayrılaştığını belirten Flacks (1971:11), toplumda kategorileşen ve ayrılaşan gençliği, evrimin değişmeyen özelliği, gelişmenin önemli bir unsuru ve kültürün gelişmesinde de fonksiyonel olarak kabul etmiştir.

Yetişkin toplumları gibi gençliğin de 'formal' ve 'informal' olmak üzere iki sınıfa ayrılabilirliğini ifade eden Rice (1990:327), formal grupların, daha sıkı yapısallaşmış okul gençliğini örneğin, okuldaki öğrenci organizasyonlarını, okul takımlarını ya da kilisedeki gençlik grupları gibi okul dışı gençlik gruplarını kapsadığını, informal gençliğin ise, daha gevşek olarak yapısallaşmış ve daha yaygın olan okul dışı gençliği kapsadığını ifade etmiştir.

Toplumumuzda gençlik, toplumsal yapı içinde çeşitli şekillerde sınıflanabilir. Bu sınıflandırma, hem gencin üyesi olduğu toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine hem de gencin toplumsal yapı içindeki sosyo-ekonomik statüsüne göre yapılabilir (Kocacık 1985:42). Kocacık, gençliği, eğitim düzeylerine göre, okuyan ve okumayan gençlik olarak ikiye ayırmıştır. Her iki gençlik kesimini çeşitli alt dallara

bölerken, okuyan gençlik olarak; orta öğretim ve yüksek öğretim gençliğini, okumayan gençlik olarak ise; kırsal alan, çalışan, işsiz, kent, gecekondu, asker, suçlu, özürlü ve yurtdışı gençliğini belirtmiştir. Tezcan (1991:143) ise, gençliği yerleşme biçimlerine göre; köy, kasaba, kent, metropoliten bölgeler ve gecekondu gençliği olarak, cinsiyet ayrımına göre; kız ve erkek gençlik ve uğraşı alanına göre de; çalışan, okuyan ve işsiz gençlik olarak çeşitli kesimlere ayırmıştır.

Tezcan'ın sınıflandırmasına benzer bir şekilde Gökçe (1982:31-42), gençliği, yaşamını sürdürdüğü ortamına göre; köy, kent ve gecekondu gençliği olarak, uğraşısına göre de; okuyan ya da öğrenci ve okul dışı gençlik olarak sınıflandırmıştır.

Gençliği, içinde çok farklı alt kategorileri barındıran bir sosyal kategori olarak ifade eden Çelebi (1991:391) de gençliği, öğrenci gençlik, çalışan gençlik, ev içinde tüketici ya da ev hizmetlerinin üretimine katkıda bulunan gençlik, işsiz gençlik, köylü gençlik, metropolde yaşayan gençlik, yetiştirilmesine aile tarafından özen gösterilen gençlik, ailesi tarafından ihmal edilen gençlik, özürlü gençlik ve sağlıklı gençlik olarak çeşitli şekillerde sınıflandırmıştır.

Genç insanlar arasında bazı sosyal farklılıkların olduğunu kabul eden sosyolog S. Frith ise, bu sosyal farklılıklara göre gençliği sınıflandırmıştır. Frith, öncelikle gençler arasında önemli sosyal farklılığın, cinsiyete bağlı olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Gençlerin, kız ve erkek oluşlarına göre, farklı aktiviteleri kapsayan yetiştirilme biçimlerine, farklı davranış sınırlamalarına ve farklı sosyalizasyon modellerine maruz kaldıklarını kabul etmiştir. Frith, cinsiyete bağlı olarak, gençlerin toplumda farklı cinsiyet rollerine sahip olduğunu bu durumun da gençlerin toplumda farklı konumlara sahip olmalarına yol açtığını ifade etmiştir. Kız ve erkek gençlik kesimleri, toplumda mesleki fırsatlar, ücretler, aile içi roller, sorumluluklar ve bağımsızlıklar açısından birbirlerinden ayrılabilirler. Toplumda gençleri cinsiyet rollerine göre sınıflandıran Frith, bir diğer sosyal farklılık olarak da sosyal sınıf üzerinde durmuştur. Frith, 16 yaşında okuldan ayrılarak iş arayan ya da çalışan bir genç ile bir okulda eğitimine devam eden, üniversiteye giden ya da profesyonel bazı özelliklere sahip olan aynı yaştaki gencin arasında mensup olduğu sosyal sınıfa bağlı olarak farklılıkların olduğunu belirtir. Bu açıdan Frith, gencin mensup olduğu sosyal sınıfın, onun özellikle gelecekteki beklentilerini, okul ve iş hayatı ile ilgili fırsatları belirleme açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Son olarak Frith, ırksal, etnik ve dinsel farklılıklara göre de gençliği birbirinden ayrı kılan çeşitli özelliklerinden bahsetmiştir (Frith 1984:5). Özetle Frith, sosyal farklılıklara göre, gençlerin cinsiyet, sosyal sınıf, din, ırk ve etnik özellikler açısından çeşitli kesimler oluşturduğunu belirtmiştir.

Genel olarak, yapılmış sınıflamalardan söz etmekle birlikte gençlik kesimlerinin içiçe olduğu ve gençliğin temel özellikleriyle bir bütünlük arzettiği göz ardı edilmemelidir. Yapay bir ayırım olarak karşımıza çıkan, gençliğin bu şekildeki sınıflandırılması, gençlerin özelliklerini ve sorunlarını daha iyi tespit edip, anlama yönünde büyük kolaylıklar ve yararlar sağlaması bakımından önemlidir. Bu açıdan araştırmamızın da yoğunlaştığı ve ülkemizdeki genç nüfus içinde önemli bir paya sahip

olan köy gençliği, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleriyle toplumumuzda yer alan gençlik kesimlerinden biri olarak kabul edilmiştir.

Türkiye'de genç nüfusun 1985 ve 1990 yılları itibariyle dağılımı aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Genel Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı (1985)

Yaş	Toplam		Erkek		Kadın	
0-12	1659171	32.75	8528542	32.02	8063629	35.8
13-25	13766135	27.17	6986530	26.24	6779605	30.16
26-38	8665774	17.10	4433179	16.65	4232950	18.84
39-51	5493482	10.8	2696675	10.12	2796807	12.44
52-64	3924871	7.74	2016904	7.58	1907967	8.49
65+	2125908	4.19	955042	3.58	1170866	5.21
Bilinmeyen	96117	0.18	55103	0.21	41014	0.18
TOPLAM	50664458	100.0	26627017	100.0	22475711	100.0

(DİE Türkiye İstatistik Yıllığı 1993)

Tablo 2: Genel Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı (1990)

Yaş	Toplam		Erkek		Kadın	
0-12	17110683	30.30	8799640	30.76	8311043	29.83
13-25	15171582	26.87	7694996	26.89	7476586	26.83
26-38	10686682	18.92	5466832	19.11	5219850	18.73
39-51	6427578	11.38	3236586	11.31	3190992	11.45
52-64	4614665	8.17	2291470	8.02	2323195	8.34
65+	2417363	4.28	1091142	3.82	1326221	4.75
Bilinmeyen	44482	0.08	26381	0.09	18101	0.07
TOPLAM	56473035	100.0	28607047	100.0	27865988	100.0

(DİE Türkiye İstatistik Yıllığı 1993)

Dağılımlardan da anlaşıldığı üzere, ülke nüfusumuzun yaklaşık dörtte birini 13-25 yaş grubu içindeki gençler oluşturmaktadır. Bu yaş grubu 1985 toplam ülke nüfusu içinde %27.17'lik bir oran sergilemektedir. Grubun cinsiyete göre toplam ülke nüfusuna

Köy Gençliği Üzerine Bir İnceleme

oranı incelendiğinde, %26.83'nü erkekler, %30.16'sını kızlar oluşturmaktadır. 1990 toplam ülke nüfusu içinde ise bu oran %26.87'dir. Yine nüfusun cinsiyete göre %26.89'unu 13-25 yaş grubundaki erkekler, %26.83'ünü ise bu yaş grubundaki kızlar oluşturmaktadır.

Tablo 3: Genel Nüfus İçerisinde Köyde Yaşayanların Yaşlara Göre Dağılımları (1990)

Yaşlar	Toplam		Erkek		Kadın	
Köy Nüfus Toplamı	16747195	29.65	8948478	31.28	7798717	2.79
0-12	5573107	9.87	2840640	9.92	2732467	9.80
13-25	4152656	7.35	1859399	6.49	2293257	8.22
26-38	2514464	4.45	2090179	7.30	424285	1.52
39-51	1840117	3.26	861369	3.01	978748	3.51
52-64	1691581	2.99	838413	2.93	853168	3.06
65+	963617	1.71	452489	1.58	511128	1.84
Bilinmeyen	11653	0.07	989	0.02	5664	0.02
Genel Nüfus Toplamı	56473035		28607047		27865988	

(DİE Genel Nüfus Sayımı 1990).

Ülkemiz toplam nüfusu içinde, nüfusu 2000'den küçük yerleşim birimleri olarak kabul ettiğimiz köylerde yaşayanlar arasında 13-25 yaş grubunu kapsayan gençlerin oranı %7.35'tir. Bu yaş grubunda yer alan gençlerin cinsiyete göre toplam nüfusa oranlarına bakıldığında ise %6.49'unu erkekler, %8.22'sini de kızlar oluşturmaktadır.

Köy gençliği; 13-25 yaş grubu içinde bulunan ücretsiz aile işçisi olarak tarımsal faaliyetleri yerine getiren gençlik kesimi olarak tanımlanabilir.

Sağlık, beslenme, eğitim, istihdam, boş zamanların değerlendirilmesi gibi konularda köylerin kentlere göre daha kısıtlı imkanlara sahip olduğu-hatta imkansızlığı-göz önünde tutulduğunda köy gençliğinin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinin kırsal bölgelerin koşullarını yaşamalarına paralel olarak şekillendiği söylenebilir.

Köy gençliğinin sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan özellikleri; okuma-yazma oranlarının düşük olması, "hane reisinin" denetiminin yoğun olduğu bir aile yapısı içinde yer alması, genellikle aile topraklarında ücretsiz işçi olarak faaliyet gösterilmesi (Gürses ve Gürses 1979:373-377), boş zamanların değerlendirilmesi için gerekli

aktiviteleri sergileyebilecek ortamların kısıtlı olması, kentlerdekilerine oranla daha erken yaşlarda evliliğin gerçekleşmesi, nüfus artışı ve toprağın artan nüfusa yeterli gelmemesi gibi ana nedenlere bağlı olarak köy genç nüfusunda göçün hızla yaşanması v. b. şeklinde sıralanabilir. Bu anlamda köy gençliğinin değişme için önemli bir potansiyel olduğu söylenebilir. Zira, Akan'ın gençlerin göç eğilimleri ile ilgili yaptığı çalışmada belirttiği gibi, ülkemizde kırsal bölgelerdeki gençler, çok çeşitli ve birbirleri içine geçmiş nedenlerden dolayı özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir gibi kentlere yerleşme eğilimi göstermektedirler (Akan 1997:531-532).

Toplumumuzda diğer gençlik kesimleri gibi önemli fonksiyonlara sahip olan köy gençliği, toplumsal yapı içinde sergiledikleri özellikleriyle eğitim, istihdam, mesleki ve ekonomik durum gibi çeşitli sorunlarla içiçe bulunmaktadır.

Özetle köy gençliği, sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleriyle toplumsal yapı içinde önem arzeder. Köy gençliği, aile yapıları, eğitim düzeyleri, sosyo-ekonomik durumları, istihdamı ve mesleki durumları, boş zamanların değerlendirilmesi, çeşitli problemleri, hedef ve beklentileri açısından çeşitli özellikler sergileyen ve topluma dinamiklik kazandıran gençliğin önemli kesimlerinden biri olarak ifade edilebilir.

4. GENÇLİK DÖNEMİNİN SOSYAL ÖZELLİKLERİ VE ÖNEMİ

Birey ve toplum açısından en dinamik dönem olarak görülen gençlik dönemi, kişiliğin olgunlaşmaya başladığı, çocukluktan yetişkinliğe geçildiği bir dönemdir. Bu geçiş döneminde tüm hayata biçim verecek olan çeşitli biyolojik, psikolojik ve sosyal özelliklerin varlığından söz edilebilir.

Gençlik döneminde biyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda yaşanan değişimleri birbirlerinden bağımsız olarak düşünmemek gerekir.

Bireyin gençlik dönemindeki gelişmeleri üzerinde biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörlerin etkisi vardır. Bu üç faktör birbirinden ayrı düşünülemez. Birinde meydana gelen bir değişme diğerini de etkileyecektir. Örneğin, gencin ergenlik dönemindeki gelişmeleri üzerinde kalıtımın etkisi söz konusudur ya da ekonomik olarak gelişmiş bir ülkede iyi beslenmeye paralel olarak ergenin ulaştığı en uzun boy oranı artmıştır. Psikolojik ve biyolojik gelişmeler sosyal bünyede meydana gelir ki sosyal bünye bu gelişmeleri geciktirici ya da yükseltici rol oynayabilir (Muuss 1971:32-33).

Gençlik sosyal bir fenomen olarak kabul edilir. Bu dönem toplumda kabul gören 'yetişkinlik rolüne' hazırlanma sürecini içerir. Gençlik döneminin sosyal olarak sona ermesi ise, ferdin tamamıyla bir yetişkin ayrıcalığına sahip olmasıyla gerçekleşmektedir. Ergenliğin başlaması ve sona ermesi genellikle toplumdan topluma değişiklik göstermektedir.

Sosyal olarak gençlik döneminin en önemli özelliğini Frith, bağımsızlık ve bağımlılık arasındaki hareketlilik olarak kabul eder. Gençlerin bağımlılıktan bağımsızlığa geçiş dönemini kapsayan gençlik döneminde genç insan, çocuktan daha

bağımsız olmakla birlikte hala bazı konularda yetişkinlere bağımlılık gösterebilir. Örneğin, gençler geçimlerini sağlama, bilgi edinme, sevgi ve güven duygularını duyma konularında yetişkinlere bağımlıdırlar. Gençliğin bağımlılığı aynı zamanda aile, okul, iş gibi çeşitli sosyal kurumlarla da ilişkilidir. Gençlik döneminde gencin giderek aileye olan bağımlılığının azaldığı ve gencin aileden bağımsız olmaya yönelik ilk sosyal hareketliliğinin okula başlamasıyla ya da kendine ait bir odaya sahip olmasıyla görüldüğü söylenebilir. Aynı yaştaki kimselerin formal olarak ortak tecrübeler kazandığı kurumlar olan okullar, bireye çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Gencin çalışması da onların yetişkin statülerine doğru hareketliliğini hızlandırarak bağımsızlıklarını artırmaktadır. Öte yandan genç insanların boş zamanlarında oldukça belirgin olarak bağımsız davranışlar geliştirdikleri de söylenebilir (Frith 1984:3). Frith'in görüşlerine paralel olarak köy gençlerinin tam olarak erişkin statusüne sahip olmamakla birlikte çeşitli konularda bağımsızlığını artırıcı özgürlükleri elde ettikleri söylenebilir. Örneğin, köy gençlerinin evlilik yaşına gelmesi, askere gitmesi, aile topraklarında çalışması onları yetişkin olmaya doğru bağımsızlaştırmaktadır.

Gençlik döneminin sosyal özelliklerinin biri de genç için arkadaş grubunun öneminin daha da belirginleşmeye başlaması ve arkadaş grubunun gencin bağımsızlığı için bir sığınak haline gelmesidir. Orada genç, kendini anlayan, dertlerini paylaşan daha önemlisi kendisi gibi bağımsız olmak isteyen yaşlılarını bulur (Yörükoğlu 1991: 314).

Gençlik döneminin bir diğer sosyal özelliği de çocukluktan kurtulmakta olan gencin kendisini yetişkin kadar olgun görme eğilimi içinde olmasıdır. Genç yetişkini taklit etmekte, örneğin onun gibi sigara içmekte, konuşmakta her fırsatta kendisinin yetişkin olduğunu göstermeye çalışmaktadır (Şemin 1992:56). Fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak giderek gelişen ve çocukluktan uzaklaşmaya başlayan gençler, ergenlik dönemine kadar genellikle ebeveynlerinin bağımlılığında olma durumundan uzaklaşmaya başlamakta ve genç insan özellikle fiziksel olgunluğun ortaya çıkmasıyla artık kendini 'yetişkin' ya da 'büyümüş' biri gibi düşünmektedir. Böylece gencin, ebeveynlerden daha da bağımsız olma çabası artmaya başlamıştır (Young 1973:107). Yörükoğlu (1991:313) da gencin bu dönemde kendi başına buyruk olmak istediğini, bağımsızlığını kazanmaya çaba gösterdiğini, ebeveyninin bir kopyası-bir uzantısı olmakla yetinmediğini, kendi görüş, inanç ve davranışlarına egemen olmak istediğini belirtir.

Gençlik döneminin önemli bir sosyal özelliği de 'sorumluluk' fikri ile ilgilidir. Genellikle 'sornsuz' olarak nitelendirilen gençler zamanla çeşitli sorumluluklar kazanmakta bu durum da gencin değişen kurumsal rollerini yansıtmaktadır. Burada, sorumluluk duygusu gencin gelişiminde daha çok psikolojik faktörleri ve bu dönemdeki gencin gelişiminin duygusal ve entellektüel yönlerini ön plana çıkarmaktadır. Sosyolojik anlamda ise 'sorumluluk', gencin toplumda yeni rolleri ve statüleri kazanmasıyla ilişkilidir. Frith (1984:4)'e göre, toplum 'genç' ve 'yetişkin' ayrımını daha çok yasal anlamda 'sorumluluk' kavramına paralel olarak tanımlamıştır. İnsanlar, davranışlarında belirli sorumlulukları aldıklarında, kendi başlarına çeşitli kararlar

verebildiklerinde ve bu durum kanunla belirlendiğinde yasal anlamda 'yetişkin' olarak kabul edilmektedirler. Toplum, yetişkin ve genç sorumluluklarını birbirinden ayırıcı yasal düzenlemelerle belirlemiştir. Örneğin, içki içme, oy kullanma, askere gitme gibi davranışların belirlendiği yasal düzenlemeler söz konusudur. Ancak Frith'in de belirttiği gibi, bireyin 'yetişkin olma' sorumluluklarını elde etmesi her zaman yasalar tarafından belirlenemeyebilir ya da bireyler her zaman için yasal anlamda yetişkin olmayı onaylamayabilirler. Örneğin, bir çok insan yasal olarak onaylanmayan yaşlarda evlenebilir.

Tezcan (1981:22), gençlik döneminin sosyal özelliklerini, geleceğe yönelimli, ilerde yaşamlarına uyarlanacak yeni tarzlara ilgi duyan, ekonomik açıdan aileye bağımlı, ulusal ve yerel seçimlere katılmanın tüm seçmenlere oranla az olduğu, toplumsal bütünleşme bakımından yüksek toplumsal hareketliliği gösteren, mesleki ve çevresel ilişkilerin kurulduğu bir dönem olarak belirtmiştir.

Özetle, gençlik döneminin temel sosyal özellikleri bir çok araştırmacı tarafından, toplumda yetişkinlik rollerine ve statülerine doğru hızlı bir hareketlilik içinde olan, toplumu eleştirme gücünü kendinde en yoğun şekilde hisseden, sorumluluğunun ve bağımsızlığının düzeyi giderek artış gösteren, toplumun en yaratıcı ve en dinamik kesimi olarak belirtilmiştir.

Bu anlamda gençliğin sosyo-kültürel yapı ile bütünleşmesinin önemi belirlemektedir. Sosyo-kültürel anlamda gençliğin hem kendi içinde hem de hakim kültürle bütünleşmesi, gençlerin birarada yaşamayı öğrenmesinde, kendilerini ve diğerlerini tanıyıp anlayabilmelerinde, sosyal problemlerin farkına varıp çözüm alternatiflerinin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu açıdan sosyo-kültürel bütünleşmenin iki yönü netleşmektedir. Genç açısından sosyo-kültürel bütünleşmede, gençler kendi hedeflerini gerçekleştirme umutlarını korumakta, beklentilerine cevap aramakta ve geleceğe daha sıkı ve güvenle bağlanmakta iken toplum açısından da gelecek nesiller için daha sağlıklı ve bütünleşmiş bir toplum yapısının ortaya çıkması söz konusu olmaktadır.

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

4. 1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın kuramsal çerçevesi yapısal-fonksiyonalist teorilerin ışığı altında şekillenmiştir.

Sosyolojik yaklaşım içinde geliştirilen yapısal-fonksiyonalist teorilerde, gençlik, içinde yaşadığı toplumla bir bütün olarak ele alınmış, toplumsal yapıda meydana gelen değişmelerin toplumsal bütünü bir parçası olan gençliği de etkilediği kabul edilmiştir. Genç kuşağı tanımak, değerlendirmek, sorunlarını bilmek ve onlara çözüm aramak için toplumun genç kesim üzerindeki etkilerini yapısal-fonksiyonalist ilişkiler içinde

değerlendirmek amacıyla araştırmanın ana konusu olan gençlik yapısal-fonksiyonalist bir yaklaşım içinde incelenmiştir.

Araştırmada köy gençliğini tanımlarken yapısal-fonksiyonalist yaklaşımdan faydalanılmıştır. Yapısal-fonksiyonalist yaklaşımın da kabul ettiği gibi gençliğin tanımı yapılırken sosyal ve kültürel faktörler göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle, toplumun yaşam tarzı ya da kültürel değerleri tanımın geliştirilmesinde önemlidir. Buna bağlı olarak, gençliğin evrensel bir tanımını yapmak oldukça zordur. Gençlik döneminin başlangıç ve bitiş yaşları ya da kimin genç olarak kabul edileceği ve gençlik döneminin hangi özellikler sergileyeceği toplumdaki topluma ve kültürden kültüre farklılık gösterebilir.

Yapısal-fonksiyonalist teorisyenlerden A. B. Hollingshead (1949), gençlik döneminin özelliklerinin, biçiminin, içeriğinin ve süresinin toplumdaki topluma ya da kültürden kültüre değişiklik gösterdiğini ve sosyolojik olarak önemli olan noktanın olgunlaşmakta olan bireyi herkesin yani toplumun nasıl gördüğü ya da algıladığı olduğunu belirtmiştir.

Öte yandan aynı toplumda biyolojik, psikolojik ve sosyolojik anlamda belirli değişiklikleri yaşayan gençler arasında da fiziksel, sosyal ve entellektüel olgunluk açısından farklılıklar gözlemlenebilir. Örneğin, bazı gençler biyolojik anlamda geçirdiği değişimlerle yetişkinlere daha çok benzerlerken bu özellikleri ile çocuk masumluluğu içinde belirli tavır ve davranışlarda bulunabilirler ya da bazı gençler kendi yaş grubundaki diğer gençlerden farklı olarak yetişkinlerin yapabileceği işlerde çalışabilirler.

Tüm bunlara paralel olarak genel anlamda gençlik özel anlamda köy gençliği tanımlanırken, sosyal ve kültürel faktörler dikkate alınmalıdır. Biyolojik ve psikolojik değişimleri yaşayan gençler aynı zamanda sosyolojik değişimleri de yaşamaktadır. Bu anlamda biyolojik ve psikolojik özelliklerin yanısıra sosyal yapı ve yaşam tarzı köy gençliğinin tanımının geliştirilmesinde önemlidir. Köy sosyal yapısı içinde sosyo-kültürel değerlere bağlı olarak kimin 'genç' olarak kabul edildiği, hangi durumlarda yetişkin statüsüne geçildiği incelenmelidir. Araştırmada gençlik dönemini belirleyen iki önemli unsur ön plana çıkmıştır. Bunlardan biri "evlilik çağına" diğeri "askerlik çağına" gelme durumudur. Bu anlamda, köy sosyo-kültürel yapısında her iki çağ, bireyin genç olduğunun bir göstergesi iken, evli olma ve askere gitme gencin yetişkinliğe geçişinin en önemli belirleyicileri olmuştur.

Tüm bu açıklamalara paralel olarak köy gençliğini, 13-25 yaş diliminde yer alan, köy sosyo-kültürel yapısı içinde yaşamlarını sürdüren, "evlilik ve askerlik çağına gelme" durumu ile yetişkinliğe yönelik bağımsızlıklarını kazanan, sosyo-demografik özellikleri, aile yapıları, sosyo-ekonomik durumları, istihdam durumu, boş zamanların değerlendirilmesi, problemleri, hedef ve beklentileri açısından çeşitli özellikler sergileyen, topluma dinamiklik kazandıran gençliğin önemli kesimlerinden biri olarak tanımlanabilir.

4. 2. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Genel olarak araştırma konumuzu Türkiye’de yaşayan yaklaşık onbeş milyon genç içinde yer alan ve toplumsal yapıda diğer gençlik kesimleri gibi önemli fonksiyonlara sahip olan “köy gençliği” oluşturmaktadır.

Yetişkinlerden farklı normlara ve davranış standartlarına sahip bir sosyal kategori olarak gençliğin en temel özelliği, toplumun en dinamik yanını oluşturması ve toplumsal değişimlerden en çabuk etkilenmesi şeklinde ifade edilebilir (Truzzi 1972:3). Bu bağlamda, toplumsal anlamda önemi yadsınamayacak olan gençlik alanını kapsayan bir araştırma yapmak çalışmanın en temel amacı olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, özellikle gençliğin alt kesimlerinden biri olarak kabul edilen köy gençleriyle ilgili sosyolojik bir çalışma yaparak bu alandaki eksikliği gidermek çabası içine girilmiştir.

Köy gençliğinin sosyo-demografik, sosyo-kültürel özellikleri, yaşadıkları problemleri, geleceğe ilişkin beklentileri, hedefleri ele alınıp irdelenmek istenmiştir. Bu anlamda araştırma, Rize’nin Ardeşen ilçesine bağlı Armağan köyünde yaşamlarını sürdüren 13-25 yaş grubu içindeki 35 gencin sosyo-demografik özellikleri, aile yapıları, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri, benimsedikleri bazı değerleri, normları, boş zaman aktiviteleri, yaşamlarına ait problemleri, hedefleri ve beklentileri açısından ne gibi özellikler sergilediğini belirlemek ve bu gençlerin toplumsal bütünleşme açısından sosyolojik değerlendirmesini gerçekleştirmek amacındadır.

Gençliğin toplumdaki en dinamik, değişimlerden en çabuk etkilenen kesimi ve gelecekte toplumun en önemli belirleyicileri olduğu düşünüldüğünde toplumsal anlamda önemi de sergilenmiş olmaktadır. Bu açıdan bir bütün olarak gençlik kesiminin ve kendi içindeki alt kesimleri üzerinde yapılacak çalışmaların, hem bir toplumun gelişmesinde, o toplumun dinamik gücü olarak geleceğine yön ve şekil verilmesinde büyük paya sahip olan gençlerin özelliklerinin ortaya çıkarılmasında, hem de gençleri anlama, onların problemlerine çözümler üretmede etkili rol oynayacaktır. Bu açıdan ülkemizde gençlik konusunda saha çalışmalarının yetersizliği ve özellikle köy gençliği gibi bazı gençlik kesimleri üzerinde yeterli çalışmaların olmaması göz önünde tutulduğunda Karadeniz bölgesindeki Armağan köyü gençliği üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmanın ileride daha geniş çaplı çalışmalara çeşitli ip uçları sağlayacağı düşünülmektedir.

4. 3. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırma daha önce de vurgulandığı gibi Rize’nin Ardeşen ilçesine bağlı, geçimini çay ve fındıkla sağlayan 23 haneli, yurt dışında ve diğer şehirlerde bulunanlar dahil toplam 275 kişiden oluşan Armağan köyüdür. Köyde mevcut nüfus ise 138 kişidir. Bu nüfusun yaklaşık %26’sını (50 kişi) köyün gençleri oluşturmaktadır. Araştırmamız 15 kişinin saha çalışması sırasında köy dışında olmasından dolayı 35 genç üzerinde Ağustos 1998 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Köy Gençliği Üzerine Bir İnceleme

Araştırma alanı olarak Rize'nin Ardeşen ilçesine bağlı Armağan köyünün seçilmesinin nedenleri arasında köyde genç nüfusun olması, şehirle olan bağlantısını yoğun bir şekilde yaşaması ve köy sosyal yapısını koruması yer almaktadır. Öte yandan saha çalışmasında köy halkı ile rahat iletişimin kurulmasını sağlayacak anahtar kişinin tanınması da bir diğer nedeni oluşturmuştur.

Köyün tarihçesine bakıldığında, eskiden Ermenilerin yaşadığı Armağan köyünde 1918 Ardeşen'in kurtuluşuyla birlikte Türkler yaşamaya başlamışlardır. Köydekiler aslen Rize'nin ilçesi olan Hemişin'den köye göç etmişler bu nedenle kendilerini "Hemişinliler" olarak tanıtmaktadırlar.

Armağan köyünün ulaşımı incelendiğinde ise, bu köyün en yoğun şekilde belediyesi olan Işıklı Köyü, ilçesi Ardeşen ve Rize ili ile bağlantı içinde olduğu tespit edilmiştir. Bu bölgelere ulaşım yaz hariç diğer mevsimlerde belirli saatlerde minibüslerle gerçekleşmektedir. Yazın ise minibüsler Akdeniz bölgesine çalışmak amacıyla gitmektedirler. Öte yandan köyde arabası olan ailelerin bulunması da köylülerin ulaşımını kolaylaştırmaktadır. Işıklı köyü ile aralarında yaklaşık (araba ile) 20 dakikalık bir mesafe olan Armağan köyünün Ardeşen'e uzaklığı 30 dakika, Rize'ye 1.5 saat'lik bir zaman almaktadır.

Armağan köyünde sağlık ocağı bulunmamakta köylüler bu yönlü ihtiyaçlarını Işıklı Köyü, Ardeşen ve Rize'de karşılamaktadırlar. 1993 yılına kadar köyde var olan ilkokul kaldırılmıştır. Köydeki çocukların okullara ulaşımı ise, Işıklı köyündeki ilkokula, ücreti devlet tarafından karşılanan bir servis aracı ile sağlanmakta, öğrenciler sabah götürülüp, okul bitişinde köye tekrar getirilmektedir. Ortaokul ve lise düzeyinde olan gençler ise Ardeşen ve Rize'deki okullara gitmektedirler. Armağan köyünde cami bulunmamakla birlikte köylüler, eski okul binasını özellikle Ramazan aylarında namaz kılmak amacıyla kullanmaktadırlar.

Armağan köyünde her evde su ve elektrik var olup, köylü en büyük eksikliklerinin köy yolunun asfalt olmayışı, caminin ve köylünün bir araya gelip sorunlarını konuşabilecekleri bir toplantı yerinin olmaması şeklinde ifade etmişlerdir.

Armağan köyünde özellikle nüfus kısm azalmaktadır. Bu mevsimde köylüler çalışmak için köy dışına çıkmakta yazın ise fındık ve çay toplamak için köyde yaşamlarını sürdürmektedirler.

Armağan köyünde ev yapıları ağaç (ahşap) ve kiremit evler şeklindedir. Köy içi ve köyü diğer merkezlere bağlayan yollar toprak yoldur.

Köylülerin kendilerine özgü bir yabancımanın anlamasının güç olduğu bir dil geliştirdikleri de dikkat çekmiştir. Örneğin, imece yerine "mec", çay altında yetişen otları toplama işine "moluş", kertenkeleye "helloz", kelebeğe "titer", sincapa "cino", sansara "zeleve", kargaya "cğard", sümüklü böceğe "penço", küçük sineğe "meceğ(h)", meyve sepetine "zembil" ya da "gudel", anneye "nana", meyve toplama aletine "musakala", eğrelti otuna "pilunç", evin çatı katına "anch(ğ)hane" demektedirler. Öte

yandan “loıçıkilot”, “bampane”, “dohmen”, “jounlet” gibi arazilerine çeşitli isimler takmışlardır.

Araştırma yukarıda temel özellikleri verilmeye çalışılan Armağan köyünde yaşayan 35 gencin sosyo-demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini, beklentilerini, sorunlarını ortaya koymayı amaçlayan betimsel nitelikli bir çalışmadır.

Araştırmada veri elde etme teknikleri olarak gözlem, anket ve mülakat teknikleri kullanılmıştır. Açık ve kapalı uçlu sorulardan oluşan 59 soruluk anket uygulamasının yanısıra gençlerle özellikle boş zamanların değerlendirilmesi, sorunlar, hedef ve beklentiler konularında yoğunlaşarak mülakatlar yapılmıştır. Öte yandan köy muhtarı ve köy yaşlıları başta olmak üzere köyde diğer yaşayanlarla da mülakatlar yapılmış ve köy hakkında genel bilgiler elde edilmiştir.

Araştırmada köy halkıyla yakın iletişim kurmak ve daha güvenilir veriler elde edebilmek için anahtar bir kişi kullanılmış ve bu kişinin evinde kalınarak köyün yaşam tarzı ve köy gençliği yakından gözlemlenmeye çalışılmıştır. Araştırma süresi içinde iki düğüne ve hemen her gece ev toplantılarına katılmış, hem köyün gençleriyle hem köy kadınları ile hem de köy erkekleri ile sohbetler edilerek çeşitli bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca gündüzleri çay-fındık toplamaya giden gençlerle “moluş” yapmaya gidilmiş, geceleri de gençlerle sohbetler yapılmıştır.

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde öncelikle anket sonuçlarımız frekans tabloları şeklinde yorumlanmıştır. Araştırma evreni küçük bir grup olduğu için istatistiksel analizler yapılamamış ancak derinlemesine gözlem ve mülakat sonuçları yorumlanmıştır.

Şüphesiz bir köyün gençlerinin incelenmesi bu alanda oldukça küçük bir nokta olarak kalacaktır. Ancak çalışmamızın bu konuda yapılacak diğer çalışmalara bir rehber ve katkı oluşturması umulmaktadır.

5. VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

5. 1. KÖY GENÇLERİNİN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Köy gençlerinin sosyo-demografik özellikleri olarak, cinsiyet, yaş, medeni durum ve eğitim durumları incelenmiştir.

Armağan köyü gençlerinin %51.4’ünü erkek, %48.6’sını kızlar oluşturmaktadır.

Armağan köyü gençlerinin yaş dağılımları incelendiğinde ise, gençlerin 17-19 yaşlarında (%45.7) yoğunluk gösterdiği, bunun hemen ardından ise sırasıyla 14-16 (%31.4), 20-22 (%11.4) ve 23-25 (%11.4) yaşları tespit edilmiştir.

Gençlerin çoğunluğu bekar (%85.7).

Köyde yaşayan gençlerin büyük bir oranı ilkokul mezunudur (%45.7). Diğer taraftan ortaokul-dengi okul (%34.3) ver lise-dengi okul (%11.4) mezunlarının yanısıra köyde %8.6 oranında üniversitede eğitimlerini sürdüren gençler de bulunmaktadır.

5. 2. KÖY GENÇLERİNİN AİLE YAPILARININ ÖZELLİKLERİ

Aile yapısı; aile büyüklüğü, ailenin yaşam tarzı, aile kompozisyonu, aile bütünlüğü, anne-babanın meslek statüleri, ev dışında anne-babanın faaliyetleri, ailenin ekonomik durumu ve aile içi üyelerinin birbiriyle ve çevresiyle olan ilişkileri gibi değişkenleri kapsayan ve bu değişkenlerle belirlenen bir yapıdır (Wells ve Rankin 1991:71-93). Bu genel tanımın ışığında köy gençlerinin aile yapısı; aile genişliği, aileyi oluşturan toplam kişi sayısı, toplam kardeş sayısı, ailede ebeveyn ve çocuk dışında yakın akrabaların olup-olmaması, ebeveynlerin hayatta olup-olmaması, ebeveynlerin öz olup-olmaması, ebeveynlerin eğitim durumları, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, gencin ailesini hangi ekonomik düzeyde gördüğü, ailenin geliri ve aile içi ilişkiler gibi değişkenlerle incelenmeye çalışılmıştır.

Armağan köyü gençlerinin büyük bir oranının anne-babaları hayatta (%94) ve hepsinin anne-babaları özdürler (%100).

Köy gençlerinin aile büyüklükleri incelendiğinde yoğunluğun 4-6 kişilik ailelerde görüldüğü tespit edilmiştir (%57.1). Bunun hemen ardından 7-9 kişilik aileler yer almaktadırlar (%31.4). Köyde 10 kişiden fazla ailelerin oranı ise %11.4'tür.

Köy gençlerinin sayıları %48.6 oranında 2-4 kardeşle ve %40 oranında da 5-7 kardeşle yoğunluk göstermektedir. 8 ve yukarı kardeşli ailelerin oranı ise %11.4'tür.

Köydeki gençlerin %62.9'u anne-baba ve kardeşlerinin dışında ailede hiç kimsenin olmadıklarını ifade etmişlerdir. Diğer taraftan evde büyükanne-büyükbabalarının bulduklarını belirtenlerin oranı %20, amca, dayı, yenge, gelin, yeğenler, dayı-amcaoğlu-kızı v. b. akrabalarının bulduklarını söyleyenlerin oranı %17.1'dir.

Tablo 1: Gençlerin Anne-Babalarının Eğitim Durumlarının Dağılımı

Anne-Babanın Eğitim Durumu	Anne		Baba	
	f	%	f	%
Okuma-yazma bilmiyor	2	5.7	1	2.9
Okur-yazar ancak bir okul mezunu değil	2	5.7	-	-
İlkokul mezunu	31	88.6	24	68.6
Ortaokul-dengi okul mezunu	-	-	7	20.0
Lise-dengi okul mezunu	-	-	2	5.7
Yüksekokul-üniversite mezunu	-	-	1	2.9
Toplam	35	100.0	35	100.0

Köyde yaşayan gençlerin annelerinin %88.6, babalarının da %68.6 gibi büyük bir oranı ilkokul mezunudur. Gençlerin anneleri arasında okuma-yazma bilmeyen (%5.7) ve okur-yazar olduğu halde herhangi bir okul mezunu olmayan anneler (%5.7) bulunmakla birlikte eğitimlerini ilkokuldan daha ileriye götüren annelere rastlanmamıştır. Öte yandan gençlerin babalarının %2.9'u okur-yazar değilken %20'si ortaokul-dengi okul, %5.7'si lise-dengi okul, %2.9'u da yüksekokul-üniversite mezunudur.

Gençlerin aile içi ilişkileri ise aşağıdaki özellikleri sergilemektedir.

Gençlerin aile içi ilişkilerinde kararların çoğunlukla baba tarafından verildiği görülmüştür (%60). Baba ve annenin kararı birlikte verme oranı %17.2 iken genç ve ailenin diğer fertlerinin ortak karar alma oranları %14.3, annenin tek başına karar verme oranı ise %8.5'tir. Bu dağılıma paralel olarak da gençler ailelerinde en çok sözü geçen ve aile içinde en etkili olan kişinin "babaları" olduğunu belirtmişlerdir (%77.2).

Gençler ailelerinde en önemli görevlerinin "ailelerine ev işlerinde, çay, fındık toplama gibi işlerde yardımcı olmak" (%45.7), "okumak, sınıflarını geçmek" (%31.4), "aile içi düzeni sağlamak" (%17.2) ve "büyüklere saygılı olmak, iyi bir genç olmak" (%5.7) şeklinde sıralamışlardır.

Tablo 2: Gençlerin Aile İçi Temel Görevlerinin Dağılımı

Aile İçi Temel Görevler	f	%
Okumak, sınıfını geçmek	11	31.4
Büyüklere saygılı bir genç olmak	2	5.7
Ev işi, çay-fındık işleri yapmak	16	45.7
Aile içi düzeni sağlamak	6	17.2
Toplam	35	100.0

Tablo 3: Gençlerin Ailede Kimlerle Anlaşamadıklarının Dağılımı

Gençlerin Ailede Kimlerle Anlaşamadıkları	f	%
Kardeşleriyle	13	37.2
Babasıyla	9	25.7
Annesiyle	2	5.7
Anlaşmadığı kimse yok	11	31.4
Toplam		100.0

Köy Gençliği Üzerine Bir İnceleme

Gençlerin aile içinde en çok kimlerle anlaşamadıkları incelendiğinde, %37.2'si ailede “kardeşleriyle”, %25.7'si “babalarıyla” ve %5.7'si de “anneleriyle” anlaşamadıklarını ifade etmişlerdir.

Gençlerle yapılan mülakatlarda aileleriyle anlaşamama nedenleri çok çeşitlidir. Bu nedenlerin en başında “gençlerin ailelerinde sözlerinin dinlenmemesi, onların inadına ve tersine davranılması ve düşüncelerine değer verilmemesi” gelirken bunun hemen ardından da “gençlerin aileleriyle özellikle çay ve fındık toplama konularında anlaşamadıkları” gelmektedir. Bu yoğunlukların yanı sıra “önemsiz” olarak ifade ettikleri “sıradan tartışmalar”, “babanın alkol alması”, “maddi sebebler”, “okul konusu”, “gençlerin sigara içmesi” gibi nedenler de sıralanmıştır.

Gençler aile içinde zaman zaman etkili olduklarını, zaman zaman fikirlerinin sorulup, sözlerinin dinlendiklerini belirtmişlerdir (%62.9).

Gençlerin anne-babalarıyla tartışmaları/kavga ettikleri zaman dayak yeme durumları incelendiğinde, gençler “çocukken dayak yediklerini ancak şimdi böyle bir davranışla karşı karşıya kalmadıklarını” belirtmişlerdir. Diğer taraftan gençlerin %57.1'i “ilerde çocuklarının hatalı davranışları karşısında zaman zaman onlara dayak atabileceklerini”, %34.3'ü “bu tür bir davranışa girişmeyeceklerini” ve %8.6'sı da “çocuklarına dayak atabileceklerini” ifade etmişlerdir.

Tablo 4: Gençlerin İlerde Kendi Çocuklarına Dayak Atma Durumlarının Dağılımı

İlerde Çocuklarına Dayak Atma Durumu	f	%
Evet	3	8.6
Zaman zaman	20	57.1
Hayır	12	34.3
Toplam	35	100.0

5. 3. KÖY GENÇLERİNİN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

Gençler ailelerinin sosyo-ekonomik durumunu “orta” olarak görmekteyler (%62.9). Ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyini “iyi” olarak görenlerin oranı %31.4, “çok iyi” olarak görenlerin oranı ise %5.7'dir. Ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyini “kötü” ya da “çok kötü” olarak bulanlar ise hiç yoktur.

Tablo 5: Gençlere Göre Ailelerinin Sosyo-Ekonomik Durumlarının Dağılımı

Ailenin Sosyo-ekonomik Durumu	f	%
Çok iyi	2	5.7
İyi	11	31.4
Orta	22	62.9
Toplam	35	100.0

Köydeki ailelerin ortalama aylık gelirleri 50-70 milyon T.L.'sında yoğunluk gösterirken (%48.6), 80-100 milyon T.L. 'sı olduğunu belirtenlerin oranı %42.9, 100 milyon T.L. 'sından fazla olduklarını belirtenlerin oranı ise %8.5'dir.

Tablo 6: Ailelerin Ortalama Aylık Gelirlerinin Dağılımı

Ailelerin Ortalama Aylık Geliri	f	%
50-70 milyon T.L.	17	48.6
80-100 milyon T.L.	15	42.9
100 milyon T.L.+	3	8.5
Toplam	35	100.0

Gençlerin ailelerinde köydeki işler hariç gelir getiren bir işte çalışanlar olup olmadığı incelendiğinde, %71.4 gibi büyük bir oranının gelir getiren diğer bir işte çalıştığı görülmüştür. Ailede çalışan kişiler daha çok babalardır.

Köyde çalışan gençler ailelerine çay-fındık alanlarında çalışarak yardım etmekte iken bu işin yanında dışarda çalışıp ev bütçesine katkıda bulunanlar da söz konusudur. Bu gençler daha çok köylerine yakın olup günü birlik gidip-gelebilecekleri kuaförlük, muhasebecilik gibi işlerde çalışmaktadırlar. Köydeki gençler çoğunlukla ailelerine yardım etmekle birlikte %87.9 gibi büyük bir oranı köyün dışında herhangi bir gelir getiren işte çalışmak istediklerini belirtmişlerdir.

Yapılmak istenen bu işler gençlerle olan görüşmelerimizde sekreterlik, kuaförlük, muhasebecilik, serbest meslek şeklinde tespit edilmiştir.

Gençler gelirlerini aşağıdaki çizelgede de görüldüğü gibi daha çok giyim, eğlence ve okul ile ilgili ihtiyaçlarını karşılamak için kullanmaktadırlar.

Çizelge 1: Gençlerin Gelirlerini Nereye Harcadıklarının Önem Sırası

Gençlerin Gelirlerini Önem Sırasına Göre Harcadıkları Yerler
1. Giyim
2. Gezme, tatil, eğlence yerleri
3. Okul masrafları, kitaplar
4. Giyim ve eğlenceye
5. Giyim ve okul
6. İstedığı herşeye/aklına gelen herşeye
7. İş kurmak için biriktirme
8. Ailesine verme/onlar için harcama
9. Hayır parası olarak verme

5. 4. KÖY GENÇLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

5. 4. 1. KÖY GENÇLERİNİN BİR GÜNLERİNİ NASIL GEÇİRDİKLERİ

Gençlerle “bir günlerini nasıl geçirdikleri, köyde genellikle neler yaptıkları” hakkında görüşüldüğünde, köyde geçirilen bir günün kış ve yaz aylarına ve kız ve erkek oluşlarına göre farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Köydeki genç erkeklerin kış aylarında okula gittikleri, eve döndüklerinde ders çalıştıkları, okula gitmeyenlerin geç vakitlere kadar uydukları, şehre (Ardeşen-Rize) indikleri, köyde kaldıkları zamanlarda vakitlerini arkadaşlarıyla dolaşarak, sohbet ederek , top oynayarak, televizyon seyrederek, müzik dinleyerek, kağıt oyunları oynayarak geçirdikleri tespit edilmiştir. Kış aylarında kızlar arasında da okuyanlar okula gittiklerini, okumayanlar ev işlerinde ailelerine yardım ettiklerini, arkadaş ziyaretleri (ev oturmaları) yaptıklarını, müzik dinlediklerini ve televizyon seyrettiklerini ifade etmişlerdir. Yaz aylarında ise köyün diğer sakinleri gibi hem kız hem de erkek gençler sabahın çok erken saatlerinde “el ve sırt orakları-makaslarıyla” birlikte önceleri “moluş” denilen çay diplerinde kendiliğinden yetişen otları temizleme işlemlerini yapmaya gitmekte bu işlem bittikten sonra ise çay ve fındık toplamaya gitmektedirler. Yazın çay ve fındık alanlarından dönen gençler arta kalan zamanlarında, top oynamakta, balık tutmakta, sohbet etmekte, çevreyi gezmekte, arkadaş ziyaretlerine gitmekte, müzik dinlemekte ve televizyon seyretmektedirler. Tüm bu aktivitelerden sonra gençler erkenden uyumaktadırlar. Köy gençlerinden biri bu durumlarını “bizler yazın çalışırız akşamları erkenden uyuruz, kışın ise gece geç saatlere kadar sohbet ederiz, kağıt oynarız bunların dışında başka birşey yapmayız, hayatımız hep böyle geçer” şeklinde anlatmıştır.

5. 4. 2. KÖY GENÇLERİNİN BOŞ ZAMANLARINI DEĞERLENDİRMELERİ

Daha öncede belirtildiği gibi yazın gençlerin ailelerine çay ve fındık alanlarında yardımda bulunmalarının ve kışında okula gitmelerinin dışında gençler arta kalan zamanlarında çeşitli aktivitelerde bulunmaktadır.

Bunlar genellikle müzik dinlemek, kitap okumak, top oynamak, televizyon seyretmek, denize girmek, balık tutmak şeklindedir. Öte yandan gençler arasında boş zamanlarında günlük tuttuğunu, resim yaptığını, şiir yazdığını, şehre gidip bilgisayar ile uğraştığını, el işi yaptığını belirtenler de olmuştur. Saha çalışmamız boyunca da gençlerin çalışmadan döndükten sonra sık sık top oynadıkları, gruplar halinde sohbetler edip köy çevresini gezdikleri, televizyon seyrettikleri ve müzik dinledikleri gözlemlenmiştir.

Gençler boş zamanlarını daha çok arkadaşlarıyla birlikte geçirmektedirler (%60). Aileleriyle boş zamanlarını geçirdiklerini belirtenlerin oranı %17.2 iken, flörtüyle, sevgilisi ya da nişanlısıyla boş zamanlarını geçirdiklerini belirtenlerin oranı %11.4 ve boş zamanlarını tek başına geçirmeyi tercih ettiklerini belirtenlerin oranı da %11.4'tür.

Tablo 7: Gençlerin Boş Zamanlarını Kimlerle Geçirdiklerinin Dağılımı

Boş Zamanların Kimlerle Geçirildiği	f	%
Arkadaşlarıyla	21	60.0
Flörtüyle/sevgilisiyle/nişanlısıyla	4	11.4
Ailesiyle	6	17.2
Tek başına	4	11.4
Toplam	35	100.0

Tablo 8: Gençlerin Hoşlandıkları Müzik Türünün Dağılımı

Hoşlanılan Müzik Türü	f	%
Arabesk	18	51.4
TSM, THM, T.Pop ve Özgün müzik	14	40.0
Disco, yabancı müzik	3	8.6
Toplam	35	100.0

5. 4. 5. KÖY GENÇLERİNİN DİNİ ETKİNLİKLERİ

Gençlerin dini etkinlikleri incelendiğinde, “beş vakit namaz kılma” oranı %31.4, “oruç tutma” oranı %97.1 ve “Kur’an okuma” oranı %37.1 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 9: Gençlerin Dini Etkinliklerinin Dağılımı

Gençlerin Dini Etkinlikleri	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Beş vakit namaz kılma	4	11.4	31	88.6	35	100.0
Oruç tutma	34	97.1	1	2.9	35	100.0
Kur’an okuma	13	37.1	22	62.9	35	100.0

Köyün genç erkekleri arasında "Cuma Namazına" gidenlerin oranı %61, "Bayram Namazına" gidenlerin oranı ise %94.4'tür.

5. 4. 6. KÖY GENÇLERİNİN BAZI DEĞER VE NORMLARLA İLGİLİ ÖZELLİKLERİ

5. 4. 6. 1. KIZ-ERKEK ARKADAŞLIĞI

Tablo 10: Gençlerin Kız-Erkek Arkadaşlığını Hoş Karşılama Durumunun Dağılımı

Kız-Erkek Arakadaşlığı	Kız İçin		Erkek İçin	
	f	%	f	%
Hoş karşılar	30	85.7	31	88.6
Hoş karşılamaz	5	14.3	4	11.4
Toplam	35	100.0	35	100.0

Köy gençleri, kız-erkek arkadaşlığını, %85.7 oranında kızlar için, %88.6 oranında da erkekler için hoş karşılamaktadırlar. Kız-erkek arkadaşlığının hoş karşılanmaması oranı düşük olsa da bunun nedeni sorulduğunda, gençler özellikle bir kızın erkek arkadaşının olmasını “toplumun hoş karşılamayacağını, geleneklere göreneklere ters düşeceğini, namusa leke getireceğini” ifade etmişlerdir. Erkekler için de “toplum kınamasının olabileceğini” neden olarak ileri sürmüşlerdir.

5. 4. 6. 2. KADIN

Köy gençlerine “kadının aile içi kararlara katılımını nasıl karşıladıkları” ile ilgili sorular sorulduğunda aşağıdaki özellikler elde edilmiştir.

Köy gençlerinin büyük bir oranı kadınların aile içi kararlara katılımını onaylamakta buna neden olarak da “kadının-erkeğin eşit olduğunu, yaşamın müşterek olduğunu, demokratik bir yaşam sürmek gerektiğini, kadının hakları olduğunu” ifade etmişlerdir (%82.9). Diğer taraftan “erkeğin sözü her zaman geçerli olmalı çünkü erkeğin kararı her zaman doğrudur” diyerek kadının aile içi kararlara katılımını onaylamayan gençler de söz konusudur (%17.1).

Tablo 11: İlerde Eşlerinin Gelir Getiren Bir İşte Çalışmasını İsteme Durumunun Dağılımı

Eşlerinin Gelir Getiren Bir İşte Çalışmayı İsteme Durumu	f	%
Evet, isterim	8	44.4
Evet ama bazı şartlara bağlı	2	11.1
Hayır istemem	8	44.4
Toplam	18	100.0

Köyün genç erkeklerine “ilerde eşinizin gelir getiren bir işte çalışmasını istermisiniz” sorusu yöneltildiğinde “kesinlikle isterim” (%44.4) diyenlerin yanısıra “ben çalışırım, aileme bakarım, kadının çalışması gereksiz” diyenler (%44.4) ve “eğer maddi durumumuz kötü olursa ya da çalışacak iş namuslu-uygun bir işse eşim çalışabilir” (%11.1) şeklinde ifadelerde bulunanlar söz konusudur.

Köyün genç erkekleriyle olan görüşmelerimizde “eşlerinin köyde geçerli olan kıyafetin dışında giyinmelerine müsaade edermisiniz, bu durumu hoş karşılamamız” sorusu yöneltildiğinde ise, gençlerin yarısından çoğu “eşim nasıl isterse öyle giysin onun farklı olması hoşuma gider” gibi ifadelerle eşlerinin köyde geçerli olan kıyafetin dışında giyinmelerini hoş karşılayacaklarını belirtmişlerdir. Diğer taraftan “farklı giyinmenin hem köy gelenek-göreneklerine hem de dine uygun olmayacağını belirterek köyün hoşuna gitmeyeceğini, böyle giyinmenin ilgi çekeceğini” belirterek farklı tarz giyimi hoş karşılamayacaklarını ifade edenler de olmuştur.

Köyün genç erkekleri “ilerde hoşlanmadığınız bir davranışta bulunduğunda eşinize dayak atarmısınız” sorusuna %27.8 oranında “evet”, %27.8 oranında “bazen” ve %44.4 oranında da “böyle bir davranışta bulunmanın insanlık dışı olduğunu belirterek kesinlikle eşlerine dayak atmayacaklarını” ifade edenler olmuştur.

5. 4. 6. 3. EVLİLİK

Armağan köyünde genel geçerliliği olan evlilik biçimi “görücü usulü” ve evlilik yaşı ise “15-20 yaş grubunda” yoğunluk göstermektedir.

Gençler “tercih ettikleri evlilik biçimi” olarak “birlikte karar vererek evlenme biçimini” belirtmişlerdir. Gençlerin çoğunluğu “evlilik seçimlerini kendilerinin yapmasından yana olduklarını” ifade etmişlerdir.

Gençler kızlar için uygun evlilik yaşı olarak 20-21 yaşlarını (%62.9) belirtirlerken, erkekler için bu durum %45.7 ile 24-25 yaşlarında yoğunluk göstermiştir.

Tablo 12: Gençlere Göre Uygun Evlilik Yaşının Dağılımı

Uygun Evlilik Yaşı	Kız İçin		Erkek İçin	
	f	%	f	%
18-19	5	14.3	-	-
20-21	22	62.9	4	11.4
22-23	-	-	5	14.3
24-25	8	22.8	16	45.7
26 +	-	-	10	28.6
Toplam	35	100.0	35	100.0

Köy Gençliği Üzerine Bir İnceleme

Armağan köyünde bir kız istenirken (önem sırasına göre) “namuslu olması (yani geçmişinin temiz olması, hakkında herhangi bir dedikodunun olmaması), çalışkanlığı (yani temiz olması, becerisi), dürüstlüğü-iyi huyu” önemli iken birisine kız verilirken erkeğin (önem sırasına göre), “maddi durumu (işinin olması), alışkanlıkları (içki-kumar-kadın alışkanlıklarının olmaması) ve dürüstlüğü” önem taşımaktadır. Gençlerin bu konulara önem verip-vermedikleri incelendiğinde ise %94.3 gibi büyük bir kısmı, köyde kız istenirken ya da kız verilirken geçerli olan bu koşullara önem verdiklerini belirtmişlerdir.

5. 4. 6. 4. NAMUS

“Namus” kavramı üzerinde yaptığımız görüşmelerde, gençlerin aşağıda önem sırasına göre sıralanmış olan çeşitli davranışları “namussuzluk” olarak kabul ettikleri görülmüştür.

Çizelge 2: Gençlere Göre Hangi Davranışların Namussuzluk Sayıldığıнын Önem Sırası

Hangi Davranışlar Namussuzluk
1. Başkasının malına göz dikmek, başkasının hakkını yemek
2. Tecavüz, başkasının kadınına göz koymak, başkasının kadınıyla ilişkiye girmek, kadın satmak, zina
3. Hırsızlık
4. Dedikodu, yalan söylemek, küfür etmek, iftira
5. Gerçeğe uygun olmayan, insanın duygularına aykırı gelen her davranış
6. Geleneğe-göreneğe aykırı olan her davranış
7. Açıklık, mini etek giymek

Gençlere “köyün namusunu korumayı kendinize görev bilir misiniz?” sorusu sorulduğunda %54.3’ü “evet”, %45.7’si ise “hayır” demişlerdir.

Gençlerle olan görüşmelerde “köyün namusunu korumayı neden kendilerine görev bildiklerini” sorduğumuzda, gençler “köy yaşamının uyumunun bozulmaması, köyün ve kendilerinin gururunun korunması, namuslu ortamın sağlanması çünkü namusun şerefi temsil ettiği” gibi nedenlere bağlı olarak köy namusunu koruyacaklarını ve bunu kendilerine görev olarak bildiklerini ifade etmişlerdir.

**Çizelge 3: Gençlerin Hayatta Önem Verdikleri Değerlerin
Önem Sırasına Göre Sıralanışı**

Gençlerin Hayatta Önem Verdikleri Değerler
1.Ailesi
2.Kendisi
3.Okulu, kitapları, dersleri
4.Sevgi, sevdikleri
5.Din
6.Çalışmak
7.İnsanlık, efendilik, doğruluk
8.Sağlık
9.Başarı
10.Meslek
11.Para
12.Mutluluk
13.Özgürlük
14.Dürüstlük

Gençlerin hayatta en önem verdikleri değerler incelendiğinde ise yukarıdaki sıralamalar elde edilmiştir. Önem sırasına göre sıralanan bu dağılımda, “aile”, “kendisi”, “okul-kitaplar ve dersler” ilk üç sırayı almaktadır.

Gençlere köyde geçerliliği olan “geleneklerin-göreneklerin devamlılığında yana olup-olmadıkları” sorulduğunda, %51.4’ü “devam eden geleneklerin-göreneklerin değişmesinden yana olduklarını”, %48.6’sı da “köy kültürünün korunması, yaratılması, daha sonraki nesle aktarılması, köyün namusunun korunması” gibi nedenlerle geleneklerin-göreneklerin yaşatılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

5. 5. KÖY GENÇLERİNİN SORUNLARI

Köy gençleriyle “yaşadıkları en önemli problem/problemlerin neler olduğu, özellikle kafalarını meşgul eden sıkıntılarının neler olduğu” konusunda görüşüldüğünde önem sırasına göre sıralanan aşağıdaki dağılım elde edilmiştir.

**Çizelge 4: Gençlerin Yaşadıkları En Önemli Problemlerin
Önem Sırasına Göre Sıralanışı**

Yaşanan En Önemli Problemler
1. Arkadaşlarıyla ilgili tartışmalar
2. Eğitim, okul, derslerle ilgili problemler
3. Özgürlüğün kısıtlanması, uğradığı haksızlıklar
4. Askerlik
5. Genel olarak yaşadığı hayat
6. Ailesiyle ilgili problemler
7. Parasızlık
8. Herşeyin istenilen gibi gitmemesi
9. İşsizlik/iş bulamama
10. Buradan ayrılamama kaygısı
11. Aşk- Kız/erkek arkadaşı
12. Evlenmek
13. İşyeri ile ilgili problemler/uyum sağlayamama

Dağılımdan da anlaşıldığı gibi, gençlerin yaşadıkları-kafalarına taktıkları en önemli problemlerinin başında, “arkadaşlarıyla olan tartışmaları”, “eğitimleri ile ilgili problemleri”, “özgürlüklerinin kısıtlanması, zaman zaman haksızlıklara uğranması”, “askerlik” ve “genel olarak yaşadıkları hayat” ile ilgili problemler gelmektedir.

Gençlere göre köyde yaşayan tüm gençlerin ortak problemlerinin başında “boş zamanlarını geçirecek özellikle futbol oynayabilecek spor alanlarının olmaması”, bunun hemen ardından “gençlerin özgürlüklerinin kısıtlanması, eğitim-okuma imkanlarının olmaması, köyde okumuş-ileri görüşlü insanların rehberliğinden yoksun olunması” gelmektedir. Aşağıdaki çizelgede ortak sorunların önem sırasına göre dağılımı görülmektedir.

**Çizelge 5: Gençlere Göre Köyde Yaşayan Gençlerin Ortak Problemlerinin
Önem Sırasına Göre Sıralanışı**

Gençlerin Ortak Problemleri
1. Boş zamanların geçirebilecek/eğlenebilecek imkanların olmaması
2. Özgürlüklerin kısıtlanması
3. Eğitim/okuma imkanlarının olmaması, köyde ileri görüşlü-okumuş insanların olamaması
4. İş sorunu/işsizlik
5. Köy halkıyla anlaşamama
6. Çay-fındık toplamak-, köyde ağır işlerde çalışmak
7. Aşk-kızlar

Araştırma süresince de gözlemlendiği gibi, köyde yaşayan gençlerin ortak problemleri arasında en önemlileri, özellikle “yazın oldukça ağır şartlarda bedensel olarak çalışmaları ve bundan arta kalan zamanlarını değerlendirebilme olanaklarının kısıtlı olması, okula ulaşım-sınıf geçme, öğretmenlerle anlaşamama ve genel olarak köy hayatından sıkılma” gelmektedir.

Köy gençleri Türkiye ve dünyayı ilgilendiren problemlerin (dünya için %77.1, Türkiye için %68.6) ve çözümlerinin kendilerini çok fazla ilgilendirmediklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra, çizelgeden de görülebileceği gibi, oran düşük olmakla birlikte dünya ve ülke için varolan problemlerin ve çözümlerinin farkında olan gençler de bulunmaktadır.

Çizelge 6: Gençlerin Dünya Ve Türkiye İle İlgili Sıraladıkları Sorunlar

Dünya İçin Sıraladıkları Sorunlar	Türkiye İçin Sıraladıkları Sorunlar
Savaş, stres	İşsizlik
Eğitim	Enflasyon, ekonomi
Temizlik	İrtica
Ekonomi	Afetler
	Yönetim
	Özgürlük sorunu, insan hakları

Gençler sıraladıkları bu sorunlara çözümler olarak; (dünya problemleri için) “ yeni kurallar gelmeli, barış sağlanmalı, doyum olmalı”, (Türkiye’nin problemleri için) “insan haklarına önem verilmeli, yeni iş imkanları oluşturulmalı, yönetim değişmeli, toplum harcamalarına dikkat edilmeli, irtica yok edilmeli” gibi çözümler önermişlerdir.

5. 6. KÖY GENÇLERİNİN GELECEĞE YÖNELİK HEDEF VE BEKLENTİLERİ

Tablo 13: Gençlerin Geleceğe Ait Hedeflerinin Dağılımı

Geleceğe Ait Hedefler	f	%
Geleceğe ait herhangi bir hedefim amacım yok	3	8.6
Evlenip köydeki hayatıma devam etmek	5	14.3
Başka bir il-çevreye göç etmek	15	42.8
İş kurup zengin olmak, iyi bir meslek sahibi olmak	7	20.0
Okumak, çocuklarımı okutabilmek	5	14.3
Toplam	35	100.0

Köy Gençliği Üzerine Bir İnceleme

Tablodan da anlaşıldığı üzere gençlerin gelecekteki en önemli hedefinin “başka bir ile-çevreye göç ederek yeni bir hayata başlamak” olduğu görülmüştür (%42.8). Bunun hemen ardından sırasıyla, “iyi bir meslek edinerek, iş kurmak ve zengin olmak (%20)”, “evlenip köydeki hayatlarına devam etmek (%14.3)”, “okumak, iyi bir eğitim görmek, çocuklarını okutmak (%14.3)” olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca gençlerin %8.6’sı da “geleceğe ait herhangi bir hedeflerinin olmadığını” belirtmişlerdir.

Başka bir çevreye göç edip yeni bir hayat kurmayı hedefleyen köy gençlerine bunun nedeni sorulduğunda önem sırasına göre alınan cevapların sıralanışı aşağıdaki çizelgede gösterilmiştir.

Çizelge 7: Gençlerin Başka Bir İle-Çevreye Göç Etmeyi İsteme Nedenlerinin Önem Sırasına Göre Sıralanışı

Gençlerin Göç Etmeyi İsteme Nedenleri
1. Köy ortamından uzaklaşmak, köy yaşamının sıkıcı gelmesi, köy ortamının sevilmemesi, değişikliğin istenmesi
2. Şehir hayatının olanaklarının daha iyi olması, daha iyi iş imkanını yakalamak için, çok para kazanmak için, sosyal imkanlarının fazlalığı yüzünden
3. Şehirde daha iyi eğitim imkanlarını yakalamak için
4. Köy dışındaki yerleri gezmek-görmek için
5. Köyün iklim şartları yüzünden

Çizelgeden de anlaşıldığı üzere, özellikle köy yaşamından sıkıldıkları için göç etmek isteyen gençler İstanbul, Yalova, Trabzon, Bursa, İzmir, Antalya, Samsun, Bodrum, Marmaris, Ankara, Konya, Kars gibi illere gitmek istemektedirler. Köylerinden başka bir yere göç etmek istemeyen gençleri ise “köylerini, köy ortamını sevdiklerini ve kökenlerinin burda olması yüzünden köyü terk edemeyeceklerini” ifade etmişlerdir.

Tablo 14: Gençlerin Hedeflerine Ulaşma İnanıcı

Gençlerin Hedeflerine Ulaşma İnanıcı	f	%
Hedefine ulaşacağına inanıyor	30	85.7
Hedefine ulaşacağına inanmıyor	5	14.3
Toplam	35	100.0

Gençler hedeflerine ulaşacaklarına inanmaktadırlar (%85.7). Diğer taraftan oran küçük olsa da “kendine olan güvensizliği ve hedeflerin gerçekleşmesinin imkansız hayaller olduğunu” düşünen (%14.3) gençler de bulunmaktadır.

Son olarak gençlere genel olarak yaşamlarından memnun olup-olmadıkları sorulduğunda %74.3 gibi bir oranı “sorunlarına rağmen yaşamlarından memnun olduklarını”, %25.7’si memnun olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 15: Gençlerin Genel Olarak Hayatlarından Memnun Olup-Olmama Durumlarının Dağılımı

Hayatlarından Memnun Olup-Olmama Durumları	f	%
Evet	26	74.3
Hayır	9	25.7
Toplam	35	100.0

6. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Gençlik döneminde, çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecini, fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik bir takım değişmelere paralel olarak yaşayan genç, henüz yetişkin olmamış kişi olarak tanımlanabilir.

Gençlik döneminin genel sosyal özelliklerine paralel olarak köy gençliğinin genel sosyal özellikleri şöyle özetlenebilir. Diğer kesimlerde yer alan gençler gibi köy gençleri de bağımlılıktan bağımsızlığa geçiş sürecini yaşayan, çocuktan daha bağımsız ancak hala bazı konularda yetişkinlere bağımlılık gösteren, daha farklı sorumluluklar yüklenen, fiziksel, zihinsel ve sosyal olarak giderek gelişen ve çocukluktan uzaklaşmaya başlayan bir kesimi oluşturmaktadır.

Köy gençlerinin tam olarak erişkin statüsüne sahip olmamakla birlikte çeşitli konularda bağımsızlığını artırıcı özgürlükleri elde ettikleri söylenebilir. Örneğin, köy gençlerinin evlilik yaşına gelmesi, askere gitmesi, aile topraklarında çalışması onları yetişkin olmaya doğru bağımsızlaştırmaktadır.

Genç olarak sergilenen bu genel özelliklerin yanısıra, köy gençleri, aile yapıları, eğitim düzeyleri, sosyo-ekonomik durumları, arkadaş çevresi, boş zamanların değerlendirilmesi, aile-arkadaş ilişkileri, yaşadıkları problemleri, beklentileri ve hedefleri açısından çeşitli özellikler sergileyen toplumun dinamik gençlik kesimlerinden biri olarak ifade edilebilir.

Ülkemizdeki genç nüfus içinde önemli fonksiyonlara sahip olan köy gençliği, sosyo-demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel özellikleri ile toplumumuzda yer alan gençlik kesimlerinden biridir.

Köy Gençliği Üzerine Bir İnceleme

Köy gençliğinin bir örneği olarak incelenen Armağan köyü gençliğinin özellikleri şöyle özetlenebilir. Çoğunluğu bekar, ilkokul mezunu ve 17-19 yaşlarında yoğunluk gösteren Armağan köyü gençleri arasında oran düşük olsa da lise ve üniversitede okuyanlar da vardır. Gençlerin anne-babaları hayatta ve öz olup genellikle 4-6 kişilik ailelerde ve 2-4 kardeşte yoğunluk göstermekte ve çoğunluğu anne-baba ve kardeşlerden oluşan çekirdek aileye sahip olmakla birlikte ailelerde büyükanne-büyükbaba, amca, yenge, gelin, yeğenler v. b. akrabaların da yer aldığı ailelere sahip gençler de vardır. Köy gençlerinin anne-babaları ilkokul mezunlardır. Gençlerin aile içinde en önemli görevi “ev işlerinde, çay-fındık toplama” gibi işlerde ailelerine yardımcı olmaktır. Gençler aileleriyle genelde anlaşabilmelerine rağmen ailede genellikle sırasıyla kardeşiyle-babalarıyla ve aileleriyle anlaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Gençler ailelerin sosyo-ekonomik düzeyini “orta” olarak kabul etmekte, ailelerin ortalama aylık geliri 50-70 milyon T. L. ’ında yoğunluk göstermekte, köylülerin gelirlerinin büyük bir oranı çay ve fındıktan elde edilmekte olup, şehirde farklı işlerde çalışmaları da söz konusudur.

Gençler yazın gündüz çay ve fındık alanlarında çalışmakta, akşamları da gezintiler yapmakta, balık tutmakta, sohbet etmekte, müzik dinlemekte, televizyon seyretmekte iken kışın da okula gitmekte, ev sohbetleri yapmakta ve kağıt oyunları oynamaktadırlar. Gençlerin çoğunluğu gazete ve kitap okumaktadırlar. Ancak tercih ettikleri özel bir gazete ya da “yazar” bulunmamaktadır. Gençlerin Karadeniz müziği dışında çoğunlukla arabesk müzik dinledikleri görülmüştür. Gençler hem kızlar hem de erkekler için kız-erkek arkadaşlığını hoş karşılamaktadırlar. Gençler kadınların aile içi kararlara katılımını ilerde gelir getiren bir işte çalışmaları ve köyde eşinin istediği gibi giyinmesini hoş karşılaması konusunda olumlu bir tutum içinde bulunmaktadırlar. Gençler “birlikte karar vererek evlenmeyi” tercih etmektedirler. Uygun evlilik yaşı olarak ise 20-21 yaşlarını belirtmişlerdir. Gençler hayatta öncelikle ailelerini, kendilerini ve okul-kitap-derslerini önemsemektedirler. Gençlerin kafalarını meşgul eden en önemli problemleri “arkadaşlarıyla olan tartışmalarıdır”. Köyde yaşayan gençlerin ortak problemi olarak ise boş zamanlarını geçirecekleri mekanların olmaması, özgür olamamaları, eğitim imkansızlıkları yer almaktadır. Gençler Türkiye ve dünyayı ilgilendiren problemlerle çok fazla ilgilenmemektedirler. Gençlerin en büyük hedefi, köy yaşantısından sıkıldıkları ve burada imkanları az olduğu için köy dışına giderek yeni bir hayata başlamak, iyi bir meslek edinmek, iş kurmak ve zengin olmaktır. Gençler hedeflerine ulaşacaklarına inanmaktadırlar. Gençler sorunlarına rağmen yaşamlarından memnun olduklarını belirtmişlerdir.

Tüm bunlara paralel olarak, köy gençliği, 13-25 yaş diliminde yer alan, köy sosyo-kültürel yapısı içinde yaşamlarını sürdüren “evlilik ve askerlik çağına gelme” durumu ile yetişkinliğe yönelik bağımsızlıklarını kazanan, sosyo-demografik özellikleri, aile yapıları, sosyo-ekonomik durumları, istihdamı, boş zamanların değerlendirilmesi, problemleri ve hedefleri açısından çeşitli özellikler sergileyen topluma dinamiklik kazandıran gençlik kesimi şeklinde tanımlanabilir.

Köy gençliği sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleriyle toplumsal yapı içinde önem arzeder. Bu kesimin ve diğer gençlik kesimlerinin incelenmesi, gençlerin özelliklerini ve sorunlarını tespit etme onları anlama açısından önemlidir. Bu noktada gençliğin sosyo-kültürel yapı ile bütünleşmesinin önemi de ortaya çıkmaktadır. Sosyo-kültürel anlamda gençliğin hem kendi içinde hem de hakim kültürle bütünleşmesi, gençliğin birarada yaşamayı öğrenmesinde, kendilerini ve diğerlerini tanıyıp anlayabilmelerinde, sosyal problemlerin farkına varıp çözüm alternatiflerinin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Genç açısından sosyo-kültürel bütünleşmede, gençler kendi hedeflerini gerçekleştirme umutlarını korumakta, beklentilerine cevap aramakta ve geleceğe daha sıkı ve güvenle bağlanmakta iken toplum açısından da gelecek nesiller için daha sağlıklı ve bütünleşmiş bir toplum yapısının ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Bu açıdan, bir bütün olarak gençlik kesimi ve kendi içindeki alt kesimleri üzerinde yapılacak çalışmalar, hem önemli toplumsal fonksiyonlara sahip gençlerin özelliklerinin ortaya çıkarılmasında hem de gençleri anlama, onların problemlerine çözüm üretmede etkili rol oynayacaktır. Gençlik konusunda saha çalışmalarının yetersizliği ve özellikle köy gençliği gibi bazı gençlik kesimleri üzerinde yeterli çalışmaların olmaması göz önünde tutulduğunda Karadeniz Bölgesindeki Armağan köyü gençliği üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmanın ileride daha geniş çaplı çalışmalara çeşitli ipuçları sağlayacağı umulmaktadır.

Ülkemizde, gençlik kesiminin özelliklerine, bu kesimin problemlerine ve problemlere getirecek çözümlere yönelik çalışmaların yoğunluk göstermesi, gençliğin toplumla bütünleşmesi ve güvenli bir geleceğe kavuşulması açısından önemli olacaktır (Burcu 1998:133).

KAYNAKÇA

- AKAN, Vildan, (1996), "Göç ve Gençlik", **Toplum ve Göç**, Ankara: Sosyoloji Derneği Yay. , 521-532.
- BURCU, Esra, (1997), **Çıracık ve Kalfa Gençlik Altkültür Grubu Hakkında Sosyolojik Bir Araştırma**, Ankara: H. Ü. Sos. Bil. Enst. ,Yayınlanmamış Dok. Tezi.
- BURCU, Esra, (1998), "Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma", **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, cilt:1, sayı:1-2, 105-136.
- ÇELEBİ, Nilgün, (1991), "Genç ve Kültürel Bütünleşme", B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Ed.) , **Kültürel Değerler Ve Sosyal Bütünleşme Aile Yazıları II**, Ankara: T. C. B. A. A. K. Yay. , 391-93.
- DİE, (1993), **Türkiye İstatistik Yılıhğı**, Ankara.
- DİE, (1990), **Genel Nüfus Sayımı**, Ankara.
- FLACKS, Richard, (1971), **Youth And Social Change**, Chicago:Markham Pub.
- FRITH, Simon, (1984), **The Sociology of Youth**, Lancashire: Causeway Books.
- GÖKÇE, Birsen, (1971), **Gecekondu Gençliği**, Ankara: H. Ü. Yayınları.
- GÖKÇE, Birsen, (1982), "Gençliğin Türk Toplumundaki Konumu", **Gençlik ve Toplum**, Ankara:T. C. G. S. B. Yay.
- GÜRSES F. ve H. B. GÜRSES, (1979), **Dünyada ve Türkiye'de Gençlik**, İstanbul:Top. Dön. Yay.
- HOLLINGSHEAD, A. , (1949), **Elmtown's Youth**, New York:John Wiley and Sons Inc.
- KIMMEL C. D. ve I. B. WEINER, (1995), **Adolescence:A Developmental Transition**, New York:John Willey and Sons Inc. , Second Press.
- KOCACIK, Faruk, (1985), "Toplumsal Bir Olgu Olarak Gençlik", **C. Ü. Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi**, sayı:4.
- MUUSS, Ralf E., (1971), "The Philosophical And Historical Roots of Theories of Adolescence", R. E. Muuss (Ed.), **Adolescent Behavior and Society**, New York: Random House.
- RICE, Philip F. , (1990), **The Adolescent**, Toronto:Allyn and Bacon Inc.
- ŞEMİN, Refia, (1992), **Gençlik Psikolojisi**, İstanbul:Remzi Kitabevi.
- TEZCAN, Mahmut, (1981), **Kuşaklar Çatışması:Okuyan ve Çalışan Gençlik Üzerine Bir Araştırma**, Ankara:Kadıoğlu Matbaası.
- TEZCAN, Mahmut, (1991), **Gençlik Sosyolojisi Yazıları**, Ankara:Gündoğan Yay.
- TRUZZI, M. , (1972), "Youth and Social Organization", M. Truzzi ve P. K. Manning (Ed.) , **Youth And Sociology**, New Jersey: Prentice-Hall Inc.
- WELLS, E. L. ve J. H. RANKIN, (1991), "Families and Delinquency:Ameta-Analysis of the Impact of Broken Homes", **Social Problems**, XXXVII, 1:71-93.
- YOUNG, Owen D. , (1973), **Youth and Future**, Connecticut:Westpart Press.
- YÖRÜKOĞLU, Atalay, (1991), "Gençlik ve Yetişkinler, Kuşaklar Çatışması", B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Ed.) , **Birey, Kişilik ve Toplum Aile Yazıları III**, Ankara: T. C. B. A. A. K. Yay.

SUMMARY

Rural youth is one of the parts of society and it gives dynamism to society. Rural youth is a youth which contains the juveniles between the ages 13 and 25 living in socio-cultural structure of village, owning independent behaviour through being adult. In addition it has different qualities including their family structures, socio-demographic, socio-economic, socio-cultural properties, their goals and expectations and problems concerning their lives.

Rural youth that has an important share in young population in our country is essential with social, cultural and economic properties in social structure. There is a lack of researches on rural youth in our country. Because of this we aimed to increase sociological researches on rural youth in our country. The main aim of this research includes to determine the properties and problems of rural youth such as other juveniles in our country. Connecting with this, the research was examined living 35 young people in Armağan village in Rize on the Black Sea Region. We hope that this research will guide other researches on rural youth.

TEKNOLOJİ, İSTİHDAM VE EĞİTİM ARASINDAKİ İLİŞKİ

*Ebru ÇETİN GÜLER

Abstract: The main purpose of this paper is to explain the relationships between education, employment and technology. This essay is concerned with the changing structure of labor force and the relationship of employment in today's world economic market relations. In Turkey employee profiles, technology and education structures are different from those of developed countries. When we compare educational system to developed countries, it has great differences. The basic principles of education and training have to be based on learning by doing. Education is a central element for Turkish economic system. In order to manage effectively the process of change, we need to develop the skills of workers. Today, information technology requires skill of interaction with the new technology.

Keywords: technology, employment, education, labor force

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Araştırma Görevlisi.

İkibinli yıllara yaklaştığımız dünyada bilginin ön plana çıkması giderek toplumsal yaşamın şekillenmesinde önemli bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle son yirmi yıl içinde iletişim ve bilgi teknolojisinin gelişimi özel yaşamda ve istihdam alanında bir çok değişimlere sahne olmuştur.

Dünyada her alanda yaşanmaya başlanan değişim, eğitimin önemini ortaya çıkarmıştır. Eğitimin değişime uyum sağlayacak bir anlayışla düzenlenmesinin gerekliliği yanında hızlı bir dönüşüm sürecine girmesi de kaçınılmaz olmaktadır. Eğitim ve bilgilenme sürecinin okulla sınırlı kalmaması nedeni ile yaşam boyu eğitim anlayışının yaygınlaştığı ve toplumun işleyişinde önemli bir role sahip olduğu görülmektedir. Eğitim kurumu sadece okul sistemini kapsamayıp, toplumdaki pek çok diğer kurumlarla da ilişkilidir. Bunlardan birisi de, endüstrileşme süreci ile birlikte ortaya çıkan işbölümü ve uzmanlaşmanın gelişimine bağlı olarak, işgücü, istihdam ve üretim ilişkilerindeki sürekli bir değişimi içeren ekonomi kurumudur.

Bilginin tüm kaynakları harekete geçiren bir güç olması ve eğitim, bilim ve teknolojinin endüstri toplumunda yaşanan yapısal dönüşümün arkasında bulunan en önemli unsurların başında gelmesi nedeni ile, gelecekte insan kaynaklarına yapılan yatırımların da önemi çok büyük olacaktır. Bilginin bir sermaye ve zenginlik yaratan kaynak haline geldiği ekonomik ilişkilerle birlikte eğitimin sosyal amacı ve niteliği de ciddi bir biçimde tartışılmaya devam edilecektir.

Bu makalede globalleşen dünyada işgücünün değişen yapısı, eğitim, teknoloji ve istihdam ilişkilerinin günümüzdeki yansımalarının ne şekilde belirlediği ve Türkiye'ye ilişkin değerlendirmeler tartışılmaya çalışılacaktır.

TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE EKONOMİNİN DEĞİŞEN YAPISI

Yirmibirinci yüzyılda yaşanan gelişmeler toplumsal yaşamı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yönde değişime uğratabilmekle birlikte diğer pek çok etkilere de sahip olmuştur. Özellikle iletişim ve bilgi teknolojisinin göz kamaştırıcı gelişimi zaman ve mesafe birimlerini azaltıp, birbirini tanımayan binlerce insanın aynı anda etkileşime geçmesini sağlamaktadır.

Günümüzde teknoloji pek çok kişinin yerinden ayrılmadan dünyanın dört bir yanındaki kişilerle fikirlerini paylaşıp belirli kararlar almalarını çabuklaştırmaya yardımcı olmaktadır. Teknolojinin gelişimi ve uygulamaya geçirilmesiyle birlikte pek çok alandaki değişimler daha çabuk, ucuz ve kolay biçimde gerçekleşmektedir. Teknolojinin bu şekildeki hızlı yayılımı ve değişimi özellikle ekonomik alanda kendisini göstermiş ve dünyada ekonomik bütünleşmenin önemi hızlı bir biçimde değer kazanmıştır. Teknolojinin getirdiği yeniliklerin ekonomi ile ilişkili olması ve ekonomik ilişkileri yakından etkilemesi sonucu, ekonomi teknolojinin yönlendirmesi altına girmiş ve gelişmeleri takip edemeyen toplumlar bu alanda sıkıntıya girmişlerdir. Teknolojik gelişme ile daha az emek harcayarak daha fazla tasarruf sağlayan ve mümkün olan en

yüksek kazancı yakalamaya çalışan insan, gün geçtikçe yeni teknolojiler üretme uğraşısı içine girmektedir. Toplumların gelişim ve kalkınmaları, yeni teknolojileri geliştirme ve bunları sosyo-ekonomik ve kültürel yaşantılarına geçirme çabalarıyla mümkün olmaktadır. Bu noktada teknolojinin artan bir biçimde bireyler üzerindeki baskısı ve onları kontrol altına alıp özel yaşam alanına müdahale etmesi, bir takım problemleri de ortaya çıkarmakta, bu durum çeşitli yazarlarca tartışmaya sunulmaktadır. Kitle üretiminin yapıldığı ve standartlaşmaya dayanan üretim ilişkilerinin yerine günümüzde çok farklı ileri teknolojilerinin kullanıldığı ve esnek üretim biçimine dayanan istihdam alanlarının yaygınlaşması, daha çok globalleşmenin getirmiş olduğu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. ”(Koray, 1996:750) Teknoloji ve bilginin toplumun her alanında etkin bir biçimde dağılımını sağlayan ülkelerin aynı zamanda yeni istihdam alanlarını da sağladığı bilinmektedir. Bu tür yeni istihdam alanları ise nitelikli işgücünü gerekli kılmakta ve istenen nitelikteki işgücünün yetiştirilmesinde teknolojiyi kullanıp işyaşamının her alanında aktif olarak kullanabilme çok önemli olmaktadır. Teknolojik değişimlerin ekonomi dolayısı ile işgücü üzerindeki etkilerinin niteliği ya da yönü konusunda ise değişik görüşler söz konusudur. Bu durum aslında teknolojinin doğası ve etkisi konusunda yapılan tartışmaların bir uzantısı şeklinde gerçekleşmektedir. “Dünya ekonomisi özellikle de para ve krediden oluşan “sembol ekonomisi” daha şimdiden ulusal niteliği olmayan uluslararası topluluklardan biri haline gelmiştir. ” (Drucker, 1993:263) Bugün uluslararası sermayenin ulaştığı boyutlar ona çok büyük oranda güç sağlarken uluslararası ticaretin de hızla arttığı bir dünyada yaşamaktayız. Artık ulusal ekonomiler uluslararası sermaye akışını kontrol edemez duruma gelirken, rekabete dayalı pazar ekonomisinin koşullarına ayak uydurmaya, işgücü pazarında ve çalışma koşullarında pek çok değişimi uygulamaya sokmaya başlamışlardır. Bu durum teknoloji ve ekonomi arasındaki sıkı işbirliğinin, gelişmekte olan ülkeler üzerindeki baskısını da beraberinde getirdiğinin bir kanıtı olarak ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde teknolojinin elde etmiş olduğu yaşamsal önem, bütünüyle ekonomik sistemin gereklerinden kaynaklanmaktadır. İşgücünün donanımında ve üretkenliğinin artmasında teknoloji olanaklarının kullanılması ve teknoloji politikalarının geliştirilmesi, ekonominin düzenlenmesinde önemli bir role sahip bulunmaktadır. Teknoloji politikası, ulusal teknoloji çıktısının düzey ve bileşimin yükseltmek için, genel bir toplumsal kabul çerçevesinde, hükümetlerce öngörülen önlemler ve düzenlemeler bütünüdür. Bu politika, bilim ve teknolojiye öncelik verilecek alanların saptanması, araştırmaya, geliştirmeye ayrılan kamu fonlarının bu önceliğe göre yönlendirilmesi, yine bu önceliğe göre sağlanan kamu desteği, özendirici önlemler, ticari,mali ve sınai düzenlemeler yolu ile uygulanmaktadır”(DPT, 1994a:2-3) Teknoloji üretimi ile dış ticarete rekabet gücü, ihracat ve ulusal servet birikimi arasında önemli bir ilişki söz konusudur. 1980’li yıllardan bu yana bilgi çağı olarak nitelendirilen dönemde artık “gelişmiş ülke” olarak tanımlanan ülkeler teknoloji üretebilmesine göre belirlenmektedir. “Teknoloji ile yeniliklerin araştırılması devamlı olarak sistematik ve özelleşmiş bir biçimde gelişmektedir. Yeni kurumlar ve teknolojiyi kullanan sistemler

yeni teknolojilere adapte olmaya ve bunları kullanmaya özen göstermektedir. ”(Adams, 1997:950) Teknolojideki bu şekildeki sürekli değişiklik arz-talep dengesi ile ekonomik ilişkilere yansımakta, dengelerin bozulması gerçekleştiği takdirde ise diğer sistemler de olumsuz yönde etkilenmektedir.

Teknolojik gelişmelerin ekonomik sistemlerle olan entegrasyonu sadece kullanım ile gerçekleşmemekte, teknolojik gelişmeyi sağlayan bilgi birikimi, zeka ve yaratıcılığın eklenmesi ile değer kazanmaktadır. Yeni bir bilginin, üretime katkısı olduğu ve varolmayan bir faaliyeti ortaya çıkardığı ölçüde değeri vardır. Herhangi bir şirkette raporların bilgisayar aracılığı ile çıkarılması bilgi ve teknolojinin etkin olarak kullanımının sağlandığı anlamına gelmemektedir. Bilgiyi elde ettikten sonra, bilgiyi özümsemek, kullanmak ve yönlendirmek çok önemlidir. Çağımızda teknolojik bilginin çok ileri boyutlara ulaşması, bilgi üretiminin iyi bir organizasyonla ve oluşturulacak araştırma grubuyla yapılmasını gerekli kılmaktadır. Araştırmaların kişisel bir çalışma olmaktan çıkarak bir organizasyon içerisinde insan kaynağının istihdamı ve altyapısının düzenlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir

TEKNOLOJİ VE İSTİHDAM

Teknoloji ve istihdam arasındaki ilişki teknolojinin gelişmesinin bir çok yönü için geçerli olmakla birlikte karmaşık bir nitelik de taşımaktadır. Teknolojik değişim ve gelişmeler çalışma yaşamını etkileyip biçimlendirmektedir. Bilgi ve teknolojinin çalışma yaşamının her alanına girmesiyle birlikte istihdam alanında da yapısal dönüşümler kendini göstermeye başlamıştır.

Bilgi toplumu ile birlikte mal ve sermayenin globalleşmesi söz konusu iken işgücünün de globalleştiğini görmek olasıdır. Bunun yanında eğitim ve insan kaynakları yönetiminin etkin olarak gelecekte çok önemli bir yere sahip olacağı da kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. İşletmelerin eğitim sürecinde işgücüne gerekli olan formasyonu sağlaması yönünde de taleplerini artacağı ve gerekli olan yapısal düzenlemelere gideceği beklenmektedir.

Kitle üretiminin yapıldığı ve standartlaşmaya dayanan üretim ilişkilerinin yerine çok farklı ileri teknolojilerin kullanıldığı ve esnek üretim biçimine dayanan istihdam alanlarının yaygınlaştığı günümüzde, bu durum daha çok küreselleşmenin getirmiş olduğu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. (Koray,1996:750) Teknoloji ve bilginin toplumun her alanında etkin bir biçimde dağılımını sağlayan ülkelerin aynı zamanda yeni istihdam alanlarını da sağladığı bilinmektedir. Bu tür yeni istihdam alanları ise nitelikli işgücünü gerekli kılmaktadır. İstenen nitelikteki işgücünün yetiştirilmesinde ise teknolojinin rolü çok önemli olmaktadır.

Teknolojik değişimlerin istihdam, dolayısı ile işgücü üzerindeki etkilerinin niteliği ya da yönü konusunda ise değişik görüşler söz konusudur. Günümüzde işgücü pazarındaki esnek ya da post-fordist üretim sistemleri özellikle yeni teknolojilerin

kullanımı ile yakından ilgilidir. Esnek uzmanlığa dayanan bu yeni istihdam alanları ise bazı yazarlar açısından verimliliğin artması ve işgücünün nitelik kazanması için gerekli olan dönüşümün sağlanmasına olanak sağlayacağı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu şekilde daha fazla kişiye istihdam alanı sağlanacağı düşünülmektedir.

OECD ise piyasa ekonomilerinde rekabetin yeni teknolojilerin girişini yaygınlaşmasını sağlayan temel itici güç olduğunu belirterek, teknolojik gelişmelerin ekonomik büyüme, hayat standartlarının yükselmesine olanak tanıdığı ifade etmektedir. (TISK,1994:10) Bunun yanında üretimin uluslararası boyutlara gelmesi ile birlikte dünya pazarında üretim yapmanın büyük belirsizlikleri de beraberinde getireceği ve standart dışı istihdam modellerinin ortaya çıkması ile işgücünün iş güvenliğinden yoksun olarak sömürülerinin daha da artacağını belirten yazarlar da bulunmaktadır. (Ansal,1996:651)

Çeşitli yazarlarca ifade edilen her iki görüşün de farklı doğrulukları vardır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni durumlara uyum kolay olmamaktadır. Yeterli alt yapı ve nitelikli işgücüne sahip olmayan bu toplumlar rekabet ortamına uyum sağlayabilmek için uzun çalışma saatleri ve çalışma yaşamındaki kuralılaşmayı getirirken, standart dışı istihdam modellerini de ortaya çıkarmıştır. Teknolojik gelişmelere uyum sağlamada yapılan yatırımların ekonomik yapıda getirdiği yüklerden dolayı, birim başına düşen maliyetin azalması için olabildiğince ucuz işgücü kullanımına da gidilmektedir. Diğer yandan teknolojinin yoğun olarak üretimde kullanılması ile birlikte nitelikli işgücü türlerine duyulan gereksinim de artmaktadır. Teknoloji, yeni ve gelişmiş ürünlerle birlikte yeni istihdam alanlarını da yaratabilmektedir. Teknolojik gelişmeler ve istihdam alanları arasındaki ilişki çok yönlü olup, farklı açılardan olumlu ve olumsuz yönlerdeki etkileri söz konusu olabilmektedir.

Geçmişte bir teknolojik ilerleme sadece tek bir işin ortaya çıkmasından sorumlu iken günümüzde durum aynı olmamaktadır. Örneğin, otomobil endüstrisi üretimin yapıldığı fabrikalarda istihdamı artırırken aynı zamanda araba satış ağıları, sigorta şirketleri, petrol rafineleri, satış yerleri ve fastfood lokantaları gibi çok geniş bir alanda etki gösterebilmektedir. (Volti, 1992:122-132)

İstihdam ve ekonomik gelişim için uzun dönemli çalışmalar aktif olarak işgücünün karar alma mekanizmalarına katılımını da gerekli kılmaktadır. Dünya çapında bütünleşme ekonomik globalleşmenin artmasında, yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi de önemli olmaktadır. Bilgi toplumu olma yönündeki çabalar, ekonomik gelişim ve verimliliği canlandırmayı teşvik etmekle birlikte yeni meslekler kadar yeni ekonomileri de yaratmaktadır. (OECD,1997) Üretimde ve bilgi teknolojisindeki gelişmeler sayesinde üretim koşullarında değişmelerin meydana gelmesi çalışma koşullarını etkilerken üretim anlayışına ve organizasyon yapısına da etki etmektedir. Organizasyonlarda çalışanlar, çalışma koşulları içerisinde yeni değerler sistemi yaratmakta, bu durum ise yeni bir grup ilişkisini oluşturmaktadır. Bireyler içinde

bulunduğu çalışma ortamı ve çevresini etkileyebildiği gibi bundan etkilenen bir kimliğe de sahip olmaktadır. Bir organizasyonda, organizasyonun kullandığı teknoloji ile çalışanların kendi aralarındaki ve yönetimle ilişkili davranışları, tutumları da birbirini tamamlayan bir bütün oluşturmaktadır. Bu bağlamda eğitimin gerekliliği ve koordinasyonunun önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

EĞİTİM VE İSTİHDAM

Günümüzde yeni dönemdeki teknolojik değişimler çalışma yaşamındaki pek çok değişimi de beraberinde getirmektedir. Gelecekte insanların çok yönlü özellikler gerektiren işlerde çalışmaları söz konusu olacaktır. Bu durum ise insan ilişkilerinin ön plana çıktığı bilgi toplumu işlerinin yaygınlaşmasına neden olacaktır.

Bilgi ve teknolojinin çalışma yaşamının her alanına girmesiyle birlikte istihdam alanında da yapısal dönüşümler kendisini göstermiştir. Son yirmi yıl içinde gelişmiş ülkelerin sektörel gelişimlerine baktığımızda istihdam alanında endüstrinin payının köklü bir şekilde gerilemeye başladığı bilinmektedir. Buna karşılık hizmet ve enformasyon-bilgi sektörünün giderek güçlendiğine de tanık olmaktadır. Enformasyon toplumuna geçişin öncülüğünü yapan Amerika'da istihdam alanındaki gelişmelere baktığımızda özellikle 1960'lardan sonra hizmet sektörünün olağanüstü geliştiğini görmekteyiz. 1920 yılında istihdam içinde payı %53'e ulaşan sanayi 1976 yılında %29'a düşmüştür. 2000 yılında ise bu oranın %22'ye düşeceği tahmin edilmektedir. Aynı yılda hizmetler sektörünün payının ise %70 olacağı tahmin edilmektedir. (Bozkurt, 1997:116) İşgücüne bilgi ve beceri kazandırılmasında önemli role sahip olan eğitimin ekonomik gelişmelere olan katkısı da yadsınamayacak derecededir. "Çalışan işgücüne bilgi ve beceri kazandırılması ile sağlanacak üretim artışının ekonomik ve politik diğer kararlarla sağlanacak artıştan çok daha etkili ve sürekli olacağı düşünülmektedir. (Tatlıdil, 1993:17)

İşgücü pazarları istihdamın yapısında önemli değişiklikleri yeniden biçimlendirmiştir. Bazı iş kollarında yeni istihdam alanlarının ortaya çıkması dolayısı ile işgücünün bu tür yeni istihdam alanlarına uyum sağlamasında geliştirilecek olan politikaların mutlak suret ile eğitim politikaları ile birlikte ele alınması gerekliliğinin gelişmiş olan ülkelerde kavranması ve uygulamaya konması sonucu, dünya pazarında rekabet edebilme güçlerini hatta bu pazarın koşullarını belirleme özelliğine sahip olmalarını da beraberinde getirmiştir.

Dünya işgücü piyasasındaki nitel arz-talep dengesinin oluşturulmasına yönelik önlemler konusunda bazı eğilimlerin varlığından söz etmek de olanaklıdır. Bunlardan biri, mesleki eğitim programlarında temel ve görel olarak genel bazı yeterliliklere öncelik verilmesidir. Mesleki eğitim ve yetiştirme giderek okulların dışına taşması ve endüstrilerle bütünleşmesi, eğitim ve yetiştirme sisteminin talep kesimindeki değişimleri yakından izleyebilecek bir esnekliğe kavuşması için gerekli görülmektedir. (DPT,1994b:30)

Genel olarak ifade edersek, eğitim ve istihdamın karşılıklı etkileşim içinde bulunan bir bütünlük olduğunu söyleyebiliriz. Eğitim, işgücü arzı ile işgücü talebinin nicel ve nitel olarak dengede tutulmasını sağlamak sureti ile işgücü piyasasında düzenleyici bir role sahiptir. İşgücünün niteliksel yapısının başlıca göstergelerinden birisi ve en önemlisini de eğitim düzeyi oluşturmaktadır. Nitelikli işgücü ihtiyacını sağlanabilmesi için mesleki eğitim yolu ile niteliksiz işgücünün nitelikli hale getirebilmesi ve gelişen teknoloji paralelinde yeniden eğitim programlarının oluşturulması gerekmektedir.

TÜRKİYE'DE İSTİHDAMIN GENEL YAPISI

Türkiye'de istihdamın teknoloji ve eğitim ile olan ilişkisini irdeleyebilmek için öncelikle işgücü piyasasının yapı ve işleyişinin genel özelliklerini tanımlamak gerekmektedir.

Türkiye'de kırsal bölgede işgücünün büyük bir bölümü tarımsal faaliyetlerde bulunup ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir. Tarım sektörünün istihdam içindeki payının %45.6 olması ülkemizdeki istihdamın yapısının diğer gelişmiş ülkelerden ne kadar farklı olduğunu göstermektedir. (DİE, Nisan 1996)

Kentsel alanlardaki işgücü piyasası başlıca iki bölüme ayrılmıştır. Bunlardan birincisi, organize kesimde özel sektöre ait büyük işletmelerde ya da belirli düzeyde kurumsallaşabilmiş yine özel sektöre ait küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde genellikle sigortalı, kısmen de sendika ve toplu sözleşme düzeni içinde çalışanlarla, kamu kesiminde çalışanlardan oluşmaktadır. (DPT, 1994b:32) Kırdan kente göç sonucu bu sektörün gelişimi hızlı bir biçimde artmıştır. Çalışanların büyük bir kısmı ise sosyal güvenlikten yoksun olarak işlerini sürdürmektedir.

Türkiye'nin işgücü piyasası homojen bir yapıya sahip olamamakta ve nitelikli işgücü yetiştirmede yeterli düzeye ulaşamamaktadır. Bunun yanında eğitim politikalarının çalışma yaşamındaki politikalarla eşgüdüm içinde bulunmadığı da, yapılan uygulamalarla ortaya çıkmaktadır. DİE'nün 1996 Hanehalkı İşgücü Anketlerine göre 12 ve daha yukarı yaştaki çalışan nüfusun sektörler arası dağılımı incelendiğinde ise çalışanların %45.6'sı tarım sektöründe, %32.8'i hizmetler, %21.6'sı ise endüstri sektöründe yer aldığı görülmektedir. Ülkemizde çalışan kesimin büyük bir kısmının tarım sektöründe istihdam edilmekte ve eğitim olanaklarından yararlanamamaktadır. Bu nedenle nitelikli işgücüne duyulan ihtiyaç da halen devam etmektedir.

Yeni teknolojilerin kullanımı işgücünün nitelik düzeyi sorununu da gündeme getirmektedir. İşgücünün niteliği teknolojinin üretim süreçlerinde her gün biraz daha önemli olmakta ve ekonominin içsel dinamiğinin artırılmasında ve ekonominin yeniden yapılandırılmasında çok büyük değer taşımaktadır. Türkiye'nin uluslararası rekabet gücünü artırması için tüm dünyada gerçekleşen teknolojik gelişmeyi gerçekleştirmesi

gerekmektedir. Bu durum hem ileri teknoloji kullanan sanayilere yönelinmesini hem de mevcut olan sanayilerde daha ileri teknolojilerin uygulanmasını kapsamaktadır.

Türkiye'de son yıllarda işgücü arzının hızlı bir artış potansiyeline sahip olmasına karşın, ülkemizde işgücüne katılma oranındaki düşüş kırsal kesimden kentlere göç, okullaşma oranlarının hızla artmaya devam etmesi, kentlerde gelir düzeyi yükselen ailelerde kadınların çalışma yaşamından çekilmesi ve işsizlik gibi faktörlere bağlanmaktadır. (Türk İş, 1997:47) Türkiye genelinde işgücüne katılma oranı DİE'nin verilerine göre 1993 yılında %50.3 iken 1996 yılında ise %50'ye gerilemiştir. İşgücüne katılma oranındaki bu düşüşün nüfus artış hızı ile dengelenmeye doğru gideceği yönünde beklentiler bulunmaktadır.

İstihdam edilenlerin statülerine baktığımızda ise Türkiye'de ücretli kesimin istihdam içindeki oranının çok düşük olduğu, buna karşılık kendi hesabına çalışanların ve ücretsiz aile işçilerinin önemli bir paya sahip olduğunu görmekteyiz. Ayrıca varolan eksik istihdam problemi de atıl işgücünün her geçen gün daha önemli boyutlara ulaşmasına yol açmaktadır. İstihdamın özellikle tarım sektöründe yoğunlaşması ve ekonominin yeterli istihdam yaratamaması nedeni ile çalışanlar buldukları işte niteliğine ve gelirine bakmaksızın çalışmak durumunda kalmaktadırlar. DİE'nin 1996 yılı verilerine göre eksik istihdamın işgücü içindeki oranı %6.2'dir. Bu oran kırsal yerlerde erkek işgücü içinde %8.1'i olarak bulunurken, kentsel alanlardaki genç ve eğitilmiş erkek nüfus içinde bu oranın %15.2 gibi yüksek bir düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Aynı şekilde DİE'nin 1996, HİA verilerine göre işsizlik oranı %5.8 olmaktadır. İşsizlik ve eksik istihdam nedeni ile atıl durumda bulunan işgücü oranı ise %12'yi bulmaktadır. Bu durum Türkiye'de istihdam alanındaki yetersizlik olgusunun boyutlarını daha kapsamlı bir biçimde ortaya koymaktadır. Son yıllarda ülkemizdeki ekonomik kaynakların yeterince ve uygun olarak kullanılamaması ve bunu önleyecek yeni yapıların ve anlayışların geliştirilememesi sonucu istihdam alanında yeterli olanaklar sağlanamamaktadır. İşsizlik olgusunun çok boyutlu olduğu ülkemizde marjinal sektörün de tamamıyla ortadan kaldırılması bir hayal olarak görülmektedir. Ekonomik ve sosyal güvenceden yoksun olarak çalışanların yaygınlaşması işsizliğin gün geçtikçe artmasıyla pozitif bir ilişki içinde bulunmaktadır. Ayrıca yeni teknolojilerin sağladığı olanaklar ve nitelikli işgücüne taleplerin karşılanamaması dolayısı ile işsizliğin sürekli olarak gündemde kalması söz konusu olmaktadır.

İŞGÜCÜNÜN EĞİTİM DÜZEYİ

Ülkemizde istihdam ve eğitim durumu arasındaki ilişkiye baktığımızda, eğitim sistemimizin beceri ve meslek kazandırmaya yönelik olmaktan çok, örgün eğitim ağırlıklı olduğunu, eğitim kurumlarından mezun olan kişilerin ise edindikleri bilgi ve beceri ile tutumlarının piyasanın talep ettiği özelliklerden farklı olduğu için istihdam ve eğitim kurumu arasında bir kopukluğun yaşandığını söyleyebiliriz.

Teknoloji İstihdam ve Eğitim

Tüm dünyada artık işgücü sektörleri ve eğitim kurumları arasındaki ilişkilere çok büyük önem verildiğini görmekteyiz. Teknolojik değişimin zorunlu kıldığı örgütsel ve kurumsal değişimler işgücünün eğitim düzeyinin yükseltilmesini de gerekli kılmıştır. İstihdam konusundaki eğitimle ilişkili sorunlar işgücü arz ve talebinin uyumundaki sorunlarla ilişkili olmaktadır. İşyerleri ve yeni teknolojilere uygun yeni iş örgütlenmelerine giderken, işlerin tanımları ve alanları değişmekte ancak eğitim sistemi buna uygun işgücü niteliklerini sunamamaktadır. Türkiye genç bir işgücüne sahip olmakla birlikte insan kaynağının gerekli olduğu eğitimi verememektedir. Ülkemizde genel eğitim düzeyine baktığımızda, 1990 Genel Nüfus Sayımında ülke okur yazarlık oranı % 80.5 iken okur yazar olmayanların oranı % 19.5 'dir. 1990 yılı itibari ile 6 yaş ve üzerindeki nüfus içerisinde erkeklerin %11.2'si, kadınların ise %28'i okuma yazma bilmemektedir. Eğitim sektörünün GSMH içindeki payı ise 1994'ten itibaren azalmaya başlamış, 1994'de %3.1 iken 1997'de %2'ye kadar inmiştir. İşgücünün eğitim düzeyini incelediğimizde, aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi toplam işgücünün %56.8'i ilkokul mezunudur. Yüksekokul ve fakülte mezunu işgücünün, toplam işgücüne oranı ise 6.7'de kalmaktadır. Bu veriler bize işgücünün eğitim düzeyinin ne kadar düşük düzeyde kaldığını göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde bilgi çağından söz edildiği bir dönemde ülkemizdeki işgücünün eğitim düzeyinin ilkokul mezunlarında yoğunlaşması, daha katedilecek pek çok yolun olduğunun en iyi göstergesini oluşturmaktadır.

Tablo 16: İşgücünün ve İşsizlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

(12+yaş)Eğitim Durumu	Toplam İşgücü	İşgücü/ Eğitim	Toplam İşsiz (bin)	İşsiz/ Eğitim
Okur yazar olmayan	2.152	9.7	58	3.3
Okur yazar olup bir okul bitirmeyen	1.329	6.0	66	3.8
İlkokul mezunu	12.582	56.34	838	59.9
Orta, dengi ve meslek okulu mezunu	1.830	8.2	214	21.3
Lise, dengi ve meslek okulu mezunu	2.774	12.6	456	5.5
Yüksek okul veya Fakülte mezunu	1.468	6.7	108	6.2
Toplam	22.136	100.00	1.740	100.0

Kaynak. DİE1994 Ekim HIA Sonuçları

Ülkemizde nitelikli işgücüne duyulan talebin karşılanamaması, istihdam açısından da önemli bir sorun oluşturmaktadır. Böyle bir sorunun çözümü okul dışı eğitim ve okul-işyeri işbirliği çerçevesinde düşünülmek zorundadır. Okulların piyasa ile işbirliği içinde olması konusu da her düzeydeki mesleki eğitim için bir gereklilik olarak algılanmak durumundadır. (DPT,1994b:27) Ülkemizde mesleki ve teknik eğitimin

verildiği meslek liseleri ve çıraklık eğitimini incelediğimizde, halen mesleki ve teknik eğitimin orta öğretim içerisindeki payı %40-45 düzeyindedir. Çıraklık eğitiminde ise iş hayatında bulunan bir milyon üzerindeki genç kesimin 232. 1082'si çıraklık uygulaması içinde bulunmaktadır. (Yeşil, 1998:14)

İşgücü piyasasındaki niteliksel olarak arz-talep dengesinde mesleki eğitim programlarına öncelikli olarak yer verilmelidir. Mesleki eğitimin okul dışına taşım endüstri ve hizmetler sektörü ile bütünleşmesi gerekmektedir. İşsizliğin azaltılması ve nitelikli işgücü ihtiyacının karşılanabilmesi için niteliksiz işgücünün mesleki eğitim yolu ile nitelikli hale getirilmesi de önemli olmaktadır. Türkiye'de mesleki eğitimin başarılı olamamasının en önemli nedenlerinden biri de mesleki eğitim kurumlarının geri planda kalmasıdır. Mesleki eğitimin önemi ülkemizde yeterince anlaşılammış olmakla birlikte bu konuda gerekli olan politikaların bir an önce yaşama geçirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında genel eğitimde verilen beceri, tutum ve davranışların işgücü pazarına transfer edilebilir olmasına da dikkat edilmelidir. Ülkemizde işgücü piyasası ile eğitim sisteminin içeriğinin bir bütün oluşturmasının, uluslararası rekabet ortamında yer alabilmesinde önemli bir adım oluşturacağı da şüphesizdir. Nitelikli ve yüksek ücrete sahip işgücü, bugünkü teknolojik uygulamaların gereklerini yerine getirmesi rekabetin önemli bir unsurunu da meydana getirmektedir.

Genel olarak ülkemizdeki işgücü, istihdam ve teknoloji ile olan ilişkilere baktığımızda gelişmiş olan ülkeler ile büyük farkların olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde uzun dönemde hizmetler sektöründeki yeni iş alanlarının "bilgiye dayalı" olarak ortaya çıkacağı tahmin edilmektedir. (Özkaplan,1997:119) İleri teknoloji kullanımının artması ile birlikte istihdamın hizmetler sektörüne kayışı, işgücünün mesleki kompozisyonunda ve eğitim düzeyinde değişikliklere de sebep olmaktadır. ABD ve Japonya'da toplam olarak istihdamın hizmetler sektöründeki artışı son otuz yıldaki toplam istihdam artışından daha yüksek olmuştur. (OECD, 1994:30-31) Aynı şekilde AB ülkelerinde de benzer gelişmeler söz konusu olmuştur. 1960'lı yıllarda çalışanların büyük bir kısmı endüstri sektöründe istihdam edilirken, bu oran 1980'lerde tarımla birlikte gerilemektedir. Buna karşılık 1960 yılında %37 civarında olan hizmetler sektörü istihdamı 1987 yılında yaklaşık %60'lara kadar yükselmiştir. (Bozkurt, 1997:105) Gelişmiş ülkelerdeki istihdamın hizmetler sektöründeki artışı işgücünün eğitim düzeyi ile yakından ilişkili olmakta, ülkeler arasındaki işgücü transferinde eğitimin niteliği ve düzeyi de son derece etkili olmaktadır.

Çağımızda teknolojik gelişmelere uyum sağlayacak insan kaynağının yetiştirilmesinde eğitimin sürekli olarak kendisini yenilemesi gerekmektedir. Yirmibirinci yüzyılda insanları yeni şartlara uyum sağlayabilecek şekilde eğitmek çağımızın en önemli eğitim zorunluluğu olacaktır. Bu değişim çerçevesinde ülkemizin mevcut eğitim yapısı teknolojik gelişmelere uygun olarak yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

SONUÇ:

Genel olarak istihdam, teknoloji ve eğitim arasındaki ilişkilere baktığımızda bunların birbirleriyle sıkı bir ilişkide olup bir bütünlük arz ettiğini görmekteyiz. Günümüzde hızlı bir değişim çağının yaşanmasının en önemli nedenleri arasında bilgi ve teknoloji kullanımının yaygınlaşması gelmektedir. Son yıllarda iletişim ve bilgi teknolojisinin gelişimi, istihdam alanında ve işgücünün niteliksel olarak gelişiminde önemli etkilere sahip olmaktadır. Bu konuda eğitim kurumunun da değişime uyum sağlayacak bir yönde gelişimini sürdürdüğü görülmektedir. Ülkemiz açısından duruma baktığımızda ise işgücünün eğitim düzeyinin düşük olduğu ve gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında ise henüz onlarla rekabet edebilecek bir duruma gelemediğimiz ortaya çıkmaktadır. Günümüzde başarılı olarak sayılan organizasyonların, teknolojik gelişmeleri yakından takip etmelerinin yanısıra klasik örgütlenme yapısı dışında yönetim biçimine sahip olan, bunun sonucu olarak da insan kaynaklarından en üst düzeyde yararlanan kuruluşlar olduğu söylenebilmektedir. Bu tür bir yapılanma ise işgücünün gelişmiş teknolojilerden yararlanabilmesi ve yaşam boyu eğitim olanaklarından faydalanabilmesini gerektirmektedir.

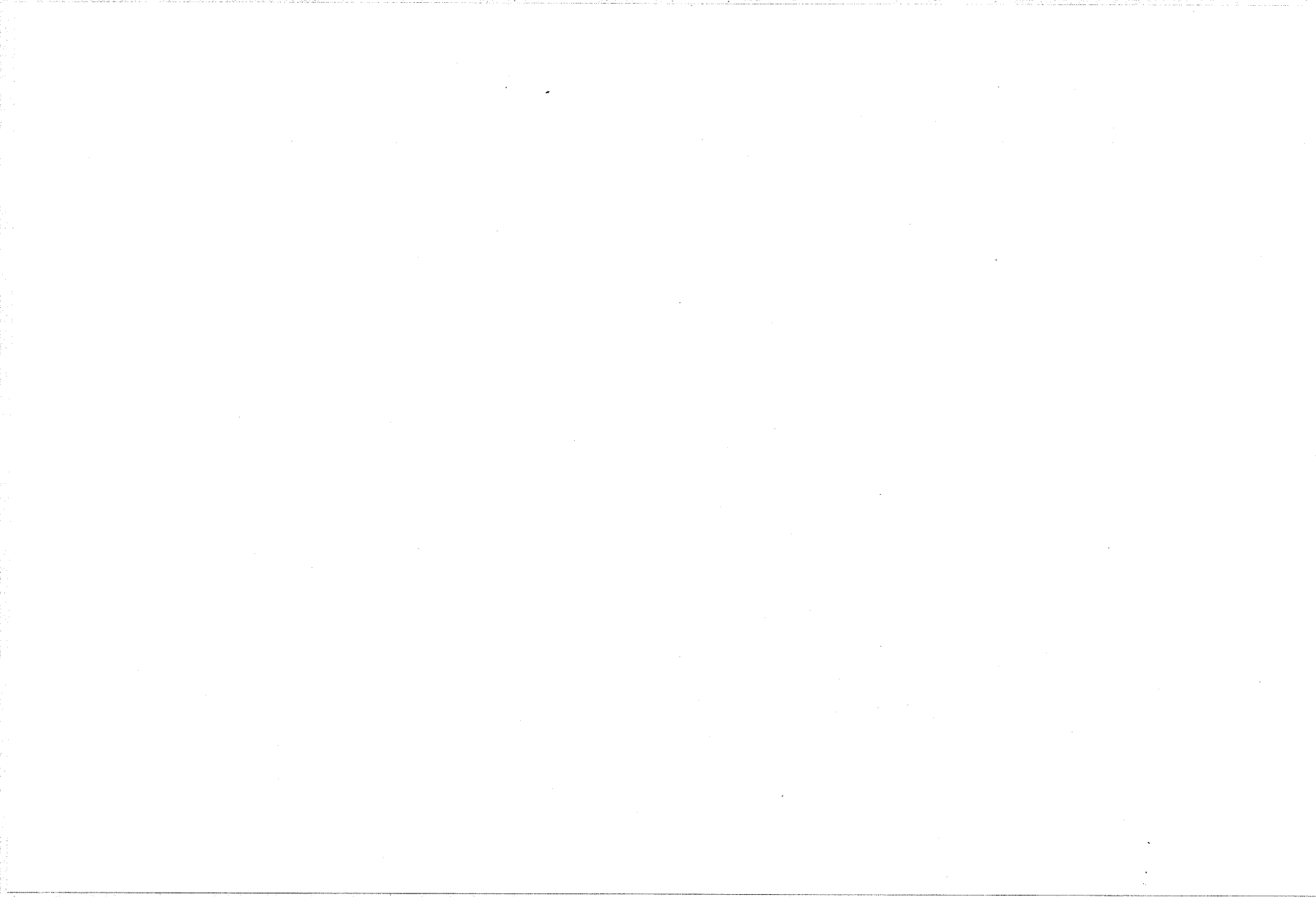
Yirmibirinci yüzyıla girerken Türk toplumunun mevcut eğitim yapısı teknolojik gelişmelere uygun olarak yeniden yapılandırılmalıdır. Eğitim ve öğretim, toplumu bilgi toplumu olmaya hazırlayacak temel yapı taşlarının başında yer almaktadır. Bilgi çağında bilginin hızlı üretilmesi, yayılması ve kullanımı nedeniyle gelişmelere uyum sağlayabilecek nitelikte insan kaynağının eğitimi öncelikli olarak ele alınması gereken konular arasında yer almaktadır.

KAYNAKÇA

- ANSAL, Hacer (1996) **Fordizmden Post Fordizme Dönüşüm Anahtarı**, Petrol İş Yıllığı , Ankara.
- BOZKURT, Veysel (1997) **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, İstanbul.
- DPT, (1994a) **Bilim ve Teknoloji Özel İhtisas Komisyon Raporu**, DPT yayın no. 2357, Ankara.
- DPT, (1994b) **İşgücü Piyasası Çalışma Hayatı, İstihdam ve İşsizlik Raporu**, DPT yayın no: 2371, Ankara.
- DRUCKER, P. (1993) **Yeni Gerçekler**, (çev. Birtane Karanakçı) ,Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- KORAY, Meryem (1996) **Esneklik ya da Emek Piyasasının Küreselleşmesi**, Petrol İş Yıllığı, Ankara.
- OECD Report (1997) **Global Information Enfrastructure, Global İformation Society**.
- OECD (1994) . **Society in Transition, The Future of Work and Leisure**.
- ÖZKAPLAN, Nurcan (1997) **Sendikal Hareket ve İşgücü Piyasalarında Yeni Eğilimler''**, Türk İş Yıllığı, Cilt2, Ankara.
- ROBERT MCC Adams (1997), **Technology and The Rest of Culture**, Social Research ,Vol. 64, No. 8.
- TATLIDİL, Ercan (1993), **Toplum ve Öğretmen**, EÜ. Edb. Fak Yayınları, İzmir.
- TİSK (1994) **Eğitim ve İnsangücü**, TİSK İnceleme Yayınları, No. 6, Ankara.
- TÜRK İŞ YILLIĞI (1997), Cilt 2, Ankara.
- VOLTI, Rudi, (1992), **Society and Technological Change**, Newyork.
- YEŞİL, Salih (1998) **Türkiye'nin İnsan Kaynakları**, "Ekonomik Forum Dergisi", Sayı 5,

SUMMARY

The main purpose of this paper is to analyze the effect of technologies on work organization and relationships between new technologies, education and labor force. Technologies are developed and applied so that we can do things not otherwise possible, or so that we can do them cheaper, faster and easier. The creation of global market offers the potential for achieving higher growth of output and employment worldwide. Today industrial and particularly post-industrial economies create demand for educated human capital, especially high-skill, technical and professional status. Because of the competition in labor market, educational system expand to provide more skills to greater numbers of individuals. The level of technology is constantly increasing in industrial and especially in post-industrial societies because of the relationships among economy, education and technology. Within the economy many roles concern the expansion and application of new knowledge to basic economic processes. Today technology and knowledge flowing from educational structures to the economy and other institutional spheres in many countries. In Turkey employee profiles, technological structures and educational system are different from developed countries. It is clear that education must become a matter of our country .

ANMA

PERTEV NAILİ BORATAV

***Dr. Dilek ÇİFTÇİ-YEŞİLTUNA**

Burada 1998 yılında vefat eden Türk ve Dünya folklor çalışmalarında önemli bir yere sahip olan Boratav'ın bir bilim adamı olarak yaşamından ve çalışmalarından kısaca söz etmek istiyoruz. Bu yazı, onun çalışmalarının ne tahlili ne de dökümü olacaktır. Yapmaya çalışacağımız, Boratav'ın tüm yaşamını kapsayan bilim adamı kişiliğinin ortaya çıkış biçimini yansıtmaya çalışmak olacaktır.

Boratav, 1907 yılında Gümülçine'nin Darıdere ilçesinde doğmuştur. Babası kaymakam olduğu için çok yer değiştirirler. İlkokulu Bolu'nun kazası Mudurnu'da bitirir. Bu süre içinde en fazla Mudurnu'da hayatı geçtiği için kendini Mudurnulu olarak tanımlayacak kadar benimser orayı. Annesiyle olan ilişki yapısının daha sonra yapacağı çalışmaların ilk adımını oluşturduğu görülür. Bu dönemde annesi anlattığı masallarla Boratav'ın folklorla yönelmesinde etkili olduğu gibi sonraları masallar üzerine çalışırken onun özel öneme sahip masal kaynağını oluşturur. (Çağlar, 1995:96-98)

İlkokulu bitirdikten sonra 1919 yılında İstanbul'a giden Boratav, orta öğrenimini Kumkapı Fransız Kolejinde (1919-1924) Gelenbevi ve İstanbul liselerinde (1924-1927) tamamlar. 1926-27 yılında İstanbul Lisesi'nde sosyoloji dersinde Hilmi Ziya Ülken'in öğrencisi olmasının, kendisinin hem sonra edebiyat Fakültesine gitmesinde hem de Halkbilimi araştırmalarına ilgi duymasında etkili olduğunu ifade eder. Nitekim, bu konudaki kararını hocası Ülken ile konuşması, onun ilk araştırmasını gerçekleştirmesine yol açar. Söz konusu çalışmayı, her yıl tatilini geçirdiği babasının kaymakamlık yaptığı Mudurnu'da, yerlilerin ağzından çeşitli halk edebiyatı metinleri derleyerek gerçekleştirir (Başgöz, 1998:8-9)

Edebiyat Fakültesi döneminde de Boratav'ın ileriki yıllardaki araştırmacı kişiliği üzerinde son derece etkili olduğu ileri sürülen Türk ve yabancı hocaları olur. Boratav'ın Edebiyat Fakültesi'nde, hocalarından biri George Dumenil'dir. Dumenil ile ilişkisi Fransızca bilmesi nedeniyle kendisine Anadolu seyahatlerinde tercümanlık yapmasıyla yoğun olmuş, söz konusu ilişki ileride Boratav'ın Fransa'ya davet edilmesinde de etkili olduğu tahminleri yapılmasına yol açmıştır. Bu dostluk, bilimsel boyutta da Batının bilimsel yaklaşımlarından etkilenmesini de getirmiştir. Bir diğer hocası da,

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Yard. Doç.

çalışmalarında destek ve teşviklerini gördüğünü söylediği Fuat Köprülü'dür. 1931'de yanına asistan olarak girdiği hocasıyla ilişkisi öncelikle 1947'lerde bozulur (Başgöz, 1998:7-9;Kayalı 1995:8-2)

Pertev Boratav'ın ilk kitabı olan Köroğlu Destanı Fuat Köprülü'nün başkanı olduğu Türkiyat Enstitüsü tarafından 1931 yılında yayınlanır. Söz konusu çalışma, genel olarak destan, özel olarak da Türk destanları ve onlar arasında Köroğlu Destanı'nın yerini konu alır. Burada, Köroğlu Destanı'ndaki masal öğeleri dinsel öğeler, tarih öğesi ve zamanın, yerin, destan söyleyenlerin ve yazarların etkisi ele alınır. Bir destanı onu oluşturan koşullar ve insanlar temelinde ele alma tarzı, dönemindeki folklor araştırmalarında yenidir. Köroğlu çalışmasında sergilediği bir tavır da, belgelere dayandırmadığı konularda Boratav'ın kesin görüşler ileri sürmemesidir. Bunun yanında çeşitli ülkelerde yayınlanmış çok sayıda yayını değerlendirildiğini gösteren kaynakça, hocanın ele aldığı konulara geniş açıdan bakma tavrının da bir göstergesidir (Başgöz 1998: 7-9)

Böylesi bir alanda ilk çalışmayı gerçekleştirmenin güçlüklerini dile getiren Boratav, yoğun bir araştırmanın ürünü olan eserini, Türk milletinin zaman ve mekan içinde, bütün meziyet ve kusurlarını özünde toplayan kahraman olarak gördüğü Köroğlu'na ithaf eder. Hocası Köprülü'de onun söz konusu çalışmasının alanında örnek teşkil edecek bir değere sahip olduğunu ifade eder (Boratav, 1984:9-12)Gerçekten de daha sonraki yıllar, Boratav'ın çalışması Köroğlu'nun üzerine yapılan incelemelerde temel kaynak olarak kullanılır.

Boratav'ın önemli bir başka yapıtı, folklor ve edebiyat 1939 yılında yayınlanır. İkinci cildini 1945 yılında yayınladığı çalışma, 1929-1945 yılları arasında çeşitli dergilerde çıkan araştırmaları, yazıları içerir. Bu kitaplarla Boratav, o güne kadar gelen ulusçu araştırma geleneğini aşar ve çalışmalarını Batı bilim dünyasının objektif yaklaşımı içinde inceler. Aynı yıllarda Boratav, çalışmalarından etkilendiği araştırmacılarından olan Van Gennep'in Folklor adlı eserini Türkçe'ye çevirir. Kısa süresonra Halk Edebiyatı Dersleri 1942, İzahlı Halk Şiiri anatolojisi 1943 (Halil Vedat Fıratlı ile) ve Pir Sultan Abdal 1943 (Abdülbaki Gölpinarlı ile) isimli çalışmaları birbiri ardından yayınlanır (Başgöz, 1998; 10-12)

Ona göre yaşanan teknik alandaki gelişmeler, halk kültürüyle seçkin (yüksek) kültür arasındaki seviye farklarının giderek azalmasıyla ve halk edebiyatı ürünlerinin çok geçmeden tamamıyla ortadan kalkmasıyla sonuçlanacaktır. Bu nedenle Erzurum'dan başlayarak Doğuya doğru canlı bir anane halinde henüz yaşamakta olan halk hikayeciliğinin ürünlerinin bütün rivayetleriyle ve hızla toplanması gerektiği düşüncesindedir. Bu düşünce onun bu konuda önemli bir eser ortaya koymasıyla sonuçlanır. Halk hikayeleri ve halk hikayeciliği (1946) isimli önemli çalışmasını arkası sıra geleceğini ümit ettiği büyük bir halk hikayeleri külliyatına giriş olarak görmek ister (Boratav,1946:12)Bu eser Profesör Wolform Eberhord tarafından (1975) Almancaya çevrilerek yayınlanır. Boratav, Fakülte'de çalıştığı yıllarda öğrencilerini bilim adamı

kişiliğiyle derinden etkiler. Bunda da onun öğrencilerini folklor ve halk edebiyatı çalışmalarının içine çeken çalışma tarzının önemli payı olduğu söylenebilir. Bu süreçteki hoca öğrenci birlikteliği önemli bir arşiv oluşumunu sağladığı gibi, okulu da söz konusu çalışmalarda önemli bir kaynak olan aşıkların uğrak yeri yaparak, folklor çalışmalarının merkezi haline getirir (Çağlar, 1995; 98; Timuroğlu, 1995; 104-110). Bu dönemde elde edilen ürünler daha sonra çeşitli çalışmalar içinde yer alarak yayınlanır.

Boratav'ın 1938 yılında doçent olarak atandığı Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'ndeki akademik yaşamı 1948'de sona erer. Bu dönem mevcut siyasi iktidar tarafından pek çok bilim adamının üniversitelerden uzaklaştırıldığı bir dönem olur. Boratav, çalışmalarını bu olaydan sonra dışardan sürdürür. 1948-1952 yılları arasında ABD Stanford Üniversitesinde Hoover Kütüphanesi'nin Türkiye bölümünün kuruluşunu Türkiye'den yönetir. 1952 yılında da ölümüne kadar yaşayacağı Fransa'ya gider (Boratav, 1998; Çotuksöken, 1984; 633).

Halk hikayeleri konusundaki önemli eserinden sonra, Boratav'ın masal üzerine yaptığı çalışmaları birbiri ardından yayınladığı görülür. Masalı, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyüklük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamiyle hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlatıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı olarak tanımlar. Ona göre, uzunca süreli masalların önemli bir üslup ve anlatım niteliğini de her masalda aynı kalabilen tekerlemeler, söz kalıpları "küçükük konu kalıpları" ile masaldan masala değişmekle beraber masalarda milletlerarası ortaklık sağlayan "genişçe konu kalıpları"nı belirler. (Boratav, 1998; 75-76)

Bu alanda en önemli çalışması Prof. Dr. Wolform Ebeshard'la birlikte yaptığı, Almanca olarak Mayence Akademisi tarafından yayınlanan "Türk Halk Masallarının Tipleri" (1953) olmaktadır. Kitabın girişinde araştırmacılar, bu konuda çalışmanın nasıl yapılması gerektiğine değinirler. Bu da, karşılaştırmalı masal araştırmaları metodunun dünya masallarına uygulamadan önce tek bir memleketin masal geleneğinde denenmesi gerektiğidir. Böyle yapılmaması durumunda, yani dar bir bölgede masalların nasıl yayıldığı ve yayılma sürecinde nasıl değişmelere uğradığı öğrenilmezse, bunu daha geniş kültür bölgelerinde özellikle ulusal sınırların dışında yaparken yanılığa düşülür. Söz konusu eser yayınlandıktan sonra, bu konuda araştırma yapan bilim adamları için bazılarının çalışmalarını tekrar gözden geçirecek kadar önemli bir başucu kitabı olur. Dolayısıyla kitap dünya masal tiplerinin bir boşluğunu ortaya çıkardığı gibi bu boşluğu dolduran bir eser olur. (Başgöz, 1998; 12-14)

Yaşamının her döneminde her anını derleme çalışmaları yaparak geçiren Boratav, ulaştığı zengin masal birikimini ardarda kitaplar yayımlayarak ortaya koyar. Bunlardan bazıları tarih sırasıyla "Contes Tures" 1955 Paris; "Zaman Zaman İçinde" 1958 Remzi Kitabevi; Le Tekerleme Contribution A Letude; Turkische Volkmarchen, 1967; "az gittik Uz Gittik" 1969, Bilgi Yay. Ve "Contes de tuquie" 1977 Maisonneuve Yay. Olmaktadır (Başgöz, 1998; 16-17)

Boratav'ın son kitabı "Nasreddin Hoca" olur. Böylece Nasreddin Hoca Hikayeleri ilk kez, çağın en büyük halk bilimcilerinden birinin yarım yüzyıla yakın bir süreye yayılan uğraşı sonunda, bütünlüğünde biraraya getirilir. Kitabı Türkiye'de bir banka basar. , fakat dağıtılacağı sırada fıkralar arasında müstehcen fıkraların olması nedeniyle dağıtımına verilmez ve depoda tutulur. Bunun üzerine, kitabı Edebiyatçılar Derneği yayınlar. (1996) Aynı dernek 1993'te, kuşağının acı çektirilen gönül ve bilim adamı olan , bugünün klasikleşmiş araştırmalarıyla Türk Halkbiliminin pertavsız ve pusulası olarak tanımladığı Boratav'a onur belgesi ve madalyadan oluşan 1993 onur ödülünün verilmesi kararını alır (Boratav, 1996;4; Başgöz, 1998; 17-18).

Türk folkloru üzerindeki çalışmaları nedeniyle Boratav'a Fransa'nın en büyük bilim araştırma madalyası verilir. 1995 yılında da T. C. Kültür Bakanlığı kendisine Türk kültürüne üstün hizmet ödülü vermiştir. Bu ödül, dönemin kültür bakanınca Türkiye'nin Boratav'dan bir özür dilemesi olarak sunulur (Başgöz, 1998; 19-20).

Türk Halkbiliminin kurucusu olan Pertev Naili Boratav "folklor" yerine "Halkbilimi" kavramını da öneren ve yerleşmesini sağlayan bir kişidir. O yalnızca bir folklor ve halk edebiyatı uzmanı değil Türk edebiyatını bütünselliği içinde gören, etkileşimleri bulup ortaya koyan yetkin bir edebiyat araştırmacısı ve incelemecisidir (Çotuksöken, 1984; 634). Dağlarca, "Boratav'a ağıt" başlıklı şiirinde onu, Anadolu'nun söylenceler derleyicisi olarak ifade eder (F. H. Dağlarca, 1998; 3).

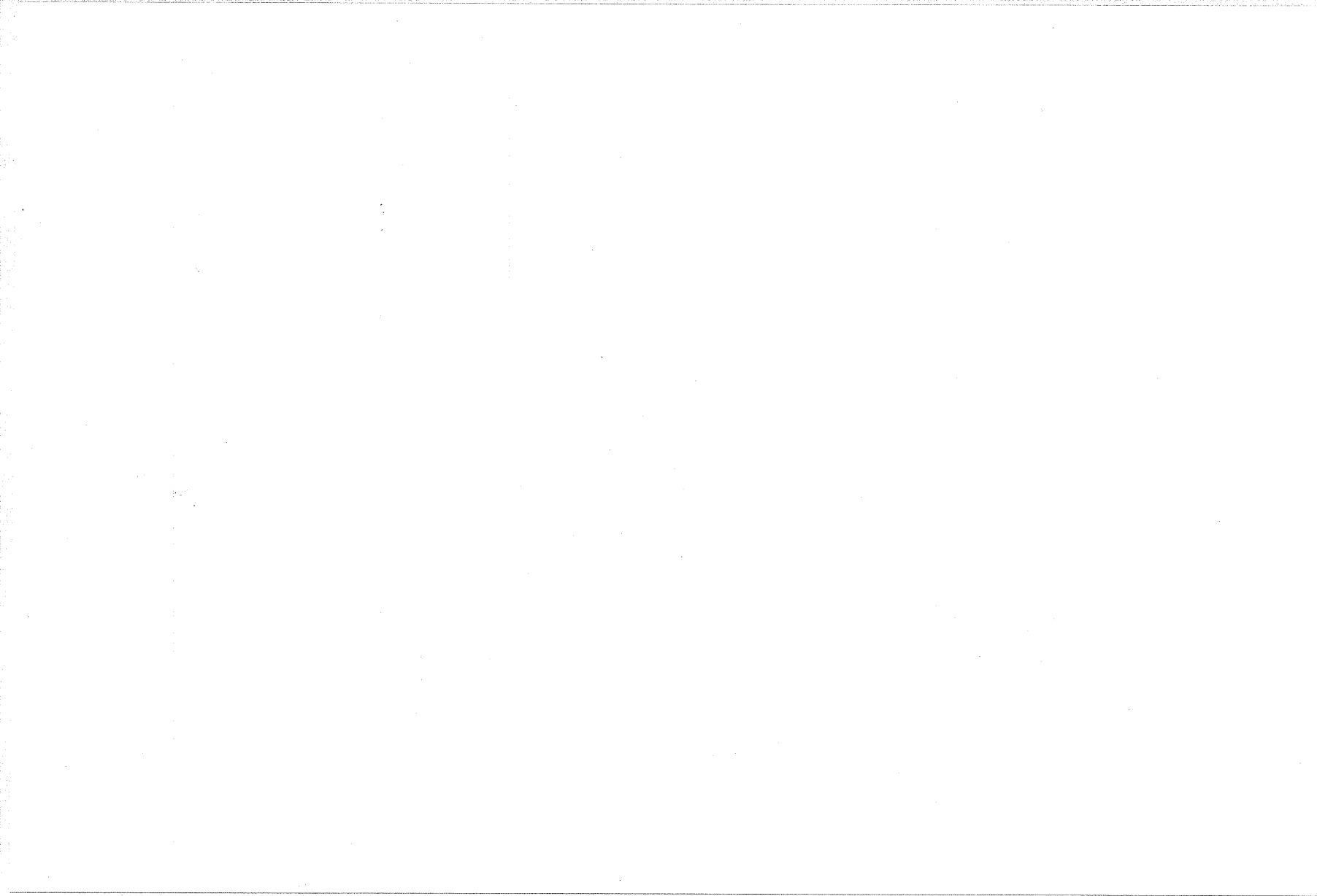
Boratav Halkbilimi ile ilişkili oluşu yakın alanlar arasındaki farkı ortaya koyarken bir halk bilimcinin nasıl olması gerektiğini de açıklar.

"...Halkbilimi konusuna giren söz sanatı ürünü ise (bir türkü, bir masal vb.) doğduğu andan başlayarak yayıldığı çağlara çevrelere yayıcısının çeşitli ruh halleriyle, dinleyici-yayıcı ilişkilerine vb sayısız şartlara göre değişik biçimlerinin herbiriyle ayrı değer taşır; halk bilimcinin işi bu yapıtların çağlar boyunca geçirdikleri değişimleri ve bunlarla toplum arasındaki ilişkileri izlemek, anlamlandırmaktır; o, bunların gelişimleri izinden giderek konuların bütünüyle ya da onların örgülerini meydana getiren motiflerin, bir bölgeden başkasına, ülkeden ülkeye, ulustan ulusa geçişlerini, böylece de dünyamızın birbirinden uzak köşelerindeki insan topluluklarının alışverişlerini aydınlatma çabasında bir katkıda bulunacaktır" (Boratav, 1988:12)

Yukarıda tanımlanan Halkbilimci tavrına sahip olduğu herkesçe kabul edilen, hem ulusal hem de uluslar arası boyutta çalışmalara önemli katkılarda bulunan Boratav'ın son yıllardaki kaygısı yine çalışma alanıyla ilgilidir. "Doksan yaşındayım. Çeşitli araştırmalarımda, yayınlarımda bu arşiv malzemesinin sadece bir bölümünü kullanabildim. Arşivin benden sonra yitip gitmemesi son yıllarımda ana sorunlarımdan biri olmuştur." (Yavuz, 1998;118) 1952 yılından beri yaşamını sürdürdüğü Fransa'da vefat eden çalışmalarıyla ve bilim adamı kişiliğiyle, Türk ve yabancı birçok araştırmacıyı etkilemiş ve yönlendirmiş olan Boratav bundan sonra da bilim çevresini etkilemeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Başgöz, İlhan; **Pertev Naili Boratav'ın Türk ve Dünya Folklor araştırmalarındaki Yeri** Folklor ve Edebiyat, Cilt:3, Sayı: 14 Haziran-Temmuz 1998, Ankara.
- Boratav, Pertev Naili; **Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği**, Adam Yay. , 1946, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili; **Köroğlu Destanı**, Adam Yay. , 1984, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili; **Nasreddin Hoca**, Edebiyatçılar Derneği Yay. 1996, Ankara.
- Boratav, Pertev Naili; **Türk Halk edebiyatı**, Gerçek Yay. , 1998, İstanbul.
- Çağlar, Ali Özenc; **Pertev Naili Boratav'la Söyleşi**, Folklor ve Edebiyat, Cilt:1, Sayı: 2 Şubat 1995, Ankara.
- Çotuksöken, Yusuf; **"P. N. Boratav Folklor ve Edebiyat, 1982, I"** Der: Arslanoğlu İbrahim; O. Aydın vd. Folklor ve Edebiyat, I, 1984, Folklor ve Etnoğrafya Araştırmaları, A. S. Y.
- Dağlarca, Fazıl Hüsnü; **Pertev Naili Boratav'a Ağıt**, Folklor ve Edebiyat, Cilt:3, Sayı: 13 Şubat 1998, Ankara.
- Kayalı, Kurtuluş; **Çevresiyle ve Geçmişle Barışık Bir Düşünce Adamı: Pertev Naili Boratav** Folklor ve Edebiyat, Cilt:1, Sayı: 2 Şubat 1995, Ankara.
- Timuroğlu, Vecihi; **Pertev Naili Boratav: Türk Halkbiliminin Kurucusu** Folklor ve Edebiyat, Cilt:1, Sayı: 2 Şubat 1995, Ankara.
- Yavuz, Muhsine H. ; **Boratav Arşivi Endişesi**, Folklor ve Edebiyat, Cilt:3, Sayı: 13 Şubat 1998, Ankara.

CEVİRİ

SOSYOLOGLAR İÇİN ETİK ZORUNLULUKLAR

ÇEVİRENİN NOTU

*Çev. Dr. Nuran EROL

Bilgilenmenin ve bilgilendirmenin formel olarak yapılmasını yansıtan kurumsallaşma ve beraberinde ortaya çıkan okullaşma gibi oluşumlar, bilgi ve bilgilenme süreçlerini biçimlendiren özellikler taşımaktadır. Sosyal bilimlerin disiplinleşmesi de, kurumsallaşmanın etkisiyle, bu disiplinler içinde yer alan çeşitli bilim dallarında bilimsel bilginin sözcülüğünü yapacak olan araştırmacıların eğitilmesi sorununu belirginleştirmiştir. Bilim dalları ayrıştıkça ve kurumsallaştıkça, bilim adamı ve araştırmacı yetiştirme pratikleri buna göre daha rafine hale gelmiş, modern eğitim ve araştırma kurumlarının toplumsal gereksinmelerin vurguladığı uzman bireylerin eğitiminde oynadığı rol daha da artmıştır. Evrensel bilginin üretildiği kurumlar olan üniversitelerin hem uzman bilginin üretilmesinde hem de bu bilgiyi üretenlerin akademik ve kültürel sosyalizasyonlarında oynadığı rol, söz konusu disiplinleşme süreçlerinin bir çıktısı olarak görünmektedir.

Bu bağlamda, Sosyoloji ve diğer sosyal bilim dalları varolan disiplinleşme tarihi içinde uzman bilginin yeniden üretilmesinde temel akademik birimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyolojinin ilk ortaya çıktığı yıllarda hem bir disiplin tipinin belirmesi hem de bir bilgi formunun formüle edilmesi göze çarpmaktadır. Sosyologların bilgilenme ve bilgilendirme rollerini yerine getirmede varolan kurumsallaşma pratiklerinin empoze ettiği belirli rutin ve ritüellerden oluşan bir dünya içine girmeleri önemli bir paradoksun ortaya çıkmasına neden olmuştur¹. Söz konusu paradoks ise, bir yandan akademisyenlerin varolan resmi pratiklerin zorladığı “açık ve gizil” bir biçimde ifade edilen birtakım olmazsa olmaz normların dışına çıkamamaları, diğer yandan da bu durumun zorladığı toplumsal hayat ile ilgili çözümleme ve değerlendirmeler yapmayı engelleyen, çalışmaların kalitesini azaltan bazı sonuçların ortaya çıkmasıdır. Farklı

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Yard. Doç.

¹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi ve örnekler için bkz. *Passionate Sociology*, A. Game & A. Metcalfe, Sage, Londra, 1996.

toplumlarda farklı kurumsal ve akademik mekanizmalar uygulanmakta olsa da, sosyal bilimcilerin hemen hepsi varolan kurumsal zorunluluklar ile üretilen bilgi arasındaki refleksif ilişkiden nasiplerini almakta ve sonuç olarak zaman zaman kendilerini bazı “ahlak-sız” veya “istenmeyen” durumların içinde bulabilmektedirler. Yukarıda vurgulanan gizil kurumsal normlardan haberdar olmak, yapılan profesyonel etik kurallara göre davranmak, kurumlardaki sosyal ilişkiler ile meslek arasındaki ilişkiyi farketmek gibi gereklilikler, aynı zamanda akademisyen kimliğinin oluşumunda ve profesyonel sorumlulukların yerine getirilmesinde kaçınılmaz bir öneme sahiptir. Sorun, sadece akademisyenlerin bireysel sorumlulukları ile ilgili olmayıp, aynı zamanda toplumsal olarak belirlenen genel gelişmişlik düzeyini doğrudan etkileyen bir “bilgi üretimi” sorunu olarak görünmektedir.

Buna göre, aşağıdaki makale sadece sosyologları değil tüm sosyal bilimcileri ilgilendiren birtakım sorunlar ve sorumluluklar ile ilgili olup, gündelik yaşamda akademik rollerimizin yerine getirilmesinde son derece merkezi bir öneme sahip olan “etik kurallar” hakkında belirli noktalara dikkat çekmektedir. Her ne kadar ABD yüksek öğretim kurumlarında çalışan akademisyenleri göz önünde tutarak kaleme alınmış olsa da, makalede liste halinde formüle edilen etik sorumlulukların birçoğunun evrensel öneme sahip olduğu açıktır. Akademik sosyalizasyon ile ilgili olarak belirli önerilerde bulunan yazar, bilgilenme ve bilgilendirme sürecinde karşılaşılacak olası zorluklar hakkında pratik önerilerde bulunmakta ve sosyolog olmaya hazırlananlar ve akademisyenlere hem entellektüel hem de akademik düzlemlerde oldukça zihin açıcı olabilecek anahtarlar sunmaktadır.

Faydalı olması dileğiyle,

SOSYOLOGLAR İÇİN ETİK ZORUNLULUKLAR²

Gary Marx

Bu makale ilk olarak bir kitap eleştirisi olarak yazılmaya başlandı. Konuyla ilgili ve disiplinin daha profesyonel ve kişisel yönleri hakkında bazı önemli noktalara değinen bir dizi kitabı gözden geçirdikten ve dikkatli bir okuma yaptıktan sonra kendi gözlemlerimi ifade etmeye çalışmışım. Fakat kitaplar uzun ve zaman kısa olduğu için bunu yapmadım³. Yapmış olsaydım, aşağıdaki deneme daha iyi olabilirdi⁴.

Genellikle sosyologlar olarak yaptığımız işi biçimlendiren kariyerler ve hayatlar ne yazdıklarımızda ne de sınıfta ele alınmaktadır. Bu konulardan bahsedildiğinde ise, Sosyolojik hayatların Sosyolojik yalanlarla iç içe geçtiğini hatırlamalıyız; ve belki de Freud'un da vurguladığı gibi biyografiler "yalan, gizlilik veya saçmalık"tan başka birşeye yaramayabilir (Bettelheim, 1990). Fakat bu gibi bir karışıklık bir tarafa konduğunda, aslında akademik olarak kurduğumuz birçok iletişim kuru bir biçimde bir tür fikirler rapor etme etkinliğine karşılık gelmektedir. Bizler, profesyonel olarak bir kitabın veya dergi makalesinin formel sayfalarına birinin ismi yansıdığında kişisel olandan şüphe etmeye bayılırız.

² Bu makale "Of Methods and Manners for Aspiring Sociologists: 37 Moral Imperatives" başlığı ile *The American Sociologists* adlı derginin Şubat-Mart 1997 sayısında yayımlanmıştır.

³ Bu durum başka bir zorunluluğu da beraberinde getirir: mütevazı olun ve yaşlarınızın çabalarını takdir edin. Eleştiri yaparken de saygıyı elden bırakmamak önemlidir. Karşılıklılık, dünyanın kompleks hali ve kariyer başarısı doğal olarak ritüel bir uyma davranışı gerektirir. Hoş ve ince olmak (veya kaba olmamak), profesyonel başarının en önemli koşuludur.

Bununla beraber dürüstlük de çok önemlidir. Bazılarının öğretim üyeleri ile öğrenciler arasındaki anlamlı değerlendirmeler arasında birtakım ayrımlar yapmasını engelleyen ideolojilere sahip olan kişiler gördüğümde şaşkınlığımı gizleyemiyorum; benzer şekilde insanları incitmek korkusuyla veya karşı saldırı olasılığı nedeniyle eleştirel fikirlerin açık seçik ifade edilmediğini gördüğümde de aynı hezimetini yaşıyorum. Eleştiri yapmak delilik değildir. Ne var ki eleştirel fikirler bazen takdir de alabilir, çünkü eleştiri yapmak aynı zamanda karşınızdakinin düşüncelerini ciddiye almak anlamına gelir.

Bu bağlamda, aşağıdaki makalenin bağlamı daha çok netlik kazanmıştır. Soru: "Bir Sosyoloji bölümünü değiştirmek için kaç tane bölüm başkanının koltuğundan edilmesi gereklidir?" Cevap: "Sadece bir kişi, fakat bölüm gerçekten de değişmeyi istemelidir. Bu makale, yakın geçmişte değişmek istediği halde bir türlü bunu başaramayan bir Sosyoloji bölümünün deneyimleri dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Her ne kadar formel ve yapısal birtakım değişimler yapabiliysek de, kültürü değiştirmek çok daha zordur. İşte bu makalede ileri sürdüğüm fikirler bir bölümde görmek istediğim kültürel iklimi yansıtmaktadır.

⁴ Yazarın atıfta bulunduğu çalışmalar şunlardır: Althusser, 1993; Becker, 1986; Bendix, 1985; Bettelheim, 1990; Berger, 1990; Fine, 1995; Goetting ve Fenstermaker 1995; Halliday and Janowitz, 1992; Hammond, 1967; Homans, 1984; Horowitz, 1969; Jacoby, 1987; Killian, 1994; Lemert, 1995; Lowenthal, 1987; Mills 1959; Page, 1985; Reinhartz, 1991; Riley, 1988; Sorokin, 1963; Vaughn, Sjoberg ve Reynolds, 1993.

Kuşkusuz bu durumun sayısız nedenleri vardır. Fakat yüksek lisans ve doktora öğrencilerini yetiştirmemizde ve bu işe yeni başlayanlara model olmada onlara informel olarak aktardığımız bilgelik ve zihin açıcı noktaları netleştirme konusunda daha çok kafa yormamız gerekiyor. Genelde mesleğimiz hakkında öğrencilerimize sunulan imajı katı, formel ve hatta skolastik buluyorum. Bu imaj onları girmekte oldukları dünyalara iyi bir şekilde hazırlamıyor. Bir insan bisiklet sürmesini bilmeden bisikletlerin tarihi ve kuramı, ünlü bisikletçiler hakkında birçok bilgiye sahip olabilir. Yeni yetişmekte olan sosyologlar için de aynı durum geçerlidir. 1950'lerde ünlü olan bir şarkının hatırlattığı gibi, "ticaretin inceliklerini bilmek gerek..."

Her ne kadar öğrencilere kendi cevaplarını kendileri bulmalarını söylesek de, öğretmenler ve akıl hocaları olan bizler için kendi disiplinimizin daha kişisel ve profesyonel yönlerini ele almamız gerekir. Neden ve nasıl bu işi yaptığımızı ve hayatımıza neyi anlam verdiğini daha iyi ifade edebilmek için, kendimizi daha kapsamlı bir bağlam içine yerleştirebilmek için bizim dışımızda olan daha büyük resmi görebilmeliyiz. Biraz beklentilere dayanan bir sosyalizasyon birçok kişinin orta yaş bunalımına girmesini önleyebilir. Bu amaçla, aşağıda görülen 37 etik kuralı sunuyorum. Burada kullanılan ton daha çok stilistik ve nüktelidir². Bu makalede ampirik ve moral evrensel kurallara çok az gönderme yapıyorum. Bu yazıda öne sürülen kuralların çoğu benim için işe yaradı ve bunların doğruluğuna yürekten inanıyorum. Bu kuralların tümünün "bence..." kelimesi ile başladığı unutulmamalı.

İÇERİK

Eleştirel düşünce, değerlendirme ve gözlem alışkanlığımı geliştirin.

- Açık ve net bir biçimde, mantıkla ve enerjiyle yazın.
- Her yere, her zaman, her şeyin üzerine yazın.
- Yeni bir sav üretin.
- Kitapları okumaktan çok yazın.
- Kısa yollar keşfedin.
- Etkili bir hatip olmayı öğrenin.
- Her şeyi toplama hastalığına kapılmayın.
- Farklılaştırın ve genelleştirin.
- Aşırı genelleme yapan sosyologlara karşı dikkatli olun.

² Bu durum diğer makalelerimde kullandığım tarzdan farklılaşmaktadır (1990, 1995); burada özellikle farklı anlama biçimleri, farklı teknikler, uzmanlaşmalar ve genellemeler, bilgi ve eylem isteği, popüler ve akademik izleyicilere hitap etme arzusu, tek veya çok disiplinli veya disiplinler arası yaklaşımlar arasında süregelen gerilimler arasında gidip gelmelerden bahsedilmektedir.

Sosyologlar İçin Etik Zorunluluklar

- Herşeyi olgulara dayandıranlardan uzak durun.
- Kuram ve metod üzerine doktrinle ilgili tartışmalarda katı bir biçimde taraf tutmaktan kaynaklanan sorunlardan kaçının.
- Yeni gelişmeleri izleyin. Bir alanda uzun süre uzman olarak kalmayın.
- Problemlere, disiplinler arası bir tutuma ve disiplininin kendisine odaklaşın.
- Toplumunu anlamada bilimsel yaklaşımların tercih edilmesini ve bu yaklaşımları kullanmayı reddeden sosyologlara dikkat edin.
- Bilimsel ve hümanistik bir girişim olarak Sosyolojinin kendine özgü konumunun değerini bilin ve bunu geliştirin.
- Soruların ne olduğunu bilin.
- Cesur olun. Riskler alın.
- Marjinalliği geliştirin.
- Kısa ve uzun vadeli planlara ve amaçlara sahip olun.
- Hayat ve Sosyoloji, bitmemiş birtakım işler ve süreçler hakkındadır.
- Gerçek ve sanal cemaatler yaratın.
- Aktif olarak akıl hocaları ve rol modelleri, aynı zamanda anti-rol modelleri arayın.
- Kendinizden daha bilgili, zeki ve/veya başarılı olan insanları arayın.
- “Zafer ve Felaketi yaşayın ve bunların her ikisini de eşit kabul etmeyi” öğrenin.
- Bencil olmayın! Zamanınızı ve düşüncelerinizi diğerleriyle paylaşın.
- Bir akademisyen olmaktan onur duyun.
- Gördüğünüz şeyleri olduğu gibi anlatın. Hakikati söyleyin.
- Bilgi Sosyolojisine inanın ve bunu sorumlu bir şekilde kullanın.
- Aktörün bakış açısı ile gözlemcinin bakış açısı arasında gidip gelmeyi öğrenin.
- Bir bilge (bilim adamı) ve köktenci arasındaki farkı bilin.
- İncelemek için bir gruba ait olmak gerekmediği ve ait oldukları grubu incelemek gibi özel bir sorumluluğa sahip olmak gerektiği hakkındaki düşünceleri göz ardı edin.
- Düşünce polisine katılmayın ve ırkçılık, cinsiyetçilik, sınıfçılık, yabancı düşmanlığı veya yaşlılar ayrımcılığı ile ilgili verileri toplamak için zaman ayırın.
- Bir bilimci, değerlerden arınmış bir biçimde çalışan bir sosyolog veya politik bir aktör olduğunuz zaman bu rollerinizin farkında olun.
- Eğlenin! Yaptığımız şeyden zevk alın!
- Hayata karşı derin bir mizah duygusuna sahip olun!

- İnancınızı kaybetmeyin!... Hem fikirlerin hem de ilkelerin önemli olduğunu bilin ve bireyin bir fark yaratabileceğini hatırlayın. Bilginin mümkün olduğunu, insanlar ve sosyal koşullar hakkında bilimsel ve ampirik bilginin bu koşulların iyileştirmeye yarayacağını bilin.

BAZIMORAL KURALLAR

(1) Eleştirel düşünce, değerlendirme ve gözlem alışkanlığı edinin. Bir fikir sahibi olun; onayladığınız ve onaylamadığınız fikirleri keşfedin; desteklediğiniz tutumları savunacak durumda olun. Değerlendirmeler yaparken kullandığımız ölçütler hakkında hazırlıklı olun ve uygun olduğunda önceliklerinizi sıraya koyun. Tutkulu olun! Sosyal gözlem, fikirler ve iletişim hayat damarlarımızdır. Walker Evans (1982) doğru söylüyordu: “Bakın. Kendi gözünüzü eğitmenin en iyi yoludur. Dikkatle bakın, merak edin, dinleyin... Bir şeyi bilme isteği ile dolun. Burada uzun süre kalmayacaksınız.” Fakat sadece bununla yetinmeyin. Kendi gözlemlerinizi modeller ve teorilere dönüştürecek şekilde düzenleyin; unutmayın ki bu modeller ve teoriler sizin veya başkaları tarafından sistematik olarak değerlendirilebilir.

(2) Açık seçik ifadelerle, mantıkla ve enerjiyle yazın. Her ne kadar Nobel Edebiyat ödülü ufukta görünmese de, yaşıtılarınızın takdirini alabilirsiniz. Yazdığımızdan gurur duyun. İletişimin hem bir biçimi hem de içeriği vardır. Edebiyat ve şiirle ilgilenin. Metaforların gücünü takdir edin. Dilin estetik ve zevkli niteliklerini keşfedin. Kelimeleri hem araç hem de amaç olarak kullanın. Şiirsiz sosyal değişmenin başı ciddi biçimde beladadır. Tarihçilerin genellikle bizden iyi yazmaları tesadüfi değildir. Yazma yeteneği öğrenilebilir.⁶ Sürekli olarak kendinizi tahsis edin. Yazdığımız şeyi yüksek sesle okuyun ve etrafınızdakilerden okumalarını isteyin. Yazılı hale gelinceye kadar üzerinde çalıştığımız işi gelişme süreci içinde değerlendirin.

(3) Her yere, her şeyin üzerine her zaman yazın; postanede, trafikte beklerken, televizyon izlerken, (özellikle toplantılara katılırken) yazın. Sabahın erken saatlerinde veya gecenin ilerleyen saatlerinde yazmaya çalışın. Uyuyamadığınızda veya çok erken kalktığınızda yazın. Sabahın üçünde bir fikir aklınıza geldiğinde kalkıp yazın, yoksa o fikir kaybolabilir. Edebi olarak yazamadığınızda, bulaşık yıkarken, yolda yürürken, spor yaparken, düşünceleri bir araya getirin. Her şeyin, peçetelerin, zarfların, kredi kartı kağıtlarının üzerine yazın. Eğer etrafınızda bunlar da yoksa elinizin içine veya kolunuza yazın.

⁶ Belirtmeliyim ki, UCLA (Los Angeles Kaliforniya Üniversitesi) yazı sınavını geçememişim. Hala bazen bir cümledeki gramer yapısı hakkında sorunlarla karşılaştığım oluyor.

Not alın ve bir defter veya günlük tutun. Sosyal manzarayı izleyen biri olarak bunu yapmamak bir kayıptır; tıpkı bir çışmeyi boşa akarken bırakmak gibidir. Günlük deneyimlerimiz ve düşüncelerimiz bizim sermayemizdir.⁷

Bu, Erving Goffman'ın "küçük şeylerin sosyologları" olarak nitelendirdiği kimseler için geçerlidir. Deneyimlerimizin akışını küçük edebi şişelerde saklamalıyız. Hiçbirşey yapmadan bunu heba etmeyin. Deneyimlerimizi önce üzerinde düşünerek, daha sonra kayda geçirerek tüketin. Kelimelerin dünyayı görmek istediğimiz gibi görebilme gücünü yaratabildiği mükemmel olmayan evrende yazmanın gücünü takdir edin. Kalemınızı yanınıza almadan evden ayrılmayın.

Hemingway'in "Kazanan Hiçbirşey Almaz" adlı öyküsünde geçen bir karakterin belgeliğini keşfedin: "Eğer yazsaydı, kurtulurdu. Birçok şeyi yazarak kurtulmuş olurdu." Mükemmel olmayan bir evrende kelimelerin dünyayı görmek istediğimiz gibi yaradığını ve yazmanın rahatlatıcı işlevlerini takdir etmeyi öğrenin.

Kendinize yazmak için rahatsız edilmeyeceğiniz zaman blokları bulun. Bunun için bir çalışma ritmi geliştirin ve bir saat burda yarım saat orda çalışma alışkanlığının maliyetlerinden kaçının. Üreticiliğinizin harcadığınız zamanla doğru orantılı olarak artacağını keşfedeceksiniz. Kısa zaman aralıklarından çok zaman blokları ile çalışmayı tercih ederim. Çalan telefonları, faks makinalarını duymamayı öğrenin; elektronik posta hesabınızı haftada bir kez kontrol edin. Bazan bir hafta hiç gazete okumadan geçirin. Gerçekten bir başka konferansa daha gitme ihtiyacınız olup olmadığını düşünün.

Yazmaya bağımlı hale gelin. Yazmak, uyumak veya yemek yemek kadar doğal hale gelmelidir. Yaşam pratikleri içinde yazmak doğal bir etkinlik olmalıdır. Eğer bir haftayı yazmadan geçirirseniz kendinizi suçlu hissetmelisiniz. Bir noktaya kadar, yazmak bir tür egzersiz gibidir: Ne kadar çok yaparsanız o kadar iyileşirsiniz, en azından daha az acı duyarsınız. Bu, biraz mekanik veya artistik olmayan birşey gibi görünebilir. Kuşkusuz aramızda bu tavsiyelerin geçerli olmayacağı bazı manik-yaratıcı dehaler var.

Aynı zamanda yazacağınız herşeyin hemen yayınlanması gerektiğine dair kariyere yönelik baskıları göz ardı edin. Eğer yazmayı kendiniz için bir dünyayı anlamlandırma yolu olarak görürseniz, o zaman yazma eylemi de kendi gerekçelendirmesini bulmuş demektir. Eğer fikirleri bir zanaatkar gibi işleme ve

⁷ Konferanslara katılma konusunda söylenecek çok şey var. Bazen oldukça seçici olmanız gerekebilir. Yakın geçmişte düzenlenen böyle bir sosyal toplantıda uzak yerlerden gelmiş olan bazı meslekdaşlarımızın aşırı yorgunluklarını, sunuşları için ne kadar hazırlıksız olduklarına dair özür dilemek zorunda kaldıklarını farketmeden edemedim. Konferans katılımlarında yaşam döngüsü ögesi oldukça önemlidir: Daha işin başlarındaiken amacınız sosyalizasyon olabilir, veya bir turist gibi konferanslara da gidebilirsiniz, ne de olsa yol masraflarını başkaları ödemektedir. Fakat kariyerinizin ilerleyen yıllarında artık amacınız daha profesyonel olanaklar yakalamak haline gelmiştir. Kariyerlerinin ortalarına gelenler için görünebilirlik önemli bir rol oynarken daha ileri yaşlarda ise nostalji ve onurlandırılmak gibi duygular geçerli olabilir.

Entellektüel ve estetik olarak hoş olacak şekilde diğerlerini bilgilendirme yeteneğinizle onur duyar ve bir geri-bildirim talep ederseniz, yayınlanmış materyalin akışı üzerinde doğal bir fren oluşacaktır.

(4) Her zaman yeni bir savınızı olsun! Yazmak, okuyucuyu bir yerlere alıp götürmeli ve izleyicinize yeni bir şey sunmalıdır. Öğrencilerin ve hatta birçok öğretim üyesinin yazdıklarındaki temel problem “ne olmuş?” (so what?) testinden sınıfta kalmalarıdır. Bir kitap bölümünde veya bir makalede temel savınızı bir paragrafta özetleyebilmeli ve yazdığınızın orjinal olarak okuyucu için ne sunduğunu gösterebilmelisiniz. Eğer bunu yapamazsanız, ortaya koyduğunuz eser belki de çok düz veya kurudur; yayınlanmaya hazır değildir; veya meslekdaşlarınızın dünyayı başka türlü algılamalarını sağlayacak olan eleştirel bir özü yoktur; sadece bir literatür taramasından ibarettir. Bu durumla karşılaşmamak için, (ampirik olarak veya mantıksal olarak) yanıtlamaya çalışacağınız bir soru sormalı veya bir modeli eleştirmek için çeşitli yollar göstermeye yarayacak yöntemler önermelisiniz.

Çok sık aynı şeyleri tekrar etmemeye çalışın. Akademik çalışmanın en çok eleştirildiği noktalar “bu çalışmada yeni birşey yok” sloganıdır. Öte yandan “bu çok yeni ve orjinal” saptaması da sık kullanılır. Her ikisinin karışımını doğru oranda yapın. Eğer birisi “bu çok orjinal ve iyi bir makale” saptaması yaptığında “iyi olan parçaları orjinal değil ve orjinal olan parçaları iyi değil” denemeyeceğini gösterin.

(5) Kitap okumayın, kitaplar yazın! Bu tavsiye bana kariyerimin ilk başlarında tecrübeli bir profesör tarafından verilmişti. Bir bakıma beni büyük projeler için cesaretlendirmek ve yazılı materyalin kafamı karıştırmaması için söylenmiş birşeydi. Bu tavsiyeyi yapan kendi elit kurumunun dışına adım atmamış bu kişinin ayrıcalıklı konumu ve kendini beğenmişliği bir tarafa, sanırım söylediklerinde doğruluk payı vardı.

Kariyerinizin başlarında araştırmanın tüketicisi mi yoksa üreticisi mi olacağınıza karar verin; siz bu kararı vermezseniz olaylar zaten sizi bu kararı vermeye zorlayacaktır. Kuşkusuz araştırmanın tüketicisi olmanın vereceği haz için söylenecek çok şey vardır. Bu rol, yapılan katkıları çok ciddiye almamayı hatırlatır ve öğrencilerinize büyük katkısı vardır. Fakat, bilgiyi üretenler bile literatürden haberdar olmalıdır ve yapılan bir çalışmayı değerlendirmenin önemli kriteri yazılan eserin daha önce yapılan çalışmalar bağlamında değerlendirilip değerlendirilmediğidir. Bizler, sadece yeni bilginin yaratıcıları değiliz, aynı zamanda eski bilgiyi koruyarak iletiriz. Mirasımız, daha önce yapılmış eserlerin inanılmaz zenginliğidir.

Bununla birlikte, literatür taramak kendi içinde bir amaç haline gelmemelidir; veya boş beyaz bir kağıda bakmak zorunda olmamanın uygun bir yolu olmamalıdır. Profesyonel olarak okuduğumuzda aynı zamanda araçsal olarak da okuyun. Başlangıçtaki sayfa karıştırmalardan sonra neyi aradığınızı bilin. Literatüre yaklaşırken aklınızda bir soru olsun ve amacımızın literatüre hakimiyet kazanmak olduğunu hatırlayın; literatürün çeşitli yerlerinde sadece sürprizlerle karşılaşmak yeterli değildir. Literatür hakkında bilgiyi arttırmak ile taktir etmek arasında uygun bir denge arayın.

(6) Kısa yollar bulun! Öğrenecek çok şey ve çok az zaman var. Eğer gerçekten size uymuyorsa bir bibliyografya hastası olmayın. İşbölümünden ve disiplinlerde uzmanlaşmadan faydalanın. Günümüzde, sadece bilgisayara girilmiş bilgi üzerinden kariyer sahibi olanlar var. Onları işe yarar hissettirin. Bu tür kişilerin ücretsiz hizmetlerinden yararlanın. Örneklem seçin! Yani seçici olun; bir kitaptaki bir bölümün ilk ve son cümlesine, paragrafına veya bölümüne göz atın. Öncelikle kitapların sonuç kısımlarını okuyun ve kitabın geri kalanını okuyup okumayacağınıza karar verin. Sosyal bilimlerde çoğu kitap belki de kitap olmamalıydı; çünkü çoğunun içinde az sayıda orijinal veya temel fikir yer alıyor. Bilgisayar kullanarak, ansiklopedilere bakarak araştırma yapmayı öğrenin; makaleleri gözden geçirin. Yardım için uzmanlara danışın. Gazetecilere danışın veya halkla ilişkiler uzmanlarını arayın.

(7) Etkili bir konuşmacı olmayı öğrenin. Sözlü sunuşlarınızı yazılarınız kadar ciddiye alın. İzleyicilerinizle açık seçik, mantıklı ve enerjik bir dille konuşun ve onları kavrayacak örnekler verin. Hiçbir zaman bir sunuşu okuyarak yapmayın. En temel noktaları bir taslak halinde özetleyerek boşlukları daha sonra doldurmak çok daha iyi bir yöntemdir. Bu teknik, izleyicilerin sizi çok daha iyi dinlemelerini sağlar ve size esneklik sağlar. Bir izleyici grubuyla ilk kez karşılaşma olgusu kaygı yaratabilir ve yazılı metin güven verici bir işleve sahiptir. Fakat yazılı metne bağlanmanın sunuşların etkileşimsel doğasını ve akışkanlığını olumsuzlayan bir etkisi de vardır. Bazen yazılı metne sığırırsanız bilincinizde saklı kalmış olan sözel zenginlikleri farketmeyebilirsiniz. Bir keresinde bir konferansa giderken yazılı metni evde unuttuğumu anladığımda yapacağım konuşmayı zihnimde yeniden kurgulamıştım ve sonuç olarak bu sunuş o zamana kadar verdiğim en başarılı konferanslardan biriydi.

Diğerlerinin söylediklerine yanıt vermenin önemi büyüktür. Kafanızda soruyu taslak haline getirin ve belki bir iki kelime not alın; fakat yazmayın. Konuşmaların bol olduğu sınıfların bir üyesi olarak, sohbetin yaşam damarlarınızdan biri olduğunu unutmayın. Al Capone'un deyişiyle "ilk önce ve sık sık" konuşun. Bir oturumda ilk soruyu sormak daha sonraki soruların niteliğini de etkileyecektir. Size verilen cevabı, haklı veya haksız olsun, birer veri olarak değerlendirin.

Kiminle konuştuğunuzu hatırlamaya çalışın ve izleyicinin yaptığınız konuşmanın farklı yönleriyle ilgilenen kişilerden oluştuğunu göz önünde tutun. Konuşmanızı izleyiciye yöneltin. Onları küçümseyici bir biçimde konuşmayın; ve her zaman medya ile şekillenmiş bir çevrede yetişmiş insanlara öğretmen ne anlama geldiğinin farkında olun. Karşınızdaki izleyici kitlesinin zihinleri büyük edebiyatçılar ile beslenmedi; daha çok TV ve bilgisayar oyunları ile paslandırıldılar. Dante veya Dostoyeski değil, Beavis ve Butthead öğrenci kültürünü yansıtır ve izleyici olarak beklentilerini şekillendirir. Anlattığınız veya uğraştığınız şey sizin için çok önemli olabilir ama öğrenciler için ders çalışmak bir görevdir. Öğrencilerden talep edilenler son yıllarda giderek azaldı, ve öğrenciler de edebiyat ve tarih bilgisinden daha az haberdarlar; dikkatleri daha kolay dağılmakta. Birçok öğrenci, kişisel nedenlerden, araçsal nedenlerden veya korku ya da

zorlama yüzünden oradalar. Öğrenmeyi çok sevdiklerinden veya üniversiteye gitmeyi entellektüel bir macera olarak gördüklerinden dolayı sınıfta bulunmuyorlar.

Uğraştığımız veya kafa yordüğümüz şeylerin sizin için hayati bir önemi olabilir, fakat birçok öğrenci için ders bir görevdir.⁸ Burada önemli olan bir an sinirlenip yaptığınızdan vazgeçmek değildir, çünkü öğrenciler sizin öğrettiklerinizin önemini çoğu kez takdir etmezler ve daha çok çalışmazlar.

Siz onların yaşadayken nelerle uğraştığınızı hatırlayın. Muhtemelen siz de o yaşlarda Weber adında bir sosyoloğun ne dediğini anlamaya çalışmıyordunuz.

İsteddiğiniz tepkiyi alacağınız varsayımından vazgeçin. Sunuşlarınızda bir geribildirim beklemek kuşkusuz çok önemlidir. Derslerde, verdiğiniz mesajın alınıp alınmadığını keşfetmek için quizler yapın ve sorular sorun. Öğrencilerden anlatımsal bir değerlendirme yapmalarını isteyin. Gözlemcilerin eleştirileri ve videoteyp kullanmak faydalı olabilir. Çok hızlı konuşmayın. Birçok fikri aynı anda ifade etmeyin. Bir noktayı vurguladıktan sonra ara verin. İzleyiciye öne sürdüğünüz savların nereye gideceğini söyleyin ve sunuşunuzu söylediklerinizi özetleyerek sonuçlandırın. Ders veriyorsanız o anda anlattığımız konu ile daha önceki haftalarda anlattıklarınız arasında bağlantılar kurun. Anlatımınızı daha sonraki konuları anlamada anahtar olacak bir iki soru ile bitirin. Sunuşunuzun geniş bir bağlam içinde nereye oturduğunu ve neden önemli olduğunu anlayabilmeleri için izleyiciye yardımcı olun.

(8) Her zaman yazıya bağımlı kalmayın. Kelimelerle olduğu kadar imajlarla, rakamlarla ve müzikle iletişim kurun. Tepegöz kullanmanın faydalarını keşfedin. Görsel imajlar, bazı konuları açıklamada kelimelerden çok daha güçlü bir etki yaratabilir. Kapsamlı sosyal anlama, diğerlerinin deneyimlerini hayal edebilmeyi gerektirir. Görsel imajlar, işte bu amaca ulaşmak için önemli bir işlev görür.

(9) Ayrıştırmayı ve birleştirin. Georg Simmel'in (1994) "bizler hem birleşmiş olanı ayıran hem de ayrı olanları birleştirenleriz" sözünü anımsayın. Sosyal dünyayı hiç değişmeyen bir olgu olarak kabul ettiğimiz için; şeylerin mutlaka göründükleri gibi olmadığını göstererek önemli bir katkıda bulunabiliriz. 'Devrim', 'suç', ve 'demokrasi' gibi popüler kavramların genel karakteri, kavramsal olarak düşünebilen ampirik sosyologlar için bu katkıyı göreceli olarak kolay bir hale getirir. Aynı şekilde, her entellektüel gibi, her sosyolog (bazı politik devrimcilerin ideolojik sistemleri ile dini köktendinciler arasında veya bilim ve mizah arasındaki bağlantılarda olduğu gibi) genel olarak daha önce ortaya çıkarılmamış ilişkileri keşfedebilir: Örneğin, dünyanın

⁸ Bu noktada "The More the Merrier" adlı filmde C. Coburn'un bahsettiği iki çeşit insan tipini tek bir kategoride toplayabiliriz: "İki tür insan vardır. Birincisi yapmak istediklerini yapamayan ve bu yapamadıklarını bir günlüğe yazan kişiler ile yapmak istediklerini yaptıkları için bir günlük tutmaya vakti olmayan kişiler." John Le Carre'nin dediği gibi, "bir masa başından dünyaya bakmak hiç de iyi birşey değildir." Benzer şekilde kendi içsel aktivitesi ve miyopluğu göz önünde tutulduğunda "bir alanda hayatı kuramsallaştırmak için tehlikeli bir yerdir."

görüldüğünden çok daha kompleks olduğunu göstererek Bilim, sürekli olarak kendi içinde çelişkili bir hareket olarak görülebilir. İdeal olarak, parçalara ayırdığımız şeylerden bunları destekleme işlevi görecektir olan yeniden inşa etme biçimleri elde edilebilir. Hem parçaları hem de parçaların içinde yer aldığı bütünleri göz önünde tutmalıyız. Belki de bu, mikro ve makro olanın bütünleşmesi için belirli bir gerekçeye ihtiyacımız olduğunu söylemenin başka bir yoludur. Kesinlikle bu noktada mikro ve makro arasında belirli bir işbölümüne ihtiyaç vardır; bunlardan herhangi birisinin tutsağı olmamak için dikkatli olmak gerekir.

(10) Çok fazla genelleme yapan sosyologlardan uzak durun. İnsan davranışı üzerinde kültür, bilinç, tarih ve yerel bağlamların önemi göz önünde tutulursa, baktığımız toplum hakkındaki bilginin davranışlarımızı değiştirdiği bir ortam hakkındaki iddiaların (örneğin, Keynesçi felsefenin ekonomik davranışlar üzerindeki etkisi hakkındaki yaygın inanç) olduğu değişen ve kompleks bir dünya karşısında mütevazı olmalıyız. Kavranamaz olmayı, anlaşılmasız olmayı derinlikle, soyutlamayı da hakikat ile karıştırmayın. Kesinlikle soyutlamalara ihtiyacımız var; fakat soyutlamalar ampirik gerçeklikten bağımsız birşey gibi algılanırsa, bir inanç meselesine dönüşür; en alımlı ve en büyük megafonu elinde tutan kişiye bir zafer kazandırır. Tıpkı küçük veya mütevazı bir kelimenin işe yarayacağı bir yerde büyük veya gösterişli bir kavram kullanmamak gereği tavsiye edilmesi gibi, kompleks bir teoriye oranla basit bir teori daha çok tercih edilebilir.

(11) Sadece olgulara yönelik sosyologlar hakkında dikkatli olun! “Veriler”e ve verilerle fikirler arasında bağıntılar kurma gereksinmesine kaynaklık eden entellektüel geleneklerden ve seçeneklerden haberdar olun. Tek başlarına olguların dili yoktur.

Columbia anket araştırma geleneğinden gelen birisi olarak daha genç bir araştırmacı iken, Sherlock Holmes’un “yetersiz verilerle prematür teoriler oluşturmanın çekiciliği mesleğimizin en büyük düşmanıdır” şeklindeki gözleminin ne kadar doğru olduğunu keşfettim. Fakat zaman geçtikçe, düşünmenin de bir yöntem olduğunu anlayan bir bilim adamı olarak, “veriler elde edilinceye kadar prematür teoriler oluşturmamamın çekiciliği mesleğimizin en büyük düşmanıdır” deyişinin de eşit olarak önemli olduğunu anladım. Verilere dayanmayan teori erimiş dondurma gibidir.

Çalışma alanımızın en önemli sorunlarından biri de yetersiz veri probleminin yanında kavramsal ve bütünleştirici düşünce eksikliğidir. Olgular bir araya getirilmeli ve karşılaştırılmalıdır; ve ayrıca olgulara ilişkin tanımlarda içkin olan teorik, ya da en azından kavramsal sayıltıların varlığı tanınmalıdır. Eğer bu yapılsa, veriler sonsuza kadar dünün kümülatif olmayan haberleri olarak kalır ve bir şeyleşme sorunu ortaya çıkar.

Bu sorunlar, çok fazla birbiriyle ilgisi olmayan birçok alanın hızla yeşermesi ve buna karşın çok küçük şeyler ödenmesi ile daha da perçinlenmektedir. Aşırı uzmanlaşmanın kuşkusuz rekabeti azaltması veya Amerikan Sosyoloji Derneği’nin toplantilarına katılımı artırıcı yönünde iyi sonuçları vardır; fakat disiplinin teorik,

birikimsel ve bütünleştirici gelişmesi için veya kendi alanımız dışındakilerle kurulabilecek diyalog açısından olumsuz sonuçları göz ardı edilemez. Eğer ilk etapta amacımız hakikatin peşinden koşmak ve toplumu anlamak ise, Sosyolojinin alt çalışma alanlarının, toplum hakkında birtakım aşkın entellektüel soruların itici gücü yerine, daha çok politik çıkar grupları tarafından tanımlanması üzerinde düşünülecek bir gelişmedir.

Konvansiyonel akıl, yukarıda vurgulanan genellemeler ile veriler arasındaki gerilimi Merton'un orta-ölçekli teoriler aracılığı ile çözmemizi önerir. Normlar Sosyolojisi üzerine yaptığım çalışmada, orta-ölçekli, metaforik olarak kavranabilir fikirlerin genel teorilere veya lokal tanımlara göre çok daha işlevsel olduğunu gördüm. Bununla beraber, orta-ölçekli teoriler bizi toplumsal gerçeklikle ilgili olan ve bir sistemle diğerini karşılaştırmanızı sağlayan daha kapsamlı arka-planları ve soruları (örneğin, ekonomi politik gibi) göz önünde tutmaktan alıkoyabilir.

(12) Teori ve metod hakkındaki tartışmalarda katı bir biçimde taraf olmanın tehlikelerinden kaçın! Teori, metod ve "doğru" düşünce okulunu arayışı üzerinde doktrinlerle ilgili tartışmalarda katı bir biçimde taraf olmaktan kaynaklanabilen dar kafalılık, kapalılık, kendini beğenmişlik, kendi kendini sorgulama eksikliği gibi tehlikelerden kaçın. Etiket veya kişi değil, yapılan iş üzerinde yoğunlaşın. Siyah-beyaz bir yaklaşımın karmaşık sosyal sorular için geçerli olabilmesi çok nadirdir. Bütünleştirici ve uyum yaratıcı yollar arayın. Bir diplomat gibi çeşitli konsensüs alanları arayın. Anlaşmazlıkları çözmeye yarayacak somut araçlar bulmaya çalışın. Herşeyin eşit anlam taşıdığı dikkatsiz veya kaygan bir görecelik tuzağını göz ardı edin. Bize sunulan fikirlerin ve metodların zenginliğini takdir edin ve hoşgörülü olun. Kalitatif ve kantitatif, objektif ve subjektif, teorik ve pratik arasında gerçekçi olmayan sınırlar kurmayın.

Teoriler ve metodlar insanla tarafından bulunmuş veya empoze edilmişlerdir. Bunlar, kendi içlerinde bir amaç haline gelmemelidir. Entellektüel veya sosyal olarak, önemsiz sorulara veya ampirik gerçeklikle köprü kuramamış teorilere uygulanan iyi tasarlanmış metodlar, cam şişeler içinde gemiler yapan yetenekli zanaatkarları hatırlatır. Derin düşünmek hoş olabilir ama size pek fazla birşey kazandırmaz.

Sosyal olarak işlenmiş araçlar olarak, teori ve metodun belirli bir probleme uygulanmasından ayrı olarak kendi içsel değerleri yoktur. Bu noktada iki soru önemlidir: 1) bir teorinin veya metodun eldeki probleme uygunluğu, 2) teori ve metodun uygulanmasının doğruluğu veya gelişmişliği. Belirli konularda yapılan uygulamalar hakkında bazılarıyla aynı fikirde olmasanız bile, bu hiçbir zaman arkadaş kaybetmeye degecek bir sorun değildir.

(13) Farklı alanlarla ilgilenin! Seçtiğiniz alt-disiplinde uzun süre kalmayın. Bir süre sonra sürekli aynı konularla ilgilenmek sıkıcı hale gelir; keskinliğinizi kaybedebilirsiniz ve yeni bir şey üretilmez hale gelirsiniz. Genellikle akademik ortamlarda söylenen şeylerden bir de: "evet, son kitabı iyi, fakat dördüncü keredir aynı şeyi yazıyor" ifadesidir. Bu nedenle, geniş kapsamlı bir alan içinde ilgi alanlarınızı

belirleyin; fakat bu belirli bir entelektüel çerçeve içinde olsun. Her ne kadar konu ve alan değiştirmek çok önemli olsa da, bu günümüzde pek yaygın olan 31 ayrı tadı olan Sosyoloji eğilimini tasdik eden birşey olmamalıdır. Dikkatsizce yapılan alan seçimleri böcekleri incelemek için veya belki de genç akademisyenler için o kadar kötü bir şey değildir; fakat aşırı uzmanlaşmanın da belirli sınırları vardır, özellikle bu disiplini geliştirmekle yükümlüysek. Her zaman kendi projenizin veya uğraştığımız konunun temel olarak ilişkili olduğu entelektüel konuları gösterebilecek durumda olun.

(14) Hem kendi disiplininize odaklanın hem de interdisipliner olun! Avcı olun. Eğer ampirik bir konuyla ilgileniyorsanız bunu daha geniş bir bağlam içine yerleştirin ve çok farklı bakış açılarından soruna yaklaşmaya çalışın. Bunun en iyi örneğini uyuşturucu hakkındaki disiplinler arası çalışmasıyla A. Lindesmith vermiştir.

Belirli bir Sosyolojik değişkenle ortaya çıkan değişmelerden çok, ele alınan sorunun geniş bir anlama çabası içinde verilmesi çok daha anlamlıdır, böylelikle daha geniş bir izleyici kitlesine hitap edebilirsiniz.⁹

Burada tarihin rolü çok önemlidir. Şeylerin başlangıçları veya orijinleri vardır. Bir bakıma, hakikat Shaekespeare'in "geçmiş bir başlangıçtır" sözü ile Henry Miller'in "tarih birbiri ardına bir sürü şeyin birbirini izlemesinden başka birşey değildir" sözü arasında biryerlerde gizlidir. Sürekli içinde yer aldığımız ve hiç değişmediğini kabul ettiğimiz çağdaş sosyal pozisyonları aşmanın bir yolu, geçmişi problematik hale getirmek ve orada daha önce ne olduğunu, şu anda olup bitenin nasıl var olabildiğini sorabilmekten geçer. Bu, bize betimsel bir anlama sunabileceği gibi, analitik olarak yaşamsal öneme sahiptir. Çünkü tanımlanabilecek iki farkı duruşu gösterebilir (işte buradaki değişmeyi gösterebilmek, sosyal bilimciyi gazeteciden ayıran şeydir): Birincisi, başlangıç ile şu an arasındaki karşıtlıktır; ikincisi ise durumları tarihsel gelişmenin farklı süreçleri ile karşılaştırmayı gerektirir. Ayrıca, ulusal sınırlar dışında karşılaştırmalar yapmak da bir o kadar önemlidir.

Kapsamlı olmaya çalışırken, Sosyolojik bir analiz düzlemi olduğunu unutmayın. Herhangi bir sosyal bilim disiplini gibi, Sosyoloji de dar kafalı, indirgemeci, miyop ve emperyalist olabilir; ve bize bütün bir resmin sadece küçük bir parçasını sunabilir. Bununla beraber, herkes bir yerde durmak zorundadır.

Disiplinin sadece kendisini ön plana çıkarmasının tehlikeleri, sadece bireysel aktörler üzerinde (bu aktörlerin ekonomik, cinsel ve diğer motivasyonları ne kadar güçlü olursa olsun) odaklanarak anlaşılamayacak olan yapı, süreç ve değişme hakkındaki soruları göz ardı etmemizi gerektirmez. Bizim görevimiz, bireysel ruh hallerini aşan tarihsel, sosyal ve kültürel etmenleri görünür kılmaktır (örn. , ölçek, yoğunluk, merkezileşme, ayrılaşma, zorlama, davranışı şekillendirme ve sosyal

⁹ Bu konuda Avrupa ile ABD arasındaki karşıtlık ilgi çekicidir. Avrupa'ya göre ABD'de entellektüeller için çok daha fazla aşağılayıcı sözlere rastlanmaktadır.

formlar). Sosyolojinin ikinci bilgeliği, grubun bireysel parçaların toplamından başka birşey olduğunu unutmamaktır.

(15) Toplumu anlamada bilimsel yaklaşımları kullanma olasılığını ve isteğini reddeden sosyologlara karşı dikkatli olun! Bununla birlikte, bilimin cevaplayamacağı sorular olduğunu da unutmayın. Unutmamak gerekir ki, farklı hakikat tipleri ve farklı bilme biçimleri vardır. Çeşitli savları değerlendirmek için betimselden açıklayıcı olana doğru yaklaştıkça, bilim boyutu daha tartışmalı hale gelir.

Genellikle, sosyal hayatta şans, kaza, hata ve sürprizin rolü hakkında pek de iyi düşünme biçimlerimiz yok; ve vakalara indiğinizde, olasılıklara dayanan bir sosyal bilim anlayışından çok deterministik bir bilim anlayışı başarısız kalmaktadır.

Ne var ki, bu işi yapıyorsak, sosyal hayatın gösterdiği etkileşim ve gelişme süreçleri ile öngörülebilir zincirlemeler, kalıplar ve yapılarla ilgili saptamaları ortaya çıkarma amacıyla hareket ediyoruz demektir. Tesadüfîlik, yığımlar için değil daha çok belirli vakalar ve bireyler için daha önemlidir. Farklı bağlamlarda olguları düzene sokan soyut modeller, genelleme özellikleri ile araştırmamızı yönlere anlamamızın kapsamını genişletebiliriz. Bilim, bir anlama biçimi hakkındaki bir yaklaşımdır. Bir konu değildir (örneğin, fizik ve biyolojiye bilimsel olmayan yollarla yaklaşılabılır). Ayrıca, bilim, belirli sonuçları öngörme ve kontrol etme yeteneği üzerinden tanımlanamaz (örneğin, astronomi tahminlerde bulunabilir fakat kontrol edemez; tıp, bazen tahmin etmediği şeyleri kontrol eder; jeoloji, geçmişe dayanarak yaptığı incelemelerde temel olarak her ikisini de çok az yapar).

Bilim, bazı şeyleri bilerek atlayarak veya ideal tipler yaratarak saptırmalar yapabilir. Bazıları bu bozulmaları oldukça itici bularak daha ampirik ayrıntılar ile belirli vakalar üzerinde yoğunlaşarak daha bütüncül bir yaklaşımı tercih ederler. Bu anlamda, bilimsel ve anlamının diğer formları ikilisi karşısındaki duruşumuz bir zevk meselesidir ve farklı soyutlama düzlemlerinde farklı rahatlama noktaları ortaya çıkar.

Bilim, bize zaman ve mekân veya belirli bir örneği aşmaya çalışan bir anlama çeşidi sunar. Hiçbir zaman belirli örneklerin veya vakaların zengin ampirik tanımlarından kaynaklanan bir anlamın yerini alamaz. Kantitatif veya objektif olan üzerinde odaklaşması ile, romanların, şiirin, tiyatrunun, filmin, dansın, resim ve heykelin yapabildiği gibi, diğer kişinin deneyimlediği bir şeyi aktaramaz. Analizlerimizin olgularla başlaması gerektiğini vurgulasak da, bilimi akıl ile veya bilgelik ile özdeşleştirmemeliyiz.

(16) Hümanistik ve bilimsel bir anlama olarak Sosyolojinin kendine özgü yerinin değerini bilin! Bu çizgide olmayanlara saygı duyun. Bazıları için bu ikilik bir tür beladır ve başarısızlığımızın bir kanıtıdır; oysa gerçekte bu bir olanaktır ve kurtuluşumuzun tek yoludur. Yıllarca MIT (Massachusetts Teknoloji Enstitüsü)'deki evrenin bilimsel merkezinde ve son zamanlarda tekniği öze tercih eden Sosyolojide konuşlanmış biri olarak, bu dizgenin Bilim kanadından şüphelerim vardı. Bazı anlarda Descartes'in "Tanrı olduğu için şükürler olsun. Beni kendi zenginliğimi arttırmak için bilim denilen

ticari maldan kazanç elde etmeye zorlayan bir durumda bulmadım” sözüyle avunduğumu itiraf etmeliyim.

Bir şeyin gerçekten önemi olsun veya olmasın, esas olan iyi düşünabilmektir. Disiplin ve bilim adamlığı karşısında emin bir biçimde “evet”, nicelleştirme ve hipoteze ise “bazen” veya “...e bağlı” diyebilmeliyiz. Her ne kadar bilim ampirisizmi gerekli kılssa da, ampirisizm ile bilimi özdeş saymayın. Sosyolojiyi bir disiplin olarak bilimsel ve yorumsamacı öğeleri gerekli kılan ampirik sosyal çalışmalar olarak kabul ediyorum. Yorumsamacı boyuta gelince, David Riesman’ın “herhangi bir şekilde Sosyoloji bir fiksiyondur” sözü ile ne demek istediğini anlamaya çalışın. Toplumunu anlamak için bilimsel ve yorumsayıcı metodlar gereklidir; fakat bunlar tek başlarına yeterli değildir. Örtüştükleri yerler vardır. Bilimsel keşiflerde büyük bir tutku ve sezgisel sıçramalar olabilir ve yorumsamacı anlamalar için net bir mantıklı yapı geçerli olabilir.

Sosyoloji disiplininin, C. Wright Mills’in (1980) “büyük sorunların karmaşıklığı ile başedemeyenler” ve “düzenli gördükten sonra inceledikleri konu umurunda olmayan formel adamlar için” belirli bir odak noktası oluşturan ampirik çalışmaların yerinde olduğunu söylerken vurguladığı toleransa ihtiyacı vardır. Mills’in belirttiği bu tiplerin hoşlarına gittiği sürece bunları yapmaya hakları vardır veya böyle davranmalıdırlar da; fakat bilim adına bu denli dar sınırları diğerlerine empoze etmeye hiç hakları yoktur. İrlanda için söylenen şey Sosyoloji için de geçerlidir: Sosyolojide de çok sayıda Katolik ve Protestan varken yeterli sayıda Hristiyan yoktur.

(17) Soruların ne olduğunu bilin! Öncelikle amacımız sorulan soruları hatırlamaktır. Öğretirken ve araştırma yaparken temel amacım Sosyolojik sorunları saptamaya yardımcı olmaktır. Bunların yanıtlarını bulmak güç olabilir; yanıtlar değişebilir ve çoğu zaman tartışmalıdır; fakat sorular kalıcıdır. Bizler, soruları cevaplayabilme yeteneği yanında aynı zamanda iyi sorular sorabilme yeteneğinden dolayı da hatırlanırız. Ne yazık ki, Sosyolojide master ve doktora programları öğrencilere bu yeteneği kazandıramıyor. Bir problemi tanımlamak ve ilgili olduğu Sosyolojik konuları saptamak, geleneksel metodları öğretmekten çok daha zordur. Belki de bazı yetenekler gibi, bu da öğretilir bir şey değildir, pratikle kazanılır.

Araştırma soruları nereden gelmektedir ve ben nasıl bir araştırma sorusu keşfedebilirim? Bu konu, genellikle gördüğü ilgiden çok fazlasını haketmektedir. Araştırdığımız konuyla uzun zaman haşır neşir olacak, onunla yatıp onunla kalkacaksınız. Bu nedenle sizi angaje edebilecek ve araştırma sınırlarınızın içinde problemler seçmeye çalışın. Mesleğimizin harika taraflarından biri, çalışma konumuzu seçebilme özgürlüğümüzdür. Konuları seçmede kullanılacak bazı kaynaklar sunlardır:

(a) *entellektüel bilmeceler ve çelişkiler*. Her zaman ikilemler ve paradoks gibi görünen şeyler ilgimi çekmiştir. Örneğin, toplumların hem bağımsızlığa hem de düzene ihtiyacı vardır; normatif sınırlamalar olmaksızın grup yaşamı imkansızdır, ne var ki kurallara karşı gelmek bazan yaratıcı olabilir ve pozitif sosyal değişme yönünde önemli bir etmen olabilir; benliğimiz ile ilgili duyarlılığımız bireysel bilgiyi kontrol edebilme

yeteneği ile tanımlanır, fakat demokratik bir toplumun temeli açıklıktır; ayrıca açıklanabilirlik (accountability) görünülebilirlik ile ortaya çıkabilir. Bu tür sorular kapsamlı, yıllar boyunca süren ve çeşitli kuramsal soruları, sosyal sorunları ve ampirik soruları birbirleriyle ilişkilendirmemize yarayan araştırma gündemlerini oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Araştırma önesi süreçler öyle gelişir ki yeni değişkenler geliştirerek veya belirli belirli kalıpların uluslar düzleminde veya tarihsel olarak ortaya çıkıp çıkmadığını görerek bir aşamadan diğer bir aşamaya geçilir. Makalelerdeki ve kitaplardaki sonuçları bu tür yanıtlanmamış aşamalarla ilgili sorular açısından okuyun.

(b) *taklit*. Marlo Thomas'ın bir şarkısında dediği gibi, "kopyalamak tamam" (en azından bir dipnot kullanıyorsanız). Bizler kültürün esnek bir mağarasında tuzağa düşmüşüz. Sevdiğiniz bir kitap veya makale bulun ve orada kullanılan yaklaşımı farklı bir mekan, zaman, kurum veya etkileşim biçimini anlamada kullanın.

(c) *yapılar ve işlevler*. Aile gibi bir yapıyı veya kuralların ihlali gibi bir gereksinmeyi saptayın ve grupların nasıl farklılaştığını sorun. Aile organizasyonu ile ilgili farklı tipler hakkındaki bağlantılar, sonuçları ve açıklamalar veya kuralların ihlalinin keşfetmeye yarayan araçlar nelerdir?

(d) *muhalefet*. Hatalı, soru işaretleriyle dolu veya insanı kızdıran bir Sosyolojik perspektif veya çalışma ile karşılaşabilirsiniz. Neden? Kuramsal, ampirik, pratik veya ahlaki temeller çerçevesinde bu çalışmanın neden başarısız olduğunu ve çalışmanın problemlerini bertaraf edebilmek için neler yapılabileceğini gösterebilir misiniz? Muhalif olmak bireyin odaklaştığı konuyu ve yaptığı analizi keskinleştirebilir, her ne kadar dikkatsizce yapıldığı zaman belirli riskler taşıması gibi.

(e) *sosyal bir problem veya gerçekleşmemiş bir değer*. Sizi en çok rahatsız eden sosyal ve siyasal sorunlar nelerdir? Bu sorunu ne açıklamaktadır? Bağıntılı olduğu konular ve boyutlar nelerdir? Sorunu iyileştirmek için yapılan çabaların konumu nedir? Ne yapılabilir? Diğer toplumlar aynı sorunla nasıl başetmektedirler?

(f) *gerçeğin resmi versiyonları ile somut olarak olup biten arasındaki uçurumlar*. Formel ve informel arasındaki sıradan ayırım her zaman iyi bir başlangıç noktasıdır. Bu farkı açıklayan şey nedir? Organizasyonlar ve insanlar bu ayırımla nasıl başa çıkmaktadırlar? Söylenilen ve inanılan ile ampirik olan arasındaki uyum nedir? Buradaki önemli temalar, bağlamsal karşısında genel olanın sınırlandırılmalarıdır; ayrıca amaçlanmamış, hesaba katılmamış veya beklenmedik sonuçlar ile sembolik ve edebi anlamları ileten birşey olarak iletişimi yorumlama biçimimiz tarafından açığa çıkarılan rasyonel planlama ve araçsallık karşısında da belirli sınırlandırılmalar söz konusudur.

(g) *karşı-sezgisel*. Karşı-sezgisel olanın formel ve informel ile ilişkisi önemlidir. Sosyoloji ve sağduyu arasındaki ilişki ilginçtir. Sağduyunun doğru olduğunu farketmişimizde banal olmakla suçlandığımızda dahi bizler sağduyuyu ampirik olarak değerlendirmeliyiz. Fakat bunun hatalı olduğunu keşfetmeliyiz. Bunun en iyi yolu bir düşünce egzersizi yapmak ve alışılmış yolu seçmektir; böylelikle mantıksal ve ampirik bir vakanın tersini de düşünebiliriz. Okulların öğrenme süreçlerini engellemeleri,

doktorların tedavi yerine hastalıklara yol açan metodlar kullanmaları ve polislin ve hapisanelerin suç olgusunu daha da körüklemeleri nasıl olmaktadır? Bu yaklaşım bazı okuyuculara oldukça ilginç gelmiştir (Davis, 1971) ve sosyal iyileşme için bu tür bir yaklaşımın faydaları olabilir. Aynı zamanda böyle bir yaklaşım başınızı derde de sokabilir. Fakat hayatın risksiz olmadığını unutmamak gerekir.

(h) *şaşkınlık yaratan ampirik örnekler.* Sapma davranışlarının, atipik olayların, hataların, kazaların, krizlerin ve sıra dışı olanın anlamları hakkında daha çok kafa yorun; bunların bazıları ideal tiplerle öyle bütünleşmiştir ki bazan somut olarak ortaya çıktığı haliyle bu tür sapmalar ideal tip kavramını gereksiz bir soyutlama haline getirmektedir.

(i) *yeni metodlar ve teoriler.* Eski problemlere ve verilere uygulanabilen yeni metodlar ve teoriler arayın. Örneğin, daha önce faktör analizi ile incelenen bazı veriler, birçok sosyolog tarafından farklı tekniklerle incelenmiştir. Etnografik çalışmalarda kullanılan video kamera da buna iyi bir örnek olabilir. Yıllar önce etnografik ve Marksist analizler moda olduğunda, incelenen özneler bu tür lenslerle araştırılmıştı.

(i) *yeni sosyal ve teknik gelişmeler ve sosyal trendler.* Değişmenin hızı, nedenler, tanımlar, formlar, süreçler ve sonuçlar hakkında yeni sorular sorma olanağı sağlar. Örneğin, yeni iletişim ve bilgi teknolojileri, globalleşme, sınırların iyice zayıflaması, yeni demografik dönüşümlerin yarattığı etnik kompozisyondaki değişimler gibi alanlarda ortaya çıkan yeni soru işaretleri kayda değer öneme sahiptir.

(j) *bireysel deneyim.* Everett Hughes'a göre "Sosyoloji evde başlar". Öncelikle kendi hayatınıza bir veri kaynağı olarak bakmaya çalışın. Kendinizde ayrıksı veya farklı bir duygusal ve entellectüel etkiler yaratmış olan iş, seyahat veya politik deneyimleriniz nelerdir?

(k) *sponsorlar ve öğretmenler.* İyi veya kötü, sosyologların yaptıkları diğerleri tarafından tanımlanır. Kendilerine bir konu verildiğinde öğrencilerin öğretmenleri tarafından hırpalanmamaları veya yetersiz hissetmemeleri gerekir. Ne de olsa öğretim üyelerine belirli bir ücret ödenmesinin nedenleri vardır. Kiralık silah mutlaka illegal olacak diye birşey yoktur. Sponsorlarınızı dikkatli bir biçimde seçerseniz ve sundukları araçlarla ve amaçlarla kendinizi rahat hissederseniz, sponsorluğun sunabileceği birçok şey vardır. Asıl tehlikeli olan şey, bir akıl hocası tarafından kendi kişiliği sömürülerek özgürlüğünü kaybeden bir öğrencidir; veya hiçbir ayırım yapmayan, yani kim daha çok öderse, bir projedeki çıkarları göz önünde tutmaksızın onun için çalışan kiralık silahtır. Bu düpedüz yabancılaşmış emektir ve eninde sonunda yaptığınız işin kalitesini ve zihinsel sağlığını etkileyecektir.

(18) Cesur olun. Riskler alın! Aşağıda bir ağ olmadan ipte yürümeye çalışın, fakat tabii ki bunu rüzgarlı bir havada ve biraz şarap içtikten sonra yapmayın. Aslında, bir taraftan geleneğe uyan (conformity) ve bir taraftan gelenekle çatışan öğretim üyelerinin (farklı zamanlarda ve farklı biçimlerde) daha çok ödüllendirilmeleri bir paradoks değildir.

(19) Marjinalliği besleyin! Hem merkezde hem de çevrede olabilmeye çalışın. Dışarıda olmak her zaman içeride olup biteni anlamınızı sağlayacaktır. Bir bağlama ve referans çerçevesine ihtiyacınız var. Bunları elde etmenin en önemli yollarından bir kaç: seyahat etmek, diğer disiplinleri, teknikleri ve dilleri öğrenmek, üniversitenin dışında bir hayata sahip olmaktır. Sanırım biraz Marco Polo ile Robinson Crusoe arasında gidip gelmeyi öğrenmeliyiz. Marjinal olun, fakat ortalıktan kaybolmayın.

(20) Kısa ve uzun vadeli planlar ve amaçlar edinin. Spontanlığın ayrıntılarda olmasını sağlayın. Yaptığımız işin kalitesini arttırmaya çalışın. C. Wright Mills yaptığımız planların kendi kapasitenizi ve enerjinizi aşmasına izin vermek gerektiği tavsiyesinde bulunur. Bir rüyanız olsun ve büyük düşünün! Geleceği açık uçlu düşünün ve çeşitli araştırma olasılıkları ile yayın olanakları sağlayan beklenmedik araştırma fırsatları için hazırlıklı olun. Hazırlıklı olun ve bazen hiç beklenmedik bir anda fırsatların ve fikirlerin önünüze çıkmasını takdir edin. Yeterince zaman olduğunda kendi entellektüel çalışmanızın ilginç biçimlerde farklı çalışmalarla bir araya gelebileceğini unutmayın. Çalışmanızın doğrultusunu belirleyebilen ve farklı fikir ve ampirik araştırmaların iç içe geçmesini sağlayabilen ana fikirleri ve temaları saptamaya çalışın.

(21) Hayat ve Sosyoloji bitmemiş bir iş ve süreçtir. Farklı aşamalarda farklı projeleriniz olsun. Eğer bekleyebilirsiniz ve sabrederseniz, önemsiz fikirlerden büyük çalışmalar çıkabilir. Mills'in "Sosyoljik Düşgücü" adlı çalışmasının sonunda belirttiği gibi çeşitli defterler ve dosyalar edinmeyi unutmayın. Bazı noktalarda belirli projeler birbirini bilgilendirebilir ve kendi konunuzla ilgili olabilecek sorunlara her yerde rastlayabilirsiniz. Yanıtların yeni sorular elde etmeyi güçleştirdiği yerde herşeyi toparlama zamanı gelmiş demektir.

Bir kitabın veya makalenin yayınlanması sürekli olarak bir sürecin parçasıdır. Yeni yapılan araştırmalar yeni konuları beraberinde getirebilir; bir araştırmanın tamamlanması sizi yeni konulara eğilmek için motive eder. Zamanla sadece koşullar değil, fakat aynı zamanda fikirler, metodlar ve veriler de yeni bir değerlendirmeyi ve revizyonu gerektirecek hale gelebilir.

(22) Gerçek ve sanal cemaatler yaratın. Birbirinizle konuşun. Kendinize çeşitli referans grupları ve izleyici grubu saptayın. Entellektüel bir cemaat arayışı konusunda, master ve doktora programları iyi bir olanak sağlamaktadır. Mesleğinizin daha sonraki aşamalarında fazlasıyla yoğun olmaktan, uzmanlaşmaktan ve ayrıca yorgunluktan dolayı bu tür cemaatler aramaya zamanınız pek olmayacak. Fakat bir şekilde bu tür toplulukları oluşturmak için çaba göstermeniz gerekir; bunun en iyi yolu da (ortak olarak paylaşılan mekan, statü ve kaygılar nedeniyle) master ve doktora çalışmalarımız sırasında oluşan ilişkilere bağlıdır.

(23) Hem akademik hem de akademi dışındaki hayatınız için aktif olarak akıl hocaları, rol modelleri ve anti-rol modelleri arayın. Bir bakıma tıpkı bir lokantada yemek ısmarlar gibi menüde olmayan şeyler isteyin veya herşeyin tadına bakmaya çalışın. Bu, yalnız bir süreçtir ve kimse bütün bunları tek başına kotaramaz. Bunun yanında, bir kahramanın bile sınırları vardır; ayrıca ilişkilerimiz çeşitli çatışmalar ve

karmaşık durumlarla bezenmiştir. Belki de zaman zaman kendinizi akıl hocalarınızdan ayrı tutmanız gerekebilir. Rodin'in çırağı olan Brancusi'nin dediği gibi, gölgede fazla şey büyümmez. Bir bireyin rol modellerinde varolan zayıflıkları farketmek zaman zaman rahatlatıcı olabilir. Whitehead'in de gözlemlediği gibi, her türlü görme biçimi aynı zamanda bir tür görmeme biçimidir; ve ayrıca her zaman pek az farkında olduğumuz çeşitli kültürlerle ve yapılarla kuşatılmış olduğumuzu unutmamamız gerekir. Her ne kadar orijinalliğin genellikle kendi kaynaklarımızı gizleme sanatı olduğuna ilişkin gözlemlerimizi hiçe saysak da, bu işin babalarının da kendilerinden feyz aldıkları, onlara dayandıkları başka akıl hocaları olduğunu hatırlamalıyız. Kısaca, kuşaklar ötesine bakıldığında kendi rol modelleriniz de kendilerini başkalarının gölgesinde hissedecektir. Bunlar arasından sadece küçük bir grup birtakım araştırmacıların yazdıklarında küçük bir dipnot olarak anılacaktır.

(24) Kendinizden daha bilgili, zeki ve/veya başarılı olan kişileri arayın.¹⁰ Çalışmalarınızla ilgilenecek olan akademisyenlerle haberleşin. Onlardan çok şey öğrenebilirsiniz; size çalışmanızın içeriği, biçimi ve başka çalışmalarla olan bağlantısı konusunda bir fikir verebilirler. Onların başarısının sizin yaptıklarınıza yansımaya ihtimali olduğunu düşünün.

Mütevazi olun fakat aynı zamanda örtük bir biçimde kendine güveni yüksek ve agresif olmaya çalışın. Alçak gönüllü olmak sürekli olarak başkalarından yeni şeyler öğrenmenizi ve onlar tarafından sevilmenizi kolaylaştıracaktır. Öz güveni yüksek olmak kendi kalkanlarınızı daha da parlatır ve peşinden gittiğiniz yıldız doğru içsel yönünüzü belirler; ayrıca her bireyin karşılaştığı haklı veya haksız tepkilere dayanma gücünü artırır.

Baskı altında incelik hayran olunacak birşeydir, fakat başarısızlık karşısındaki incelik ve asalet daha da iyi bir meziyettir. Şimdiye kadar amaçladıkları her şeyi gerçekleştirmiş olanların hemen hepsi başarılı bir biçimde başarısız olanlardır. Onları diğer akademisyenlerden ayıran şey yetenekleri veya şansları değil, fakat kendilerini teslim ederek başarısızlığı göze alabilmelerindedir. Hedefiniz ay olsun; her ne kadar hedefe vuramama ihtimali yüksek olsa da birkaç yıldız vurabilirsiniz.

Başarısızlık karşısında, Teddy Roosevelt'in sözlerini anımsayın, "ne zaferi ne de yenilgiden haberi olan, gri alaca karanlıkta yaşadıkları için ne hayatın tadını çıkararak ne de acı çeken zavallı ruhlardan biri ile aynı sırada oturmaktansa, ihtimal dahilinde olan şeyleri hedeflemek ve zaferler kazanmaya çalışmak çok daha iyidir." Biraz vurdumduymaz olun.

¹⁰ Bölümlerde bunu yapamamak çok tehlikeli olabilir. Üniversitedeki atama sistemi de buna katkıda bulunmaktadır. Koltuklarına yerleşmiş öğretim üyeleri statükocu tavırlarıyla veya (akademik çıkarlardan çok) ideolojik ya da kişisel hedeflerinin de etkisiyle, yeni işe başlayan genç yetenekli öğretim üyelerini engelleme eğiliminde olabilirler. Belki de güçlü rakiplerinin kendi başarıları ile bir karşılaştırma yapacaklarını düşünmektedirler. Fakat aslında bu tür karşılaştırmaları yapan kendileridir. Mükemmelliğin olmaması bir günah değildir, fakat mükemmelliğin hiçe sayılması kabul edilemez.

Bununla birlikte ukala bir aptal da olmayın. Frank Lloyd Wright'ın da yazdığı gibi, "dünyaya karşı hakikat" biraz sert gibi görünüyor. Hem stratejik hem de entellektüel nedenlerden dolayı yapılan eleştirilerden birşeyler öğrenmeye çalışın. Neyi ne zaman ciddiye alacağınızı veya almayacağınızı ya da ne zaman hangi taktikleri kullanacağınızı bilmelisiniz.

(25) Kipling'in bir şiirinde dediği gibi, "Zafer ve Felaket ile karşılaşılırsa, her ikisini de aynı tepkiyle karşılamaya" çalışın¹¹. Başarının sınırları vardır ve başarısızlık da sonsuza kadar sürmeyecektir. Ne başarısızlık kişiyi daha çok denemekten alıkoymalıdır, ne de başarının her zaman kolaylıkla elde edilebileceği yanılgısına kapılmalıdır. Akademik dünyadaki olumsuz değerlendirmelerin bir çoğu ödüllerin azlığını ve rekabetin kalitesini gösterir, başvuruda bulunanların yetersizliğini değil. Her zaman birilerinin sizden daha fazla ödüllendirileceğine dair bir yaklaşım edinin. Yaptığımız bir başvuru ile daha parlak bir geleceğin sizi beklemesi olasılığı aldığımız olumsuz tepkiler hakkında çok fazla umutsuzluğa düşmenizi engelleyebilir, her ne kadar aynı şey başarı durumunda kendiniz çok iyi hissetmek için geçerli olsa da. Başarı belirli bir kulvarda yarışanların daha iyiyi haketmelerini veya iyi olduklarını değil fakat doğru zamanlamayı ve şansını yansıtır.

Ödüllerin ve mükemmel olmayan seçme ve değerlendirme sistemlerinin niceliksel olarak kalifiye insanlardan daha az olduğu oldukça rekabetçi bir dünyada, kendi içinde bir amaç olarak entellektüel üretim sürecini değerlendirmek için söylenecek çok şey vardır. Önemli olan yaptığımız işe angaje olmak ve bir dinamizm hissetmektir.

(26) Bencil olmayın. Düşüncelerinizi ve zamanınızı diğerleriyle (özellikle öğrencilerle ve yeni başlayan akademisyenlerle) paylaşmak için çaba gösterin. Bu, yukarıdaki maddenin karşılığıdır. Bilginin özel bir değeri vardır ve paylaşılırsa bu değerinden yitirmez. Ayrıca, iletişimde bulunan birisi olarak eleştirel ve ifade edici kapasitelerinizi arttırmak için izleyicilere ihtiyacınız vardır. Gençlerle irtibatınızı sürdürerek yeni fikirlere ulaşmanız kolaylaşacaktır. Akademik faunanın en çirkinleri, bir meslekdaş, bir öğrenci veya bölüme ait bir sorumluluğun son derece dar kalıplarla tanımladıkları kariyerlerinin önüne çıkmalarına izin vermeyen bencil, kendini beğenmiş kariyer düşkünleridir. Bu, akademik topluluğa zarar verici birşeydir ve yetersizlik veya dikkate almamadan da kötü olan bir tür günah gibidir. Fakat eninde sonunda kendi bencillikleriyle ün salan bu kötü aktörlerin akademik camiada hak ettikleri cezaları aldıkları görülür. Kendi deneyimlerinize de gözlemleyeceğimiz gibi, sorumsuzca davranışlarla ilgili olarak akademik ortamlar zengin olanaklar sunmaktadırlar.

¹¹ Örneğin başarı mutlak değildir; her zaman sizden daha iyi olan birileri ortaya çıkacaktır; hedefleriniz yükseldikçe başarılı olmak zorlaşır ya da başarının beklenmeyen yan etkilerinin yanında bedeli yüksek olabilir.

(27) Bir akademisyen olmaktan gurur duyun. Eğer daimi kadroya geçtiyseniz ve yaptığımız iş aşırı bir ders verme veya idari bir görevi içermiyorsa, konumunuzun sunduğu inanılmaz ayrıcalığın ve lüksün kıymetini bilin; bir teknisyen veya bir entellektüel olmayı aşacak olanakları sağlaması açısından işinizi değerlendirin. Bu, bir bakıma yaşam boyu bir burs kazanmak gibi birşeydir. Size birşeyler yaratmak ve ayrıca Matthew Arnold'un vurguladığı gibi "dünyada en iyi bilinen ve öğretilen şeyleri çoğaltmak ve öğrenmek için" para ödeniyor.

Bazı sosyologların ve akademisyenlerin pek sevdikleri kendinden nefret etme eğilimine saplanmıyor. Bu makalede neden Sosyolojik perspektifin birçok açıdan bu kadar doyurucu ve zorlayıcı olabileceğini veya olumsuz Sosyolojik öz imajlarının kaynaklarını değerlendirmek güç görünüyor. Sosyoloji, en iyi örnekleri ile, bireysel anlamlandırma ve sosyal anlama için bir içerik ve malzeme sunabilecek soylu ve insani bir çağrıdır.

Popüler kültürde Sosyolojinin "akademik" etiketi ile olumsuzlanması bu disiplinin gerçek hayattan kopukluğunu ve pratikten uzak oluşunun göstergesidir.¹² Bu doğru olsa bile, mutlaka kötü bir değerlendirme değildir. Gerçekte, bağlı olduğunuz cemaatler veya topluluklardan kopuşunuzun bazen çok önemli getirileri olabilir. Size yapılan pratikten uzak olma veya faydasız olma suçlamalarını fazla ciddiye almayın.

Hakikat ile demokratik popüleriği birbirine karıştırmayan içsel bir ses veya geleceğe dair bir yaklaşım ile kültür diyaloguna siz de katılın. Norman Thomas'ın "kaybedilmiş davaların değil, henüz kazanılmamış davaların şampiyonuyum" sözünü anımsayın. Anayasa Mahkemesi'nin aldığı ilk kararlar azınlıkların lehine olmuştur. Gerçek dışı, radikal veya kötü olarak yaftalanan fikirler, ifade biçimleri ve metodlar tarihin başka bir döneminde başka kuşaklar tarafından kabul edilebilir hale gelebilir (örneğin, monarşinin sonu, köleliğin ortadan kalkması gibi). Bu, aynı zamanda bilim ve sanatta da geçerlidir.

Bir entellektüel olmak için basit kurallar yoktur ve hatta Amerikan bağlamında bütün bunlardan bahsetmek biraz garip görünebilir. Buna rağmen, bir entellektüel olabilmek için şu noktalar önemli görünüyor.

- (a) tutkulu bir merak ve amansız ve sınır tanımaz bir hakikat arayışı,
- (b) entellektüel ilkelilikten taviz verme konusunda yapılan baskılara direnme gücü,

(c) düşünmeyi ve hatta soru sormayı gerektirmeyen durumlarda zor sorular sorabilmek pratik hayatın ve medeni ilişkilerin mücade ettiği kadar kurumlardan, sponsorlardan ve çıkar gruplarından bağımsız ve hatta uzak durabilmek. Bu tür bir bağımsızlık kendi araştırma gündeminizi belirleme özgürlüğü kazandıracaktır; kendi

¹² Wacquant'ın (1996) da ileri sürdüğü gibi, Avrupa ile karşılaştırma yapıldığında oldukça belirgin farklılıklar vardır. Avrupa'ya göre A. B. D. 'de entellektüeller için kullanılan bazı aşağılayıcı kavramlar vardır.

deneyimlerinize dayalı olarak soruların ve metodların neler olduğuna, ve buna bağlı olarak cevapların neler olabileceğine karar verme gücü tanıyacaktır. Yurtseverliğe kendinizi kaptırmanın çekiciliği olsa da, entellektüel bağımsızlığınızı koruyun. Ne de olsa kutsaldır.

(d) entellektüelliğin içinde olmak uygarlığa borçlu olduğumuz şeylerle ilgilidir.

(e) bilim adamlığının merkezinde olan radikal eşitlikçilik kuralını değerlendirebilmek; bu ilkeye göre, yapılan işin kalitesi yapan kişiden daha önce gelir.

(f) bilgiyi paylaşmak! Siz bilginin gardiyanısınız, sahibi değil. Kendi iddialarınız hakkında açık olun ve eleştirel bir değerlendirme bekleyin.

(28) Herşeyi olduğu gibi anlatın. Güç sahiplerine ve diğerlerine hakikatten bahsedin. Çıplak kralları ve kraliçeleri gösterin. Büyük bir zevk duyarak aptallara, şarlatanlara, ideologlara, kıskançlara, ilkesizlere ve gözünü perde bürümüşlere acı çekirtmeyin; bunu sabır göstererek ve medeni bir biçimde yapın. Ayrıcalıklı ve entellektüel bireyler olarak, rahat olanı rahatsız etmek ve rahatsız olanı da rahatlatmak gibi bir görevimiz var. Czeslaw Milosz'un sözlerini hatırlayın:

gizli gizli

bir sessizlik oyununu

oynayan insanların olduğu

bir odada, tek bir sözcük

bir silah gibi patlar.

Güçlü olanın davranışları ve efsaneleri yıkıcı olduğunda bunlarla karşılaşmamız gerekir, her ne kadar George Bernard Shaw "her kim ki hakikatten bahseder, mutlaka yakalanacaktır" demiş olsa da.

Benzer şekilde, yıkıcı efsaneler ve daha az güçlü olanın davranışı göz ardı edilmemelidir, her ne kadar onların daha az zararı olsa da. İşte bölümler bağlamda bakıldığında, hakikat arayışı da daha lokal seviyede başlamalıdır. Eğer hakikatin peşinden koşacak isek öncelikle birbirimizle konuşmaya başlamalıyız. Son yıllarda, ırk ayrımcılığı veya cinsiyetçilikle ilgili konular tartışılırken bazı meslektaşlarımızın ne kadar sessiz kaldıklarını görmek sürprizdi. İnanılmaz derecede ciddi sözlerin ve davranışların karşısında sessiz kalmak yapılabilecek en büyük saygısızlığa işaret ediyor.

Bununla beraber, akademik tartışmaların kişisel kan davalarına dönüştürülmemesi gerekir. Bunu becerebilmek, özellikle karşınızdakilerin (ya stratejik hatlardan dolayı veya hastalıklı bir tutum nedeniyle) kişiselleştirme veya şeytani hale getirici eğilimlere başvurduklarında oldukça zordur. Eğer şanslıysanız, üniversitede medeni olmayan bu tür bir davranış duyulacak, fakat kabul görmeyecektir. Hem araçların hem de amaçların ahlaki bir bileşeni vardır.

(29) Bilgi Sosyolojisine inanın ve gerektiğinde bu perspektifi kullanın. Kendinizin ve diğerlerinin dar görüşlülüğüne dikkat edin ve en çok değer verdiğiniz ortodoksluklarınızı sorgulayın; bununla beraber kültürel görecelik ve fundamentalizm

gibi ahlaki olmayan ve saçma tuzaklara düşmeyin. Kolay yanıtların olmaması nedeniyle tıkanıp kalmayın. Thomas More'un öncelikle şüphecilğe dayandığını, daha sonra ise "şüphelerinizden şüphe edin" dediğini hatırlayın. Tüm bakış açıların ve tekniklerin zayıflıklarını / başarısızlıklarını / sınırlarını kabul edin. Ampirik olarak ve mantıksal olarak kabul edilebilir olsa da bunlar sadece kısmidir. Aralarından bir seçim yapmak her zaman seçmemektir.

Kuşkusuz Karl Mannheim'm belirttiği ve arzu edilebilir olarak düşündüğü dereceye kadar sosyal düzenin dışında duramayız. Ne var ki, elimizden gelen en iyisini yapmalıyız; objektif olma çabalarının toplumda bizim meşruiyetimizi arttıracakı açıktır. Ne de olsa içinde yaşadığımız toplumda birçok sosyoloğun politik değerleri toplumun geneli tarafından paylaşılmamakta ve uzun vadede ampirik hakikatin sosyal değişmeye olan katkısı ideolojiden çok daha fazladır.

Kesinlikle bu böyledir. Erving Goffman'ın (1983) belirttiği gibi, "gerçekliğin farklı versiyonlarına resmi bir görüntü verecek konumda olan yüksek statülü kişiler vardır. " Sosyal gerçekliğin doğal olarak verili olması yerine birileri tarafından tanımlanmış olması gerçekliğin güçlü olanın yaptıklarını maskelemek için kullanıldığını göstermez. Köprüler de insan yapımı şeylerdir, fakat köprülerin dizaynında çoğunlukla beyaz erkeklerin oynadığı rol nedeniyle köprülerin önemini yadsımayız. Köprülerin yapımında kullanılan belirli standartlar vardır. Onların "inşa" edilmesi meselesi mutlaka ve mutlaka tüm köprülerin aynı değere sahip olmasını gerektirmez; veya söz konusu yapımın onların nasıl inşa edileceğine kara verme gücünde olanların belirli özelliklerinin bir yansıması olamaz. Her yeni icad edilen ilaç gibi, bu fikirler de suistimal edilmeye açıktır. Bazı postmodernistlerin yaptığı gibi, çağdaş Sosyolojiyi küçümsemek için bilgi Sosyolojisini kullanmak büyük bir ihanettir. Aynı şekilde eleştirel soru soran bilim adamının şüpheciliğinden iyi amaçların faydasızlığı hakkında net olmaktan kaynaklanan statükocu kuru bir alaycılığa kaymak da o denli tehlikelidir.

(30) Bir aktörün bakış açısı ile gözlemcinin bakış açısı arasında zekice gidip gelmeyi öğrenin. Hem nedenleri hem de sonuçları takdir edin ve uygun olduğunda onları ayırabilmeyi becerin. Kesinlikle iyi dinleyiciler olmaya ihtiyacımız var. Kendi standartları dışında kriterlerle değerlendirildiğinde, aktörlerin kendi inançlarının her zaman (etik olarak veya ampirik olarak) meşru olduğu sanısına kapılmamalıyız. Aşırı keskin tabakalaşma sistemlerinin tehlikelerinden haberdar olun, genelde sosyal problemleri inceleyen sosyologlar elitleri küçümseyerek tabi olanların, yönetilenlerin bakış açısını benimsemektedirler. Ne var ki, tüm aktörlerin bakış açılarını anlama ve tutarlı olma ihtiyacı da göz önünde tutulmalıdır. Aynı zamanda, gözlemleyenin açısından bağımsız olma ihtiyacı da önemlidir. Kurban edilmiş statü ve hasbi olmak, dıştan bakan bir gözlemci olarak hükümlerimizi sona erdirmenin gerekçesi olamaz. Ne de gördüğünüz kadarıyla dünya hakkında yorumlar yapmak için yaratıcı entellektüel güçlerinizi kullandığınız için özür dilemek zorunda değilsiniz. Sosyoloji bir sanat gibidir - sınırı bir yerde çizmek zorundasınız.

(31) Bir bilim adamı ile bir fundamentalist arasındaki farkı bilin. Bilim adamları soru sormakla işe başlar, yanıtlarla değil. Oysa bir fundamentalist “bu doğrudur, çünkü ben öyle söylüyorum” der. Kariyerinizi bir ideoloji, etnisite, cinsiyet rolü, sınıf veya bir yaşam biçimi gibi faktörlerden birine adanmayın. Tersine, ampirik olarak yanıtlamak istediğiniz sorular temelinde kariyerinizi geliştirin. Bir bilim dalı olarak veya insan bilimlerinden biri olarak Sosyoloji genellemeler ve karşılaştırmalar elde etmemizi sağladığında bizi daha da ileriye götürür. Ampirik araştırma yerine yaptığımız işe bir ideolojiyle başlamak kendinizi iyi hissetmenizi sağlayabilir, fakat bilgilenme açısından sizi ilerletmez ve yaşlarınızın çabalarının meşruluğunu azaltacaktır. Bundan başka, ideoloji ampirik dünya hakkındaki temel hakikatler hakkında sizi körleştirecektir. Söz konusu hakikatlere örnek olarak verebileceklerimiz şunlardır:

(a) genellikle ilgi duyduğumuz çeşitli kompleks davranışların ve sonuçların çok farklı nedenleri vardır ve tek bir nedensel etmene indirgenemez.

(b) ırk, etniste ve cinsiyet rolleri gibi kategoriler önemli derecede içsel değişkenlik gösterirler; sosyal olarak kurgulanmışlardır ve sürekli olarak değişmektedirler.

(32) Bir grubu incelemek için o gruba ait olmanız gerektiğini söyleyen dışlayıcı görüşlerden uzak durun. İnsan olmak empati kurabilmek ve diğerlerinin deneyimlediği şeyleri anlamakla ilgilidir. İç-grup üyeliği bir kişiyi anında o grubun uzmanı yapmaz, tıpkı dış-grup üyeliğinin de aynı şekilde bir bireyi uzman yapmayacağı gibi. Kendileriyle özdeşleştirdiğiniz gruplarda yer alan kişilerin mutlaka ve mutlaka birer uzman olacaklarını varsaymak onları küçümsemektir. Benzer şekilde kendi kimlikleriyle ilgili olmayan başka gruplar veya konular yerine sadece üyelikleri dolayısıyla o kişilerin ait oldukları grubu inceleyeceklerini beklemek de hatalıdır. Amerikan toplumu ve modernizm, nasıl davranmaları gerektiği hakkında, hangi gruplarla özdeşleşecekleri hakkında bireylerin seçme yapabilme özgürlüklerine değer vermektedir. Günümüzün göreceli özgürlükler çağında, hepimizin çok kimlikli olduğu açıktır.

Sosyal bilimsel iddialar, analiz yapan kişinin özelliklerine dayalı olarak değil fakat genel geçer kabul görmüş kriterler (örneğin, bilim adamlığı, orjinallik, düş gücü, tutarlılık, estetik, mantık, ampirik temel, dışsal ve içsel geçerlilik, metodolojik zeka ve rafinelik) temelinde yapılır. Nerede durduğunuzdan emin olmak bazen nerede konumlandığınıza bağlıdır. Sahip olduğumuz bakış açılarında bazı taraflılık kaynakları vardır (ortalama olarak iç-grup üyelerinin bakış açısı dış-grup üyelerinden farklıdır, fakat bu durum söz konusu bakış açılarının ahlaki meşruiyeti veya ampirik doğruluğu hakkında hiçbir şey söylemez).

Üniversite kelimesi üniversite kavramından gelir. Birbirimiz hakkında yaptığımız değerlendirmeler eyleyen kişiye bağlı değil fakat yapılan eylemin veya performansın kalitesinin özelliklerine dayanır. Bir kamusal kurum olarak üniversite giderek içleyici ve koruyucu ilkesini terketme konusunda birtakım baskılara maruz

kalmaktadır. Bir üniversite sistemi bir belediye gibi bir para makinasına benzer bir kuruma dönüşmemelidir.

Ayrıca, kolaylıkla herhangi bir sosyal hareket ile ilişkilendirilebilecek bir sıfat ile başlayan bir kuram veya metod hakkında şüphe duyun. Kullandığım kuramların ve tekniklerin, yaşadığımız anın evrilen ve bir bakıma kültürel olarak göreceli olup sosyal olarak tanımlanmış kategorilerini aşan değişimleri açıklamasını isterim. Belirli gruplar hakkında kuramlar değil fakat insan olgusu ile ilgili kuramlara ihtiyacımız var. Eğer sosyal araştırma ve teorilerin sosyal adalete bir faydası olacaksa, bu belki de farkçı ve değişen grup kimliklerini aşan kapsamlı değerler adına yapılabilir.

(33) Düşünce polisine katılmayın ve bazı sorunların varlığını kanıtlayacak veriler bulmak için gereğinden fazla zaman harcamayın (örneğin, ırkçılık, cinsiyetçilik, sınıfçılık, yabancı düşmanlığı gibi). Kuşkusuz bu tür sorunlar var olabilir ve anlaşılmalı veya yüz yüze gelinmelidir. Fakat yoruma bağlı olan konular da vardır. Korelasyon, nedenselliğin otomatik bir kanıtı değildir, her ne kadar bu kalıbı değiştirmek için önemli gerekçeler olsa da.

İrk ve cinsiyet rolleri gibi konular hakkında Sosyolojiyi kötüleyen bir tutuma sahip olmak ucuz ve entellektüel olarak sahtekar bir yaklaşımdır. Amerikan Sosyolojisi, Amerikan gerçekliğini kendi ideallerinden ayıran çirkin izimler'e saldırmamın öncülüğünü yapmıştır. Araştırmacılar ve yurttaşlar olarak bazı sosyal gruplar kayda değer öneme sahiptir, fakat yıllarca süren anketlerin de gösterdiği gibi sosyologlar değişen sosyal koşullarla en çok ilgilenen grubu oluşturmaktadır. Birinci göreviniz kelimeleri, vücut dilini ve kişisel stilleri sansürlemek değil, fakat mükemmel olmak için çabalamak, öğrenmek ve analiz yapmaktır. Bir Sosyoloji bölümünde kalifikasyonları iyi olan bir akademisyen hakkında "maço bir adam gördüğümde tanırım" şeklindeki sözünün bir gerekçe olarak gösterip aleyhte oy kullanmak iç açıcı bir hareket olmasa gerek. Konuşma özgürlüğü, yaptığımız işin özü ile ilgilidir. Bu özgürlüğü tehdit edecek şeylerin kaynakları ne olursa olsun direnmek gerekir.

(34) Objektif bir gözlükle değer yargılarınızdan kendinizi arındırarak hareket ettiğiniz an ile açık seçik bir politik aktör rolünü edindiğiniz zamanı birbirinden ayırın. Bu rolleri birbirine karıştırmamaya çalışın, ne de bu rollerin önemini yadsıyın. "Moral felsefe" veya normatif olarak adlandırılan tartışmaları anlamaya çalışın. Hem bilimsel hem de normatif olan hakkında Emile Durkheim ve Karl Marx'ı izleyin. Bilimsel bilgi ile eylem, açıklama ile değişme arasındaki bağlantılar hakkında kafa yorun.

Bir çalışma disiplini, metod, sistematik veriler ve bilimsel anlayış için gerekli standartları olan bir sosyal bilimci olarak, bazılarının göre kamu politikaları hakkında size kulak verilmesi için çok daha güçlü temeller bulunmaktadır. Söz konusu "bazıları", ideologlar, aktivistler, politikacılar ve gazetecilerden oluşmakta, ve yaptıkları işe sorularla değil cevaplarla başlayıp sizin sahip olduğunuz silahlara sahip değillerdir. Ne var ki, bir politik aktör veya kamu politikasını analiz eden biri olarak, iddialarımızın hangilerinin bilime hangi öğelerinin değerlere dayandığı hakkında net olmalıyız; ayrıca bunların birbiriyle yakından ilintili olduğunu göz ardı etmemelisiniz.

Duygusal olarak ağırlığını hissettiren konularda unutmayın ki bulunduğunuz üniversitede öncelikle bir bilimsel uğraşı içindedir. Bireyler ve bilimle haşır neşir olan kişiler olarak, dil, sahip olduğunuz tek hazinedir ve değeri unutulmamalıdır. Bunu yapabilmek ise medeni olmayı, bilimselliği ve anlaşılmadığınız insanların bile bilimsel özgürlüklerinin korunmasını gerektirmektedir.

Sosyal olarak faydalı ve çağdaş olabilmek için, oldukça güçlü birtakım içsel ve dışsal baskılar vardır. Unutmayın ki bizim bilimsellik ideallerimiz “nasıl” ile değil fakat “neden” ile başlayan sorular sormakla ilgilidir. “Neden” sorusu hem ampirik nedenlere hem de değerlere işaret eder. Aynı zamanda liberal sanatlar geleneğinin ideali, faydalı olanı olduğu gibi güzel olanı da aramaya değer verir. Kendi içinde öğrenme, bilgi ve yaratıcılık sevgisini aşılır.

“Bütün derdim, ait olduğum topluluğu özgürleştirmek”, “Sosyolojiyi iletirmek umurumda bile değil” şeklinde düşünen mahalli insan bir politik harekete aittir, bir araştırma üniversitesine değil. Böyle bir insan, bir üniversitenin ne olduğunu ya unutmuştur ya da hiç anlamamıştır. Ayrıca, objektif olmaya çalışan sosyal araştırmanın sosyal değişmeye daha çok faydasının dokunacağını anlamakta çok güçlük çeker.

(35) Eğlenin! Yaptığımız işten zevk alın! Sosyoloji bir keyif meselesi ve aynı zamanda bir uğraştır. İşiniz yaparken biraz eğlenmek, işlerini büyük bir ciddiyetle yapmak zorunda olanlara göre bir nimettir. E. Goffman’a göre kariyerinizin daha ilk başlarında uğraştığımız iş, ya size büyük bir keyif veriyordu ya da hiçbir heyecan uyandırmıyordu. Eğer yaptığımız şeyler size hiç zevk vermiyorsa ve yaptıklarınızı hiç sevmiyorsanız o zaman yanlış işi seçmişsiniz demektir. Bu, döngüsel bir hal alabilir; zaman zaman mesleğinizin zor zamanlarında kendinizi sıkıntılı hissedebilirsiniz. Bir şeyleri keşfetmenin heyecanı, iletişimin güzelliği, kaotik gibi görünen birşeyin içinde belirli eğilimler ve kalıplar yakalamanın verdiği doyum gibi mesleğinizin pırlıtlı tarafları da vardır.

(36) Gülmeyi ve güldürmeyi becerin! İroni ve paradoksun ustası haline gelin. Gidişat kötü olabilir, fakat beterin beteri vardır. Emerson’un dediği gibi bir şeyin bedelinin ödenmesi için yasalar vardır. Bilgi Sosyolojisi ve bilimin şüpheci tarafı hakkında oldukça keskin nüktedanlık yapılabilecek zengin potansiyeller bulunmaktadır. Mizah, gülebilmek ve güldürebilmek karşınızdaki izleyici ile iletişiminizi arttıracaktır.

(37) İnançınızı yitirmeyin! Yaşlanmanıza, kompleks olguları anlama kapasitenizin artmasına, ve değişimin yavaşlığı, zorluğu ve beklenmedik sonuçlarına rağmen bunu sürdürün. Bir araştırma üniversitesi fikrine karşı gelecek olanlarla yapılan çatışmaların, kırgınlaşmanıza veya içe kapanmanıza neden olmasını engelleyin. Tersine, evrenselcilik, araştırma özgürlüğü ve medeni olma gibi ilkelerin her üniversitenin çekirdeği olması gerektiğine inanın. Fikirlerin ahlaki gücü ve konumunuzun getirdiği haklar, bütün bunların büyük bir sorumlulukla kullanılmasını gerektirmektedir. İlkelerin ve fikirlerin önemli olduğunu bilin ve bireylerin bir şeyleri değiştirebileceğini farketkin; bilginin gözü kapalı olmaktan daha iyi olduğuna, bilginin mümkün olduğuna, insan ve sosyal koşullar hakkındaki bilimsel bilginin bu koşulları iyileştirmeye yarayacağına inanın.

KAYNAKÇA

- Althusser, Louis (1993) **The Future Last Forever: A Memoir.** , New York: The New Press.
- Becker, Howard (1986) **Writing for Social Scientists**,Chicago: University of Chicago Press.
- Bettelheim, Bruno (1990) **Freud's Vienna and Other Essays**,New York: Knopf.
- Bendix, Reinhard (1985) *From Berlin to Berkeley: German Jewish Identities*, New Brunswick: Transaction Press.
- Berger, Bennett (ed.) (1990) **Authors of Their Own Lives**, Berkeley, California: University of California Press.
- Davis, Murray (1971) "That's Interesting!" **Philosophy and Social Science**,1: 309-344
- Evans, Walker (1982) **Walker Evans at Work**, New York: Harper and Row.
- Fine, Gary Alan (1995) **A Second Chicago School? The Development of Postwar American Sociolog.** Chicago: University of Chicago Press.
- Goetting, Ann and Fenstermaker, Sarah (eds.) (1995) **Individual Voices, Collective Visions: Fifty Years of Women in Sociology**,Philadelphia: Temple University Press.
- Goffman, Erving (1983) "The Interaction Order" **American Sociological Review**,48:1-17.
- Halliday, Terence and Janowitz, Morris (eds.) (1992) **Sociology and Its Publics**,Chicago: University of Chicago Press.
- Hammond, Phillip (ed.) (1967) **Sociologists at Work**,New York: Doubleday Anchor.
- Homans, George (1984) **Coming to My Senses: The Autobiography of a Sociologist**,New Brunswick, NJ. : Transaction.
- Horowitz, Irving Louis (1969) **Sociological Self-Images: A Collective Portrait**,Beverly Hills, California: Sage Publications.
- Jacoby, Russell (1987) **The Last Intellectuals: American Culture in the Age of Academe**,New York: Basic Books.
- Killian, Lewis (1994) **Black and White: Reflections of a White Southern Sociologist**,New York: General Hall Inc.
- Lemert, Charles (1995) **Sociology After the Crisis**,Boulder, Colorado: Westview.

- Marx, Gary T. (1990) "Reflections on Academic Success and Failure: Making It, Forsaking It, Reshaping It," in B. Bereger (ed.) **Authors of Their Own Lives**, Berkeley: University of California Press.
- 1995 "Recent Developments in Undercover Policing" in Blomberg, Tom and Cohen, Stan (eds.), **Law, Punishment and Social Control: Essays in Honor of Sheldon Messinger**, Aldine de Gruyer.
- Lowenthal, Leo (1987) **An Unmastered Past: The Autobiographical Reflections of Leo Lowenthal**, Berkeley: University of California Press.
- Mills, C. Wright (1959) **The Sociological Imagination**, New York: Oxford University Press.
- "On Intellectual Craftsmanship", **Society**, January/February.
- Page, Charles (1985) **Fifty Years in the Sociological Enterprise**, Amherst, Mass. : Univ. of Mass. Press.
- Riley, Matilda White (1991) **On Becoming a Social Scientist**, New Brunswick, N. J. : Transaction Publishers.
- Reinhartz, Shulamit (1988) **Sociological Lives**, Newbury Park, Ca. : Sage.
- Simmel, Georg (1963) **A Long Journey: The Autobiography of Pitirim Sorokin**, New Haven: College and University Press.
- Sorokin, Pitirim (1994) "Bridge and Door" **Theory, Culture and Society**, 11:1, 5-10.
- Vaughn, Ted, Sjoberg, Gideon and Reynolds, Larry T. (1993) **A Critique of Contemporary American Sociology**, New York: General Hall.
- Wacquant, Loic W. D. (1996) "The Self-Inflicted Irrelevance of American Academics. " **Academe**, July-August 1996.
- Weber, Max (1958) "Politics as a Vocation" in **From Max Weber: Essays in Sociology**. trans. and edited H. Gerth and C. W. Mills, New York: Oxford University Press.

ÇAĞDAŞ TOPLUMSAL HAREKETLERİN TEORİSİ VE SİYASETİ*

Maree GLADWIN

Çev: Bekir BALKIZ**

1960'lı yılların toplumsal hareketleri, Kaynak Mobilizasyonu ve Yeni Toplumsal Hareketler teorisi gibi yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açtı. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, toplumsal hareketlerin mevcut yapısı ve onların anadamar siyasal kurumlar üzerindeki etkisi gibi mobilizasyon dinamiklerinin çözümlemesini yapar. Yeni Toplumsal Hareket teorileri ise, tam tersine, belli başlı kültürel araçlar yoluyla radikal bir toplumsal dönüşümü amaçladığı belirtilen çağdaş hareketlerin kurumsallık karşısı doğasını açıklamaya çalışır. Bu makalede her iki teorik yaklaşım incelenecektir; ancak bu her iki yaklaşımın da, çağdaş hareketler ve onların siyasal koşullar ile olan ilişkilerinin karmaşıklığı hakkında doyurucu olmayan açıklamalar getirdiği görülecektir.

GİRİŞ

Batı toplumlarında 1960'lı yıllardan bu yana belirgin bir biçimde öne çıkmaya başlayan toplumsal hareketler, kolektif eylem ve toplumsal değişme teorileri üzerinde sarsıcı etkiler yarattı. Kadın hareketi, barış ve ekoloji hareketi gibi çağdaş toplumsal hareketlerin temellerini, yapısını ve içerimlerini kavramaya dönük çabalar, toplumsal hareket teorisinde bir rönesansa ve farklı akademik disiplinleri birbirine bağlayan araştırmalara yol açtı. Bu makale çağdaş toplumsal hareketleri açıklamaya dönük şu iki temel teorik yaklaşımı inceleyecektir: Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ve Yeni Toplumsal Hareket Teorisi. Bu yaklaşımların başlıca savları özetlenecek ve onlara yöneltilen temel eleştirilere işaret edilecektir. Sonuç olarak da, bu her bir yaklaşımın tatminkâr olup olmadığı değerlendirilecektir.

Politics (1994), Cilt:14, No:2, s. 59-65. Political Studies Association 1994. Published by Blackwell Publishers, 108, Cowley Road, Oxford OX4 1JF, UK and 238 Main Street, Cambridge, MA 02142, USA.

** E. Ü. Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi.

TOPLUMSAL HAREKET TEORİLERİ

1. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, 1970'li yıllardan 1990'lı yıllara kadarki zaman dilimi içinde Kuzey Amerika özgülünde mevcut olan toplumsal hareketler hakkında oldukça etkili olan bir yaklaşım ortaya koydu (Morris ve Herring, 1987,s. 178). Toplumsal hareket aktörlerinin rasyonelliği ve oldukça yüksek toplumsal bütünleşme yönlerine vurgu yapmak suretiyle Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, 'klâsik' toplumsal hareket teorilerini altüst etti. Bunlar arasında, kitlesleşme konusundaki olumsuz düşüncelerini, geleneksel toplumun çözülmesi ve fanatik, psiko-patolojik ve yabancılaşmış bireylerin sebep olduğu tümleşik kaotik etki temelinde dile getiren Hoffner, Le Bon, Fromm ve Arendt'e ait Kitle Toplumu teorileri de bulunmaktaydı (Pakulski,1990, s. 8). Bunun yanında daha da önemli olan nokta, Mills ve Dahrendorf gibi çatışma teorisyenlerinden etkilenen Kaynak Mobilizasyonu Teorisinin, 1950'ler ve 60'larda Kuzey Amerika sosyal bilimlerinde egemen olan işlevselciliğin ana varsayımlarına meydan okumasıydı (Canel,1992,s. 24). Bundan dolayı Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, Morris ve Herring tarafından, Kuzey Amerika'daki toplumsal hareket incelemeleri içinde 'önemli bir teorik dönüşüm' olarak tanımlanır (1987,s. 138).

Önceki teorilere bir meydan okuma olarak Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, ancak ve ancak, Sivil Haklar Hareketi, Yeni Sol ve öğrenci hareketleri, kadın hareketi, anti-Vietnam ve barış hareketleri, ekoloji hareketi, yerli halklar, mâlûl ve yoksulların hareketleri gibi 1960 ve 70'li yıllardaki ayaklanmaların sonucu olarak ortaya çıkan tarihsel bağlam içinde kavranabilir. Bu dönemin toplumsal hareketleri içinde yer almış kimseler oldukları için, bizatihi kendi tecrübelerinden yola çıkan Kaynak Mobilizasyonu Teorisyenleri, kolektif eylemin sosyo-psikolojik yorumuna, sosyal dengesizlik hali ve uygarlık hastalığı çözümlemesine dayanan ideolojik önyargılı 'klâsik' toplumsal hareketler teorilerini reddettiler (Marwell ve Oliver, 1984,s. 2). Bunun yerine onlar, analiz birimini, toplumsal hareketin kendisi ve ayrıca insan ve maddi kaynakların mobilizasyonu yoluyla kolektif eylemin rasyonel örgütlenmesi üzerinde etkili olan yapısal değişkenlerin oluşturduğu bir teori ileri sürdüler. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi bakış açısından, bu teorinin önde gelen isimleri Mc Carthy ve Zald'ın eserlerinde de ifade edilmiş olduğu gibi (1973;1987), toplumsal hareketlerin, ancak belli toplumsal koşullar onların mobilizasyonu ve örgütsel yapılarının oluşmasına imkân verdiği ölçüde, ortaya çıkabilecekleri belirtilir. Yine bu görüş çerçevesinde, bu işlevlerin, akılcı hareket eden ve tecrübeli toplumsal aktörler tarafından yerine getirilebileceği öne sürülür. Buna göre, toplumsal aktörler açısından bu hareketlerin mobilizasyonu, belirli toplumsal ve siyasal hedeflere ulaşmak yolunda bir araçtır. Eşitsizlik ve adaletsizliklerin değişik biçimlerinden kaynaklanan şikâyetlerin varlığı, toplumsal hareket aktörlerini güdüleyen temel saikler olduğu için, Mc Carthy ve Zald'a göre 'herhangi bir toplumda daima, bir hareketin boy vermesine yol açabilecek yeterince hoşnutsuzluk bulunur' (1987,s. 18). Bununla birlikte, hoşnutsuzlukların mevcudiyeti, kendi başına, toplumsal hareketlerin belirli bir ortam ve belirli bir zaman

noktasında ortaya çıkışını açıklamak için yeterli bir dayanak oluşturmaz. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi bu yüzden, toplumsal hareket örgütlenmelerinin oluşmasına ve onların (toplumsal-siyasal değişim amaçlı) kendi stratejilerini izlemelerine olanak sağlayan süreçler üzerinde odaklanır.

Toplumsal hareketlerin anarşik ve kaotik olduğu şeklindeki olumsuz ve gerici düşünceleri reddetmek suretiyle Mc Carthy ve Zald, toplumsal hareketlere ilişkin bir model geliştirirler. Buna göre söz konusu hareketler rasyonel, araçsal ve oldukça profesyonelleşmiş olgun örgütlenmeler oldukları kadar, amaçlarına ulaşmak için kâh siyasal partiler, kurumlar ve devlet ile müzakerelere giren kâh gayri resmî ve sıradışı bir araçlar repertuarı kullanan hareketlerdir. Kollektif eylemin objektif rasyonalitesine ve dolayısıyla onun bilimsel olarak öngörülebilirliğine yapılan bu vurgu; sosyal bilimciler tarafından Kuzey Amerika'da toplumsal hareketler hakkında yürütülen yaygın araştırmaların önemli bir bölümünü karakterize etmektedir. Toplumsal hareketlerin yapısını açıklamak için bir bilgi gövdesi meydana getirmek amacından yola çıkan bu araştırmalar, aralarında üye, üyelik, liderlik, kaynaklar, amaçlar, stratejiler, örgütsel yapılar ve yaşam döngüleri gibi etkenlerin yer aldığı 'toplumsal hareketlerin temelleri' ni incelerken büyük ölçüde pozitivist varsayımlara yaslanırlar. Bu nedenle Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, çağdaş toplumsal hareketlerin temellerini ve özelliklerini yapısal ve kültürel değişme ile olan ilişkisi çerçevesinde açıklamaya çalışmaktan ziyade, 'bağlamsal' veya 'mikro süreçler' ile meşgul olduğu için, 'orta boy' bir teorik çözümleme düzeyi olarak tanımlanmıştır (Canel,1992,s. 39).

2. Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi: Üç Yaklaşım

1969'da Alain Touraine, Paris öğrenci ayaklanmalarından, 'yeni' toplumsal hareketlerin ve 'post-endüstriyel' toplumun ortaya çıktığı sonucunu çıkardı (Touraine,1969). O zamandan bu yana, Batı Avrupa'da kadın hareketi, insan hakları hareketi, barış ve ekoloji hareketleri gibi toplumsal hareketlerin yaygınlaşması, büyük ölçüde Cohen (1985), Dalton(1990), Caroll(1992), Scott(1990), Epstein(1990), Canel(1992), ve başkaları tarafından 'Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi' olarak tarif edilen çizgide çok sayıda katkının ortaya çıkmasına yol açtı. Bu bölümde, Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi gibi geniş bir alan içinde yer alan üç yaklaşım üzerinde durulacak ve tartışılacaktır. Bu yaklaşımların en iyi örnekleri Habermas, Offe, Touraine, Melucci, Laclau, ve Mouffe'nin eserlerinde bulunabilir.

Köklerini Marksizm ve Frankfurt Okulu'ndan alan Yeni Toplumsal Hareket Teorisi, genel çizgileriyle, Kaynak Mobilizasyonu Teorisinin pozitvizmi, faydacılığı ve orta boy eksenli karakteriyle karşılaştırılabilir. Batı kapitalizminin ekonomik ve siyasal yapısındaki değişimlerin çözümlemesini yapmak suretiyle Yeni Toplumsal Hareket teorisyenleri, Marksizm içinde devrimci öznenin doğasıyla ilgili temel kabulleri sorunlu hale getiren bu 'yeni' türden kollektif eylemlerin ortaya çıkmasına yol açan koşulları

çözümlemeye çalışırlar. Bu teorisyenlere göre, yeni protesto biçimleri yeni bir duruma işaret etmektedir:

Potansiyel olarak devrimci öznenin konumu değişti. . . ve artık bu özne, işçi sınıfının kendini örgütlemeye dönmük mücadelelerinde değil, fakat siyahlar, oldukça ayrıcalıklı ve orta sınıftan üniversite öğrencileri ve kadınların etrafında odaklanan protesto hareketlerinde ortaya çıkacaktır (Grossberg ve Nelson,1988,s. 4).

Bu yüzden çağdaş mücadele ve protesto biçimleri, Yeni Toplumsal Hareket teorisyenleri tarafından Marx'ın 'ücretli emek ve sermaye; proleterya ve burjuvazi; sosyalizm ve kapitalizm (çatışan iki dünya, ik tarihsel güç) arasında çağcıl bir mücadeleyle karakterize edilen iki kutuplu dünya' (Boggs,1986, s. 57) şemasının ortaya koyduğundan daha karmaşık ve parçalanmış bir toplumun mevcut olduğuna dair kanıt olarak kabul edilir

1960'ların başlarından bu yana toplumsal hareketlerin görünür hale getirdiği bu yeni tarihsel gerçeklik, Marksizm içindeki krize üç boyutta katkıda bulundu. Birinci olarak, Boggs (1986) ve Scott'un (1990) ileri sürdüğü gibi, sınıfsal temelli olmayan kitle hareketlerinin etkisi, 'insanî eylem ve siyasetin öncelik alanını oldukça sınırlandıran' (Boggs,1986,s. 58) 'bilimselci materyalizm'in ve önceden belirlenmiş bir tarihsel mantığa bağlı olan klâsik Marksizmin felsefi temelini sarstı. İkinci olarak, ortodoks Marksizm, üretimci bir teoriye dayanan tek yanlı bir açıklama şeması ortaya koyar. Bu mantığa göre toplumsal varoluşun bütün alanları maddi güçlere indirgenebilir ve bu alan sermayenin döngüsel ritmiyle kontrol edilir. Üçüncü olarak, sözkonusu Yeni Toplumsal Hareket teorisyenleri gibi Boggs için de, bu üretim ve sınıf ilişkileri diyalektiği, ortodoks Marksizmin çoklu egemenlik biçimleri sorununun üstesinden gelme ve bağlı olarak bizzat bu yeni hareketlerin ortaya çıkışını analiz etmek için bir çerçeve oluşturma noktasında yetersiz olduğu anlamına gelir (1986,s. 59).

Geleneksel Marksizme alternatif bir açıklama getirmeye çalışan Habermas (1981) ve Offe (1985), yeni toplumsal hareketleri, meşruiyet krizi, sistemin bütünlüğü ve kontrolü, ekonomik yeniden yapılanma, artan bürokratikleşme (yani Refah Devleti), kendilerinin daha önceden özel 'yaşam dünyası' (Habermas, 1981, s. 35) olarak nitelendirdikleri alana devlet ve piyasanın artan müdahalesi gibi sorunlarla sarsılan geç endüstriyel toplumun bağlamı içine oturturlar. Geç kapitalist modernleşmenin bu olumsuz sonuçlarını Offe şu şekilde tarif etmektedir:

Temel ekonomik ve siyasal rasyonalite biçimleri artık tek bir alana odaklı ve sınıf eksenli değildirler. Bu rasyonaliteler, geniş bir çeşitlilik içinde her toplum üyesini zımnî olarak etkileyecek şekilde zamana, mekâna ve türselliğe yayılmışlardır (1985,s. 844).

Bu analizde, yoksunluk yaşantısının tek ve esas odak alanı olarak iş'in üstlendiği rolün yerini, örneğin, düzenleyici devlet iktidarlarının sivil topluma dek uzanması ve gündelik yaşama giderek artan müdahalelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan toplumsal ve kültürel yoksunluk biçimleri alır.

Touraine (1969; 1981; 1985; 1988) ve Melucci (1980;1985;1988), yeni toplumsal hareketleri kriz içindeki kapitalizmin bir ürünü olarak görmezler; aksine, bu hareketleri Touraine'nin 'yeni bir toplumsal tip' ve 'tarihin yeni bir aşaması' olarak nitelendirdiği 'post-endüstriyel' kapitalizmin ortaya çıkışıyla irtibatlandırır. Burada, endüstriyel kapitalizmden 'bilişime dayalı' ve 'programlanmış' topluma doğru olan bu dönüşüm, giderek artan karmaşıklık ve sembolik ürünlerin teknolojik üretimi temelinde açıklanır. Herhangi bir insan doğası yasadından, tanrısal yasadandan ve toplumsal düzeni tesis eden aşkın bir toplumsal güvenceden yoksun olan bu 'post-endüstriyel' toplum, kültürel ve sembolik araçlar yoluyla kendisini hemen hemen sınırsız bir biçimde yeniden üretme kapasitesine sahip olan bir toplumdur (Touraine,1985,s. 781).

Touraine ve Melucci'nin oldukça post-modernist ve post-yapısalcı kavramlaşmalarında (Carroll,1992,s. 6) toplum, içinde iktidarın 'tarihselliğin' kontrolü üzerindeki sembolik mücadeleler alanına, yani bir topluluğun kendisi vasıtasıyla bir kültürü meydana getirdiği kültürel, bilişsel, ekonomik ve etik modeller alanına dağılıp saçıldığı ve yeniden kurulduğu bir eylem sistemleri 'bütünlüğü'dür (Touraine,1988,s. 40). Post-endüstriyel toplumun, örneğin, geniş ölçüde otonom ve oldukça vasıflı işçilere yönelik ihtiyacından kaynaklanan iç çelişkilerini kontrol altında tutma çabaları, iktidar biçimlerinde (Foucault'nun iktidar mikrofiziğini de içeren anlamda) bir çeşitlenmeye yol açmıştır. Bu iktidar biçimleri, gündelik yaşam, bireysel eylemin ardındaki güdülenimler ve insanların kendisinden hareketle olaylara anlam verdikleri süreçler üzerinde etkili olurlar (Melucci,1985,s. 796). Touraine'e göre yeni toplumsal hareketler, sivil toplum içinde 'eş zamanlı bir düzlemde' konumlanırlar; burada 'sınıf çatışması'nın 'hedefleri', artık temel kültürel kalıplar üzerinde bir mücadeleyle sınırlıdır; yoksa örneğin siyasal iktidarın ele geçirilmesi ve devlet ölçeğinde bir dönüşüm sağlamaya dönük değildir. Melucci'ye göre toplumsal hareketler, 'tasvip edilmeyen rasyonelleştirici aygıtlar'a ilişkin sorular ortaya atarlar ve böylelikle de 'iktidarı görünür hale getirip' toplumsal sözleşmenin sorgulanabilir olduğunu gözler önüne sererler (1985, s. 808).

Bununla birlikte, Habermas, Offe, Touraine ve Melucci'ye göre yeni toplumsal hareketler, önceki hareketlerden, yani geleneksel tarzlarda ve siyasal kurumların sınırları içinde faaliyet gösteren sınıf temelli hareketlerden bütünüyle farklıdırlar. Yeni hareketlere ilişkin bu görüş, en açık biçimde, 'eski ve yeni siyasal paradigmalara' modeliyle Offe tarafından temsil edilir (1985,s. 820). Bu şemaya göre 'eski siyasal paradigma'ya dahil olan hareketler arasında, resmi ve hiyerarşik olarak örgütlenmiş sendikalar, sol partiler ve gruplar yer alır. Bu hareketler ekonomik büyüme, ordu, toplumsal güvenlik ve toplumsal kontrol gibi 'temel çatışma' alanlarıyla meşgul olurlar. Buna karşın, 'yeni siyasal paradigma'yı onaylayan hareketler ise, barış, çevre, insan hakları, kimliğin korunması gibi sorunlar çerçevesinde mücadele ederler. Bu yeni hareketler, kendiliğindenci, duygusal, merkezilikten yoksun, eşitlikçi ve pre-figüratif özellikleriyle gayri resmi olarak örgütlenmiş, gevşek bağlarla kenetlenmiş gruplardan oluşurlar. Gündelik yaşamın gittikçe artan bürokratasyonuna, kurumsallaştırılmasına

ve yaşam dünyasının sömürgeleştirilmesine karşı direnmeyi amaçlamaları dolayısıyla 'yeni siyasal paradigma' içinde yer alan bu hareketler, Offe'ye göre, sivil toplum alanında vuku bulan özerk ve parlamento dışı mücadele biçimlerini savunurlar. Söz konusu hareketler, kamusal ve özel alan arasındaki bu 'dolayım sahası'nda, hem devletin meşru gördüğü siyasetin sınırlarına hem de liberal ideolojiye meydan okurlar (Offe,1985,s. 820).

Neo-Gramscici bir perspektiften yola çıkan Laclau (1990) ve Mouffe (1988) (1985;1987), geç kapitalizmin krizi hakkında Habermas ve Offe tarafından savunulan görüşlerin bir kısmını onaylarlar. Bu tutuma karşın, yeni toplumsal hareketler, daha farklı bir biçimde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra şekillenen ve çağdaş kapitalist toplumlarda yeni baskı ve itaat biçimlerine yol açan 'yeni hegemonik formasyon'a tepki olarak ortaya çıkan mücadeleler ekseninde analiz edilir (Mouffe,1988,s. 91). Her ne kadar bu protesto biçimleri ve söz konusu meselelerin bir çoğu yeni olsa da, Laclau ve Mouffe'ye göre, bu yeni toplumsal hareketler, kendi muhalif dayanaklarını 18. yüzyılın 'demokratik ütopya'sından alırlar. Böylelikle onlar, 'demokratik bir söylem' yoluyla daha önce ortaya çıkmış toplumsal protesto ve mücadele biçimleriyle irtibatlı hale gelirler. Bununla birlikte, tıpkı Touraine ve Melucci'nin analizi gibi bu analiz de, toplumsal çatışmanın çağdaş biçimlerinin kökeni sorununa, klasik Marksist teori tarafından geliştirilen yaklaşımdan farklı bir alternatif açıklama getirmeye çalışır.

Ortodoks Marksizmin ekonomik indirgemeciliğini, belirlenimciliğini, yapısalcılığını, özcülüğünü ve totaliterizmini reddetmek suretiyle Laclau ve Mouffe, çağdaş kapitalizm hakkında yeni bir görüş ileri sürerler. Buna göre, çağdaş kapitalizmde iktidar oraya buraya saçılmış ve parçalı durumdadır; ekonomik alt yapı tarafından belirlenmek veya devlet ve diğer kurumlarda merkezileşmekten ziyade, toplumda her daim halihazırda mevcuttur (Osborne,1991,s. 219) Laclau ve Mouffe'ye göre iktidar, 'söylemsel pratikler' yoluyla, yani toplumsal ilişkilere temel teşkil eden ve bu ilişkileri çerçeveleyen dilsel ve dilsel olmayan eklemleyici pratiklerin bütünselliği yoluyla yeniden üretilir ve reddedilir (1987,s. 82-84). Bu yüzden, yeni toplumsal hareketlerin mücadeleleri, çağdaş kapitalizmde çoğul iktidar biçimlerinin mevcut olduğuna dair kanıt teşkil ederler. Bunun yanında, her ne kadar bu hareketler, siyasal iktidarı ele geçirmeye çalışmaktan ziyade, özerklik amacıyla mücadele edip sivil toplumdaki eşitsizlikleri gidermeye çalışıyorlar ise de (Mouffe,1988,s. 97-7), onlar yine de Laclau ve Mouffe'nin yeni 'demokratik çoğulculuk' siyaseti içinde asal unsurlar olarak yerlerini alırlar.

TOPLUMSAL HAREKET TEORİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Gerek Kaynak Mobilizasyonu Teorisi gerekse Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi, toplumsal hareketleri kavramaya dönük eski yaklaşımlara meydan okurlarken, bu hareketlerin siyasal yapısına ve onların toplumsal değişim amaçlı mücadelelerine özellikle vurgu yaparlar. Kaynak Mobilizasyonu Teorisi, Kuzey Amerika siyasal

sisteminin liberal-demokratik çerçevesi içinde etkili olmaya çalışan birbirinden farklı toplumsal hareket örgütlenmelerinin rasyonel-araçsal bir karakterde olduklarını iddia etmiş ve bunu empirik araçlar kullanarak kanıtlamaya çalışmıştır. Ne var ki bu vurgu, toplumsal hareketlerin anti-kurumsal ve anti-sistemik boyutlarını küçümseyici yönde bir etki yaratmış ve bu hareketlerin geniş kapsamlı bir toplumsal ve kültürel dönüşüm gerçekleştirmeye dönük hedeflerini teorileştirmeyi ihmal etmiştir. Yeni Toplumsal Hareketler teorisi ise, aksine, 'siyaset'in sınırlarına yeni bir tanımlama getiren ve bu sınırları aşan; çoğunlukla sıra dışı ve kültürel araçlar kullanmak suretiyle toplumsal yaşamın bütün alanlarını yeniden düzenlemeye dönük mücadeleler yürüten 'yeni' toplumsal hareketlerin gelişim sürecini bir problem ve tartışma konusu haline getirir. Buna karşın, yeni toplumsal hareketlerin yenilikçi doğası üzerine yapılan bu vurgu da (ki bir iddiaya göre Yeni Toplumsal Hareket Teorileri, makro-toplumsal düzeyde bir kriz veya kopuş analizine yaslanırlar) eski ve yeni hareketler arasında mevcut olan pek çok süreklilik noktasını görmeyi ve onları açıklamayı ihmal eder. Scott (1990), Plotke (1990), Canel (1992) ve başka yazarlara göre, bu türden bir iddia tarihsel olarak yanlış, empirik olarak ise doğrulanamaz bir iddiadır. Kadın hareketi, anti-ırkçı hareket gibi yeni toplumsal hareketler, anti-kurumsallık ve kültürel stratejiler üzerine odaklanmaktan ziyade, 'siyasal denetim ve siyasal mücadelenin olası alanlarını sayısal olarak arttırmakla birlikte, dikkati özellikle kamusal alana ve iktidarın kurumsal temellerine yönelten çok katmanlı bir siyasal pratik' uygulamalar (Kauffman,1990,s. 73).

Süreksizlik tezi, Yeni Toplumsal Hareket teorisyenlerinin (her ne kadar onlar bu yeni toplumsal hareketlerin Marksist ortodoksiye bir meydan okuma olduğunu kabul etseler de) kendi analizlerini daha kapsamlı bir Marksist sorunsal içinde tutmaya devam ettiklerini ileri sürmektedir. Buna göre, eski düalizmler ve önkabuller ortadan kalkmamakta, aksine korunmakta ve başka biçimlerde ifade edilmektedir. Mesela Offe, Laclau ve Mouffe'nin sözünü ettiği geç kapitalizmin 'çoğulcu' ortamı içinde, sınıf temelli hareketler (Touraine ve Melucci, 'sınıf çatışması'nın üretim araçları kaynaklı temellerinden koptuğunu ve bilşiime dayalı post-endüstriyel toplumda kültürel kodlar ve anlamlar üzerinde denetimi ele geçirme mücadelesine dönüştüğünü iddia ediyor olsalar da), 'yeni siyasal paradigma'ya dahil olan hareketler ile yan yana birlikte olabilmektedir. Marksist sorunsalın dışına çıkma ve bizzat toplumsal hareketler tarafından getirilen geniş kapsamlı eleştirilere (ki bu eleştirilerde bilgi ve iktidarın cinsiyetçi ve ırkçı önyargılı temelleri sorgulanır) yanıt verme noktasında gösterilen bu apaçık isteksizlik, Pringle ve Watson gibi feministleri, çağdaş toplumsal eylemlerin yeni ve 'radikal demokratik' yönelimli siyasetlerine temel teşkil eden siyasal prensiplerin içeriğini sorgulamaya yöneltmiştir (1992,s. 70). Yeni Toplumsal Hareketler Teorisinin, bu 'yeni' hareketleri, 'eski' paradigmanın içinde yer alan geleneksel hareketler ile muğlak bir ilişki çerçevesinde temel siyasal pratiğin dışına, yani anti-kurumsal ve kültürel yan alanlarına yerleştiriyor gibi bir izlenim vermesi ölçüsünde, bu perspektifin gerçekten '(eril) sosyalist hegemonyanın daha sofistike bir forma bürünmüş' hali olup olmadığı konusunda şüpheyeye kapılmak mantığa uygun gibi görünüyor (Pringle ve Watson,1992, s. 70).

SONUÇ

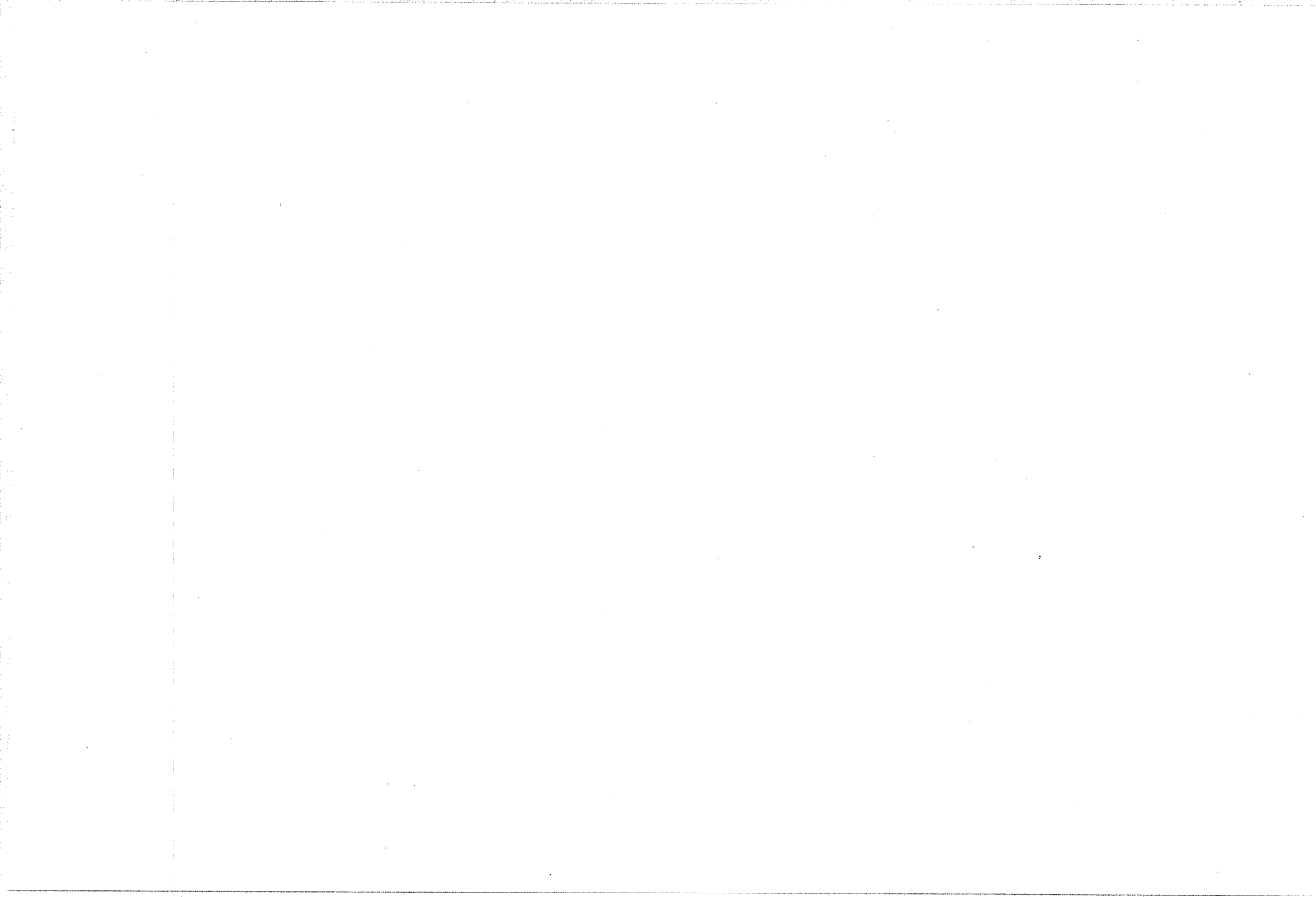
Çağdaş toplumsal hareketlere dair kavrayışımıza önemli bakımlardan katkılar sağlamış olsalar da, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi ve Yeni Toplumsal Hareketler teorisinin hiç birisi, ne bu hareketlere ilişkin sürüp giden tarihsel ve somut karmaşıklıkları ne de bu hareketlerin 1990'ların siyasal, toplumsal ve kültürel koşullarıyla olan bağını tam anlamıyla ortaya koymuşlardır. Bu duruma rağmen, AIDS hareketi ve geniş tabanlı eşit fırsatlar hareketinin ortaya çıkmasına ilave olarak, kadın hareketi, lezbiyen, gay, anti-ırkçı hareketin Britanya'daki varlığı ve yeniden canlanması, 'son dönem siyasal tarihle bağlantılı bir biçimde, bilhassa bu sosyal olguyu kendisine inceleme konusu yapan' teorik bir çabayı gerekli kılmaya devam etmektedir (Osborne,1991, s. 202). Her ne olursa olsun, sahip oldukları sınırlılıklar dikkate alındığında ne Kaynak Mobilizasyonu Teorisinin ne de Yeni Toplumsal Hareket Teorisinin bu görevi layıkıyla yerine getiremeyeceği anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Boggs, C. (1986), **Social Movements and Political Power: Emerging Forms of Radicalism in the West USA**: Temple University Press
- Canel, E. (1992), 'New social movement theory and resource mobilization: the need for integration' in W. K. Carroll (ed.) **Organizing Dissent: Contemporary Social Movements in Theory and Practice: Studies in the Politics of Counter Hegemony**. Toronto, Canada : Garamond.
- Cohen, J. (1985), 'Strategy or identity: new theoretical paradigms and contemporary social movements', **Social Research**, 52(4).
- Dalton, R. J. , Kuechler, M. and Burklin, W. (1990), 'The challenge of new movements' in Dalton, R. J: and Kuechler, M. (eds.) **Challenging the Political Order: New Social and Political Movements in Western Democracies**. Cambridge: Polity Press.
- Epstein, B. (1990), 'Rethinking social movement theory' **Socialist Review**, 20(1).
- Gamson, W. (1975), **The Strategy of Social Protest**. USA: Dorsey.
- Gelb, J. (1990), 'Feminism and political action' in Dalton, R. J. and Kuechler, M. (eds.) **Challenging the Political Order**.
- Habermas, J. (1981), 'New social movements', **Telos**, 49.
- Kauffman, L. A. (1990), 'The anti-politics of identity', **Socialist Review**, 20(1).
- Klandermans, B. (1989), 'Introduction: Social movement organizations and the study of social movements', **International Social Movement Research**, 2.
- Klandermans, B. And Tarrow, S. (1988), 'Mobilizing into social movements: synthesizing European and American approaches', **International Social Movement Research**, 1.
- Kriesi,H. (1988), 'The interdependence of structure and action', **International Social Movement Research**, 1.
- Kuechler, M. and Dalton, R. J. (1990), 'New social movements and the political order: inducing change for long-term stability? in Dalton, R. J. and Kuechler M. (eds.) **Challenging the Political Order**.
- Laclau, Ernesto (1990), **New Reflections on the Revolution of Our Time**. London: Verso.
- Laclau, E. and Mouffe, C. (1985), **Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics**. London: Verso.
- Laclau, E. and Mouffe C. (1987), 'Post-Marxism without apologies', **New Left Review**, 166.
- McAdam, D. , McCarthy, J. D. and Zald, M. N. (1988), 'Social movements' in Smelser, N. (ed). **Handbook of Sociology**: Newbury Park, California: Sage.
- McCarthy, J. D. and Zald, M. N. (1973), **The Trend of Social Movements in America: Professionalisation and Resource Mobilization**, Morristown, New Jersey: General Learning Press.

- Marwell, G. and Oliver, P. (1984), 'Collective action theory and social movement research', **Research in Social Movements, Conflict and Change**, 7.
- Melucci, A. (1980), 'New social movements: a theoretical approach', **Social Science Information**, 19.
- Melucci, A. (1985), 'The symbolic challenge of contemporary movements', **Social Research**, 52(4).
- Melucci, A. (1988), 'Social movements and the democratization of everyday life' in Keane, J. (ed.), **Civil Society and the State: New European Perspectives**, London: Verso.
- Melucci, A. (1989), **Nomads of the Present: Social Movements and Individual Needs in Contemporary Society**. USA: Temple University Press.
- Mooers, C. and Sears, A. (1992), 'The "new" social movements and the withering away of state theory' in Carroll, W. K. (ed.) **Organizing Dissent**.
- Morris, A. and Herring, C. (1987), 'Theory and research in social movements: a critical review' in Long, Samuel (ed.), **Annual Review of Political Science** Vol. 2. New York: Ablex Publishing.
- Morris, A. D. and Mueller, Carol McClurg (eds.) (1992), **Frontiers of Social Movement Theory**. USA: Yale University Press.
- Mouffe, C. (1988), 'Hegemony and new political subjects: towards a new concept of democracy' in Nelson, C. and Grossberg, L. (eds.) **Marxism and the Interpretation of Culture**
- Nelson, C. and Grossberg, L. (eds.) (1988), **Marxism and the Interpretation of Culture**. London: Macmillan Education.
- Oberschall, A. (1973), **Social Conflict and Social Movements**. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice- Hall
- Offe, C. (1985), 'New social movements: challenging the boundaries of institutional politics', **Social Research**, 52.
- Osborne, P. (1991), 'Radicalism without limits? Discourse, democracy and the politics of identity' in Osborne, P. (ed.) **Socialism and the Limits of Liberalism**. London: Verso.
- Pakulski, J. (1988), 'Social movements in comparative perspective' in Research in Social Movements, **Conflict and Change**, 10.
- Pakulski, J. (1990), **Social Movements: The Politics of Protest**. Melbourne, Australia: Longman
- Plotke, D. (1990), 'What's so new about new social movements?', **Socialist Review**, 20(1).
- Pringle, R. and Watson, S. (1992), 'Women's interests' and the post-structuralist state' in Barrett, M. and Phillips, A. (eds.) **Destabilizing Theory, Contemporary Feminist Debates**. Cambridge: Polity Press.
- Scott, A. (1990), **Ideology and the New Social Movements**. London: Unwin Hyman.
- Tarrow, S. (1989), **Struggle, Politics and Reform: Collective Action, Social Movements and Cycles of Protest**. Western Societies' Program Occasional Paper No. 21, Ithica, New York: Cornell University.

- Tilly, C. (1978), **From Mobilization to Revolution**. Edgewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall *n*
- Tilly, C. (1985), 'Models and realities of popular collective action', **Social Research**, 52(4).
- Touraine, A. (1985), 'An introduction to the study of social movements', **Social Research**, 52(4) Touraine A. (1981), **The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Touraine, A. (1988), **Return of the Actor: Social Theory in Postindustrial Society**. Minneapolis: University of Minneapolis Press.
- Zald, M. and McCarthy, J. D. (1987), **Social Movements in an Organizational Society**. New Brunswick, New Jersey: Transaction Books.

KİTAP TANITIM YAZISI

TEMEL SOSYOLOJİK DİKOTOMİLER

(*Core Sociological Dichotomies*), Chris Jenks (Edit.), Sage, Londra, 1998.

Günümüzde bireysel ve sosyal kimliklerimizle giderek daha fazla ilgileniyoruz. Her geçen gün ilgi alanlarımız genişliyor ve sosyal analize konu olabilecek yeni sorunsallar ortaya çıkıyor: Erkeklerin kadınlara karşı tutumlarındaki değişimler, farklı kültürel komüniteler arasındaki etkileşimler, okullarda kullanılan ölçme ve değerlendirme teknikleri, hukuk, kamuoyu ve sistemin işleyişini sağlayan prosedürlerdeki dönüşümler, doktorların hastalarını tedavi ederken kullandıkları söylemlerdeki değişimler, politikacıların kullandığı strateji ve programlar ve daha birçoğu gibi. Toplu yaşamın ve sosyal eylemin hiçbir alanının sosyologların keşfine kapalı olmadığını hatırlarsak, tüm bu sorunların da sosyolojik bir perspektifle çözümlenebilmesi gereken sorunlar olarak belirdiği daha açık seçik hale gelir. Bilindiği gibi, sosyologların kentleşme, göç ve iktisadi sosyal yapı analizleri gibi sorunsallar hakkında konuşmak istemelerini herkes anlayabilir; fakat aynı zamanda sosyologlar popüler kültür, yeni medikal bilgiler, mizah, ölüm, çocuk yetiştirme pratikleri, alt kültürler gibi gündelik hayattaki önemli bireysel deneyimlerle iç içe geçmiş olan konularla da ilgilenmeleri gerekir. Goffman, sosyal dünyanın bir sahne olduğunu ve bu sahnede yer alan aktörlerden bazılarının başlarına gelenlerin diğerlerinden daha önemli olduğunu belirtir, Mills'in "sosyolojik imgelem" adını verdiği aracı kullanarak o aktörlerin neden o anda sahnede rol aldıklarını daha kolay anlaşılabilir.

Klasik sosyologlar "iyi bir toplum"a ilişkin kapsamlı bir görüşe sahipken, günümüzde paylaştığımız ortak inançlar ve değerler hakkında sosyolojik değerlendirmeler yapmak giderek daha güç hale geliyor. Bilindiği gibi, sosyoloji disiplini, bugün hala "iyi toplum" vizyonunu terketmediyse de, çok daha özgül bağlamlara ilişkin sorunsallarla ilgilenir. Sosyolojinin ilk ortaya çıktığı dönemde, sosyologlar o dönemin gündeminde yer alan konular arasından bir seçim yaparak bu sorunları sadece pratik sorunlar olarak değil aynı zamanda "moral" sorunlar olarak da tanımlıyorlardı. Günümüzde de sorun bu perspektifi terketmeden sosyolojik çözümlenmeler yapabilmek olarak karşımıza çıkıyor.

Bu bağlamda, herhangi bir sosyolojik sorunun ele alınmasında "nereden başlamalı?" sorusuna verilecek yanıtta, sosyologlar da bir başlangıç noktasına, kendi

Kitap Tanıtımı

duruşlarını ve ele aldıkları sorunu ortaya koyup karşılaştırma yapabilecekleri sabit bir noktaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sabit noktanın kendisi bir yaklaşım, bir zihniyet, bir mercecek, bir çerçeve olabilir. Başlangıç noktasını belirlemede söz konusu merceklerin veya yaklaşımların da üzerinde bir genelleme seviyesinde yer alan *dikotomik düşünce*, tüm kuramların içindeki belirli kavramsal kategorilerin biçimlenmesine ve bizim sosyal dünyaya bakışımızı ve kendi duruş noktamızı karşılaştırmamıza yarayan “zihinsel tasarımlar” olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda, sosyolojik düşüncenin evrimine baktığımızda ayırt edebileceğimiz çeşitli dikotomileri sistemli olarak ele alarak sosyolojik analizde dikotomilerin nasıl kullanılacağını açıklayan bir çalışma olarak burada ele aldığımız kitap, bir yandan sosyolojik analizin abc’sini özetleyen, diğer yandan ise belirli bir sorunun etrafında yer alan sosyolojik bağlamı ve ilgili kavramları ele alan analitik bir çalışmadır. Kitabın tümü farklı dikotomiler için yazılmış yirmi üç makaleden oluşuyor; her makalenin sonunda ilgili dikotomiyi aydınlatmaya yarayacak ilgili anahtar kavramlar yer alıyor.

Sosyolojik çözümleme yaparken, bilindiği gibi, söz konusu özgül durumları tanımlamada dikotomiler veya fikir çiftleri kullanmak yaygın bir düşünsel pratiktir. *Temel Sosyolojik Dikotomiler* adlı çalışmada yer alan bazı dikotomiler: Yapı - fail (agency); süreklilik - değişme; olgu - değer; kamusal - özel; seks - cinsiyet rolleri; lokal - global; kalitatif - kantitatif; normal - patolojik; kültür - doğa; ırk - etnisite; idealizm - materyalizm; kuram - pratik; sivil - politik; aktif - pasif; imaj - metin olarak karşımıza çıkar. Sosyolojik anlamının özü olan dikotomiler, gündelik hayatta kullandığımız sağduyu bilgisinin de temelinde yer alan tasarımlardır. Bu tasarımların faydası bize iki güçlü ve birbirine zıt konumlardan hareketle savlar üreterek farklı açılardan sorunlara yaklaşabilmemizi sağlamalarıdır. Dikotomiler aracılığı ile her iki tarafın da zayıf ve güçlü yönlerini görüp bazı değerlendirmeler yaparak kendimizi yukarıda vurgulanan sosyolojik aktörlerin yerine koyabiliriz.

Dikotomik düşünceye örnek vermek gerekirse: Bir seçimde bir partiye oy verme davranışının nedeni aşağıdakilerden biri olabilir:

- a) oy vermede özgürüm veya böyle zorunda olduğum için oy veriyorum.
- b) oy vereceğim parti benim çıkarlarımı temsil ediyordur veya ebeveynlerim sürekli aynı partiye oy verdiği için böyle bir karar vermişimdir.
- c) karar vermemde ekonominin şu andaki hali önemli olmuştur veya medya ve propaganda önemli rol oynamıştır.
- d) oy vereceğim parti kendi ahlaki duruşuma daha yakındır veya geldiğim sınıfa mensup bireyler her zaman bu partiye oy vermişlerdir.

İşte yukarıda yer alan alternatif nedenler dikotomileri yani “düşünce çiftlerini” oluşturur. Söz konusu çiftlerden birincisi özgürlük, seçme, bireysellik ve özgür irade ile ilgilidir. İkinci neden, zorlama, belirleme, sosyal baskı ve kamuoyu ile ilgili nedenlerdir. Sosyologlar olarak, bu sorunu ya bir faile (agency) bağlı olarak ya da belirli bir yapı

bağlamından ele alabiliriz. . Birey bir faile göre mi yoksa içinde yer aldığı yapıya göre mi hareket etmektedir? Yanıt, genellikle ortada bir yerlerde olacaktır. Bununla beraber, bu tür bir dikotomi kullanmak her iki tarafa ilişkin abartılmış savları ifade ederek bunları belirli bir yelpaze içinde değerlendirmek anlamına gelir. Üç noktalarda yer alan savlar arasındaki denge ortadaki duruş için açık seçik bir yanıt formüle etmemize yardımcı olacaktır. Fail ve yapı dikotomisi sadece oy verme davranışı ile ilgili değildir; tüm sosyal davranışlarla ilgilidir.

Anthony Giddens, *Sosyolojiye Giriş* (1991) adlı çalışmasında bazı sosyolojik kuramların birbirleriyle zıt açıklamalar getirdiğini, söz konusu çatışmaların sonucunda dikkatimizi sürekli tartışılan bazı noktalara çektiklerini ve bunların kuramsal ikilemler olduğunu yazar. Söz konusu ikilemler, yukarıda ele aldığımız fikir çiftleriyle örtüşmektedir. Bu noktadan hareketle, sosyolojik düşünce tarihinde sıkça tartışılarak üzerinde hemfikir olunmayan, ancak belirli kavramsal noktaların başlangıç noktası olarak kabul edildiği bilgi tasarımları vardır: *Çatışma ve denge* gibi. Her ne kadar çatışma kuramcıları ile işlevselciler ortak bir toplum tasarımı üzerinde anlaşmasalar da, her iki yaklaşım da kavramları kendi eksenleri temelinde değerlendirerek nasıl karşılaştırmalar yapılacağına ilişkin ortak bir sosyolojik tarz geliştirmişlerdir.

Sosyal dünyada yer alan belirli sorunlar üzerinde bir fikir birliği olmasa da, sorunların tanımlanması ve konumlanması üzerinde bir buluşma noktasının bulunabilmesi olasılığı daha yüksektir. Örneğin,

Giddens'a göre, günümüzde karşı karşıya olduğumuz dört kuramsal ikilem vardır.

- a) İnsan eylemi ve sosyal yapı,
- b) Denge ve çatışma,
- c) Modern sosyal gelişme,
- d) Cinsiyet rolleri ve sosyal gelişme.

Yukarıdaki dikotomiler veya fikir çiftleri, günümüzde sosyal dünyanın temel parametrelerini anlamada açıcı bir anahtar işlevini görmektedir. Birinci ikilem, bireylerin ne ölçüde içinde yaşadıkları toplumsal yapıyı yarattıkları sorusu üzerinde odaklanır. İkincisi ise toplumların içsel olarak uyum ve dengeye veya çatışmaya dayalı olduğu tartışması ile ilgilidir. Üçüncü dikotomi ise modern sosyal gelişmenin ekonomik ve kültürel etmenler tarafından belirlenmesi sorunsalı üzerindeki tartışmaları özetler. Son dikotomi ise, sosyolojik düşüncede cinsiyet rollerini genel bir kategori olarak veya farklı sosyal bağlamlarda erkeklerin ve kadınların davranışlarını etkileyen özgül mekanizmaları göz önünde tutarak ele alma ikilemi üzerinde durur. Buna göre, sosyolojik analizin yakın gelecekteki gündeminde yer alacak sorunları yukarıdaki dikotomiler aracılığı ile açıklamak olasıdır.

Temel Sosyolojik Dikotomiler adlı çalışma da yukarıda sıralanan dört ikilemi sarıp sarmalayan diğer ikilemleri de inceleyerek farklı sorunların tartışılmasında yer alan

Kitap Tanıtımı

en önemli tezlerin incelenmesine yarayan bir çalışma olarak sosyolojik bilginin yeniden üretilmesinde önemli bir çalışmadır.

Kuşkusuz, sosyolojik bilgiyi bu tür dikotomiler ile kurmamız için bazı nedenlerden bahsedilebilir. Bunlardan birincisi, durduğumuz yer ve içinde bulunduğumuz toplumun karakteri ile ilgilidir. Sosyal olayları birtakım soyut dikotomiler ile çözümlenmek, bize zıt konumda yer alan karşıt bir duruşun veya bizden farklı düşünenlerin savlarını ve yaklaşımlarını daha iyi anlamamızı sağlayarak etnosantrik eğilimleri sınırlandırmamıza yarar. İkinci olarak, tarih ve zaman da önemli etmenlerdir. Çünkü, dikotomiler, göreceli olarak zamansızdır ve problemleri farklı tarihsel zamanlarda analitik olarak formüle etmemize yararlar. Bir diğer deyişle, bir problemi içinde bulunduğu tarihsel kesitten soyutlayarak ele almamıza yararlar.

Bununla birlikte, sosyolojik analizde dikotomilerin aşırı derecede kullanılması önceden amaçlanmayan çatışmalara veya antagonizmalara neden olabilir. Ne de olsa, kullandığımız bu tür tasarımların toplumsal olarak kurgulandığını ve farklı uçlarda konumlanan bireylerin veya grupların aynı topluluğun üyeleri olduğunu unutmamak gerekir. Ayrıca, kavramlar ve reel sosyal dünya arasındaki ilişki komplekstir; çünkü, sosyal dünyanın değişme hızına yetişememek ve teorinin her zaman ampirik gerçeklikle beslendiğini unutmamak yerine getirilmesi güç ödevlerdir.

Sonuç olarak, *Temel Sosyolojik Dikotomiler* hem sosyal araştırmaya başlarken tutarlı ve güçlü bir sav geliştirmeye çalışan araştırmacılar için hem de sosyal bilimsel araştırmada belirli bir sorunu ilgili olduğu bağlama yerleştirmeye çalışanlar için temel bir kitap olarak değerli bir çalışma.

KAYNAKÇA

Giddens, Anthony (1991) *Introduction to Sociology*, New York: W. W. Norton and Company

*Dr. Nuran EROL

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Yard. Doç.

KAPİTALİZM KAPİTALİZME KARŞI

Kapitalizme Karşı Kapitalizm Michel Albert, Afa Yayınları, İstanbul, 1992.

Ekonomik, sosyal ve siyasal bir sistem olarak ortaya çıktığından beri, üzerinde en çok tartışılan konulardan birisi de Kapitalizm'dir. Adam Smith'in "Milletlerin zenginliği üzerine" yazdıklarının üzerinden neredeyse iki yüz yıldan fazla bir zaman geçmiş. İngiltere'nin "Endüstri Devrimi"ni gerçekleştiren ilk ülke olması dolayısıyla, Kapitalizm, endüstrileşmenin yayılmasıyla birlikte Avrupa ülkelerinde kısa sürede baskın ekonomik sistem haline ulaşmıştır. XIX. yüzyılın başlarında A. Toynbee'nin üniversitede "Endüstrileşme üzerine" ilk derslerini vermesi, Kapitalizm ile Endüstrileşmenin birlikte ele alınmasını ve düşünülmesini de sağlamıştır. K. Marx'ın ve fikirdaşlarının sistemli eleştirmeleri ve Rusya'da ilk sosyalist modelin uygulamaya sokulması bile Kapitalizmi geriletememiştir. Bugün; Amerika Birleşik Devletleri'nden Japonya'ya uzanan geniş bir alanda Kapitalist olmayan devlet yok gibidir. Özellikle 80'li yılların sonunda sosyalist sistemin çökmesiyle birlikte Kapitalizm en büyük rakibini yitirmiş¹³ ve dünyanın her tarafında hakim olmuştur.

Dünün sosyalisti, bugünün kapitalisti yeni karşılaştığı ve alışmaya çalıştığı rekabet duygusuyla, bu eşitsiz gelişme platformunda kendine bir yer edinmeye çalışıyor. Bu arada, cevap bulmaya çalıştığı soru da şu; "Hangi model bana en uygundur? Hangisini benimsemeliyim?" Bunların, bireysel başarı ve kısa vadeli, mali kazanç dayalı medyatik "Yeni Amerikan Modeli" ile başını Almanya'nın çektiği ve Japonya'nın da dahil olduğu kolektif başarı ve uzun vadeye yayılan mali kazanç değer veren "Ren Modeli" arasında seçim yapması gerekecek. Sistem aynı olsa bile çelişkilerle beraber büyüyen bir savaşın yürütülmekte oluşu da cabası. Yola önce çıkmış olanların zengin birikimleri ile yetişmeye çalışanların hırsı birleşince ortaya garip durumlar çıkıyor. Her şeyi kontrol altına almaya çalışan mali merkezler, bir gecede yeni zenginler ve umutsuz yoksullar yaratıyor. Hangi model benimsenirse benimsensin, iktisadi-siyasi çatışma ve çekişmelerin yaşanmaması olanaksız. Bu sınanmış ve denenmiş gelişmelerden alınacak pek çok ders var. Birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışan bu iki sistemden birisini seçip uygulamak; eski alışkanlıkları bırakmak ve kendi

¹³ 1) Amerika'nın her türlü baskısı ve ambargosuna rağmen, sosyalist uygulamalarını sürdüren Küba ve Çin, kapitalizme direnen iki ülke olarak varlıklarını koruyorlar.

Kitap Tanıtımı

özel durumlarına uygun bir anlayışı hayata geçirmekle mümkün olabileceği gibi. Bu, özellikle gelişme potansiyelleri olduğunu kanıtlamış ve kaynak sıkıntısı çeken ülkeler açısından söz konusudur. Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir ve kapitalist yoldan kalkınmasını yetmiş sene öncesinde I. İktisat kongresinde kabul etmiştir. Ancak Türkiye, kapitalizmle iç içe yaşamasına karşın sosyal, siyasi ve ekonomik istikrarını henüz sağlayamamış bir görünüm sergiliyor. Fazlaca bir söz söylemeden şu saptamanın yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir; "İktisadi gelişme yoluna girilmesi için bir ülkede kapitalizmi kurmak tek başına yeterli değildir; bu konuda asgari kurallar ve en önemlisi tefessüh etmemiş etkili bir devlet örgütü gerekir." (Albert, 1992: 10)

İncelenen kitap Michel Albert'in "Kapitalizme Karşı Kapitalizm" adlı eseridir¹⁴. Bu kitabında M. Albert, bariz önceliklerine göre iki modelin yürürlükte olduğunu savunuyor. "Yeni Amerikan modeli" ve Almanya (Ren modeli de deniyor) modeli olmak üzere birbirleriyle dünya üzerinde kıyasıya bir rekabet ve savaş sürdüren bu modelleri öncelikleriyle açıklamaya çalışalım.

"Yeni Amerikan Modeli"nin Reagan'la birlikte başladığı, Vietnam savaşının ve getirdiği yenilginin dünyada Amerikan imajını sarstığı, Amerikan halkının bilincinde de aşağılanmışlık kompleksinin oluşmasına neden olduğu, güven duygularının yok olduğu belirtiliyor.

Reagan, Amerika'nın azim ve iradesini uyandırmak ve eski kötü günlerinin izlerini silmek istiyor. Önce işe medyatik bir olayla, "Yıldızlar Savaşı" projesiyle girişiyor. Amerika'nın, dünyanın birinci askeri gücü olduğunu kanıtlanmanın en pahalı yolunu seçiyor ve kitlelerce destekleniyor.

Reagan, siyasetiyle girişimciyi de cesaretlendirip, özendiriyor, ağır vergileri de devletin israflarıyla birlikte kötüleyip, reddediyor. Somut planda ERA (Economic Recovery Act) siyasetini başlatıp; Rekabet, bankacılık, hava taşımacılığı, telekomünikasyon ve petrol alanlarında düzenlemeleri azaltmaya, para hacmini çok sıkı bir denetime tabi tutarak enflasyona karşı mücadeleye ve toplumsal içerikli harcamaları kısımaya, askeri bütçeyi ise arttırmaya çalışıyor. Reagan, Beyaz Saraya geldiğinde ABD'nin teknolojik, mali, iktisadi olağanüstü ve eşsiz mirasından yararlanıyor. Bu miras, savaş sonrasında beri biriktirdiği benzersiz bir sermaye birikimi ve doğal kaynaklarıdır. Ayrıca, ABD'ye her yıl akın akın gelen insanlar, zeka ve bilgi olarak Amerika'yı besliyor ki, bu da kazanılmış bir üstünlüktür. Uluslararası ticaret alanında, 1945'ten beri "Dolar" ödemelerde temel para birimidir. Kültürel hegemonya ise Amerikan tarihinin bütün dalgalanmalarına rağmen varlığını koruyor. Dünyanın her yanında milyonlarca insan, Amerikan düşünce biçimini ve hayat tarzını benimsemeye eğilimlidir. Amerika, kültürel hegemonyasını dil, üniversite ve medya ile kuruyor.

¹⁴ Kitabın orijinal adı "Capitalisme Cointre Capitalisme"dir. Bu incelemenin başlığını, "Kapitalizm Kapitalizme Karşı" olarak değiştirdik. Çağrıştırdığı anlamın, farklı algılamalara yol açmayacağını düşündük.

Kitap Tanıtımı

İngilizce, dünyada adeta evrenselidir. Amerikan yüksek öğreniminin niteliği, imkanları ve haklarında ki yaygın olumlu kanı, dünyanın her yanından en iyileri kendisine çeker. Kitleli iletişim araçları alanında da Amerika, yöntemlerini değerlerini ve kültürünü en yüksek düzeyde yayabiliyor. Bu arada toplumsal bozulma alanlarından da bahsetmeliyiz. Gelişmiş ülkeler arasında ABD, suç ve uyuşturucu bağımlılığında Birinci, bulaşıcı hastalıklara karşı aşılama işinde ve seçimlere katılma oranında sonuncudur. "Dualizm", ABD toplumunda yeni bir kavramdır. Bu iki ayrı hızla yaşayan bir toplumda geçerli olan bir tür iktisadi ayrımcılık ve toplumsal yapıda bir kesikliliktir. Özellikle Reagan'ın aşırı Liberal siyasetinin etkisi altında ABD'de yaygınlaşmıştır.

Liberal siyasetin en önemli sonucu, zenginlerle yoksullar arasındaki farkın büyümesidir. Bu Dualizm, doğal olarak toplumsal gerilimleri, yer yer anarşik bir biçimde sınıf mücadelesini yeniden canlandırmaktadır. ABD'de eşitsizlikler yeni ortaya çıkmış değildir. Fakat zenginleri ve fakirleri bundan böyle birbirinden ayıran, kesinleşen iki yapılilik Reagan zamanında büyümüştür.

Reagan siyaseti aile yapısının ıslah edilmesi adına kesin bir biçimde genel sigorta modeline muhalefet etti. İşte bu nedendir ki küçük ve orta boy işletmelerde istihdam edilenlerin yarısı hiçbir sosyal korumadan yararlanamıyor. Bugün ABD'nin en büyük sıkıntısı mali açık değil, sosyal hizmet açığıdır.

Reagan sonrası ABD'yi en fazla tehdit eden unsur daha önce görülmemiş türden açıklardır. İktidarların hiç biri vergilerin artırılması veya askeri harcamaların kısılması sözlerini duymak istemiyordu. ABD, 70'li yıllara kadar borç veren bir ülkeydi. Fakat, 1980'lerden beri tersi durum söz konusudur. Dünyanın en büyük iktisadi gücü, dünyanın büyük borç alıcısı haline geldi. Bu borç, işletmeleri de etkiliyor. Bir zaman çok az borçlu olduklarını söyleyen Amerikan işletmeleri, büyük boyutlarda borçlanmaya koyuldular. Büyük bir iktisadi durgunluk halinde, en büyük ABD işletmelerinin %10'nun iflas edeceği yolunda değerlendirmeler yapılmaktadır.

ABD'de para amaç, onunla satın alınacak şeyler araçtır. ABD'de işletme satın almak çok kolaydır. İşletme sahibi hoşuna gitmeyen bölümleri satabilir, yanında çalışan işçiye mal gibi davranabilir.

Amerika'da önemli olan "dolar"dır. Para, bugün bütün toplumsal faaliyetleri ele geçirmektedir. Kazançlar arasında büyük farklar ortaya çıkmıştır. Paranın egemenliği¹⁵ bütün ahlakı değerleri silip süpürmektedir.

Şimdi, diğer kapitalizmi "Ren Modelini" incelersek; bu modelde temel kural olarak kapitalizm, bankaların elindedir. Almanya'da bankaların faaliyetlerine sınır getirilmemektedir. Her şeyle ilgilenebilirler; kredi açabilir, mevduat toplayabilirler.

¹⁵ Siyasi Machiavelizm gibi, paranın Machiavelizmi'nden de söz edilebilir. Para piyasalarında hakim olan görüş de bundan farklıdır.

Kitap Tanıtımı

Hisse piyasalarına ve borçlanma piyasalarına müdahale edebilirler. Alman bankaları, her şeyden önce işletmelerin mali destekçileridirler.

Ren modelinde sorumlulukların paylaşımı daha ileri düzeydedir. Karar almasına hissedarlar, patronlar, sendikalar ve çalışanlar ortak olarak gerçek bir birlikte yönetim sergilerler. Alman işçileri daha az çalışmalarına rağmen daha yüksek ücret alırlar. Terfi ve meslek kariyerine gelince; düzenli ve kararlı bir çizgide kalarak kıdeme ve çalışanın meslek niteliklerine ayrıcalık tanıyor.

Ren modelinde mesleki eğitim çok önemlidir. İşletmenin gerçek zenginliğini işçilerin iş yapma becerisiyle, mesleklerinde nitelikli olmaları oluşturur. Mesleki eğitim çok sayıda çalışana verilir. ABD modeline göre, rekabet edebilirliğini azami düzeye çıkarmak için, her zaman her yerde en iyileri olmak ve yüksek ücret ödemek gerekir. Ren modelinde ise, işletmelerin çalıştırdıkları insanlara karşı her biri pahalıya mal olan mesleki eğitim, sadakat ve güvenlik ödevleri vardır.

Ren modeli adı altında toplanan ülkelerin bir arada sahip oldukları bazı değerleri vardır. Bazıları eşitçi toplumlardır, toplum çıkarı bireyin çıkarından önceliklidir. Kapitalizmin muzaffer olduğu bir dünyada iktidar, en fazla iktisadi yararı elde etmeyi bilene doğru kayacaktır. Almanya ve Japonya'nın parasal güçler safına yükselmeleri nedeniyle her geçen gün doların ayrıcalığı biraz daha tehdit altına girmektedir. EMS (Avrupa Para Birliği) fiilen bir DM bölgesidir. Benzer olgulara Japonya'da da rastlanmaktadır. Tokyo'da da "Yen" değerinin altındadır, faiz hadleri düşüktür ve iktisadi alanda Japonya'nın etkisi büyümektedir. İsviçre de öteki ülkelerin inrendiği bir paraya sahiptir. Güçlü bir para, yabancı ülkelerde ucuza satın almayı sağlar.

Güçlü para stratejilerinin birçok avantajları vardır. Öncelikle işletmeyi üretici gayretler göstermeye zorlar, yüksek nitelikli ürünlerde uzmanlaşmaya iter. Güçlü paraya sahip ülkeler durmaksızın ticaret fazlası biriktirirler.

Japonya, Almanya, İsviçre, OECD çevresindeki benzerlerinden sahip oldukları yüksek tasarruf düzeyiyle kendilerini belli ederler. Ren Modeli'nin üstünlüğü toplumsal açıdan da büyüktür. Başlıca tehlikelere karşı korunan Almanlar, aynı zamanda çok avantajlı bir temel emeklilik sisteminden de yararlanıyorlar. Ren ülkelerinde kazanılmış durumlar kalıcı ve gelişmeler yavaştır. Toplum ani değişiklikler ve dış etkilere daha az açıktır.

Yeni Amerikan modelinin Ren modelinden daha az verimli olduğu ortaya çıktığı anda birincisi diğerini siyasal ve ideolojik olarak geriletmeyi başarıyor. Ren modelinin iktisadi ve toplumsal üstünlüğü ortaya çıkınca, doğal olarak aynı modelin siyasal bakımdan da üstün gelmesi beklendi. Oysa tam tersi meydana geldi. Amerika'nın siyasal, medyasal, kültürel etkilerine dolu dizgin maruz kaldı. Bireyciliğin yükselmesi karşısında gerileme özellikle İsveç'te belirgindir. Refah devleti anlayışı da artık bu ülkede yadsınma noktasında tartışılmaktadır. Ayrıca vergi sistemi de artık tasarrufu özendirmemektedir. Yurttaşlık bilincindeki gerileme, ücretlilerin toplumsal sistemin cömertliğini daha fazla istismar etme eğilimine girmesine yol açmaktadır.

Kitap Tanıtımı

Mali faaliyetlerin uluslararasılaşması, dolayısıyla kendi gelişiminin doğal-
doğrudan bir sonucudur. Bu olgu önce ticaret aracılığıyla yayıldı. Ekonominin ticari ve
sınai alanlarda uluslararasılaşması, çok büyük uluslararası mali akışlara da yol açıyor.
Uluslararası sermayeler, gezegenimizin dört bir köşesine doğru hareket halinde olan bir
kütleyi temsil ediyorlar. Mevzuatın hafifletilmesi, sermaye hareketlerini daha da
kolaylaştırmıştır.

Ekonomi sadece çıkara dayalı değildir. Akıl dışı etkenler, değişen tarzlar ve
taktitçi hayranlıklar ekonomiyi etkilemektedir. Bir ekonominin sadece iyi olması
yetmez, ayrıca çekici olmalıdır. Oysa Ren modeli halkın gözünde erdemli, eşitlikçi ve
ölçülü olmasına rağmen çekici değildir. Halbuki Amerikan kapitalizminde; maceraya
açık, gerilim yaratıcı ama en güçlüler için tutkulu bir yaşam vaadedilmektedir.
"Amerikan kapitalizmi gerçek bir medya yıldızıdır. "

Amerika'da medya çok önemlidir. Medya istediğini bir anda yükseltirken,
beğenmediğini batırmaktadır. Medya'nın kendine özgü yasaları vardır. Bunlar göze ve
kulağa hitap etmenin yasalarıdır. Ancak para her şeyi olduğu gibi medyayı da etkisi
altına almaktadır.

ABD'de kişisel başarımın kabul görmesi, bireyciliğin desteklenmesi, kısa vadede
kar için hiç çekinmeden kredi ve borçlanmaya gidilmesi, o andan zevk almayı yaşamın
amacı yapan anlayışa da çok uygundur. Amerikalılar için "Bugün kâr için", "Kâr bugün
için" felsefesi geçerlidir.

Çok uluslu şirketlere gelince, her zaman uzun vadeli düşünmüşlerdir. Tüm kıtada
gelişebilmek için, çalışanlarını tutarlı bir işletme kültürü ve pazarlama anlayışı ile
yetiştirmek zorunda kalmışlardır. İşte bu nedenle, çok uluslular, insani ilişkiler
alanındaki siyasetlerini, genellikle emek pazarının dışında yürütmek, kendi çalışanlarına
sürekli mesleki eğitim ve gerçek bir kariyer sağlamak zorundadır. Bu iki nedenden
ötürü, büyük Amerikan çok ulusluları yeni Amerikan modelinden çok, Ren modeline
bağlıdır. Çok uluslular, hem Ren modelindeki himayecilik hem de yeni Amerikan
Kapitalizminin mali risklerini aşan, bir tür azami yararlı terkip görüntüsü sunmaktadır.

Her iki kapitalizm kapsamına alınmayan Fransa'da ise devlet, bir siyasal arzu ve
toplumsal irade adına ekonomiye komuta eder. Bir yandan himayeci ve güdücü, ama
diğer yandan da yatırımcı ve yaratıcı olan devlet. Sendikacılık ise, her iki kapitalizm
örneğine de uymamaktadır. Fransız sendikacılığı, diğerlerinden daha çok Marksizm ve
sınıf mücadelesinden etkilenmiştir. Aslında, Fransa'ya Ren modeli gereklidir. İşletmenin
hak ve ödevleri arasında denge arayışına da oldukça uygundur. Fransa'nın hem kendi
toplumsal güvenliğini korumak, hem de işletmelerin mali kapasite ve istikrarını
güçlendirmek için de Ren modeline gereksinimi vardır. Ancak, Fransızlar, Ren
modelinden daha çok Anglosakson modelini benimsemektedirler. Bütün siyasi geleneği,
toplumsal özelemleri ve mali kurumların talepleri, Fransa'yı Ren modeline yöneltmesi
gerekirken, tersine Anglosakson modeline yöneltmektedir.

Kitap Tanıtımı

Kitabın yazarı Michel Albert 'in, Fransa Genel Sigortaları Başkanı olduğunu göz önüne alacak olursak; Kapitalizmin iki önemli modeli arasında yaptığı karşılaştırmalı incelemesinde, Fransa'yı da özel bir yere oturtmaya çalışmasını anlayışla karşılamamız gerekecektir. Kapitalizmi kurallarına göre uygulayan ama kendine özgü devletçi geleneklerinin varlığıyla Fransa, her iki kapitalizm modelinin dışında tutulması gerekiyor.

Son olarak söylemek gerekirse; yazar kitabında kapitalizmin iki ayrı modelini birbiriyile karşılaştırarak incelemiştir. Önce, kapitalizmin sosyalizme karşı zafer kazandığını belirtiyor ve bunun üç alanda gerçekleştirildiğini söylüyor; devlet müdahaleciliğine karşı, Berlin duvarının yıkılması ve ülkelerin artık kapitalizmi tercih etmeleri.

Sosyalizmin çökmesiyle kapitalizmin rakipsiz kaldığını oysa kapitalizmin en önemli öğesinin rekabet olduğunu belirtiyor. Rakipsiz kalan Kapitalizm yavaş yavaş yararlı yönlerini de yitiriyor.

Kapitalizmin, günümüz dünyasındaki işlevlerini anlamak bakımından bu çok önemli bulduğumuz kitabın okunmasının yararlı olacağını tekrar belirtmek isteriz.

*Dr. Koşar HIZ

* Yard. Doç. , Muğla Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,

BİR METODOLOJİ ARAYIŞI: ÖRTÜLÜ KİMLİK: ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

Örtülü Kimlik, Aynur İlyasoğlu, Metis, İstanbul, 1994,

Yazar Aynur İlyasoğlu bu çalışmasında İslamcı kadın kimliğinin oluşum öğelerini incelemektedir. İslamcı cemaat içinde yer alan kadınları kendi özellikleri, yaklaşımları ve subjektiviteleri içinde ele almaktadır. Yazar Türkiyede modernleşmenin getirdiği yeni durumlarda dinsel grupların siyasallaşması ve bu bağlamda İslami ataerkilliği yaşayan kadınların bu modern durumun getirdiği tanımlamaları nasıl yeniden kurduklarını izlemeye çalışıyor. Yazarın hipotetik olarak kurguladığı bir diğer nokta ise dinsel önkabullerle özne olarak kadının karşılıklı bir dizi etkileşime girmesi ya da bu etkileşimin odağında tesettürlü kadının bir kimlik oluşturma çabası olarak formüle edilmesi sözkonusu.

Türkiye’de genelde din özelde de kadın konusunda yapılagelen çalışmalardan farklı olarak bu çalışma bize metodolojik, epistemolojik ve karşılaştırmalı çalışmalar bağlamında farklı açılımlar sunmaktadır. Dinsel realitenin değişik versiyonlarını anlama ve açıklamada yazarın kullandığı yöntemsel çerçeve son yıllarda siyasal İslam içinde kadının yeri, modernite ve İslam, kimlik ve ideoloji bağlantılarının çözümlenmesinde aydınlatıcı olmaktadır.

1980’li yıllardan sonra Türk sosyal bilim yazınında ve özellikle de sosyolojik araştırmalarda kadın konusu kimlik bağlamında giderek daha bir önem kazanmıştır. Kadınlar için feminizm, Kemalizm ve ve politik İslam kimliklerinde belirgin bir ayrışma başladı. Kadın olgusuna ilişkin kuramsal yaklaşımlarda da doğal olarak bu farklılaşmanın yaşandığı gözlenmektedir. Pozitif ve anti-pozitif metotlar bağlamında yaşanan bu ayrışma kadın olgusunun çözümlenmesinde bize farklı açılımlar sunmaktadır. Nitekim gerek Nilüfer Göle’nin "Modern-Mahrem"i ve gerekse de Aynur İlyasoğlu’nun "Örtülü Kimlik" araştırması politik İslam içersinde kadın kimliğini sorgulayan çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de sosyolojik araştırmalarda şimdiye dek yapılagelen bir diğer eksiklik ise araştırma sorularının araştırmanın yöntem ve tekniğinden sonra gelmesidir. Kanımca araştırmada yapılması gereken öncelikle araştırma konusu ile ilgili soruların cevaplanması ve bu cevaplardan referansla konuya uygun tekniklerin saptanması gerekliliğidir.

Nedir araştırmanın orijinalitesi? Bilindiği gibi toplumbilimsel alanda şimdiye kadar yapılagelen araştırmalar temelde pozitivizm ya da modernleşme kuramlarının ışığında yapılyordu. Gelinek noktada bu paradigmalara teknik ve yöntem açısından araştırma konusunun mahiyetini açıklamada sorunlu oluyordu. İlyasoğlu’nun bu araştırmasının bulguları çerçevesinde bakılırsa, örneğin “geleneksel”, “modern” ikili kutuplaşmalar belli bir döneme tekabül etmektedir. Sözkonusu paradigmalardan

“modern” ile “geleneksel”in farklı dönemlerini temsil ettiği dile getirilmiştir. Yazar da bu mantık çerçevesinde araştırmasında işlediği tema “geleneksel kadın”, “modern kadın” şeklindeki kategorilendirmeyi sorunlu ve hatta yanıltıcı görmekteydi. Böylesi ikili (dikotomik) yapılandırma, iki farklı yapının biraraladığını ya da ikili bir sürekliliğin yaşandığını görmezlikten geliyordu. Halbuki yazarın da ısrarla vurguladığı nokta, sosyal yaşam sahasında hem geleneksel yaşam modelini temsil eden hem de modernini temsil eden özelliklerin rahatlıkla birarada bulunmasıdır. Tesettürlü kadınlar bir yanda İslami değer ve normları yaşatırken eş zamanlı olarak da ekonomik, sosyal ve siyasal platformda aktif rol alabiliyorlardı. Örneğin örnekleme oluşturan tesettürlü kadınlar genellikle faal çalışma yaşamına katıldıklarını söylemişlerdir. Bu yüksek eğitilmiş ve meslek sahibi tesettürlü kadınlar İslam ile modernite arasında bir konsensüs ya da bir sentezi temsil ediyorlardı. İslami bir modernleşme olarak nitelendirilen bu yeni süreç pek çok yazar tarafından da kabul görmektedir.

"Modernleşme ve Batılı kodların yayılmasının toplumun bir kesimi için hala kişinin "kültürel kimliğini" ve "kültürel benliği"nin bir parçası olan bireysel normların tahrip edici olarak algılandığı bu tahripten uzak kalabilmek yolunda İslami yaşam tarzına ve zihin çerçevesine yakınlık göstermenin bir karşı söylem alanı edinmek olarak anlaşıldığı ve üstelik bütün bu süreçlerin bugünün maddi varoluş koşullarının sınırları çerçevesinde yaşandığı bir durumda, toplumun sözkonusu kesimi özelinde karşı karşıya olduğumuz sosyolojik gerçek bu kesimin köklü bir biçimde hatta ontolojik diye nitelendirilebilecek bir biçimde - bazı kültürel pratiklere yönelmesi gerektiğidir. Bu kültürel pratiklerin bu kesime hem "farklılığı" taşıma izni vermesi hem de bu farklılığı "modern" toplumsal düzene bir biçimde eklemeyerek ona katılımlarını mümkün kılması söz konusudur. Bu noktada İslamcılık ya da İslami yaşam tarzına yönelmeleri sırasında dinsel inançların ve farklılıkların altını çizen aynı zamanda varolan toplumsal düzen içinde varlıklarını mümkün kılabilen stratejilerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu ayrımlayıcı stratejilerin aynı zamanda modernleşmeye yeni bir yorum getirme modernlikle birarada yaşamının terimlerini yeniden tanımlama ya da bir başka deyişle "kendi modernleşmesini kendi yapma" gibi bir işlevi de göze çarpmaktadır. Bu yolla kültürel benliğin korunması imkanlarının bu bireyler düzeyinde gerçeklik kazanması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla bu stratejiler öznel anlamla modern kodların birey üzerindeki müdahalelerini belirli ölçülerde etkisizleştirmek araya mesafe koymak müslüman kimliği pekiştirmek ve kadın ya da erkek olarak bu toplumda yaşarken karşılaşılan gündelik çözümler bekleyen sorunlar karşısında topyekün bir konumlandırma getirmek gibi bir dizi açıdan işlevsel olmaktadır" (s:24-25)

Toplumsal doku araştırmalarında metodolojik tartışmaların giderek yoğunlaşması bağlamında düzenlenmiş olan "sosyal bilimleri açın" sempozyumu da objektivite kaygısından kaynaklanan yöntemsel yetersizliğe bir "çağrı" olarak nitelendirilebilir.

Yazar İlyasoğlu da bu çalışmasında totalleştirici ve evrenselci bilim anlayışının hakim parametresi olan dikotomik yapıların süreksizliğini bir bakıma ters yüz etmektedir. Modernitenin Türkiye'de İslami kesimdeki yansımaları İslami ön kabuller ya da kültürel değerlerle modernliğin bir arada bulunabilirliği açısından bu çalışma bize ışık tutmaktadır. Tam da bu noktada aydınlanmanın ürünü olan modern bilim

Kitap Tanıtımı

paradigmalarının savladığı "saf", "naif" ideal tip oluşturma çabasının yanıltıcı olduğunu göstermektedir.

"Şimdilerde artık eskisi kadar revaçta olmayan ama benim sosyolojik eğitimimin ilk dönemlerinde sosyoloji içinde paradigmatic bir yeri olan modernleşme kuramlarında vazedilen kavramsal düzeyde geleneksel-modern evrimselliği ve kutuplaştırmaları aynı mantıkla birbirleriyle tam bir süreksizlik içinde resmedilen "geleneksel kadın" "modern kadın" tiplmeleri benim için hep afaki ve sorunlu olagelmisti modernliğe adeta mahkum gibi kavramlaştırılan bir geleneksellik ve bunun kimlik, kadın kimliği bağlamında da doğrudan geçerliliğini varsayan bir sosyolojik perspektif modernliği norm olarak kabul etme ve analitik olma çabası içinde kültürün yoğurduğu özgün geçişlilik ve süreklilikleri görebilmeyi de zorlaştırıyordu. Aslındayalınkat br bakışla da geleneksel ve modern formların eşzamanlılığını görebilmek mümkündür. Farklı formlar kültürün iç ekonomisinin çeperlerinde yoğrulabiliyorlardı. Şöyle bir etrafımıza baktığımızda modernliğin bir ölçüsü olarak sosyolojik çerçeve içersinde yaygın kabul gören kadınların işgücüne faal katılımlarının sonucunda toplumsal dokuda uç veren örüntülerin modernliğin kalıplarını ne denli zorladığı izlenebilir. Türkiye'de olduğu gibi devletin toplumsal desteğinin yokluğunda ücretli çalışan kadınlar bağlamında çocuk bakımının ailenin- çoğu yaşlı- diğer kadın üyelerine devredilmesi ile birlikte geleneksel geniş aile bağ ve ilişkilerinin giderek güçlendiğini gözlemek mümkündür. Yine aynı şekilde büyük kentte annenin ve babanın ücretli çalıştığı çoğu dar gelirli ve genç kuşak ailelerde doğumdan bir süre sonra muhtemelen taşradaki ebeveynlere, akrabalara bazen okul çağına kadar bırakılıp orada büyümeleri de özellikle son yıllarda sık rastlanmaya başlanan bir uygulama olma yolunda. Bu durumda kadının ücretli çalışması ile birlikte modernliğin bir ölçütü karşılanırken, öte yanda ana-baba-çocuktan oluşan, oluştuğu varsayılan çekirdek aileden bir form olarak sözlemek güçleşiyor. Toplumsal gerçeklerin kuşatıcılığı, kültürün iç ekonomisinin etkileşim içindeki dinamikleri, değerler alanındaki değişim ve dönüşümler, bunların hepsinin birlikte oluşturduğu formlar "saf" olmaktan çok uzaklar ve katagorik ayrımlara pekte izin verir görülüyorlar. " (s:16-17)

Araştırmanın orjinalitesini temellendiren ikinci bir nokta ise kullandığı tekniktir. Yazar kantitatif anket tekniği yerine "derinlemesine mülakat tekniğini" kullanmıştır. Kantitatif anket tekniği toplumsal yapı araştırmalarında kimi olguların mahiyetinin açıklanması ya da anlamlandırılmasında yetersiz kalmaktadır. Çünkü araştırmada öznenin objektivitesinin korunması ve ayrıca hipotetik olarak tasarlanan önermelerin doğrulanması kaygısı nedeniyle indirgemeci olarak kabul görmektedir. Sonuçta araştırmada incelenmesi gereken olgunun içeriğinin anlaşılmasında bizi yanlış noktalara sürüklemektedir. Bunun yanında araştırmanın öznesi ile nesnesi arasındaki "egemenlik" ilişkisinden kaynaklanan problemin nasıl bertaraf edileceğinin yolunu da yazar çalışmasında bize sunmaktadır. Bu nokta eleştirisel teorisyenlerin özne-nesne ilişkisinde;özne ile nesnenin birbirinin içine geçtiğini ya da birbirleriyle içkin oldukları yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren pozitivism-antipositivism tartışmalarında; antipozitivist teknikler "sosyal" olanın anlam dünyasını açıklama ve anlamlandırmada görece daha yeterli görüldüler. Fakat gözardı edilmemesi gereken bir nokta da kullanılan yöntemi ya da tekniği popülerleştirmekten ziyade araştırılan sosyal olgunun

Kitap Tanıtımı

niteliğine uygun yöntem ya da tekniğin kullanılması gerekliliğidir. Bir başka anlatımla yaygın olarak kullanılan yöntemin egemenliğinden veya " yöntem fundamentalizminden" sosyal bilimcinin kendisini kurtarması gerekmektedir. Nasıl ki bir dönemler pozitif tekniklerin sosyal bilimlerde hakim paradigmlar olduğu ve hatta bunların gerçek misyonlarından farklılaştırıldığı görüldüyse şimdilerde de kalitatif teknikler ulvileştirilip amacından saptırılırsa benzer hataya tekrar düşülmüş olur. Bu bakımdan araştırma konusunun özelliğine göre yöntem ve tekniklerin seçilip uygulanması önem kazanmaktadır.

"Örtülü Kimlik" çalışmasında dikkati çeken bir diğer nokta ise yazar Batılı kuram ve kavramları "yerel" filtrelerden geçirerek inceleyebilmiştir. Bu çerçevede yazar litaretürün oryantalist bir kopyacılığından (indirgemeciliğinden) doğacak olan tehlikeleri ortadan kaldırmıştır.

Araştırmacının kadın kimliği ile olguya yaklaşması bir avantaj olarak görülebilir. Kadın konulu araştırmalarda kadının tarihsel olarak ikinci planda kalması onu bilimsel bir karşı çıkış ya da tabii kılan bir süreç olarak daha donanımlı olmaya zorlamıştır. Örneğin yazar İlyasoğlu da araştırmasına başlamadan önce yüksek eğitilmiş, çalışan tesettürlü kadınlarla (ki bunlar örneklemini oluşturmuş) bir yıl boyunca aynı atmosferi paylaşarak birikimlerini ve izlenimlerini zenginleştirerek; araştırmasına zemin hazırlamıştır. Böylesi bir yaklaşım öznenin nesneye bir eşya gibi bakan Durkheimian bir anlayıştan ziyade "sistemik aşağıdan bakış" ya da "bilinçli tarafılık olarak literatürde kavramsallaştırılan özne ile nesnenin karşılıklılığını (içkinliğini) vurguluyor.

Örtülü kimlik ya da "İslamcı Kadın Kimliğinin Oluşma Öğeleri" adlı çalışmasıyla Aynur İlyasoğlu bir bakıma sosyal bilimcilerin "sosyal" olanı açıklamasındaki metodolojik kaygılarını hafifletmeyi amaçlıyor. Bu bakımdan incelenmeye değer bir eserdir.

*Özkan YILDIZ

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Araştırma Görevlisi.

TOPLUMUN McDONALDLAŞTIRILMASI

Toplumun McDonaldlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme George RITZER, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998,

Bilimsel çalışmalarda ele alınan her olgunun ya da sürecin içerisinden çıktığı toplumun yaşamsal pratikleri ile üretildiği kesindir. Günden güne küçülen dünyamızda bu türlü süreçler ve olgular toplumlar arası geçişliliğin artması ile birlikte eklenerek ve yeni pratikler yaratarak toplumların sosyal hayatlarına girmektedir. Bu tür geçişler bazen akıl almayacak kadar büyüyüp, genişleyip, akılcılığın bedeli olarak tüm dünyayı sarmaktadır. Kitapta irdelenen McDonaldlaştırma bu tür bir süreçtir ve Amerikan yaşantısının bir parçasıdır. Ritzer McDonalds'ın bir fast-food markası olmanın ötesinde farklı bir anlam içerdiğini de vurgulamaktadır, bu durum bütün dünyayı saran ve açılan her McDonald's restorantı ile açıldığı ülkenin yaşamına Amerikan yaşam tarzının girişi olarak nitelendirmektedir. Ritzer anlatımları boyunca bu süreci göstermeye çalışmaktadır.

Kitabın başında Amerikada yayınlanan her iki baskı için yazılmış önsözler yer almaktadır. Kitabın tamamı on bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm: "McDonaldlaştırmaya Giriş" adını taşımaktadır. İkinci bölüm: "McDonaldlaştırma ve Öncelleri", Üçüncü bölüm: "Verimlilik", Dördüncü bölüm: "Hesaplanabilirlik", Beşinci bölüm: "Öngörülebilirlik", Altıncı bölüm: "Denetim", Yedinci bölüm: "Akılcılığın Akıldışılığı", Sekizinci bölüm: "McDonaldlaştırmanın Demir Kafesi mi?", Dokuzuncu bölüm: "McDonaldlaştırmanın sınırları", Son bölüm: "McDonaldlaştırılmış toplumda yaşamak için pratik bir rehber" adını taşımaktadır. Yazar kitabında her bölüm için ayrı bir sonuç yazma yöntemini seçmiş ve böylece konu bütünlüğünden ayrılmadan okura bir değerlendirme yapma fırsatı vermektedir. Bu yöntemin bölümlerin kavranmasında, bölümler arasındaki bağlantıyı kurmada ve konu bütünlüğünü kavramada faydalı olduğu kanısındayım. Öteyandan, yazarın kitap içinde yaptığı küçük parçalar halindeki genel değerlendirmelerini bir bölüm halinde kitabın sonuna koymaması da bir handikap olarak görünmektedir. Yazar kaynakça verirken yeni bir sistem kullanmayı tercih etmiştir. Bu sistem içinde kaynakçayı üç bölüme ayırmış ve yaptığı okumaları üç başlık altında toplayıp vermiştir. İlk olarak "Max WEBER'in Kitapları" başlığıyla yararlandığı kitapları listelemiş, ikinci başlığı "Yeni Webercilerin Kitapları" olarak belirlemiş, üçüncü başlığı "McDonaldlaştırıcı Toplumun Çeşitli Özellikleriyle İlgili Kitaplar" olarak belirlemiş ve listelemiştir. Bu kaynakça sitemi yazarın neler okuduğu ve bizim bu konuda neler okumamız gerektiği konusunda yol göstermektedir. Ayrıca,

Kitap Tanıtımı

kaynakların böyle bir sistematik içerisinde verilmesi yazarın hangi noktalarda yoğunlaştığını bu yoğunlaşmanın kitaba nasıl yansıdığını da göstermektedir.

Ele aldığımız kitap bir ampirik incelemedir. Bunun yanında kitap Amerika'da yaşanan pratiklerden pek çok örnekler vermektedir. Bu teknik kitabın anlaşılmasını ve akademik dünyanın dışındanda okuyucu bulma olasılığını arttırmaktadır. Kitapta McDonaldlaştırmanın altında pekçok toplumsal olgu da ele alınarak incelenmiştir. Yazar kitap boyunca McDonaldlaştırma ile modernlik arasındaki bağı vurgulamakta ve "McDonaldlaştırma modernliğin eşdeğeri mi?" sorusuna yanıt aramaktadır ve McDonaldlaştırmayı modern dünyada merkezi bir süreç olarak sunmaktadır. Yazar kitabın teorik çerçevesini "Akılcılaştırma" ve bunun nihai şekli olarak da "Bürokrasi" nin üzerine kuruyor. Bu kurgulamada yazar doğal olarak Max WEBER'e dayanıyor. Böylece teorik çerçeve Max WEBER'in bürokrasi kavramı üzerine kuruluyor. Yazar bürokrasi kavramının içerisinde bulunan Verimlilik, Hesaplanabilirlik, Öngörülebilirlik ve Denetim kavramlarının McDonaldlaştırmayla ilgisini kurmakta, bu kavramların uygulanmasını Amerikadan örneklerle işlemektedir. Yazar bürokrasinin bir sonucu ve eleştirisi olarak "Akılcılığın Akıldışılığı" nı yine Amerika'dan örneklerle işlemektedir. Yazarın hazırladığı teorik çerçeveyi kısaca verdikten sonra şimdide kitabın bölümlerine kısaca bir göz atalım.

"McDonaldlaştırmaya giriş" adını taşıyan ilk bölümde McDonaldlaştırmının genel yapısı verilmekte, avantajları ve dezavantajları vurgulanmaktadır. Burada McDonaldlaştırmının yirminci yüzyıl Amerika'sındaki en önemli gelişmelerden birisi olduğu vurgulanmakta, bu gelişmenin Amerika toplumuna bunun yanında dünyadaki diğer toplumlara egemen olma sürecinden bahsedilmektedir. Bu bahis sırasında McDonaldlaştırma, varolan ve yaygınlaşan bir sürecin paradigması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte bölüm içerisinde McDonald's'ın Amerikan toplumunun ve Amerika Birleşik Devletlerinin bir parçası olduğu, dünyada açılan her McDonald's restoranı ile açıldığı ülkelerin Amerika'nın bir parçası olduğu, bu olgunun sadece bir restoran açılışı olmadığı vurgulanmaktadır. Bu restoranlar ile McDonaldlaşmanın hızlı bir şekilde yayıldığı, bu paradigma sayesinde bir sürecin yaygınlaştığı anlatılmaktadır. Bu yaygınlaşmanın yanında bir de bu sistemin çeşitli iş kollarına sirayet ettiği, böylece "McDoktorlar" "McDişçiler" "McGazeteler" in ortaya çıktığı anlatılmaktadır. Son olarak ta McDonaldlaştırmının dört boyutu (Verimlilik, Hesaplanabilirlik, Öngörülebilirlik, Denetim) ve McDonaldlaştırmının eleştirisi olarak Akılcılığın akıldışılığı ele alınarak McDonaldlaştırmının üstünlükleri verilmektedir.

McDonaldlaştırma ve öncelleri "Demir kafesten fast-food fabrikasına" adlı ikinci bölümde, McDonaldlaştırma süreci anlatılmakta ve bu sürecin karakteristiğini de doğuran bir dizi gelişmeden bahsetmektedir. Yazar bu bölümde özellikle bürokratikleşme ve bunun alt başlıkları üzerinde durmakta; bununla birlikte bürokratikleşmenin, McDonaldlaşmadan önce kullanıldığı alanları ve bu sürecin başlangıcını ne yöne doğru ve nasıl gittiği anlatılmaktadır. Ayrıca burada McDonald's

restoranlarının önemli özelliklerinden biri olan standardizasyon üzerinde durarak bunun önemini McDonald's yöneticilerinden yaptığı alıntılarla anlatıyor.

Bölümün başlarında yazar bürokrasiden ne anladığını yaptığı tanımla ortaya koymaktadır: "Bürokrasi, makamlar hiyerarşisi biçiminde oluşturulan geniş ölçekli bir örgütlenmedir." Bu tanımlamadan sonra yazar bürokrasinin bazı özelliklerini belirterek, bu kavramı modern batı toplumunun yarattığı bir kurum olarak nitelendirmektedir. Bu kurumun gelişmesi ile çalışmanın örgütlenmesinde uygulanan eski yöntemlerden yeni yöntemlere geçildiğini, bu yöntemleri bilimselleştiren kişi olarak F. W. Taylor'ı göstermektedir. Bunlar belirtildikten sonra yeni sistemin kullanıldığı ve McDonaldlaştırmanın öncelleri olarak gösterilen bazı örnekler üzerinde açıklamalarda bulunuyor. Bahsedilen örnekleri sıralamaya, çarpıcı bir örnekle: Yahudi soykırımını ele alarak başlıyor. Bu soykırımında kullanılan yöntemleri bir fabrikanın işleyişi ile karşılaştırarak aradaki benzerlikten bahsediyor ve buna kullanılan akılcılığı açıklarken Zygmunt BAUMAN'ı referans olarak gösteriyor. Daha sonra sırasıyla, Bilimsel yönetim, Montaj bandı, Prefabrik evler, Alışveriş merkezleri ve McDonald's restoranlarını ele alıyor. Böylece yazar McDonaldlaştırmanın tarihsel arka planını verdikten sonra, ardından gelen beş bölümde McDonaldlaştırmanın temel öğelerini (Verimlilik, Hesaplanabilirlik, Öngörülebilirlik, Denetim, Akılcılığın akıldışılığı) ele alıyor.

Üçüncü bölümde bürokrasi kavramının verimlilik boyutu ele alınmaktadır. Yazar bölüme: "Verimlilik, elle yiyerek sihirli karanlıkta arabayla gezinmek" adını vermiştir. Bölüme verimliliğin tanımı ile başlanmaktadır: "Verimlilik, belirli bir amaç için optimum araçları seçmek anlamına gelir." Yazar bizim de günlük hayatta hergün karşılaştığımız olayları verimlilik olgusu içerisinde, yine Amerika'dan verdiği örneklerle irdelemekte verimliliğin bu sektörlerde nasıl kullanıldığını ve bunun sonuçlarını sunmaktadır. Yazar bölüm boyunca sırasıyla şu örnekleri irdelemektedir: Fast-food sanayisi, Yüksek eğitim, Sağlık hizmeti, İşyeri ve son olarak Diğer yerler adı altında farklı yaşamsal alanları irdelemektedir. Böylece yazar bölüm boyunca Fast-food restaruantlarında kullanılan verimlilik olgusunun diğer alanlara nasıl etki ettiğini, bunun bu alanlar için bir öncül olduğu anlatmıştır.

Dördüncü bölümde yazar hesaplanabilirlik boyutunu ele almaktadır. Bu bölümde kavramın özü gereği, yazar "nicelik" kavramı üzerinde durmuştur. McDonaldlaştırma ile birlikte niceliğin tüm alanlara nasıl yansıdığı ve işleri kolaylaştırdığı ortaya konmuştur. Yazar bölüm içerisinde hesaplanabilirlik kavramının bilgisayar teknolojisinin gelişmesi ile daha kullanılır bir şekilde dönüştüğünü vurgulamaktadır. Son zamanlarda kullanılmaya başlanan bilgisayar destekli kasalar, olgunun hesaplanabilirlik boyutunu daha yaygın ve kullanılır hale getirmiştir. Yazar bölüm içerisinde çeşitli örneklerle hesaplanabilirliği anlatmış ve uygulamalardan bahsetmiştir, bunları yaparken de özellikle nicelik üzerinde durmuştur. Yazar burada tek tek örnekler (yine Amerika'dan) üzerinde dururken asıl vurgulamak istediği McDonaldlaşmış bir

Kitap Tanıtımı

toplumun özelliği olarak niceliğin, nitelikten öne çıkması, artık işin niceliğinin çok daha önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Beşinci bölümde yazar McDonaldlaştırmanın öngörülebilirlik boyutunu ele almıştır. Öngörülebilirliği yazara göre: “Her şey zaman ya da yerden bağımsız olarak aynı olabilsin diye disiplin, sistematikleştirme ve rutin gibi şeylere yapılan vurguyu içerir”. Bu bölümü işlerken yazar satır aralarında standardizasyondan bahsetmektedir. Günümüzde, akılcılaştırılmış bir toplumsal yapıda, şüphesizdir ki kimse sürprizlere yer bırakmak istemez. Herkes kullandığı ürünün her defasında aynı olmasını ve aynı etkiyi, aynı tadı bırakmasını ister. Tabii bu istekler de ürünün her defasında aynı şekilde üretilmesi demektir. Bu açıdan bakıldığında insanlar bu gün yedikleri Big Mac ile dünkü yediğinin aynı olmasını, Paris’te yediği ile Londra’da yediğinin aynı olmasını ister. Bu istekler pek çok açıdan kişilere bir kolaylık bir rahatlama getirir. Müşteri açısından öngörülebilirlik ilişkilerde bir rahatlama ve huzur, işçiler açısından iş kendini tekrar ettiği için kolaylık, yöneticiler açısından kontrolde bir kolaylık sağlamaktadır. Yazar yine diğer bölümlerde olduğu gibi Amerika’dan örneklerle açıklamalarına devam etmektedir. Bu örneklerden ilginç bir tanesi çeşitli restoranlarda gelen müşterilere yapılan espirilerdir. Kasiyerin her defasında herkese aynı sözleri, aynı tonda söylemektedir. Bu örnek öngörülebilirliğin ve bununla birlikte gelen standardizasyonun boyutunu gözler önüne sermektedir. Son olarak bölümün geneline baktığımızda öngörülebilirlik çeşitli açılardan sağlanmaktadır; bunlar genellikle ortamın aynılaştırılması, tavırların aynılaştırılması, ürünün aynılaştırılması, bunların getirisi olarak denetlemenin aynılaştırılması olarak önümüze çıkmaktadır. Bunlara genel olarak standardizasyon diyebiliriz.

Altıncı bölümde yazar McDonaldlaştırma olgusunun denetim boyutunu ele almıştır. Yazar bu bölüm içerisinde insansız teknolojilerden ve robotlardan bahsetmektedir. Bu değişimin ardındaki itici gücün daha fazla denetleme isteği olduğunu vurgulamıştır. Bir sistemde hataları daha fazla insanlar yaptığı için bu denetleme çabaları da, üretim sürecinde çalışan insanlar ve bunun yanında müşterilerin de denetlenmesine yönelmiştir. Gelişen sistem içerisinde müşterilerin denetlenmesi de artmıştır; ödeme yapmak için kasada sıraya girilmesi, yiyeceklerin masaya taşınması, artıkların çöpe atılması gibi. Bu bölümde göze çarpan ilginç örneklerden bir tanesi, müşterilerin masaları çabuk boşaltılması için koltukların ve masaların rahatsız olarak dizayn edilmesi ve sadece yemeğini yiyerek hemen gitmesi için kullanılması amacıyla düzenlenmesidir. Amerika’da bazı restoranlarda müşterilerin masaları yirmi dakikadan fazla kullanmamalarını uyarayan yazılar asılmıştır. Üretim sürecini denetlemek için insansız teknolojilerin mutfığa girmesiyle mutfak bir fabrika olarak görüldü. Zaten McDonalds restoranlarına gelen ürünler pişirilip müşteriye sunulmadan önce, işlenmiş olarak geliyor, restoranın içerisinde de insansız teknolojiler tarafından işlenip tüketiciye sunuluyor. Bu teknolojik gelişmelerden bir tanesi kola makinasıdır. Bu makinada bardak dolunca otomatik olarak işlem durmaktadır. Bunlar gibi yürüyen bant şeklindeki ızgaralar, kasalarda her ürün için ayrılmış birimler ve bunların fiyatları otomatik olarak

Kitap Tanıtımı

hesaplaması, bu gelişmelerden sadece birkaçıdır. Doğaldır ki bu teknolojik gelişmeler kişilerin hata yapmasını en alt düzeye indirgemekte, denetleme işini de en verimli olarak maksimize etmektedir.

Yazarın McDonalddlaşmanın dört boyunun ele aldığı bölümlerde görülmektedir ki bu boyutlar içiçe geçmiş bir durumdadır. Bu girift durum birbirinin tamamlayıcısı ve izleyicisidir. Bu boyutlara özel olarak baktığımızda, hesaplanabilirlik yanında öngörülebilirliği, öngörülebilirlik denetimi, hesaplanabilirlik te denetimi uygulanabilir kılmaktadır. Verimlilik boyutu bu sürecin başlangıcı olarak ortaya çıkmakta, diğer üç boyutu uygulanabilir kılmaktadır.

Yedinci bölüm "Akılcılığın Akıldışılığı", bu bölümde McDonalddlaştırmanın verdiği zararlar, akılcı görünen fakat akılcı olmayan işleri daha çok zorlaştıran yönleri daha sistematik olarak ele alınmıştır. Bir başka olumsuz yön olarak yazar, bu akılcı sistemlerin insanları insanlıktan çıkardığını önesürmektedir. Bu açıklamalarını, yazar her bölümde olduğu gibi, yine çoğunlukla Amerika'dan örnekler vererek açıklamıştır. Bu örneklerde fast-food restoranlarında ki akıldışılıkları da ele alıyor. Kasalarda oluşan uzun kuyruklar yemek yemenin verimli ve hızlı yolu olarak görülen bu restoranların aslında o kadar da verimli olmadığını göstermektedir. Sırada bekleme, kişilerin o kadar zamanını almaktadır ki bazı fast-food restoranlarında sırada izlemek için televizyon koyulmaktadır. Kimi restoranlar zinciri buralarda izletmek için kendi T. V kanallarını kurmaktadır, bu günlerde McDonald's da kendi televizyon kanalını kurmayı düşünmektedir. Bölüm boyunca çeşitli çarpıcı örnekler sıralanarak durum derinlemesine incelenmektedir.

Sekizinci bölümde yazar McDonalddlaştırmanın geleceği konusundaki düşüncelerini ortaya koymaktadır. Bunun yanında, yazar bölüm içerisinde Postmodernizm ile McDonalddlaşma arasındaki bağı, Postmodern düşünürlere (Lyotard ve Jameson) atıfda bulunarak kurmaktadır.

Yazar McDonalddlaştırmanın geleceğini tartışırken şu sorulardan yola çıkıyor: "Neden insanları böyle bir gelecek bekliyor olsun? Neden McDonalddlaştırmanın daha fazla kurumlaşmasından kaçınmasınlar?" Bu sorulara yanıt ararken McDonalddlaştırmayı harekete geçiren üç etkeni ele almaktadır:

Maddi çıkarlar, özellikle ekonomik amaç ve istekler,

Kendi içinde bir amaç olarak McDonalddlaştırmaya değer veren ABD kültürü,

McDonalddlaştırmanın toplum içinde gerçekleşen bazı değişimlere uygunluğu.

Bu sorulara yanıt bulmaya çalıştıktan sonra, bölüm sonundaki değerlendirmede: McDonalddlaştırmanın günümüzde büyük bir güç olmasına karşın, gelecekte yok olacağını ve yok oluştan sonrada dünyada olumlu ve olumsuz etkileriyle hatırlanacağını, fakat bu yok oluşun ardından, hala akılcı olan bir toplumsal düzenin müjdeleyicisi olacağını vurgulamaktadır.

Kitap Tanıtımı

Yazar dokuzuncu bölümde McDonaldlaştırmanın sınırlarını ele almaktadır. Bu bölüm boyunca günümüzde McDonaldlaştırmanın nerelere kadar uzanıp hiç beklemediğimiz alanlarda bile McDonaldlaştırmanın etkilerini ve düzenlemelerini gözler önüne sermektedir. Ayrıca bölüm içerisinde McDonaldlaştırmanın doğası gereği kendini sürekli yenileyen, çoğaltan ve geliştiren yönünden de bahsedilmektedir. Bölümde çarpıcı bir örnek olarak hamilelik ve doğum sürecinin nasıl McDonaldlaştırıldığı, bu akılcı teknolojinin insanı nasıl insanlıktan çıkardığı ortaya konulmaktadır. Bir başka örnek olarak ölümü ele alan yazar: ölüm öncesini, ölüm esnasını ve ölüm sonrasını irdeleyerek McDonaldlaştırmanın sınırları hakkında bilgiler vermektedir. Kitabın en çarpıcı bölümü olarak karşımıza çıkan bölümü yazar: McDonaldlaştırmanın sınırsız olduğunu ve bu sürece karşı çıkacak bir gücün olmadığını vurgulayarak bitirmektedir.

Kitabın son bölümü olan onuncu bölüm McDonaldlaştırılmış toplumda yaşamak için pratik bir rehber adını taşımaktadır. Yazar bölüme bir soru ile başlar: “Giderek McDonaldlaştırılan bir dünyayla nasıl başa çıkılabilir?” Bu sorunun yanıtının kısmen de olsa McDonaldlaştırmaya karşı tavirlara bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Yazar bölüm içerisinde McDonallaştırmanın insanları bir kafes gibi çevrelediğini fakat bu kafesin rahat, insanların memnun olduğu bir kafes mi, yoksa rahatsız, insanları sıkı bir kafes mi olduğunu tartışmaktadır. Yine bu tartışmasını örneklerle sürdürerek irdelemektedir. Bu irdelemelerinin sonuna doğru McDonaldlaştırılmış dünyada hapsolmeden, bu dünyanın sunduğu nimetlerden yararlanmamız gerektiğini vurgulamakta ve bunu nasıl başarabileceğiyle ilişkin tavsiyelerde bulunarak tartışmasını sürdürmektedir. Aktarmak istediğim çarpıcı tavsiyelerden biri şudur: McDonaldlaştırılmış sistemlerin ön kapılarına birer etiket yapıştırmamız ve bunun üzerine şöyle bir şey yazmamızı tavsiye ediyor: “DİKKAT! Sosyologlar McDonaldlaştırılmış sistemlerin alışkanlık halinde kullanılmasının fiziksel ve psikolojik sağlığa ve genel olarak topluma zararlı olduğunu bulmuşlardır.”

Bölümün sonuç kısmında da kitabın ve bölümün küçük bir değerlendirmesini yapan yazar, düşüncelerini daha da açıklayarak kitabı bitiriyor. Burada geçen bir paragrafı aktarmamın kitabın amacının anlaşılmasına yararlı olacağı fikrindeyim: “Kitap boyunca McDonaldlaştırmanın kaçınılmazlığını vurgulamama karşın, yanılmış olmam en büyük umudum. Gerçekten de bu kitabın ardındaki başlıca amaç, okurları McDonaldlaştırmanın tehlikelerine karşı uyarmak ve onları buna karşı harekete geçirmeye çalışmak. İnsanların McDonaldlaştırmaya direnebileceklerini ve daha makul, daha insani bir dünya yaratacaklarını umuyorum.”

*Savaş ÇAĞLAYAN

* Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Araştırma Görevlisi.

YAZARLARA DUYURU:

1. Dergiye gönderilecek yazılar, makale, çeviri, kitap tanıtımı-eleştirisini türlerinde olacaktır.
2. Makaleler Türkçe veya İngilizce olabilir. Her makalede ana başlık altında 100 kelimelik bir İngilizce öz/ abstract (Makale İngilizce olduğu takdirde öz Türkçe olacaktır.) ve en fazla altı kelimelik Anahtar sözcükler/key words yer almalıdır. Makale sonunda ise en fazla 500 kelimelik bir summary (metin İngilizce ise Türkçe özet) eklenmelidir. Sıralama; başlık-abstract/öz-anahtar sözcükler/key words-metin-notlar-kaynakça- summary /özet şeklinde olacaktır.
3. Yazıların en fazla 8000 kelime ile yazılarak, tablo ve grafiklerin ayrı sayfalarda gönderilmesi; Word for Windows Times New Roman ile 12 punto olarak yazılacaktır. Macintosh için Word 4.0 (ve üzeri) aynı kurullarla yazılacaktır. Yayın için kabul edilen yazılar, düzeltilmiş biçimiyle bir adet 3.5 diskette (IBM veya Macintosh) yayını kuruluna gönderilecektir.
4. Yazılar dört kopya olarak, üç kopyanın yazar adı kısmı belirtilmeden, bir kopyada yazar adı verilerek ve ayrı bir zarfta yazışma adresi ile gönderilecektir.
5. Dergi yayını kurulu, biçim açısından uygun bulunduğu yazıları seçilmiş hakemlere gönderdikten sonra yazardan istediği düzeltmeleri belirterek yazıları geri gönderir veya düzeltme istenmiyorsa yayınlama kararı sonucu (kabul ya da red olarak) yazara bildirilir. Yayınlaması için düzeltilmesine karar verilen yazıların, yazarları tarafından en geç (posta süresi dahil) 10 gün içinde teslim edilmesi gereklidir. Bu süreyi aşan yazılar daha sonraki sayılarda değerlendirilecektir.
6. Yayınlaması kabul edilmeyen yazılar yazarlara iade edilmez.
7. Yayınlanan yazıların telif hakları dergiye aittir.
8. Dergide yayınlanan yazılardan yazarların kendileri sorumludur. Yayın kurulu bu konuda sorumluluk kabul etmez.
9. Dergide APA tekniği kullanılacaktır;
10. -metin içi atıflar: kanıtlanmıştır (Kösemihal, 1971:265) veya Yasa'nın (1960:56) da belirttiği gibi veya Tütengil (1975a;1975b; 1975c) veya (Gökçe vd. , 1994:33-35)
11. kaynakçada doğrudan atıf yapılan yayınlar yer alacaktır.
12. KONGAR, Emre (der) (1982) **Türk Toplum Bilimcileri**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
13. ÖZER, İnan (1982), " Niyazi Berkes" (içinde) , **Türk Toplum Bilimcileri**, (der.) örnekleriyle yapılacaktır
14. Fotoğraflar bilgisayar ortamına aktarılmış olmalıdır.

